

REVISTĂ DE CULTURĂ

L. BUNACIU

C. CRISTOFOR

A. CIULEI

D. IONESCU

C. LUPES

M. VELCSOV

V. RUS

D. ICHIM

R. FLOREA

M. BARNA

M. NĂNESCU

M. CRÎȘCIU

M. TOMESCU

D. JUMARĂ

I. COȘEREANU

A. FÛRTOS

M. CINCU

B. F. POPOVICI

L. SOFONEA

E. HELEREA

F. OLTEANU

V. SOFONEA

A. ȘERBAN

I. G. ANDRON

C. BĂJENARU

G. IACOBEANU

M. C. STAICU

O. SAVU

R. BELLU

V. BODEA

M. BLEAHU

CONSILIUL JUDEȚEAN BRAȘOV
MUZEUL "CASA MUREȘENILOR" BRAȘOV

ȚARA BÂRSEI

revistă de cultură

BRAȘOV
2002

<http://tara-barsei.ro> / www.cimec.ro

ȚARA BĂRSEI (fondată în 1929)

Revistă de cultură editată de
Muzeul *Casa Mureșenilor* Brașov
Piața Sfatului nr. 25, Brașov - 2200, România
Tel./fax: 0268-477864
e-mail: casa_muresenilor@yahoo.com
<http://www.muzeulmuresenilor.ro>

Redactor responsabil: Valer Rus
DTP: Valer Rus, Cristina Seitz

ISSN 1583-3119

CUVÂNT ÎNAINTE

Eram foarte tânără, abia terminasem clasele primare, sau poate prima clasă de liceu când, într-o vară la Braşov, unchiul meu Aurel A. Mureşianu mi-a arătat un fel de caiet, spunându-mi că era una din revistele în care publica şi el şi m-a sfătuit să o răsfoiesc şi să-i spun apoi ce m-a interesat să citesc. Era revista braşoveană ȚARA BÂRSEI.

Privind coperta cenuşie pe care apărea titlul care mi-a trezit oarecum interesul – căci învătaşem la şcoală de multe ţări, dar de Țara Bârsei nu auzisem –, am rămas oarecum nemulţumită, mai ales că eu cunoşteam doar revistele vârstei mele "Dimineaţa copiilor" şi "Universul copiilor", care aveau un format mult mai mare, coperti colorate, povestiri minunate şi personaje fermecătoare.

Tot Aurel A. Mureşianu mi-a explicat termenul de "Țară" cu înţelesul de ținut, regiune (Țara de Sus, Țara de Jos, Țara Crişurilor, Țara Bârsei etc.) care are un specific geografic, istoric sau cultural. M-am simţit mândră că mi-a dat să citesc o asemenea REVISTA, mai ales când l-am însoţit la redacţia unde îşi ducea articolul şi unde erau câţiva domni foarte eleganţi şi amabili, care o cunoşteau şi pe mama şi dintre care m-a impresionat în mod deosebit unul, nu prin ținuta sa ci prin numele de botez de care nu mai auzisem, domnul Axente Banciu, directorul revistei.

Mai apoi, crescând, această revistă prestigioasă mi-a însoţit anii fiindu-mi folositoare şi la şcoală.

A venit războiul, şi apoi ne-a invadat Uniunea Sovietică (şi răufăcătorul ei comunism), care a făcut să dispară tot ce a fost bun în ţara noastră, şi aşa a dispărut şi ȚARA BÂRSEI.

Au trecut mulţi zeci de ani şi după minunata, şi din păcate uitata noastră revoluţie din 1989, vărul meu, Mircea Gherman, s-a zbatut să reînvie tradiţia şi a scos un prim număr din Revista ȚARA BÂRSEI, serie nouă, prezentând-o publicului cititor cu un "Cuvânt înainte" semnat de el. Numai că o dată cu plecarea lui dintre noi a încetat şi apariţia revistei, oprită la numărul 1.

În amintirea lui Aurel A. Mureşianu şi a lui Mircea Gherman, scriu eu de această dată "Cuvântul înainte". Conducerea şi prestigiosul colectiv al Muzeului Memorial *Casa Mureşenilor* au reuşit să reînvie tradiţia acestei reviste braşovene şi să înnoade legătura cu trecutul, urmând ca de acum înainte ȚARA BÂRSEI să apară cu regularitate, cu un drum luminos în cultura noastră.

Să fie într-un ceas bun!

Lucia BUNACIU*

* Lucia Bunaciu (n. 1923) este nepoata compozitorului Iacob Mureşianu Jr. (1857-1917) şi strănepoata publicistului Iacob Mureşianu (1812-1887).

SESIUNEA NAȚIONALĂ A MUZEELOR MEMORIALE DIN ROMÂNIA 3 - 5 octombrie 2001

CABINETUL MEMORIALISTIC ȘTEFAN PROCOPIU – expoziție permanentă –

Camelia CRISTOFOR

Argument

Astăzi, în lumea schimbărilor și a incertitudinii din societatea românească și a introducerii tehnologiei moderne informaționale, se ignoră din ce în ce mai mult – voit sau nu – nume de referință ale culturii, științei și învățământului românesc.

Muzeul contemporan din țara noastră este instituția care, prin menirea sa de colectare, conservare și valorificare a bunurilor culturale, a făcut posibilă păstrarea în memoria colectivă a mărturiilor legate de viața și activitatea unor personalități din domenii ca literatură, istorie, artă, știință, tehnică etc.

În particular, în orașul Iași – focar al culturii și învățământului românesc – sunt introduse în circuitul muzeal o serie de muzee cu caracter memorialistic, dintre care amintim, *Casa memorială Mihail Sadoveanu, Vila Sonet, Bojdeuca Ion Creangă, Muzeul Teatrului Vasile Alecsandri, Muzeul Mihail Kogălniceanu, Muzeul Mihai Eminescu* și altele. Din acest valoros și bogat peisaj muzeistic se desprinde *Muzeul P. Poni – R. Cernătescu*, singurul obiectiv muzeal consacrat unei personalități a științei, și anume academicianului Petru Poni, fondatorul școlii ieșene de chimie.

În cadrul obiectivelor culturale din orașul Iași, existența unor centre muzeale dedicate personalităților științifice care au trăit și activat aici este pe deplin resimțită.

În acest context se încadrează și demersul nostru privind păstrarea, în cadrul *Muzeului Științei și Tehnicii Ștefan Procopiu*, a memoriei savantului și academicianului Ștefan Procopiu, patronul spiritual al muzeului.

Organizat și cunoscut publicului sub numele de *Muzeul politehnic*, denumirea muzeului se schimbă în anul 1994, devenind *Muzeul Științei și Tehnicii Ștefan Procopiu*. Imposibilitatea de a se înființa un muzeu memorial în casa familiei Procopiu din Iași a condus la decizia de a se ilustra personalitatea științifică și academică a savantului prin organizarea, în cadrul *Muzeului tehnic*, a unei expoziții permanente cu specific memorialistic. Fundamentarea acestui proiect are la bază donația doamnei Rodica Procopiu din anul 1994, precum și existența în patrimoniul muzeului a unor aparate de laborator ce au fost utilizate în cadrul Laboratorului de Electricitate de la Universitatea Al. I. Cuza.

Prin organizarea și introducerea în circuitul muzeal a acestei expoziții permanente se accentuează rolul educativ al muzeului, contribuind și participând activ la formarea intelectuală și morală a tinerilor.

Omagierea personalităților științifice ale neamului românesc și reflectarea memoriei acestora prin intermediul muzeului constituie suportul pedagogic pentru formarea unei generații cu atitudine de respect și recunoștință față de înaintași.

PERSONALITATEA ȘI ACTIVITATEA SAVANTULUI ȘTEFAN PROCOPIU (1890 – 1972)

Zestrea culturală și științifică a țării noastre numără, printre personalitățile marcante ce au consolidat imaginea și prestigiul României în lume, pe savantul ieșean Ștefan Procopiu. Apreciat și cunoscut în lumea științifică națională și internațională, a fost, din păcate, prea puțin răsplătit pentru contribuțiile sale prestigioase din domeniul fizicii.

Tineretea și studiile

Ștefan Procopiu s-a născut la Bârlad, pe 19 ianuarie 1890, fiind primul fiu dintre cei șapte copii ai Ecaterinei și Emanoil Procopiu. Tatăl a fost funcționar la primăria din Bârlad, iar mama, descendentă a neamului Tașcă din satul Bălăbănești, casnică. Toți cei șapte copii au făcut studii superioare.

Tânărul Ștefan Procopiu urmează cursul primar, secundar și liceal la Liceul **Roșca Codreanu** din Bârlad, având profesori emeritiți ce constituiau un corp profesoral devotat misiunii de educatori. În perioada liceului, Procopiu citește și studiază foarte mult, îndreptându-și atenția spre toate ramurile științei, asupra problemelor fundamentale privind cunoașterea universului, dorind a desluși "sensul realității și al vieții". A fost contemporan cu descoperirile fundamentale din fizică, chimie și biologie de la sfârșitul secolului al XIX-lea ce au adus științei o perioadă nouă de deschidere și orientare, revoluționând conceptele și metodele existente. Munca asiduă de informare și cercetare din liceu a stat la baza formării sale ca om de știință.

Perioada de liceu este presărată cu conferințele pe care le susținea la Societatea **Stroe Beloescu** din Bârlad, conferințe ce erau adevărate exerciții pregătitoare pentru redactarea viitoarelor sale lucrări științifice. Pentru a aborda materiale științifice din literatura de specialitate își însușește temeinic limbile franceză și germană. În anul 1908 este absolvent și șef de promoție al Liceului **Roșca Codreanu** din Bârlad.

Cu înclinația și pasiunea sa pentru științele naturii se orientează spre Universitatea Iași, pentru a urma cursurile Facultății de Științele Naturii. Audiază o perioadă cursurile profesorilor Paul Bujor și Petre Bogdan, în paralel cu cele de la Facultatea de Medicină. După câteva luni, renunță la Facultatea de Științe Naturale și se înscrie la Facultatea de Științe Fizico-Chimice.

În această perioadă la Universitate era profesor de fizică renumitul Dragomir Hurmuzescu (1865-1954), doctor în științe fizice la Paris, sub îndrumarea profesorului Gabriel Lippman. Hurmuzescu predă un curs de fizică modernă, în spiritul noilor descoperiri ale timpului.

Ambianța, ideile, preocupările și frământările învățământului superior de la universitatea ieșeană reprezentau pentru tânărul student o stare social-

culturală ce l-a preocupat și i-a imprimat linia de urmat pentru întreaga viață. Pe lângă cunoștințele solide de fizică de la facultate, Procopiu primește îndrumări ce-i permit să înțeleagă cum trebuie condusă o lucrare de laborator, cum trebuie redactată o lucrare științifică, cum trebuie abordată o cercetare științifică. În anul 1912 obține licența în fizică (diploma nr.1266), cu calificativul "foarte bine".

Activitatea științifică

Procopiu s-a dedicat științei și cercetării încă din timpul studenției. Primele rezultate remarcabile în cercetarea magnetismului atomic le publică în anul 1913, în "Annales Scientifiques de l'Université de Iassy", în lucrarea "Asupra elementelor de energie". În urma studiilor privind teoria cuantelor lui Planck și teoria magnetismului lui Langevin, Procopiu stabilește, pentru prima dată în lume, valoarea momentului magnetic molecular, numit și magnetonul teoretic, $M = \frac{he}{4\pi m}$.

Este recunoscut faptul că Ștefan Procopiu calculează valoarea magnetonului teoretic cu doi ani înaintea profesorului A. Bohr din Danemarca, iar în literatura de specialitate din țara noastră este cunoscut sub denumirea de *magnetonul Bohr-Procopiu*. Această valoroasă descoperire, făcută de Procopiu în anul 1912, îl consacră printre fizicienii de renume mondial.

În anul 1912 este numit preparator la Universitatea din Iași, începându-și cariera universitară. Plecarea la București a profesorului Dragomir Hurmuzescu a determinat hotărârea lui Procopiu de a-și urma profesorul. Între 1913-1919 activează la Facultatea de Fizică București, la început ca asistent suplinitor și apoi ca șef de lucrări în cadrul Laboratorului aplicațiilor căldurii și electricității. Fiind preocupat și de problemele tehnice, Procopiu publică, la București în 1913, lucrarea "Cercetări experimentale asupra telegrafiei fără sârmă", iar în 1916. inventează un aparat pentru localizarea gloanțelor din corpul răniților, stabilind, în 1919, adâncimea la care se aflau acestea.

În anul 1919 obține o bursă *Adamachi* și pleacă la Paris pentru a-și continua studiile în vederea obținerii doctoratului. Aici frecventează cursurile unor savanți iluștri ai vremii, ca Gabriel Lippman, Marie Curie, Paul Langevin, Aimé Cotton ș.a. Îndrumătorul tezei de doctorat este, pentru început, profesorul G. Lippman (acesta a îndrumat și doctoratele lui Constantin Miculescu și Dragomir Hurmuzescu), iar apoi profesorul Aimé Cotton. Procopiu descoperă și analizează în laboratorul de fizică al Universității Sorbona, în anul 1921, un fenomen optic nou care consta în depolarizarea longitudinală a luminii de către suspensii și coloizi. Această descoperire a fost prezentată în ședința Academiei de Științe din Paris la 8 august 1921. Fenomenul este numit de profesorul A. Boutaric, în 1930, FENOMENUL PROCOPIU.

La 5 martie 1924, Procopiu obține titlul de doctor în științe fizice cu lucrarea "Asupra birefringenței electrice a suspensiilor", în fața unei comisii formate din profesorii Aimé Cotton, conducătorul științific, Charles Fabry și Mouton, examinatori. Teza de doctorat a fost publicată la Editura Masson din Paris și trimisă celor mai renumiți fizicieni ai vremii respective, dar și prietenilor apropiați ai profesorului Procopiu.

O altă descoperire importantă, rod al cercetării efectuate de profesorul Procopiu, este cea a **forței electromotrice de mișcare** a elementelor galvanice.

În domeniul feromagnetismului a întreprins numeroase cercetări, ale căror rezultate au fost publicate în numeroase reviste de specialitate din țară și străinătate. Astfel, în 1930, studiind efectul Barkhausen, care constă în trecerea curentului alternativ prin fire de material feromagnetic, descoperă un efect circular al discontinuității magnetice. Acest efect a fost numit în 1951 EFECT PROCOPIU. O aplicație tehnică valoroasă a acestui efect a fost realizată de fizicianul american Roman Storski la construcția mașinilor de calcul.

Un alt domeniu de cercetare, început la Iași în 1931 de profesorul Procopiu și desfășurat timp de mai multe decenii, a fost cel al **magnetismului terestru**, ale cărui rezultate au fost deosebit de importante pentru țara noastră.

Activitatea pedagogică

Întors în țară în anul 1925, cu un renume științific de necontestat în domeniul fizicii, Procopiu este numit la 15 ianuarie 1925 profesor titular la Catedra de gravitație, căldură și electricitate de la Universitatea **Al. I. Cuza** din Iași, catedră pe care a condus-o până în anul 1962, când iese la pensie.

Activitatea de cercetător și profesor desfășurată de Ștefan Procopiu a contribuit la reorientarea învățământului fizic ieșean. Punând un accent deosebit pe experiență, creează în România o puternică școală de fizică experimentală, considerând că "cunoștințele se capătă prin studiu, dar faptele constatate și experiențele sunt pârghiile care fixează cunoștințele".

Cursurile ținute de profesorul Procopiu erau adevărate modele de expunere privind conținutul, forma, calitatea și metoda de predare. Experiențele de laborator erau întotdeauna verificate în prezența sa, deoarece experiența trebuia să reflecte exact fenomenul și demonstrația trebuia să fie desăvârșită. Pentru a veni în sprijinul studenților săi, Procopiu a tipărit în două volume cursul "Introducere în electricitate și magnetism" în 1939. În 1948 tipărește volumul "Termodinamica".

O preocupare permanentă a constituit-o dotarea cu aparatură modernă a laboratoarelor, introducerea în bibliotecă a unor cărți de specialitate noi, de cercetare științifică pentru asistenții și studenții săi. A îndrumat pe tinerii asistenți și șefi de lucrări de doctorat, precum și pentru specializare în străinătate. În perioada 1925-1963, profesorul Procopiu a condus 13 lucrări de doctorat, ce au fost pregătite în laboratorul de electricitate al Facultății de Fizică, pe teme propuse de el.

A fost profesor de fizică și la Facultatea de Electrotehnică din cadrul Politehnicii din Iași, considerând tehnica foarte importantă, ca fiind o ramură a științei.

Activitatea umanistă

Personalitatea științifică a profesorului Procopiu a fost armonios îmbinată cu cea a omului de cultură. Mărturiile rămase de la prietenii săi cei mai apropiați, profesorul C. V. Gheorghiu, profesorul Mircea Savul, academicianul Eugen Bădărău și academicianul N. Bărbulescu, reflectă pasiunile puternice ale acestuia pentru literatură, muzică, artă și drumeție. Dintre pictorii români

prefera pe Ștefan Luchian, dintre cei străini pe Rembrandt, El Greco, Bruegel iar sculptorul preferat era Rodin. În literatură, cel mai mult aprecia pe marele William Shakespeare, apoi pe Goethe, Rabelais, Voltaire, Anatole France, Molière, Paul Valéry. Muzica clasică a lui Beethoven era cea mai îndrăgită de profesor.

Poate cea mai intensă pasiune a sa a fost pentru filosofie, de-a lungul vieții redactând numeroase articole cu reflecții filosofice. Cuvintele celebre ale lui Will Durand *"Știința ne dă cunoașterea: filosofia singură ne poate da înțelepciunea"* au constituit pentru Procopiu un principiu de urmat în viață.

A colaborat la revista *"Însemnări ieșene"* și timp de zece ani a fost, împreună cu profesorul C. V. Gheorghiu, codirector la revista științifică *"Adamachi"*. A publicat în această revistă o serie de articole importante privind constituția atomului, biografii despre A. Einstein, Vasile Karpen, Dragomir Hurmuzescu etc.

Funcții:

- 15 ianuarie 1925, director al Secțiunii electrotehnice de la Facultatea de Științe, Universitatea Al. I. Cuza;
- 3 decembrie 1937 – 1 februarie 1941, decan al Facultății Electrotehnice de la Universitatea Tehnică Gh. Asachi, Iași;
- februarie 1941, decan al Facultății de Științe, Universitatea Al. I. Cuza, Iași;
- decembrie 1933, membru în Comitetul de direcție al Teatrului Național V. Alecsandri, Iași;

Titluri și distincții:

- 10 mai 1938, membru al Ordinului "Coroana României", în grad de cavaler;
- 24 martie 1944, "Răsplata Muncii pentru 25 de ani în serviciul statului";
- 14 septembrie 1953, "Ordinul Muncii", clasa a III-a;
- 1955, membru deplin al Academiei Române;
- 8 noiembrie 1960, "Ordinul Muncii", clasa I;
- 5 noiembrie 1962, titlul "Om de știință emerit";
- 20 august 1964, Premiul de Stat, Medalia "A XX-a aniversare a eliberării patriei";
- 1 februarie 1967, titlul științific "DOCTOR HONORIS CAUSA" al Institutului Politehnic Gh. Asachi.

Domenii de cercetare:

În cele peste 200 de lucrări de specialitate, publicate în reviste din țară și străinătate, a abordat următoarele domenii:

- forța electromotrică de mișcare;
- forța electromotrică a păturilor subțiri; cimentarea fierului;
- difuzia electroliților;
- inducție, conductibilitate, descărcări în gaze;
- magnetism, fenomene Barkhausen;
- permeabilitate magnetică, constantă dielectrică;
- magnetism pământesc;
- electrooptică;

- spectroscopie;
- depolarizarea luminii; coloizi.

TEMATICA DE PRINCIPIU A EXPOZIȚIEI

Organizarea în cadrul spațiului *Muzeului Științei și Tehnicii* a expoziției permanente "Cabinet memorialistic Ștefan Procopiu" are la bază colecția Procopiu existentă în patrimoniu. Aceasta provine din donația doamnei Rodica Procopiu, soția academicianului, făcută muzeului în anul 1994. Donația este structurată astfel:

- **obiecte personale** (tablouri, birou, ceas de masă, riglă de calcul, barometru, Biblia, legitimații, presse-papiers, placă notes de birou ce conține ultimele însemnări ale profesorului, cutie de corespondență, lampă de birou) cu valoare memorială și artistică;
- **brevete și distincții;**
- **cărți** din biblioteca familiei (beletristică, reviste, cărți de tehnică și știință);
- **lucrări științifice** publicate în periodicele *Annales Scientifiques de l'Université de Iassy*, *Buletinul Academiei Române*, *Studii și cercetări de fizică*, *Studii și cercetări științifice*, *Compte rendu de la science* etc;
- **fotografii**, reprezentând pe Ștefan Procopiu la diferite vârste, alături de colaboratorii săi în laborator sau pe teren, cu familia etc.
- **corespondență.**

Tematica expoziției propune prezentarea personalității complexe a savantului, urmărindu-se activitatea științifică, pedagogică și umanistă prin utilizarea unor variate și autentice elemente expoziționale. La baza selecției patrimoniului care va fi expus stă criteriul valoric și valoarea intrinsecă a expozatului.

Nota de originalitate a expoziției este dată de regăsirea valorii creative și autentice a personalității umane într-un cadru foarte vast cum este cel al Muzeului tehnic din Iași, ce urmărește, prin intermediul expozițiilor de bază existente, prezentarea unor aspecte ale dezvoltării științei și tehnicii, românești și universale.

Activitatea științifică și pedagogică a lui Ștefan Procopiu va fi ilustrată prin expunerea unor aparate de laborator, publicații cu lucrările științifice, cărți de fizică destinate studenților și elevilor. Activitatea umanistă va fi prezentată prin intermediul unor facsimile ce atestă participarea și implicarea sa în activitatea culturală a Iașului.

Atmosfera de lucru a omului de știință este prezentată în cadrul acestui cabinet memorialistic prin expunerea unor piese de mobilier, birou, corp de bibliotecă, tablouri și alte obiecte personale. Pe birou se vor expune foi de manuscris, fotografii, lampa de iluminat, presse-papiers-ul. O vitrină va fi destinată brevetelor și distincțiilor primite pentru activitatea științifică. Două panouri introductive vor conține scurta biografie a savantului, cu principale aspecte din viața și activitatea sa.

Starea patrimoniului din punctul de vedere al conservării este bună și foarte bună, unele obiecte fiind restaurate. Spațiul destinat expoziției permanente va fi organizat în conformitate cu condițiile impuse de normele conservării, ce prevăd salubritatea, stabilitatea microclimatică, sistemul de iluminare.

BIBLIOGRAFIE:

1. Cezar Buda, *Viata și opera savantului Ștefan Procopiu*, Editura Fundației "Chemarea", Iași, 1993;
2. D. Moroianu, I. M. Ștefan, *Fenomenul Procopiu, Efectul Procopiu*, manuscris, colecția Muzeului Tehnic;
3. Nicolae Bărbulescu, *Un mare fizician român contemporan: academician Ștefan Procopiu*, revista *Cronica*, Iași, 1967;
4. Alexandru Moldovanu, *Centenarul unui mare fizician și dascăl eminent: Ștefan Procopiu*, revista *Știință și Tehnică*, nr. 5, 1990;
5. *Notiță asupra lucrărilor științifice ale d-lui Ștefan Procopiu*, Tipografia "Ligii culturale", 1941;
6. *Analele Academiei R.S.R.*, anul 1965, nr. 99, Editura Academiei;
7. *Profesorii noștri*, extras din revista "V. Adamachi", vol. XXVII, nr. 4, 1941, Iași.

MUZEUL MEMORIAL TUDOR ARGHEZI (MĂRȚIȘOR) - REALIZĂRI ȘI PERSPECTIVE -

Aurel CIULEI

Scurt istoric

"Când mă voi întoarce în țară, îmi voi construi o pereche de case în care să muncesc și să mă odihnesc după vrere", visa Tudor Arghezi prin 1906, când se stabilise la Geneva.

Abia după două decenii visul tânărului poet avea să se împlinească. Pentru că în ziua de 10 iunie 1926 – conform actului de proprietate nr. 10.616/926 – Dl. Ion Theodorescu-Arghezi devenea posesorul unui teren în suprafață de 17.250 mp situat pe marginea cea mai înaltă a Bucureștilor, peste drum de închisoarea Văcărești, care mai întâi a fost mănăstire – din nefericire rasă de pe suprafața pământului după 1985, printr-un ordin demential.

După ani și ani de muncă, prin anii '30, vreo trei odăi erau gata de locuit și scriitorul cu familia sa se stabilește definitiv în Mărțișor. Dar construirea casei, care însumează 18 camere plus dependințe, a tipografiei și a anexelor, a durat vreo 10 ani. După anii '60, familia scriitorului s-a mutat în oraș, într-o nouă locuință, Mărțișorul rămânând în grija omului său de încredere (Costache Benea) și a familiei acestuia, fiind bine gospodărit și întreținut. Oricum, în fiecare an, de când înflorea liliacul și până la căderea zăpezii, Tudor Arghezi se afla la Mărțișor, pentru că numai în acest loc hărăzit pentru creație scriitorul se simțea ACASĂ (în casa *lui* care i-a inspirat cunoscutele versuri: "Când vii, pășește slobod, răzi și cântă./ Necazul tău îl uită-ntreg pe prag./ Căci neamul trebuie să-ți fie drag/ Și casa ta să-ți fie zilnic sfântă" – din *Inscripție pe o ușe*).

REALIZĂRI

Conform dorinței sale testamentare, la 7 ani după moartea scriitorului (în toamna anului 1974), Mărțișorul a devenit Casă, mai exact Muzeul memorial – printr-o hotărâre guvernamentală.

În cei peste 27 de ani de existență, Mărțișorul lui Tudor Arghezi a cunoscut împliniri de seamă sub raportul menirii sale, fiind și înainte de anii '90 și mai ales după aceea în atenția forurilor care diriguiesc cultura națională, de la nivelul Ministerului Culturii și Cultelor și până la Conducerea Muzeului Literaturii Române din București, care îl patronează – Director: Alexandru Condeescu, critic și istoric literar și prof. Corneliu Lupeș, șeful secției Case Memoriale. Sigur o retrospectivă a Muzeului de la Mărțișor ar fi interesantă, fie și numai din perspectiva valorificării moștenirii literare argheziene, prin zecile de mii de vizitatori români și străini, care l-au vizitat de-a lungul anilor. Nu este timpul și momentul pentru aceasta. Dar, rememorând ultimul sfert de secol (al XX-lea) nu putem eluda două momente critice din istoria

acestui complex muzeistic. Primul s-a petrecut la puțin timp după seismul din martie 1977, când un fost șef al culturii naționale (Miu Dobrescu, președinte al C.C.E.S.) hotărâse desființarea Casei memoriale, urmând a i se da o altă utilizare. Al doilea moment s-a petrecut în 1987, când, după demolarea mănăstirii Văcărești, o bună parte din grădina din Mărtișor urma să devină o mare autostradă. A fost necesară intervenția doamnei Mitzura Arghezi și a altor personalități culturale pentru ca Mărtișorul arghezian să rămână ceea ce trebuie să fie și este: Muzeu memorial.

Pentru a avea o imagine cât mai cuprinzătoare asupra rolului pe care îl are *Muzeul memorial Tudor Arghezi* în peisajul cultural al Capitalei, și al țării chiar, ne vom opri asupra câtorva activități și realizări desfășurate și dobândite în ultimii zece ani.

De la început trebuie subliniat faptul că acest așezământ de cultură s-a bucurat de un număr sporit de vizitatori, atât înainte de 1989 cât și, mai cu seamă, după 1990-1991. O marcă distinctă a Mărtișorului au constituit-o manifestările lunare care au contribuit la cunoașterea de către tineretul studios (elevi și studenți) atât a creației argheziene, cât și a Universului familiar Patriarhului de la Mărtișor. Pentru că tot ce se află în Casa, fosta tipografie, livada și grădina din Mărtișor "grăiește" și orice vizitator, român ori străin, poate fi edificat – cu ajutorul specialiștilor (muzeografilor) – asupra "Patriei literaturii" autorului "Cuvintelor potrivite". Sub raportul numărului de vizitatori, apelând la cifre statistice, trebuie să subliniem următoarele: dacă până în 1990 numărul vizitatorilor nu depășea 3000-3600 de persoane anual, după 1991, prin măsurile luate și paleta activităților cultural-artistice ce se desfășoară cu periodicitate lunară, cifra vizitatorilor a depășit 4500 sau chiar 5000 de persoane.

Un exemplu concludent: în anul 2000 s-au înregistrat peste 5200 vizitatori și un venit de peste 20.000.000 lei, iar în acest an, numai până la 30 iunie (semestrul I) cifra vizitatorilor a depășit 3000 de persoane, iar veniturile realizate din vânzarea biletelor și a publicațiilor (editate de Muzeul Literaturii Române), tot până la 30 iunie a.c., se cifrează la suma de 22.505.000 lei.

Aceste cifre, care nu ne satisfac pe deplin, au fost realizate printr-o activitate susținută de popularizare și valorificare științifică a moștenirii culturale argheziene.

În afara ghidajelor realizate cu competență deplină de cei doi muzeografi (cercetători și istorici literari), nu doar pentru grupuri organizate, ci pentru fiecare vizitator, la Mărtișor se organizează lunar manifestări (simpozioane, evocări, festivaluri de poezie etc.) cu participarea unor personalități cunoscute în domeniul culturii și artei naționale: academicieni, profesori universitari, critici și istorici literari, scriitori, actori, soliști etc. În afara acestora, în colaborare cu I.S.M.B. și cu Inspectoratele de sectoare, semestrial, în incinta Mărtișorului au loc 3-4 activități metodice cu profesorii de limba și literatura română din școli, pe teme ce vizează opera lui Tudor Arghezi. Dincolo de acestea, anual sunt organizate manifestări dedicate copiilor și universului miniatural arghezian, care se bucură de o largă participare din rândul elevilor din clasele primare și gimnaziale.

Tot la capitolul valorificare putem înscrie și volumele concepute și tipărite numai în ultimii 2-3 ani, dintre care am aminti: reeditare într-o nouă

formulă a romanului "Cimitirul Buna Vestire" de către Editura Gramar, în colecția "Capodopere ale romanului", o antologie școlară de poezie argheziană la aceeași editură, apoi eseul "Tudor Arghezi, romancierul" în editura "Diaconul Coresi", autor prof. Aurel Ciulei cu un Cuvânt înainte de acad. prof. Alexandru Balaci, "Tudor Arghezi – versuri și proză" – antologie școlară apărută la Editura Doina etc. Dacă adăugăm și vol. 42 din Ediția critică de autor **Scrieri** de T. Arghezi, avem tabloul valorificării creației marelui scriitor din 1999 încoace.

– PERSPECTIVE –

Cu toate succesele obținute în ultimii ani, există încă suficiente neajunsuri în activitatea Muzeului memorial din Mărtișor. Una din problemele-cheie ține de baza materială care, după cum se știe, din lipsa fondurilor necesare, nu poate fi asigurată la nivel optim. Sperăm să depășim acest – să-i zicem – handicap în viitor, prin măsurile luate de curând și asigurările primite în acest sens.

În perspectivă, cu ajutorul doamnei Mitzura Arghezi, custodele Casei, se vor pune bazele unei Fundații "Tudor Arghezi", care va avea ca prim obiectiv nu doar popularizarea moștenirii literare argheziene în plan național, ci și dincolo de hotarele țării. Deși până în anul 2000 opera lui Tudor Arghezi a fost tradusă în 23 de limbi (inclusiv în chineză și japoneză), după opinia noastră Arghezi nu este cunoscut cum se cuvine în plan european și universal.

Cu sprijinul viitoarei Fundații, a statului român și a unor sponsori, se impune construirea unei săli de cca. 150-200 de locuri, în Mărtișor, pentru desfășurarea în condiții optime a manifestărilor cultural-educative, spațiul existent (fosta tipografie) fiind inadecvat. Menționăm că proiectul unei asemenea săli de spectacol s-a discutat și aprobat, în principiu, încă de acum 10 ani cu fostul Ministru al Culturii. (Precizăm că în aceste zile – cu sprijinul domnului Ministru al Culturii, acad. prof. Răzvan Theodorescu – în interiorul și exteriorul Casei din Mărtișor se efectuează o serie de reparații privind acoperișul, instalația electrică și sanitară etc.).

Una din problemele de perspectivă (noi zicem că ar avea caracter permanent) este popularizarea, mai exact publicitatea. Credem că nu suntem singurul Muzeu memorial care suferim în această privință (dar asta nu ne liniștește). Considerăm că actele de cultură și instituțiile care le organizează ar trebui cunoscute măcar în jumătate cât sunt popularizate – câtă publicitate se face diferitelor mărci de detergenți și altor produse, care ocupă spațiu serios pe toate canalele de televiziune și în paginile publicațiilor de tot felul! În acest sens credem că trebuie să fim ajutați mai mult de către factorii de decizie, la nivelul Ministerului sau chiar al Guvernului.

PREZENȚA PICTORULUI CONSTANTIN BOGHINĂ DIN BRAȘOV ÎN ZONA HUNEDOREANĂ

Doina IONESCU

În perspectivă, înființarea unui muzeu de artă în Deva ar putea deveni realitate, în dorința de a scoate din anonimat numele unor minunați creatori, artiști cu renume național și internațional, care se profilează alături de o seamă de personalități ale culturii românești, și în dorința de a scoate la lumină și a prezenta publicului iubitor de frumos o parte însemnată din bogatul patrimoniu al muzeului de vean și al județului hunedorean.

În spațiul expozițional, pe lângă arta contemporană românească ce constituie ponderea în colecția noastră actuală, se va putea regăsi arta veche românească, în semn de prețuire și înaltă cinstită pentru acei neobosiți zugravi care, prin minunata lor creație, au contribuit la progresul artelor plastice românești. În expunere ne-am putea axa în special pe arta secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, apelând în primul rând la valoroasele piese din depozitul Protopopiatului Ortodox din Orăștie care păstrează, alături de un important fond de carte religioasă, numeroase icoane pe sticlă și pe lemn din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, multe dintre ele purtând semnătura unor importanți pictori români care au avut o vie activitate creativă în zona hunedoreană în acea perioadă. În felul acesta am valorifica bogatul patrimoniu de artă românească religioasă existent aici, redându-l și punându-l în circuitul public. Am avea astfel ocazia să prezentăm evoluția artistică românească în Transilvania secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, când s-a produs o adevărată explozie, aducând totodată o pioasă amintire numeroșilor și talentaților zugravi care au decorat cu valoroase ansambluri de picturi murale, icoane și iconostase bisericile românești, multe dintre ele existând până în zilele noastre. O parte dintre aceștia au desfășurat o intensă activitate pe țărâm hunedorean, dezvoltându-ne o lume prea puțin cunoscută cu un strălucit trecut istoric prin calitatea lucrărilor de o valoare artistică incontestabilă.

Pictorii care au activat în zona hunedoreană și care pot figura într-un posibil spațiu expozițional cu icoane pe lemn de o frumoasă realizare artistică sunt: zugravul Popa Simion și ucenicul său Nicolae, veniți din Țara Românească din Pitești; Stan Zugravul și fratele său Iacov din Rășinari, Constantin Boghină din Brașov, Ioan Ierodiaconul din Deva și Ioan din Beriu – pictori reprezentativi pentru a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Apoi pictori ca Simion Silaghi din Abrud, Iosif Zugravul și Constantin din Țara Zarandului, activi la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Unii dintre ei pregătiți în tradiția unor școli locale neoficiale de zugrăvie, alții formați pe lângă remarcabili zugravi, reprezentanți ai centrelor artistice din: Râmnic, Rășinari, Șcheii Brașovului, Cluj și Abrud (acesta din urmă fiind o localitate care, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, a devenit un important centru artistic românesc).

Prezentarea într-o expoziție permanentă a unor icoane realizate de acești talentați pictori va reliefa, pe lângă evoluția artistică românească în acea perioadă și influențele artistice ce se interferează în creația lor, și importanța

valoare documentară a artelor transilvane. În sălile destinate artei vechi românești ar putea fi expuse și vitrine cu obiecte de cult din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea păstrate în zona hunedoreană și produse de mâinile măiestre ale meșterilor transilvăneni, lucrări care să dovedească talentul și deosebita lor capacitate creatoare, reliefând înaltul nivel atins de ei. Pentru o mai bună orientare a publicului vizitator asupra evoluției artei în acea perioadă, se va realiza o anumită dispunere a pieselor în ordine cronologică. În prima sală – piese ale zugravilor autohtoni, unii chiar anonimi din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Spre exemplu, din pleiada de zugravi formați în ambianța Munților Apuseni se cunosc puține nume. Unii dintre ei și-au însemnat numele discret într-un colț de icoană, alții au marcat doar anul în care au săvârșit lucrarea. Acest fapt însă nu scade nimic din amploarea și complexitatea fenomenului artistic din acea perioadă. În a doua sală vor putea fi expuse lucrări din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, perioadă în care se observă influența stilului baroc, vizibil în decorarea fondului, a vestimentației și a elementelor arhitecturale din cadrul icoanelor, predominând ornamentica vegetală, în special frunzele de acant modelate în relief și cu foiță de aur. O altă sală ar putea cuprinde piese aparținând celor mai talentați și activi pictori din zona hunedoreană și care au întrebuințat în pictură o întreagă gamă de maniere de lucru, combinând pe de o parte arta bizantină cu tradiția artistică locală și pe de altă parte împrumutând de la stilul baroc ornamentica, pe care o transpun în frumoase stilizări. De asemenea aici ar fi posibilă prezentarea unor lucrări cu influențe ale artei apusene dar care păstrează caracteristicile artei tradiționale.

În această ultimă sală, prin icoanele pe care le deținem, vom încerca să conturăm și personalitatea pictorului brașovean Constantin Boghină.

În anul 1797 a realizat în zona Țării Zarandului, la biserica de lemn Sfântul Nicolae din Căraci, trei icoane împărătești, două dintre ele fiind semnate și datate de autor. Cunoscut cu o activitate deosebit de bogată, se remarcă ca pictor de icoane și iconostase. Constantin Boghină s-a instruit în Țara Românească la București, de unde s-a întors la Brașov în anul 1789. Pentru un timp a fost la Muntele Athos. Primele lucrări datează din anul 1781. În anul 1785 pictează paraclisul de pe locul vechii biserici de lemn din Șcheii Brașovului, iar în anul următor realizează patru icoane împărătești la Turcheș. În anul 1792 pictează mai multe icoane la Mănăstirea Cheia, iar în 1795 va picta tâmpla și fresca Paraclisului Înălțării de la Biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, de asemenea ușile diaconești purtând semnătura pictorului și anul 1796, el fiind și autorul icoanelor împărătești. În anul 1796 va picta de asemenea iconostasul bisericii Sfânta Treime din Cluj-Napoca. Un an mai târziu va picta la biserica Sfântul Nicolae din Căraci. Din punctul de vedere stilistic pictura sa părăsește făgașul tradițional, compozițiile tinzând spre forme occidentalizante ce își au originea în prototipuri baroce preluate din lumea artistică ortodoxă. Cromatica îmbogățită beneficiază de valorații subtile de lumini și umbre, iar desenul sigur este plin de vervă. Se distinge de asemenea o siguranță în redarea expresiei chipului cu o remarcabilă forță caracterologică. În redare pensulația este largă, așternută rapid pe suport, modeleul carnației este de mare finețe, autorul folosind un dégradé foarte fin de roz spre alb pentru părțile luminoase și spre brun înspre părțile de umbră.

Cele trei icoane împărătești realizate pentru biserica din Căraci au fost concepute ca făcând parte din ansamblul de pictură al iconostasului, fiind amplasate în registrul 4, în partea inferioară. Ele reprezintă următoarele scene: *Iisus Hristos Pantocrator*, *Maica Domnului cu Pruncul* și *Sfântul Nicolae*.

Icoana Împărătească *Iisus Hristos Pantocrator* are dimensiunile: 49,5/66,3 cm. Iisus Hristos este reprezentat frontal 3/4, înveșmântat în hiton roșu și mantie verde smarald închis. Personajul ține în mâna stângă Evanghelia închisă, iar cu mâna dreaptă binecuvântează. Veșmintele sunt brodate cu auriu realizat din praf de aur. Chipul cu ochii expresivi este redat cu un modelu fin folosind dégradé-ul de roz cald și tonuri de brun în zonele de umbră. Părul este tratat pictural, cu aceeași finete. Aureola este realizată în relief cu stucatură, pictată de asemenea cu preparație din praf de aur. Expresia este atent studiată, pe chipul lui Iisus citindu-se un îndemn, subliniat și de gestul mâinii drepte. Cu siguranță că vestimentația a fost presărată la origine cu motive ornamentale baroce, așa cum bine se distinge în tratarea vestimentației în cazul celorlalte două icoane realizate de autor. Icoana a fost supusă unui procedeu de curățire, intervenția neprofesionistă ducând la deteriorarea stratului de culoare de pe întreaga suprafață. O parte din fond și-a pierdut din consistență, iar blicurile și ornamentele de pe vestimentație au dispărut. La fel s-a întâmplat și în cazul modeleului fin al carnației. În momentul de față culoarea este ternă, pierzându-și din strălucirea de altădată. Chenarul cu stucatură ce încadrează imaginea prezintă, în partea inferioară, central, o inscripție cu litere chirilice: "Această Sfântă icoană s-au făcut în anul 1797 ... Căraciu, zugrav Constantin". Icoana a fost repictată în zona aureolei și a chenarului.

În Icoana Împărătească *Maica Domnului cu Pruncul* (dimensiuni 51/68,3 cm) personajul feminin este reprezentat 3/4, frontal, poartă maforion roșu și hiton albastru de Prusia deschis, fiind tivit la gât, mâneci și pe margine cu galon auriu decorat cu motive ornamentale vegetale. Pe brațul stâng ține pe Iisus, iar cu mâna dreaptă indică Pruncul. Iisus este reprezentat aproape ca un adolescent. Poartă cămașă lungă cu guler rășfrânt și mantie ocru auriu. Personajul ține pe genunchi Sfânta Evanghelie. Modeleul carnației este rezolvat cu nuanțe de roz sidefiu. Pe capete poartă coroane imperiale înconjurate de aureole pictate cu praf de aur, marginile fiind marcate cu un ușor relief perlat. Veșmintele Maicii Domnului sunt presărate cu motive ornamentale florale din recuzita barocă. Compoziția este încadrată într-o ramă în relief realizat cu stucatură acoperită cu un strat de praf de aur. Central, în partea inferioară, este menționată cu litere chirilice următoarea inscripție: "Această Sfântă icoană s-au făcut în anul 1797 luna lui decembrie 25, Zugrav Constantin".

Icoana Împărătească reprezentându-l pe *Sfântul Nicolae* este icoana de hram a bisericii. Ea are dimensiunile: 51/68,3 cm. Sfântul Nicolae este redat 3/4, frontal, poartă felon roșu englez, omofor albastru de Prusia cu cruci mari aurii și stihar albastru de Prusia deschis. Veșmintele sunt presărate cu motive ornamentale baroce. Personajul ține în mâna stângă Evanghelia închisă, iar cu dreapta binecuvântează. Capul este frumos modelat, cu siguranță și o remarcabilă forță caracterologică. Părul și barba sunt tratate pictural, redade în tonuri de gri,

cu accente de alb ce denotă măiestria artistică a autorului. Modeleul feței, buzele cărnoase, nasul drept cu nările puternic subliniate, ochii și privirea pătrunzătoare redau psihologia particulară a personajului care nu mai păstrează nimic din hieratismul bizantin. Carnația este redată în nuanțe de roz-vișiniu într-un ușor dégradé. Portretul personajului este deosebit de expresiv. Sfântul Nicolae este reprezentat fără mitră, Sfântul Ierarh având doar nimbul în relief cu stucatură, pictat cu o preparație de praf de aur și repictat de curând, cum de altfel este repictată și rama. Această icoană nu este semnată și nici datată, dar, prin analogie cu cele semnate și prezentate anterior, afirmăm că este vorba de același iscusit zugrav.

Cele trei icoane împărătești constituie, împreună cu pictura murală realizată de Simion Silaghi și de zugravul Dimitrie, un remarcabil ansamblu de pictură românească reprezentativă pentru sfârșitul de secol al XVIII-lea și începutul de secol al XIX-lea.

Încercarea noastră de readucere la lumină a vechii arte românești și de punere în valoare a tot ceea ce reprezintă spiritualitate românească transilvăneană sperăm să nu rămână doar un deziderat, ci să se și înfăptuiască.

OPTIMIZAREA ACTIVITĂȚII SECȚIEI CASE MEMORIALE DE LA MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Corneliu LUPES

I. ARGUMENT

Opțiunea pentru o lucrare cu implicații practice este, credem, binevenită, în măsura în care își găsește ecoul în optimizarea activității muzeistice. Demersul respectiv se vrea — o mărturisim din capul locului — un mănunchi de propuneri care să însemne, de fapt, posibilitatea abordării unor noi dimensiuni în lupta cu inerția. Nu abordăm asemenea aspecte numai din tentații de "modă", ci din convingerea necesității stringente de a evada din rutină.

Dacă primele trei capitole urmăresc varii aspecte ale optimizării activității, în datele cunoscute, ultimul se dorește o contribuție reclamată de prefacerile economice și socio-culturale pe care le traversează truidorii acestui ignorat teritoriu. Abordarea pragmatică a unor aspecte cu care ne confruntăm poate și trebuie să răspundă nevoilor de optimizare a activității, evaluată prin dimensiunea rezultatelor muzeelor memoriale din cadrul M.L.R. București și nu numai. Nu ne ferim să recunoaștem că ne propunem o abordare *pro domo* a chestiunii puse în discuție. Nu putem pune punct acestui "argument" fără a face precizarea că activitatea secției este privită ca o sumă a activității fiecărei case memoriale în parte, cu atenția ațintită asupra diferențelor specifice.

II. ACTIVITATEA SECȚIEI CASE MEMORIALE – ÎNTRE RIGIDITATE ȘI ÎNNOIRE

a) Organizatoric vorbind casele memoriale sunt, de fapt, niște expoziții tematice permanente. Devin așezăminte culturale animate nu atât prin dimensiunea "spiritului tutelar" care le patronează, cât prin probitatea profesională a slujitorilor care pot sfinți lăcașul sau lăsa pradă ignoranței devenind "locul unde nu se întâmplă nimic", preluând formula patronului spiritual de la Vovidenia, pentru a rămâne în curtea noastră.

b) Este știut faptul că o construcție solidă nu se poate înălța decât pe o fundație corespunzătoare și pe elemente de rezistență adecvate. Avem în vedere faptul că funcționarea *de facto* și *de jure* a secției *Case memoriale* (pe care de aici înainte o vom numi secție) trebuie să se desfășoare în conformitate cu prevederile R.O.F. și R.O.I., izvorâte din documentele respective ale muzeului mamă, la care se adaugă atribuțiile de specialitate, individuale, stipulate în fișa postului. Acestea li se alătură, ca instrumente de lucru, Programele de activitate (anuale) și Raportările (semestriale și anuale). Fără a cădea în păcatul unui condamnat birocratism, ni se pare firesc să se întocmească (schițeze) și programe de perspectivă medie sau cu bătaie mai lungă. Aceste instrumente se vor o materializare a unei strategii ministeriale în conformitate cu prevederile Hotărârii Guvernamentale nr. 134/1998 privind

organizarea și funcționarea M.C.C. și al cărei prim articol stipulează că: "Ministerul Culturii ... **inițiază, elaborează și asigură** (s.n.) aplicarea strategiei în domeniul culturii ...". Punerea de acord a tuturor programelor secțiilor cu Proiectul general de perspectivă al muzeului central (coordonator), ca felii distincte ale aceluiași întreg, depășește obiectul prezentei abordări.

c) În complexitatea fenomenului la care ne referim se înscrie și preocuparea pentru depistarea unor posibile donații, așa cum s-a întâmplat la *Casa memorială BACOVIA* și la *Casa memorială GALACTION* (tablourile pictoriței Luky Galaction). Pentru cea de-a doua dintre casele memoriale amintite încercăm șansa unei donații de la familia dispărutului preot CUNESCU. Această donație ar fi cu atât mai necesară cu cât casele memoriale în discuție suferă acut de lipsa cărților, prin donarea ilustrei biblioteci a scriitorului și preotului Gala Galaction Institutului Teologic.

Ajunși la acest capitol, nu putem să-l depășim fără a ne exprima regretul că, într-un regim de austeritate economică, speranța unor achiziții este iluzorie. Procurarea, prin anticariate, a unor prime ediții sau măcar a antumelor, aducerea la zi a lucrărilor din și despre opera scriitorilor respectivi constituie cerințe minimale ale funcționării muzeelor respective în latura lor documentară.

d) Pe lângă punerea în valoare a caselor memoriale existente, ne-am mobilizat în amenajarea, inaugurarea și integrarea în circuitul cultural-turistic și a celorlalte muzee: *Casa memorială VISARION PUJUI – MIHAIL SADOVEANU* (Vovidenia – Neamț), *Casa memorială CIORĂNESCU* (Moreni – Dâmbovița), *Casa memorială LIVIU* și *FANNY REBREANU* (București) și, în zilele imediat următoare prezentei sesiuni, *Casa memorială ION MINULESCU – CLAUDIA MILLIAN* (București). Fiecare din aceste demersuri a avut un istoric aparte asupra căruia nu insistăm acum. Deși este un fapt consumat, nu putem să trecem peste durerea că nu am reușit, din motive strict birocratice, să preluăm *Casa memorială ANTON PANN* (București) care ar fi marcat un moment de secol XIX din punct de vedere cultural. Am obosit să susținem că pentru o metropolă, fie și balcanică, pe deasupra și capitală, numărul așezămintelor culturale cu profil literar este jenant, în comparație cu scriitorii care s-au născut sau au scris în forfota acestui vulcan.

e) În organizarea și funcționarea unui muzeu, lucrările de specialitate (vezi "Cursul de muzeologie generală" al Corinei Nicolescu și altele) acordă un spațiu justificat activității de conservare și restaurare. Fără a expedia acest aspect, în legătură cu care am făcut numeroase demersuri, din nou atât refrenul lipsei fondurilor, cât și mai vechea noastră meteahnă "lasă că merge și așa" au făcut ca acest teritoriu să rămână doar unul teoretic.

f) Atât muzeograful, cât și coordonatorul secției nu pot ignora aspectele administrative, gospodărești, de gestiune, pază, securitate și p.s.i. care privesc unitățile pe care le deservesc. Așa-ziii "elitiști", puși în fața unor asemenea situații, strâmbă din nas. Este o gravă neînțelegere. Suntem partizanii implicării în toată complexitatea fenomenului, până la cele mai mici amănunte, al viziunii de ansamblu dar și al detaliilor. Într-o firească ierarhie, care înscamnă de fapt spirit organizatoric, acribie, muzeograful trebuie să controleze tot ce mișcă în muzeul pe care îl deservește.

III. MUZEUL – CENTRU DE CERCETARE ȘI VALORIFICARE

a) Nu credem că este o opinie singulară aceea că muzeograful este un specialist care se califică la locul de muncă. Provenind – în cazul nostru – dintr-un filolog, acesta nu se întâlnește în facultate cu module sau cursuri de muzeologie. Perfecționările care se fac sub egida M.C.C. sunt necesare, dar nu suficiente. Baza pregătirii o constituie studiul individual; meseria "se fură" de la colegii mai experimentați cu minima condiție ca cel în cauză să fie interesat și să aibă de la cine și ce "fura".

b) În opinia noastră, un muzeograf trebuie să fie un specialist cu însușiri polivalente: cercetător, pedagog, psiholog, cu darul elocinței dar, culmea!, și administrator și chiar manager. Nu detaliem aceste însușiri și nici nu ne propunem să demonstrăm necesitatea lor. Ocupându-se de toate problemele cu care se confruntă așezământul respectiv, muzeograful este un factotum. Figura specialistului închis în turnul de fildeș, pasionat, dar dezinteresat de problemele curente ale așezământului cultural nu se mai poartă. Nu putem rezista tentației de a deschide o paranteză izvorâtă dintr-un of mai vechi: avem convingerea că muzeograful de la un așezământ memorial trebuie să aibă o indiscutabilă personalitate profesională deoarece, în contact cu vizitatorii, reprezintă atât muzeul respectiv, cât și instituția centrală cu reverberații asupra M.C.C. și, chiar, asupra profilului cultural general. Într-un birou, unde sunt mai mulți specialiști, inexactitatea unui coleg poate fi ameliorată de ceilalți. Dar aici? Nu considerăm, prin aceasta, că muzeograful trebuie să fie în același timp atât istoric literar, cât și îngrijitor: să rămână la îndeletnicirea de bază, dar să-și atragă colaboratorii întru realizarea celorlalte.

c) Pentru a răspunde unor cerințe imediate, muzeograful care se respectă își va dota așezământul cu un minim de instrumente, condiție *sine qua non* a unei funcționări corespunzătoare. Întocmirea fișelor de patrimoniu și a registrului respectiv este un prim pas căruia îi va urma (acolo unde este cazul) realizarea fișelor de carte, din bibliotecă, în dublete.

Ajungem la punctul nevralgic. În conformitate cu prevederile Ordonanței Guvernamentale nr. 68/1994, privind unele măsuri pentru protecția patrimoniului cultural național, acesta se clasifică în: a) tezaurul patrimoniului cultural național (tezaur), fondul patrimoniului cultural național (fond) și patrimoniul mobil comun. Până aici, toate bune. Dar, la art. 4 al amintitei Ordonanțe se stipulează că: "Încadrarea unui bun la una dintre categorii ... se face pe baza criteriilor unice și a metodologiei stabilite de M.C.C. printr-o procedură de clasare care se declanșează potrivit prevederilor prezentei Ordonanțe". În legătură cu afirmațiile de mai sus planează o întrebare pe care o lăsăm suspendată.

d) Activitatea de bază a muzeografului rămâne ghidajul. În practica noastră, acesta se realizează direct. Calitatea acestuia decurge din însușirile aminite mai sus. Este știut că în activitatea respectivă se au în vedere mai multe aspecte. Se detașează categoriile socio-profesionale și de vârstă ale vizitatorilor. Ne fiind nici în prezent și nici în viitorul apropiat posibilitatea ghidajului pe casetă, nu zăbovim asupra acestui aspect. Insistăm doar asupra aptitudinilor de comunicare, a supleții formulării întru realizarea elementului

coparticipativ. Muzeograful devine, cu măsură, histrionic, mai cu seamă când își cunoaște bine partitura. Există pericolul rutinei prin însăși natura preocupării (repetarea aceluiași informații), dar o spontaneitate studiată a formulării ferește muzeograful de capcana unui funcționarism desuet. Se știe că o improvizație reușită este cea mai bine pregătită.

e) O condiție esențială a unui ghidaj reușit, care să atragă atenția vizitatorilor, dar să-i ofere și satisfacție celui în cauză este aceea a pregătirii și perfecționării instrumentelor de lucru. Din multitudinea acestora, amintim: elaborarea unei bibliografii generale din și despre opera scriitorului respectiv, bibliografii care să cuprindă viața și opera scriitorilor respectivi, realizarea unor succinte ghidaje scrise (foaie A4, față și verso) traduse în limbile străine de circulație, pentru a suplini, la nevoie, interpretul, în cazul unor grupuri de străini și, de ce nu, realizarea unor succinte monografii ale lăcașurilor respective în care istoricul muzeelor, proveniența și folosirea obiectelor, recompunerea atmosferei din timpul vieții scriitorului/lor respectiv(i) (chiar și din sfera anecdoticului) își găsesc locul meritat. Împietind aceste sugestii cu cele de mai sus referitoare la minime achiziții (bibliografice) se profilează un fir informațional care răspunde imperativului formulat în titlul capitolului pe care îl încheiem.

IV. PROMOVAREA IMAGINII CASEI MEMORIALE

a) Astăzi, când asistăm la o promovare violentă a reclamei, trebuie să încercăm să păstrăm cadența, în limitele unui profesionalism dictat de specificul domeniului nostru. Plecând de la firmele respective la așezăminte (cea de la MĂRȚIȘOR este de mult oboșită), continuând cu necesarele aviziere (care nu există decât în intenția noastră) și încheind cu oportunele indicatoare (panouri, săgeți stradale, eșarfe, banere etc.) observăm că acestea nu sunt niște închipuiri care "dau bine". Extrem de mulți bucureșteni nu știu de existența muzeelor cu profil literar și, din rândul acestora, nu lipsesc elevii, studenții și chiar profesorii de toate gradele.

b) O modalitate pe care am permanentizat-o la Casele memoriale (și nu numai) este aceea a unor manifestări periodice cu public: MĂRȚIȘORUL – patria literaturii argheziene, BACOVIANE – confluente de literatură și artă etc. Plecându-se de la 2-3 manifestări anuale (MĂRȚIȘOR) și de la uitatul muzeu BACOVIA, s-a ajuns, în cazul primului, la 12 manifestări pe an, la al doilea, cam tot pe acolo. Promovarea imaginii Caselor memoriale respective a fost principala rațiune de a fi a acestor întâlniri. Oricât ne-am feri de pericolul văicărelilor inutile, nu ne putem abține să nu remarcăm că presa (scrisă, audio-video) ignoră constant anunțurile culturale (în sensul publicării lor), cât despre marcarea și consemnarea evenimentului, nici nu poate fi vorba, și asta chiar în cazul unor manifestări jubiliare.

c) Publicațiile specifice fiecărei Case memoriale (pliante, cărți poștale ilustrate), diferite suveniruri, publicații sau obiecte realizate pentru anume manifestări jubiliare sau momente deosebite (inaugurale) sunt alte modalități de răspândire a numelui muzeului.

d) O legătură strânsă cu mass-media, publicarea adresei, telefonului și programului muzicului, colaborarea în realizarea unor filme și emisiuni radio

care au ca subiect scriitorul respectiv etc. sunt alte modalități deloc de neglijat. Formarea unor grupuri de colaboratori (atât la nivelul specialiștilor, cât și al publicului) trebuie avută în vedere.

Nu riscăm conchizând că imaginea Casei memoriale este în consonanță cu activitatea muzeografului; este, cum s-ar zice, o oglindă. Afirmația nu trebuie judecată *ad literam* pentru că mai sunt o sumedenie de factori care o influențează: popularitatea scriitorului respectiv, așezarea muzeului, accesul muzeului, circuitul cultural-turistic ș.a.m.d.

V. OPTIMIZARE, ÎNNOIRE, REFORMĂ.

a) Optimizare, înnoire, reformă — termeni uzitați destul de des în ultimul timp și, de aici, uzați. Abordarea lor *de facto*, presupune *da capo* interpretări contradictorii. A "trage cu ochiul" spre Apus este o practică folosită de la '48 și care a dat roade. Formula, oricare ar fi ea, vizează modificări organizatorice sau/și de conținut? Și multe, multe alte semne de întrebare.

b) Întărirea secției cu autonomie poate fi benefică. Înțelegem prin aceasta o consultare în politica de personal, de la organigramă la angajare. Alocarea din buget a unei cote proporționale în funcție de: cheltuieli de regie, număr salariați, numărul și frecvența vizitatorilor, volumul activității etc. Materializarea unei asemenea propuneri impune creșterea exigenței și responsabilității personale, chivernisirea cumpătată a unor fonduri care nu se mai cheltuiesc dintr-o pungă comună, toate acestea conducând la mărirea răspunderii individuale. Așa stau lucrurile la M.L.R. din Iași, motiv pentru care ne exprimăm și pe această cale sincere aprecieri pentru activitatea colegilor noștri. Un proverb german spune că cel care nu știe să prețuiască pfennig-ul nu știe să prețuiască marca.

c) O prelungire a unui colectivism păgubos este tratarea tuturor Caselor memoriale *tale quale* cu aceeași monedă. Considerăm că o clasificare graduală ar fi mai oportună. După mărime, importanță și activitate, Casele memoriale ar putea fi grupate în două-trei grade. Nu putem pune semnul egalității între un complex muzeal, ca cel de la MĂRȚIȘOR (circa 2 ha, 20 de case, tipografie, mormântul soților Argezi etc.) și Casa memorială BACOVIA sau MINULESCU, REBREANU, GALACTION ori CIORĂNESCU, unde spațiul se reduce la 3-5 camere.

Dacă volumul de muncă este diferit, de ce nu și cheltuielile de întreținere, personal, remunerație să fie proporționale?

d) Practica impune necesitatea unei asociații naționale a muzeelor memoriale; poate chiar pe domenii. În condițiile mult trâmbițatei descentralizării, M.C.C. nu mai poate fi un liant. La nivelul informației simple abia se știe că pe lângă muzeul BACOVIA din Bacău mai este unul și în București și viceversa. La fel cu SADOVEANU (Fălticeni, Vovidenia, Iași), REBREANU (Prislop, Valea Mare, București), ca să rămânem în curtea noastră. Astfel informația ar circula altfel, spre binele — se înțelege — vizitatorului (consumatorului). Informațiile privind perioada pe care o ilustrează fiecare muzeu, ce particularități prezintă, ce piese mai importante deține etc. ar fi mult mai complete și asta nu numai în cazul scriitorilor cu mai multe muzee.

Salutăm inițiativa colegilor noștri de la CASA MUREȘENILOR (Brașov) de constituire a A.N.I.M.-ului, mai cu seamă că s-a schițat și un statut.

e) Am încercat să conturăm un posibil portret al muzeografului. Vom accentua, în cele ce urmează, o latură mai puțin creionată a acestuia: cea organizatorică. Astăzi, când fostele organizații de elevi și studenți (fie ele și comuniste) s-au dizolvat, fără a fi înlocuite cu altele, nu-i poți aștepta pe aceștia să vină la muzeu din proprie inițiativă. Din motivele știute, nici colegii noștri, dascălii, nu mai manifestă decât sporadic astfel de preocupări. Ce-i rămâne de făcut muzeografului, pentru a nu se transforma într-un pustnic? Să recruteze, pe toate căile, posibilii vizitatori. Am încercat și vom persevera în depistarea acestor modalități. Transmiterea unor oferte scrise în școli și institute de învățământ superior cu profil umanist, în care să se evidențieze aria preocupărilor, adresa, telefonul, mijloacele de transport etc. este o posibilă cale. Invitarea unor cadre universitare (istorici și critici literari) în calitate de vorbitori și stimularea acestora în a-și orienta studenții spre aceste locuri de taină este o altă cale.

f) Itinerarea casetei video cu Casele memoriale din București la instituții de învățământ care au mijloace de redare și ne găzduiesc în manifestarea "M.L.R. ÎN VIZITĂ LA ..." este o altă cale pe care o vom aborda în funcție de personalul existent. Această acțiune are, se înțelege, darul de a stimula curiozitatea și de a informa.

g) Convinși de necesitatea evidențierii automatizate a datelor, și nu numai, pentru a fi în pas cu vremea, considerăm oportună și necesară introducerea unui sistem informatizat de coordonare și gestionare a patrimoniului Caselor memoriale.

h) În afara modalităților amintite de promovare a imaginii Caselor memoriale (mai vechi și mai noi), care s-ar putea numi clasice, considerăm necesară diversificarea lor prin accesul la Internet al informațiilor privind aceste lăcașuri.

Cu toate că ne repugnă să facem propuneri pentru ce ar putea/trebuie să facă alții, considerăm că o relație "la vârf" între M.C.C. și M.E.C. în această direcție, și nu numai, ar fi cel puțin oportună.

* *
*

Ne-am declarat *ab initio* intențiile abordării concrete a subiectului propus discuției. Luându-ne aliați rigoarea și discernământul, căutăm să-i deslușim hățișurile pentru a-i întrezări luminișurile, din necesități strict profesionale, fiind convinși că fiecare, în ceea ce face, trebuie să-și pună propria-i amprentă, să-și onoreze semnătura.

BÉLA BARTÓK ÎN MEMORIA ORAȘULUI NATAL

Margareta VELCSOV

Viața și activitatea multilaterală a lui Bartók nu sunt prea bine cunoscute de publicul românesc. Prestigiosul muzicolog clujean Francisc Laszló vine în ajutorul celor interesați prin cartea *Béla Bartók și lumea noastră* având subtitlul *Așa cum a fost*, (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995) și volumul *Scrisori I* (Editura Kriterion, București, 1976) în care publică o bună parte a corespondenței pentru a contribui la o mai bună cunoaștere a acestei mari personalități și a relațiilor sale cu țara noastră, în tripla sa calitate de folclorist, pianist și compozitor.

La începutul anului 1991, ca o recunoaștere a meritelor sale incontestabile de creator și genial muzician, Academia Română i-a acordat titlul de membru (post mortem) al ei.

Considerăm că orașul natal ar trebui să cunoască momentele semnificative din viața celui mai vestit fiu al său, legătura cu ținutul natal și cu folclorul românesc. Din acest motiv, la 25 septembrie 2000, cu ocazia comemorării a 55 de ani de la moartea compozitorului, am prezentat un program cu elevii, am auzit DANSURI ROMÂNEȘTI culese și prelucrate de Bartók, l-am ascultat vorbind în limba franceză cu ocazia unui interviu dat Radioului din Bruxelles în 1937, am auzit opera ALLEGRO BARBARO în interpretarea autorului.

Născut la 25 martie 1881, într-o casă țărănească cum se găsesc cu miile în Banat, Bartók s-a stins din viață la 26 septembrie 1945, într-un spital new-yorkez, la 64 de ani și jumătate. Pe patul său de moarte se aflau două partituri la care a lucrat până când puterile l-au părăsit, una aproape încheiată, a CONCERTULUI PENTRU PIAN NR. 3, iar cealaltă, a CONCERTULUI DE VIOLĂ, căruia nu a mai reușit să-i dea forma concludentă. O temă a acestuia pare să fie chiar o evocare relativ directă a melosului românesc din Bihor.

Leagănul – Sânnicolau Mare – și părinții

Identificarea adevăratei case natale este meritul inimosului istoric local, profesorul Gyula Szócs (1926-1986), reputat cercetător al genealogiei familiei Bartók.

Tatăl, Béla Bartók senior (1855-1888), agronom cu studii superioare, din 1876 profesor al Școlii agricole din Sânnicolau Mare, directorul acesteia din 1877, era membru în consiliul comunal. Publică activ în presa locală, articole de specialitate și scrieri beletristice. Ca violonist era promotorul Societății filarmonice din localitate, al cărei președinte a fost ales în 1887. Moare la doar 33 de ani. Dintre cei patru bunici a lui Bartók senior numai unul a fost maghiar, ceilalți trei au fost sud-slavi "bunevați".

Mama, Paula Bartók, născută Voit (1856-1939), nepoata a trei bunici germani și doar a unuia maghiar, era învățătoare. În 1888, când a rămas văduvă,

mai avea și o fiică de 3 ani. În curând a fost îndepărtată din locuința de serviciu, și-a întreținut copiii dând lecții de pian.

Bartók începe să compună la Nagyszölös, în 1890, sub impulsurile muzicale asimilate în casa părintească și în cercul melomanilor din Sânnicolau Mare. Piesa nr. 6 se intitulează PIESĂ VALAHĂ.

La 13 aprilie 1903 are loc primul recital de pian în localitatea de obârșie.

Prima întâlnire cu folclorul românesc are loc la Izvorul Crișului în 1909, în zona Crișului Negru, invitat de profesoara de muzică Cornelia Bușția, soția profesorului Ioan Bușția din Beiuș.

În 1910 Academia Română hotărăște publicarea culegerii de cântece populare românești din Bihor. Influența acestui volum asupra folcloristicii românești va fi puternică și este considerabilă și azi.

În 1910 apar primele lucrări simfonice românești **DANSUL SATULUI** și **DANS ROMÂNESC**. **DOUA DANSURI ROMÂNEȘTI** constituie opera prezentată în primă audiție la Budapesta, în 1911, cu un succes extraordinar.

În 1919 în Ungaria Bartók este făcut trădător de neam și de țară pentru asimilarea influenței românești, pentru sentimentele sale filoromâne.

În decembrie 1910-ianuarie 1911 culege în Țara Moșilor.

Limba română la Béla Bartók

Bartók cunoaște mai multe limbi: **limba germană** o posedă ca pe o a doua limbă maternă, în **franceză**, **engleză** era relativ bine pregătit, în **spaniolă**, **portugheză**, **slovacă** s-a descurcat pentru a putea culege muzică populară. Din 1909 învață limba română. A citit relativ multă literatură română (I. Slavici: *Din bătrâni*) atât clasici, cât și autori minori. El vroia și a ajuns uluitor de repede să poată să stea de vorbă cu țărani români și să noteze singur și textele lor. Bartók considera aceasta o condiție indispensabilă a activității de culegător. (Cu intelectualii din capitala României comunica în limba franceză sau germană). Bartók a învățat-o și pe prima sa soție românește, numai pentru a-l putea ajuta în muncă. Citea și vorbea în peste 10 limbi, dar, în afară de maghiară, româna a fost singura în care el a conceput un text poetic pentru a-l pune pe muzică: libretul **CANTATEI PROFANE**.

Bartók a știut să exprime în limba română și adevăruri grave, ca de exemplu când îl parafraza pe Ady, poetul său preferat, că: "ungurii, românii și slavii din țara aceasta trebuie să fie uniți toți, fiindcă sunt soți în nenorocire" (*Scrisori I*, Scrisoare 30, pag. 92-93).

În 1912 culege cântece populare din Banat: 89 de melodii românești, folclor bulgăresc, sârbesc.

În 1914 Bartók este invitat să țină o conferință cu exemplificări din muzica populară românească la Budapesta. Invită pentru ilustrarea spuselor sale un lot de 4 informatori din Cerbăl, jud. Hunedoara. Informatorii sunt primiți cu căldură nu numai de Bartók, care le-a arătat frumusețile capitalei și îi tratează cu o exemplară ospitalitate, ci și de public și presă și chiar de trecătorii de pe străzile Budapestei (*Scrisori I*, Scrisoare 38, pag. 104-105).

La 27 septembrie 1917, în timpul primului război mondial, scrie lui Ion Bianu: "... dar orice s-ar întâmpla, rămân fidel muncii începute: consider un scop al vieții mele să continuu și să termin studiarea muzicii populare românești, cel puțin în Transilvania" (*Béla Bartók și lumea noastră*, pag. 60).

Într-o scrisoare de la Béla Bartók jr., publicată abia în 1981, Bartók scrie: "M-aș duce la iubiiții mei valahi pentru a culege..." (*Béla Bartók și lumea noastră*, pag. 60).

Câteva concluzii cu privire la activitatea lui Bartók de culegător al muzicii populare din Transilvania și Banat

Culegerea românească cuprinde 3379 de melodii, la acestea se adaugă 774 melodii maghiare, 21 sârbești, 7 bulgărești.

În februarie 1926 Bartók are o întrevvedere cu Octavian Goga care în curând devine ministru și care îl îndeamnă să-și reia activitatea de culegere. Veturia Goga, soția poetului politician, este o devotată admiratoare a muzicii lui Bartók.

În 1931 și 1935 Bartók va mai scrie articole de lexicon despre muzica populară românească (*Zenei lexikon* 1931, *Révai nagy lexikona* 1935).

În 1924, pentru SUITA de pian, Bartók primește Premiul Enescu (*Béla Bartók și lumea noastră*, p. 94).

La 28 octombrie 1924 regele Ferdinand I emite actul de decorare a lui Bartók cu ordinul BENE MERENTI clasa I. Acesta este prima decorație în cariera lui Bartók (*Béla Bartók și lumea noastră*, p. 91).

La 17 februarie 1924 Societatea Compozitorilor Români decide primirea lui Bartók cu scutire de plată a cotizației, socotindu-l de mult ca pe unul dintre ai săi (*Béla Bartók și lumea noastră*, p. 87).

În preajma aniversării a 50 de ani de la naștere Franța îi trimite LEGIUNEA DE ONOARE (*Béla Bartók și lumea noastră*, p. 108).

Columbia University din New York, la 25 noiembrie 1940, l-a proclamat DOCTOR HONORIS CAUSA (*Scrisori I*, p. 253; în pag. 251 – plecarea în S.U.A., testamentul).

Ce a însemnat și ce înseamnă azi Bartók pentru orașul său natal?

- Placa comemorativă de pe casa din str. Cerbului nr. 3 – este bilingvă;
- O expoziție comemorativă permanentă sărăcăcioasă, care, din 1981, este găzduită în fostul castel, azi muzeul orașului, unde este adesea vizitat de oameni dornici de cultură, chiar de pelerini de peste hotare (vezi cartea de onoare);
- Mormintele familiei Bartók în cimitirul romano-catolic;
- Bustul lui Bartók, dezvelit la 20 noiembrie 1993 (sculptor Iecza Péter);
- Numele unei străzi în orașul natal.

Se pune întrebarea: care este atașamentul localnicilor față de memoria marelui fiu al orașului?

MUZEELE ȘI TEHNOLOGIA INFORMAȚIEI. STUDIU DE CAZ – MUZEUL CASA MUREȘENILOR

Valer RUS

Deși informații "filtrate" sau chiar verificate personal avertizau și înainte de 1989 societatea românească despre existența unei noi tehnologii, revoluționară prin efecte – este vorba despre tehnologia informatică, Information Tehnology – IT în continuare, nimeni nu își putea imagina șocul creat de apariția computerelor în viața de zi cu zi sau profesională. Retardarea culturală, care a caracterizat România aproape în întreaga sa istorie, a dus la apariția realității obiective conform căreia sistemul național nu era pregătit să interacționeze în mod concret și efectiv cu restul lumii deja sincronizate la nivelul tehnologiei. Pentru mai bine de un deceniu sistemul educațional s-a adaptat la noile realități, ulterior și la nivel instituțional apărând evidentă voința politică/managerială de racordare la noutățile tehnice ale lumii civilizate. Apariția Internetului, ca primă "religie" unificatoare cu adevărat, în care limitările fizice (distanță, timp), ideologice, de limbă, de cunoștințe au fost anulate, a comprimat la maxim timpul acordat de istorie țării noastre pentru recuperarea decalajului. Cine nu se adaptează rapid la cerințele noului sistem riscă să fie ignorat de acesta, practic să nu existe.

Această situație, raportată la nivel celular, instituțional, afectează și existența muzeelor, ca instituții publice, părți importante ale cetății. Pentru specialiștii din muzee a devenit clară aproape imediat importanța excepțională a noilor tehnologii în îmbunătățirea eficienței muncii de cercetare, de evidență, creație și, foarte important, de comunicare în timp real cu omologii din alte instituții aflate la o depărtare mai mare sau mai mică.

Necesitatea implementării noii infrastructuri fiind certă, mai rămânea de rezolvat "doar" problema financiară, una din păcate greu de surmontat în cazul multor instituții bugetare dintr-o țară aflată într-o interminabilă tranziție economică.

Printre muzeele care au reușit totuși această performanță, cu atât mai notabilă cu cât este vorba despre unul memorial, așezăminte de multe ori privite ca oia neagră a marii familii muzeale, se află și Muzeul *Casa Mureșenilor* din Brașov.

Poate nu întâmplător, momentul în care a început crearea infrastructurii informatizate a coincis cu momentul în care acest muzeu a căpătat autonomie instituțională, abandonând statutul de secție a unui alt muzeu și devenind instituție de sine stătătoare, cu buget propriu și grilă de personal modificată (1998).

Începând cu luna august a anului 1998 în dotarea muzeului intră un copiator Minolta (11.08.1998) dar, mai important, și un computer Comrace cu procesor 686, însoțit de scanner și imprimantă (10.08.1998).

La 24.09.1999 se face recepția "Programului de interogare și ținere la zi – Arhiva Muzeului *Casa Mureșenilor*, bază de date realizată de ing. Doru Dogaru. Acest program, deși a fost creat în limbaj DOS, cu ajutorul utilitarului

Dbase, s-a dovedit a fi de o mare utilitate în transcrierea documentelor arhivei noastre, el fiind creat la sugestiile muzeografilor din instituție. Avantajul conferit de apariția acestui program în cadrul infrastructurii de cercetare a muzeului este acela că oferă posibilitatea transcrierii documentelor din arhivă, inclusiv alăturarea unor imagini virtuale, obținute prin scanarea documentelor.

Prin folosirea scanării s-a procedat și la întocmirea unei baze de date pentru imagini (arhiva foto), care poate fi vizualizată în timp real prin intermediul utilitarului ACDSee, share-ware de actualitate folosit și în edituri, redacții de ziare etc.

Nu în ultimul rând trebuie amintite realizările muzeului în ceea ce privește World Wide Web (Internet). Astfel, din anul 1999, Muzeul *Casa Mureșenilor* beneficiază de posibilitatea promovării imaginii instituției prin intermediul site-ului de Internet, creat cu amabilitate de Robert Reugnetz. Adresa acestui site era: <http://www.szinfonia.ro/muresenii>

Site-ul prezintă un minim de informații, în trei limbi de circulație + limba română, precum și imagini din muzeu, dar și un link audio – imnul de stat, "Deșteaptă-te, române", creație a lui Andrei Mureșanu, membru al familiei Mureșenilor. De asemenea, sunt oferite informații utile potențialilor vizitatori privind programul de vizitare al muzeului. Începând cu anul 2002 adresa de Internet s-a schimbat din motive obiective, devenind www.muzeulmuresenilor.ro

În urma contactării realizatorilor bazei de date www.museum.com din Düsseldorf (Germania), personal Elke Strauch, site-ul *Casei Mureșenilor* a fost introdus în cea mai mare bază de date existentă pe Internet care se adresează exclusiv muzeelor.

Înscrierea în această bază de date este de o mare utilitate întrucât reprezintă o bună cale de promovare a imaginii muzeului într-un mediu care se adresează îndeosebi specialiștilor, dar și potențialilor turiști sau simpli surferi.

Crearea adresei de e-mail (casa_muresenilor@yahoo.com) a reprezentat de asemenea un nou pas înainte pentru muzeu, creându-se astfel o nouă modalitate de comunicare cu instituțiile similare din țară, în timp real și cu posibilitate de transfer cantitativ ridicat de informații.

Donarea programului-bază de date biblioteconomic de către d-nul Bogdan Popovici (D.J.A.N. Brașov) a reprezentat un nou moment important în up-gradarea soft-urilor din infrastructura muzeului.

Cu siguranță în momentul în care numărul computerelor performante din muzeu va crește, dar și, mai important, dacă se vor identifica posibilitățile financiare de racordare a sediului la Internet, se va putea spune cu adevărat că Muzeul *Casa Mureșenilor* din Brașov a intrat în noul mileniu pregătit să facă față noilor cerințe și performanțe de profil, lucru pe care îl dorim să se petreacă cât mai rapid și la instituțiile similare din țară.

Addenda

Spre satisfacția noastră, în perioada scursă între luna octombrie a anului 2001 și luna septembrie a anului 2002, infrastructura IT a instituției a crescut în mod sensibil cu încă trei computere AMD-K6 urmând ca, în scurt timp, acestea să fie legate în rețea cu cel mai vechi.

De asemenea, la începutul anului 2002, prin amabilitatea Institutului de Memorie Culturală (CIMEC) de pe lângă Ministerul Culturii și Cultelor (personal doamna Irina Oberlander-Târnoveanu), soft-urile de evidență și clasare ale muzeului s-au îmbogățit cu programul DOCPAT. Acest program, avizat de ministerul de resort, va ameliora în mod semnificativ rapiditatea accesării informațiilor necesare în desfășurarea activităților curente.

Datorită ultimelor investiții și achiziții specifice se poate afirma fără nici o teamă că evoluția recentă în tehnica de calcul nu (va) surprinde *Casa Mureșenilor* nepregătită pentru prezervarea trecutului și confruntarea cu viitorul.

OAMENI DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ DIN JUDEȚUL BACĂU

Dorinel ICHIM

Atunci când cugetul se îndreaptă spre cele mai ascuțite minți pe care le-a avut un sat, un oraș, un municipiu sau un județ, gândul ne duce la vorbele cronicarului care spunea, nu lipsit de modestie, că "Nasc și la Moldova oameni". Parafrazându-l, am putea spune, fără să exagerăm, că asemenea oameni s-au născut și la Bacău. Pământul, vlăguit de truda țaranului, frământat cu sângele din care acesta s-a zămislit, a hrănit și crescut în fostul ținut al Bacăului trei domnitori: Ștefan cel Mare și Sfânt, Tomșa Vodă și Gheorghe Ștefan. De la ei ne-au rămas fapte de vitejie, curțile, bisericile – toate înscriind o pagină importantă de istorie a Moldovei. Dar acestora nu s-a gândit nimeni să le facă o casă memorială, să boteze localitatea unde s-au născut cu numele lor (cu excepția lui Ștefan cel Mare).

Ca pe întregul cuprins al țării, și în rețeaua muzeistică băcăuană Casele memoriale au ocupat și ocupă un loc important, marcând astfel prezența unor personalități notorii în domeniile atât de variate ale științelor, artelor plastice, literaturii, politicii, muzicii și pedagogiei. Dacă ar fi să facem o clasificare a acestor personalități, am putea spune că lor le-au fost închinată case memoriale, așezăminte de cultură, expoziții omagiale, puncte muzeistice.

În calitatea de director al Muzeului Județean de Artă și Etnografie Bacău, avem în subordine o parte din Casele memoriale: ale scriitorului simbolist GEORGE BACOVIA și pictorului NICU ENEA. Ca muzeograf am participat la amenajarea unor astfel de așezăminte culturale cum ar fi ENESCU – ROSETTI-TESCANU și punctul memorialistic GRIGORE TABACARU de la Hemeiuiși.

Și cum sesiunea de comunicări, pe care cu multă pricepere și profesionalism ați organizat-o, se referă la muzeele memoriale, trebuie să facem precizarea că pe teritoriul județului Bacău nu dispunem de asemenea instituții de cultură.

Nu că nu am fi avut asemenea personalități, dar nu s-a practicat o asemenea denumire. În schimb, avem de remarcat prezența a două instituții cu răsunet internațional: **Centrul Internațional de Cultură ROSETTI-TESCANU – GEORGE ENESCU** de la Tescani și **Centrul Internațional de Cultură și Arte GEORGE APOSTU** din Bacău. După cum rezultă din titulatura lor, ambele au fost, inițial, un "așezământ de cultură" și, respectiv, un punct muzeistic. Importanța lor, din punct de vedere cultural și artistic, a depășit cadrul european, ei înscriindu-se în panteonul universal, Enescu în calitate de mare muzician, iar G. Apostu ca mare sculptor. Aceste două instituții au fost, la început, în subordinea Ministerului Culturii și Cultelor, pentru ca astăzi să depindă de acesta numai Tescanii. În ambele instituții se desfășoară activități culturale de mare prestigiu, fiind invitați oameni de cultură, muzicieni, artiști plastici, scriitori, organizându-se expoziții, tabere internaționale de creație, concerte simfonice, simpozioane etc.

Categoria cea mai numeroasă o constituie Casele memoriale. Le-au fost închinată astfel de lăcașuri scriitorului George Bacovia, pictorului Nicu Enea,

în municipiul Bacău, savantului Ion Borcea la Racova, omului de știință Ion Ionescu de la Brad și celui care a fost Gheoghe Gheorghiu-Dej la Moinești.

Celor care, din diverse motive, nu li s-a putut organiza o asemenea unitate muzeală, le-au fost amenajate puncte muzeale sau expoziții memoriale: pedagogului Gr. Tăbăcaru la Hemeiuși, arheologului Vasile Pârvan la Perchiu-Huruiești, lui Ion Luca la Bacău, lui Iulian Antonescu în Muzeul de istorie ce-i poartă numele la Bacău. Își așteaptă rândul să i se organizeze o astfel de casă memorială vornicul Vasile Alecsandri a cărui locuință nu are, deocamdată, un regim juridic favorabil, fiind cumpărată de o firmă româno-italiană. De asemenea, casa Cancicov, aflată într-o stare bună de conservare, va fi transformată într-o instituție cultural-muzeală.

Din categoria clădirilor cu o arhitectură specifică sfârșitului de secol XIX face parte și Palatul Ghika din Comănești, care a căpătat statutul de muzeu orășenesc în anul 1989, aici aflându-se două expoziții: una la parter reprezentând etnografia Văii Trotușului din microzona de munte și alta, la etaj, cu o expoziție de artă contemporană.

Casa memorială GEORGE BACOVIA

În Bacău, pe strada ce poartă numele poetului, la nr. 13, în clădirea care i-a aparținut, se află Casa memorială închinată unuia dintre cei mai mari simbolizști ai secolului al XX-lea.

Deschisă pentru prima dată publicului în anul 1971, când se împlineau 90 de ani de la naștere, casa este pusă la dispoziție, de 30 de ani încoace, tuturor celor ce vor să-i pășească pragul.

Pe numele său adevărat de Gheorghe Vasiliu, poetul a folosit pentru prima dată pseudonimul de George Bacovia pe când colabora la revista "Arta" din Iași. Se pare că de atunci el va fi adoptat definitiv acest nume.

Casa memorială GEORGE BACOVIA cuprinde un număr de 5 încăperi, dispuse astfel: într-una se află o expoziție documentară ce cuprinde vitrine și panouri cu documente inedite cum ar fi acte de stare civilă, scrisori, manuscrise, fotografii, ediții princeps ale tuturor operelor lui George Bacovia, mărturii din presa vremii. Celelalte patru camere reconstituie ambianța în care a trăit și a creat poetul. Dintre obiectele originale pe care le putem întâlni aici consemnăm: masa de lucru, pianul, vioara, oglinzile de bronz cu cristal, fotolii, mobilierul de lemn încrustat, biblioteca, tablouri de familie, candelabre, obiecte de îmbrăcăminte etc.

Este necesar să facem precizarea că George Bacovia este poetul toamnei reci și umede, cu parcuri solitare, cu copacii desfrunziți, al verii toride de a cărei căldură cadavrele încet se descompun, al iernii aspre cu amurguri sumbre de metal, poetul deznădejdiei, al monotonei, al frigului și al solitudinii.

La vârsta de 18 ani, în anul 1899, are loc debutul său literar la revista lui Macedonski "Literatorul" cu poezia "Și toate", semnând cu pseudonimul "V. George".

A absolvit în anul 1911 Facultatea de Drept, cotizând timp de 10 ani la Baroul avocaților din Bacău, fără a profesa vreodată.

Pe parcursul vieții sale editează revistele "Orizonturi noi" în 1915 și "Ateneul Literar" în 1925, cea de a doua împreună cu prietenul și fostul său coleg de școală, Tăbăcaru.

Vizitatorul poate lua contact cu o parte dintre volumele de poezii, ediții princeps și cu tomuri de poezii reeditate, cum ar fi: "Plumb" în 1916, "Scânteii galbene" în 1926, "Cu voi" în 1930, "Comedii în fond" în 1936, "Stanțe burgheze" în 1946, "Stanțe și versete", apărută postum, în 1970.

Opera sa a fost tradusă în mai multe limbi de circulație mondială: engleză, franceză, germană, italiană, spaniolă, rusă, armeană, maghiară, suedeză.

În dimineața zilei de 22 mai 1957 a trecut la cele veșnice, lăsând în urma lui atmosfera intimă a spațiului bacovian care se resimte și astăzi de către cei care îi pășesc pragul. Vocea lui, înregistrată pe disc, recită fără încetare versurile pe care le-a compus, le-a iubit și le-a înscris astfel în eternitate.

După ce a văzut casa memorială, vizitatorul poate trăi câteva clipe de reculegere pe aleile din grădină, unde pomii fructiferi și arbuștii cu poame, statuile și băncile îndeamnă la meditație.

Casa memorială NICU ENEA

A fost deschisă în anul 1971, în Bacău, fiind situată la nr. 31 pe strada ce poartă numele pictorului băcăuan. Înconjurată fiind din toate părțile de construcții noi de tip blocuri de locuințe și de spații comerciale, casa-vilă (parter și etaj), împreună cu triunghiul de verdeață care marchează spațiul din jur, reprezintă o mică oază.

În pofida notorietății de care s-a bucurat în perioada interbelică, pictura sa nu este suficient cunoscută și integrată în circuitul valorilor plastice naționale. Casa memorială NICU ENEA din Bacău a luat ființă ca urmare a donației făcute de către soția acestuia, Elvira Enea, de asemenea cu preocupări în artele plastice, fiind profesoară de desen.

Din bogata activitate a pictorului băcăuan am consemna pe cele mai importante dintre manifestări:

– Participarea în anul 1928 la "Salonul Oficial", unde este răsplătit cu un premiu pentru lucrarea "La depănat".

– În anul 1929 deschide prima sa expoziție personală, la Ateneul Român.

– Împreună cu C. Bakoski deschide o expoziție în 1931, la Cartea Românească în sala Ileana, pentru ca în anul următor să deschidă alte două expoziții.

– În anul 1934 câștigă un concurs organizat pentru decorarea aripii drepte a Palatului regal.

Șase din cele 11 expoziții ce compun ciclul "Artele", care împodobeau Palatul regal, au fost distruse parțial în urma bombardării palatului de către aliați în anul 1944.

Din pictura monumentală a lui Nicu Enea menționăm biserica Sf. Voievozi din cartierul C.F.R. din Bacău, executată în 1939. Împreună cu G. Catargi a pictat plafonul ambasadei U.R.S.S. din București. În anii 1941-1942 a lucrat la renovarea Catedralei din Chișinău care, din cauza războiului, n-a mai fost sfințită.

După instalarea regimului comunist, deși a încercat să se implice în viața culturală a Bacăului și a țării, a fost stigmatizat cu sintagma de "pictor al curții regale".

Două lucrări ale sale, intitulate "Natură statică" și "Un dans național", au fost dăruite de statul român președintelui Indoneziei, Sukarno.

Se stingea din viață la 16 septembrie 1960, fiind înmormântat la Bacău, în cimitirul "Eternitatea".

În anul 1961 Muzeul din Bacău îi organiza o primă retrospectivă cu 66 de lucrări, urmată de o alta, în 1965, cu 128 de lucrări. Cea de a doua a fost itinerată în Iași, Brașov, Ploiești, Galați, Roman și Suceava. După trecerea pictorului la cele veșnice, soția sa, Elvira Enea, și-a pus toată energia în slujba păstrării și cinstirii memoriei sale. În anul 1970 ea decide să doneze muzeului din Bacău casa în care a locuit împreună cu pictorul și un număr mare de lucrări din creația acestuia, constând în 133 de picturi și 209 desene și grafică.

În anul 1971 s-a deschis Casa memorială din Bacău. Obiectele personale, expuse în casa memorială, etalate într-o ordine asemănătoare celei din timpul vieții pictorului, alături de cele 48 de tablouri din diferite perioade ale creației sale, reușesc să dezvăluie o personalitate sensibilă dar puternic conturată, etern îndrăgostită de frumusețea neamului său și a peisajelor patriei.

Casa memorială ION BORCEA

A fost organizată prin strădania specialiștilor de la Complexul Muzeal de Științe ale Naturii din Bacău. Casa memorială a fost locuința părintească din comuna Racova, județul Bacău, în al cărei cimitir se află depuse și rămășițele trupesti ce odihnesc din anul 1936 în cavoul familiei.

Preocupările sale multiple cum ar fi: răspunderea didactică la Universitatea din Iași, conducerea Muzeului de istorie naturală din Iași, cercetarea științifică, participarea la congrese internaționale, toate vin să confirme și să întărească personalitatea omului de știință care a fost Ion Borcea.

Amplasată într-un peisaj cu copaci și brazi, casa de la Racova este tipică pentru arhitectura unor oameni înstăriți de pe la începutul secolului al XX-lea. Beciul încăpător, fundația solidă, prispa largă împreună cu camerele largi și spațioase, toate sunt atributele unei arhitecturi moldovenești tradiționale.

Transformată în Casă memorială, ea adăpostește imagini și amenajări care punctează activitatea savantului ce a fost un pionier al oceanografiei românești, alături de alte mari ramuri ale științelor naturii, în care s-a afirmat cu pregnanță Ion Borcea.

Celor care ajung pe meleagurile băcăuane le recomandăm cu căldură să poposească într-o oază de liniște la Casa memorială ION BORCEA, nu departe de orașul Buhuși, unde-l va găsi pe savant la el acasă, cu opera expusă în casa părintească.

Casa memorială ION IONESCU DE LA BRAD

Una dintre marile personalități ale secolului al XIX-lea, care a adus mari contribuții la modernizarea agriculturii românești, a fost Ion Ionescu de la Brad. Satul unde s-a născut, Brad, este astăzi component al comunei Negri, fiind așezat pe stânga Siretului, la adăpostul dealului Stânca.

Marele înaintaș, din neamul Isăceștilor, și-a adăugat la numele său de Ion Ionescu numele satului în care s-a născut și unde a fost proprietarul moșiei pe care el își pune în practică cea mai mare parte din planurile sale. Tot aici, la Brad, sunt înmormântați părinții, străbunii și chiar dânsul.

Loc cu adânci rezonanțe istorice, acropola de la Brad adăpostește, pe lângă urmele de locuire din epocile neoliticului și bronzului, și cetatea dacică Zargedava (sec. IV î.Hr. – sec. II d.Hr.). Am operat cu toate aceste date pentru că, la poalele acestei înălțimi, nu departe de apa Siretului, se află amplasată Casa memorială a celui care a fost Ion Ionescu de la Brad.

Aici el a dus o fructuoasă și susținută activitate, făcând primele experiențe agricole, inaugurând etapa cercetărilor comparative simple. A cultivat printre primii în Moldova sfecla de zahăr și floarea-soarelui. A realizat primele perdele arboricole de protecție a câmpului; a făcut o "fermă mică" și o "fermă mare", ambele experimentale. A întemeiat o școală de agricultură și a făcut o grădină botanică cu peste 700 de specii.

Deoarece din vechile construcții de pe moșie nu s-a mai păstrat nimic, Casa memorială închinată lui Ion Ionescu de la Brad a fost amenajată în școala satului, situată între troița satului și albia Siretului. Aici a fost amenajată o mică expoziție memorială.

În anul 1991, prin grija și strădania cercetătorilor și truditivilor în agricultură de la Stațiunea de Cercetare și Producție Legumicolă Bacău, s-a fixat pe un soclu placat cu marmură bustul de bronz al lui Ion Ionescu de la Brad.

La Brad, cu ocazia comemorărilor, se adună intelectualii Bacăului, mai cu seamă membrii Societății de Istorie și Retrologie Agrară, participând la slujbele religioase care se țin în biserica de lemn și la mormântul din cimitir și la pomenirile din Casa memorială.

Casa memorială GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

Dacă ar fi să nu facem nici o excepție în privința enumerării Caselor memoriale, am pomeni pe cea mai veche dintre ele. Este vorba de prima casă memorială, ridicată în perioada proletcultistă și dedicată celui care a fost Gheorghe Gheorghiu-Dej. Amenajată în orașul petroliștilor, Moinești, aceasta evidențiază personalitatea fostului conducător al Partidului Muncitoresc Român, pus de Stalin la conducerea României postmonarhiste. În cei 15 ani cât a stat în fruntea Republicii Populare Române, fostul conducător s-a bucurat de multă stimă, ridicându-i-se și o a doua casă memorială în orașul Bârlad, unde se născuse. Și pentru că toate acestea n-ar fi fost îndeajuns, orașului Onești de pe Trotuș i s-a dat numele de Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Trecerea timpului avea să sedimenteze nu numai faptele conducătorului, ci și respectul față de cel care a închinat țara lui Stalin. Desigur, cultul personalității lui Stalin avea să aibă influențe nefaste asupra conducătorilor statelor de *democrație populară* din Europa, deci și asupra României. Acesta se manifesta cu ocazia sărbătorilor politice ale noastre și ale Uniunii Sovietice: 1 și 2 mai, 23 și 24 august, 7 și 8 noiembrie, 30 decembrie. În aceste zile aveau loc parade, la care erau obligați să participe muncitorii, țăranii, intelectualii și armata. Și cum nu era de ajuns, comuniștii au împânzit țara cu case memoriale cu iz politic, străzile cu plăci comemorative ale comuniștilor și ale caselor conspirative ale acestora. Aici se înscrie și preocuparea secției de propagandă a regionalei de partid Bacău de a deschide o casă memorială pentru fostul tovarăș de luptă Gheorghe Gheorghiu-Dej care se afirmase ca lucrător la sondele din Moinești. Din păcate aceasta a căzut în conul de umbră ceaușist, casa memorială de la Moinești fiind lăsată de izbeliște, năruindu-se la fel ca întreg eșafodajul comunist.

Casa memorială de la Moinești se compunea dintr-o singură încăpere (monocelulară) cu o mică curte cu pomi. În stânga intrării era pusă o placă comemorativă de către tovarășul Calimandric. Pe policioarele atârinate pe pereți se aflau etalate operele lui Dej. Pe măsuța de la intrare se afla condica de impresii cu o călimară și un toc. O pictură în ulei a unui artist plastic necunoscut atârna pe peretele din dreapta intrării. Casa memorială a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, înființată la un an după deces (1965), a funcționat, fiind "deschisă" și în prezent. La un moment dat, în locul operelor lui politice au apărut, în bătaie de joc, broșuri sanitare de prevenirea bolilor. După 1989 piatra comemorativă a fost tăiată și folosită ca suport pentru tablouri electrice. S-a stins casa memorială așa cum s-a stins comunismul: încet, dar sigur.

Centrul Internațional de Cultură ROSETTI-TEȘCANU – GEORGE ENESCU

Localitatea Tescani este legată de numele marelui muzician George Enescu și de conacul familiei Rosetti. Aici a compus marele muzician opera "Oedip" și tot aici, în casa soției sale, Maria Cantacuzino, s-au întrunit numeroase personalități culturale și istorice ale vremii.

Restaurată în deceniul al nouălea al secolului trecut, clădirea adăpostește în prezent Centrul Internațional de Cultură Rosetti-Tescanu – George Enescu. Interiorul a fost amenajat cu o expoziție care cuprinde mai multe încăperi: salonul de muzică, dormitorul, salonul de primire.

Annual se desfășoară aici mai multe activități de amploare națională și internațională: Festivalul "Enescu – Orfeul Moldav", "Tabăra internațională de Artă Plastică", "Gala tinerilor concertişti", expoziții, colocvii și simpozioane.

În curte, acolo unde se află o mică clădire cunoscută sub numele de "Merărie", a fost amenajată o galerie de artă contemporană, unde sunt expuse lucrările donate de către artiștii plastici participanți la taberele internaționale de creație. Biserica veche, aparținând ctitorilor din familia Rosetti-Tescanu, a fost reconstruită și reamenajată parțial, fiind pusă la dispoziția vizitatorilor.

În parc se află statuia lui Enescu și cripta construită pentru a adăposti resturile pământești, în eventualitatea când acestea, conform testamentului, vor fi readuse în țară.

Centrul Internațional de Cultură și Arte GEORGE APOSTU

La Bacău, după evenimentele din 1989, asistăm la un fapt de cultură cu totul aparte. Pe malul lacului de acumulare Bistrița, vizavi de insula de agrement, își avea Ceaușescu amenajată casa de oaspeți, una dintre cele aproximativ o sută din întreaga țară. În august 1990, în această casă a luat ființă Centrul Internațional de Cultură și Arte GEORGE APOSTU. Patronimul îl reprezintă pe sculptorul George Apostu, născut pe meleagurile băcăuane, în localitatea Stănișești. Personalitate de talie internațională, George Apostu este recunoscut de critica de specialitate drept un urmaș de primă mărime al lui Constantin Brâncuși.

Acest așezământ și-a propus – prin activitățile sale – o largă deschidere spre cultura universală, urmărind o mai bună punere în valoare a personalității ce cu onoare și cinste o reprezintă. Întru cinstirea memoriei celui care, la fel ca și Brâncuși, a trecut la cele veșnice tot la Paris, a fost organizat un muzeu, dotat cu o sală de expunere și cu o bibliotecă. O activitate permanentă se organizează aici, constând în simpozioane și colocvii, expoziții pe o gamă diversă de tematici, tabere de creație. Se remarcă în mod deosebit tabăra de sculptură "George Apostu"; o parte din exponatele realizate cu această ocazie împodobește spațiile libere din livada ce înconjoară clădirile. Și ca o remarcă demnă de consemnat este faptul că spațiul unde era instalată "popicăria" comuniștilor dinainte de 1989 a fost amenajat, ca o veritabilă galerie de arte plastice, și un punct muzeal pentru cel care a fost George Apostu.

MĂSURI MODERNE DE GESTIONARE A PATRIMONIULUI ARHIVISTIC DIN CADRUL MUZEULUI CASA MUREȘENILOR – EVIDENȚĂ, CONSERVARE, RESTAURARE –

Rodica FLOREA, Marinela BARNA

Muzeul *Casa Mureșenilor* Brașov s-a înființat în anul 1968 ca secție a Muzeului Județean Brașov, ca urmare a donației făcute Statului de urmașii familiei Mureșianu. Ei puneau astfel în operă testamentul cultural al lui Iacob Mureșianu oferind, în vederea organizării unui muzeu, spațiul necesar și o foarte valoroasă arhivă de o inestimabilă valoare culturală, numărând 22.251 documente.

1. Evidența bunurilor culturale

Pe lângă corespondența cu caracter politic, în Arhiva Mureșenilor se găsesc numeroase manuscrise, fotografiile și un bogat fond muzical: Gh. Dima, P. Richter etc.

În anul 1997 *Casa Mureșenilor* a devenit Muzeu memorial cu personalitate juridică proprie în baza Hotărârii nr. 92 din 29 septembrie 1997 a Consiliului Județean Brașov privind înființarea Muzeului *Casa Mureșenilor*.

Atunci s-a procedat la inventarierea întregului patrimoniu și a întregii arhive structurate pe fonduri astfel:

- Fond Mureșeni – cu un număr de 17.593 documente însemnând corespondența familiei Mureșianu: scrisori, cărți poștale, acte oficiale ale familiei care provin din prima jumătate a secolului al XIX-lea până la jumătatea secolului al XX-lea.

- Fond fotografii, clișee, plăci fotografice – care au aparținut familiei Mureșianu în număr de 1682 bucăți.

- Fond personalități diverse – cum ar fi: Dante Gherman, Joe Gherman, Mircea Gherman, toți urmași ai familiei, C. Lacea, I. Băltescu.

- Fond muzical – compus din 2189 bucăți (partituri, știmate, programe concerte).

Astfel, cele 22.251 documente au fost clasificate conform normelor în vigoare în anii '60, evidența documentelor fiind realizată în registre-inventar existente și astăzi.

Evoluția naturală a principiilor de clasificare a bunurilor de patrimoniu cultural național (Legea 182/27 octombrie 2001) a dus la modificarea legislației. În urma apariției Ordinului Ministrului Culturii nr. 2035, publicat în Monitorul Oficial nr. 470 din 27 septembrie 2000, prin care s-au aprobat Normele Metodologice privind evidența, gestiunea și inventarierea bunurilor culturale deținute de muzee, colecții publice, case memoriale, centre de cultură și alte unități de profil, anul acesta s-a trecut la activitatea de rescriere a registrelor de evidență.

Conform Ordinului 2035 s-a impus un nou concept, și anume cel de "Registru pentru evidența analitică a bunurilor culturale" – document oficial

obligatoriu, cu caracter permanent. În cadrul acestuia s-a creat o nouă aliniere pe coloane descriptive, după cum urmează:

01. număr de inventar
02. data intrării în patrimoniu
03. denumirea sau titlul și autorul obiectului
04. descrierea și numărul fișei de fototecă
05. numărul de bucăți
06. locul, data și autorul descoperirii
07. colecția
08. materialul sau titlul
09. dimensiuni și greutate
10. starea de conservare
11. proveniență
12. document de intrare
13. valoarea de intrare rezultată din contractul de vânzare-cumpărare, actul de donație sau evaluarea făcută în urma cercetării de teren
14. ieșire
15. verificare
16. observații

Potrivit aceluiași Ordin se trasează normele privind controlul gestiunilor precum și inventarierea generală.

2. Conservarea bunurilor culturale

Una din funcțiile specifice ale muzeului este cea de conservare, alături de cea de constituire și dezvoltare și de cea de valorificare cultural-educativă a patrimoniului.

Conservarea bunurilor care fac parte din patrimoniul cultural național se compune din activități și procese menite să asigure condiții necesare pentru menținerea bunurilor respective într-o stare cât mai apropiată de cea inițială.

Patrimoniul Muzeului *Casa Mureșenilor* Brașov, în număr de 332 de bunuri culturale, prezintă diverse suporturi: pânză (tablouri – 12), gips (busturi – 6), lemn (piese de mobilier – 25, instrumente muzicale – 5), ceramică (vase – 2), metal (vase alamă – 2, medalii, insigne), sticlă (suport tocurei cristal, abat-jour), textil (pantofi, rochie, șal, eșarfe – 45), ebonită (discuri – 140).

Pentru aceste obiecte s-a amenajat un depozit în noul apartament achiziționat în luna decembrie 2000.

Suportul predominant este hârtia care are ca principală trăsătură instabilitatea chimică. Hârtia, prin natura sa, este un material perisabil: poate fi arsă, se descompune biologic, poate fi atacată de insecte și de rozătoare și poate fi degradată sau distrusă de reacții chimice când vine în contact cu unele substanțe chimice.

Patrimoniul de document al Arhivei Mureșenilor este depozitat în rafturi din lemn ignifugat. Acestea sunt așezate pe 4 șiruri de module. Unitatea modulară de bază este cutia. Aceasta are partea superioară mobilă, iar latura din față este prevăzută cu 2 orificii asigurând astfel circulația aerului, latură care la rândul ei este mobilă. Fiecare cutie are foaie de folosință

în care sunt înregistrate ieșirile și intrările documentelor din depozit. Documentul are mapă din hârtie de filtru pe care este notat cu creionul numărul de inventar.

Documentele sunt așezate în poziție orizontală, netensionată, media pe cutie fiind de 30 de documente, și permit o manipulare mai ușoară diminuând uzura funcțională.

Anul acesta s-au achiziționat 2 termohigrometre electronice în urma referatului nr. 19 din ianuarie 2001, în același referat cerându-se aprobarea și pentru tipărirea fișelor de conservare.

Una din atribuțiile conservatorului este asigurarea funcționării corecte a aparatelor folosite pentru controlul condițiilor de microclimat. Revine obligația zilnică a citirii aparatelor de 2 ori pe zi (la venire și la plecare) și a consemnării citirilor.

Rezultatele înregistrărilor se studiază și se prelucrează statistic de către conservator, care va lua măsuri pentru corectarea anomaliilor constatate (reducerea temperaturii, corectarea excesului sau a deficitului de umiditate) asigurând stabilitate microclimatică bunurilor de patrimoniu potrivit parametrilor recomandați de normele de conservare în vigoare (T - 18°C, UR 50-65%).

În anul 2001 s-a demarat activitatea de întocmire a fișelor de conservare, iar pe baza acestora se vor face propuneri de restaurare. Însă, datorită faptului că nu sunt resurse financiare, restaurarea bunurilor culturale din patrimoniul muzeului rămâne un proiect pentru viitor.

REEVALUARE ȘI REORGANIZARE TEMATICĂ A EXPOZIȚIEI PERMANENTE DIN CADRUL MUZEULUI PONI – CERNĂTESCU IAȘI

Monica NĂNESCU

Muzeul PONI – CERNĂTESCU din Iași, inaugurat la 7 noiembrie 1991 sub titulatura inițială de Muzeul Chimiei ieșene PETRU PONI, are menirea de a înlesni publicului cunoașterea vieții și a operelor științifice ale unor importante personalități ale chimiei românești.

El cuprinde astăzi ansamblul arhitectonic alcătuit din parcul și casa familiei Poni, situate pe strada M. Kogălniceanu nr. 7 B, și posedă un patrimoniu bazat exclusiv pe donațiile succesive ale prof. univ. dr. Margareta Poni – fiica lui Petru Poni (din anul 1971), prof. Florica Mageru – nepoata savantului (din anul 1974), prof. univ. dr. Elena Bogdan – fiica acad. Petru Bogdan (din anul 1990) și dr. Octav Gheorghiu – fiul acad. C.V. Gheorghiu (din 1990).

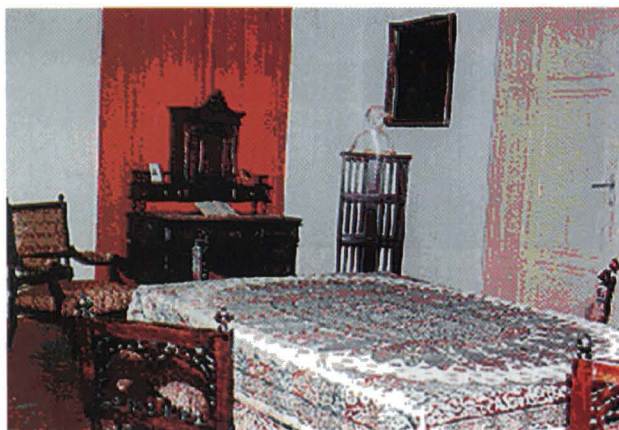
Biblioteca PETRU PONI

Expoziția permanentă este de tip modular, fiecare încăpere conținând exponate ce prilejuiesc evidențierea unor tematici distincte legate principal de specificul așezământului, specific rezultat prin alăturarea firească, într-o ordine care nu ține cont întotdeauna de cronologie, a unor valoroase mărturii legate de istoria chimiei din țara noastră.

Astăzi, circuitul expozițional cuprinde: Holul de primire, Sufrageria, Camera "Biblioteca", Camera dedicată lui Radu Cernătescu, Camera "Matilda Cugler-Poni" și Camera Personalităților ieșene din domeniul chimiei.

Holul de primire

Sufrageria PETRU PONI

Inițial, nu exista în muzeu o subdiviziune tematică destinată prezentării vieții și activității literare a poetei Matilda Cugler-Poni, actuala configurație expozițională fiind rezultatul unei reevaluări și reorganizări tematice.

Expoziția permanentă dintr-un muzeu are un caracter stabil, suferind mai puține transformări în timp.

Remodelările periodice vizează ghidajul, expoziția propriu-zisă sau clădirea ce găzduiește obiectele de patrimoniu. Factorii care impun reorganizări nu acționează toți deodată, ci prezintă praguri critice de manifestare la intervale diferite de timp. Concretizarea tematică a proiectului de remodelare, la Muzeul PONI-CERNATESCU, a ținut seama de respectarea arhitecturii și decorațiilor interioare, obligatorie fiind conservarea integrității construcției.

Din punctul de vedere al patrimoniului, reevaluarea s-a impus în urma generoaselor oferte ale doamnei prof. Florica Mageru (din anii 1992, 1994, 1997, 1998) și ale domnului dr. Octav Gheorghiu (din anii 1994, 1997, 1999),

care au condus la o îmbogățire patrimonială cu documente și obiecte personale aparținând familiilor Poni, Cugler și Gheorghiu. Un alt motiv al reorganizării l-a constituit modificarea substanțială a interesului publicului, sondajele de opinie anuale indicând faptul că majoritatea vizitatorilor a preferat să aprofundeze cunoștințele legate de memorialistică și a manifestat mai puțină disponibilitate pentru receptarea datelor referitoare la istoricul industriei de profil chimic, astfel încât s-a optat pentru schimbarea amplasamentului vitrinelor destinate prezentării contribuțiilor din domeniul tehnologiei și cercetării ale industriei și școlii superioare de chimie. În consecință, în stânga holului de primire s-a creat un spațiu adecvat amplasării exponatelor din camera "Matilda Cugler-Poni".

Expoziția de bază, definibilă prin dimensiune tematică, dimensiune estetică și amplasament funcțional, posedă în general un număr limitat de variante de remodelare. Limitele sunt impuse de titulatura instituției muzeale, de mărimea și valoarea patrimoniului, de disponibilitatea și funcționalitatea cadrului de expunere, de gradul de flexibilitate a perimetrului ghidajului curent, de așezarea în teritoriul stradal a clădirii în care ființează muzeul. Firesc, ghidajul trebuie să țină cont de limitele menționate ca de niște repere și să nu le interpreteze ca pe niște obstacole sau bariere impenetrabile situate între tematica generală și continua erodare a imaginii pe care o oferă publicului suita de obiecte expuse într-o ordine impusă de criterii care nu mai sunt actuale, putându-se obține, astfel, un efect de remodelare tematică de suprafață doar prin folosirea intensivă a ghidajului, aflat în strânsă relație de complementaritate cu un proces de reevaluare patrimonială și de reancoraj ideatic.

În cazul Camerei "Matilda Cugler-Poni" s-a operat mai întâi o restructurare a ghidajului propriu-zis, utilizându-se totodată și spațiul existent înainte de reorganizarea tematică, pentru a expune unele dintre obiectele aflate acum în depozitul muzeului.

În consecință, Camera "Matilda Cugler-Poni" oferă publicului peste douăzeci și cinci de obiecte care au aparținut familiilor Cugler și Poni; piesele de mobilier, picturile, fotografiile și documentele expuse reconstituie ambianța începutului de secol al XX-lea, într-un spațiu al sensibilității poetice și al rigorii științifice, împletite sub semnul sobrietății intelectuale a savantului Petru Poni și al sublimului amfitrioanei muzelor, Matilda Cugler-Poni.

Așadar, binoclul de sidef, caseta din lac japonez pentru podoabe, caseta din lemn de nuc având inscripționată pe capac o floare de colț sunt aranjate într-o ordine ce alcătuiește o spirală cu punctul de plecare situat în centrul camerei, piesele de mobilier descriind o traiectorie a amintirilor, un desen al mărturiilor despre viața și opera poetică a soției lui Petru Poni; două șifoniere cu oglinzi reflectă lumina către portretul-litografie al Matildei, care revine în zona interesului vizual al publicului și prin fotografia realizată în anul 1920.

Această reorganizare tematică a condus la o succesiune de activități: Camera "Matilda Cugler-Poni" este locul destinat întâlnirilor cu diverse personalități din sfera culturii, dialogurilor "Tehnică – Umanism", conferințelor pe teme de istoria literaturii, lansărilor de carte ș.a.

Din punctul de vedere arhitectonic, reevaluarea și reorganizarea tematică la Muzeul PONI – CERNĂTESCU cuprinde și o importantă acțiune de reconstituire și reamenajare a parcului. În acest sens s-a elaborat un proiect, a cărui realizare s-a finalizat în anul 2000, proiect având ca scop reconstituirea "Chioșcului poeziei" amplasat pe movila dinspre stradă, a fântânii situate la capătul aleii pietonale ce comunică cu calea de acces principală și delimitarea traseului de vizitare a parcului printr-un parcurs ce oferă posibilitatea unei percepții echilibrate atât din punctul de vedere estetic cât și din cel peisagistic.

Chioșcul este construit din lemn de brad și respectă arhitectura celui existent în acel loc până în anul 1980.

Chioșcul din parcul Muzeului PONI – CERNĂTESCU

Aleile realizează un decupaj proporționat al spațiului verde, punând în evidență arborii de diferite specii, rondurile cu flori, denivelările naturale. Fântâna, a cărei reconstituire nu a putut beneficia din păcate de mărturii fotografice, întregeste imaginea parcului constituind o contrapondere de formă și volum față de clădirea muzeului și verticala moderată a "Chioșcului poeziei". Aici este locul predilect pentru concursuri de poezie, întâlniri cu personalități din sfera literaturii, istoriei, artei și muzicii.

În ansamblu, expoziția de bază a Muzeului PONI – CERNĂTESCU din Iași generează, prin aceste reorganizări, un interes larg al publicului ieșean pentru obiectele expuse și concretizează în chip fericit o relație deschisă, reciproc profitabilă, informativ-culturală și o dezvoltare continuă a patrimoniului.

TRAIAN VUIA – PIONIERUL AVIAȚIEI ROMÂNEȘTI

Mihaela CRÎȘCIU, Mirela TOMESCU

De origine bănățean, Traian Vuia s-a născut la 17 august 1872 în comuna Surducu Mic de lângă Bujor, ca fiu al unui preot de țară. A urmat cursurile primare în comunele Bujor și Făget și le-a continuat pe cele secundare la Liceul de stat din Lugoj, care mai târziu va purta numele lui Coriolan Brediceanu. A fost un elev eminent, excelând prin inteligență. Fiecare clasă o termină cu calificativul *eximio modo* (în mod excepțional) și trece examenul de bacalaureat în 1892.

Din fragedă copilărie, pe când urma încă școala primară și, mai târziu, cursurile secundare, Vuia dovedea o înclinație, o irezistibilă atracție pentru mecanica aplicată. La zece ani asistă la primele manifestări cu caracter aviatic. Între altele, acest fapt este confirmat de el însuși.

În aceste împrejurări s-a născut predilecția lui Vuia pentru zmeie. Cu atenție pătrunzătoare, el urmărește construirea, materialul component, dimensiunile, scheletul, asamblarea părților, forma geometrică, lansarea, echilibrul, stabilitatea în atmosferă, reținerea la pământ etc. Vuia a combinat și confecționat apoi zmeie mai perfecționate. Paralel a câștigat o deprindere și o dexteritate deosebite pentru construcția lor, ajutat de aptitudinile înnăscute pe care le avea pentru mecanică.

La Lugoj, ca elev de liceu, și-a însușit noțiuni de fizică și mecanică. Nu se mai mulțumește să construiască zmeie, ci verifică practic cunoștințele acumulate. Caută să-și explice ce se petrece în jurul aparatului, forțele care acționează și concură la lansarea și menținerea lui în atmosferă, condițiile de echilibru și stabilitate, organul regulator – coada. De asemenea, aprofundează efectele care se produc și rezultă din manevrarea de la sol.

Pasiunea lui Vuia pentru experimentarea zmeielor este explicabilă: zmeul este de fapt un aeroplan captiv, al cărui punct de reazem îl formează aerul care acționează asupra suprafeței și sfoara sau cablul care-l leagă de pământ. În cazul aeroplanului, aparatul se mișcă în atmosferă și produce curenții de aer necesari pentru ridicare și susținere; zmeul este imobil și curenții îl lovesc, se precipită asupra lui, dându-i posibilitatea să se mențină reținut de sfoară sau cablu. Fenomenul care se petrece însă la menținerea aeroplanului sau a zmeului în atmosferă este același. Așadar, zmeul nu este altceva decât un aeroplan nemișcat. Ca să devină liber, este suficient să tăiem sfoara sau cablul și să înlocuim tracțiunea pe care o exercită cu o forță mecanică, menținând o anumită orientare a suprafeței sale, făcând-o să înainteze contra vântului. Asemenea îndeletniciri s-au constituit într-o inițiere atractivă și agreabilă pentru viitorul inventator, conducându-l ulterior la realizarea primului zbor pur mecanic din lume. În puține cuvinte, zmeul lui era pentru Vuia singura distracție a copilăriei și tinereții.

Cu elicea, de asemenea s-a familiarizat de timpuriu. În Banat băieții obișnuiesc să facă din joacă mori eoliene (de vânt) – o elice cu patru pale, fixată în vârful unui arbore înalt, pentru a indica forța și tăria vântului.

Cei care l-au cunoscut în copilărie pe Vuia își aduc aminte de vocația sa irezistibilă pentru mecanică, de atracția puternică, de pasiunea sa pentru a

rezolva problema zborului omenesc. Încă de pe băncile liceului, obsedat de ideea zborului, Vuia își dă seama, datorită spiritului său de observație ascuțit, că găștele zboară numai toamna, când aripile lor sunt mai mari.

Din tinerețe fusese atras de științele pozitive. Minte a pătrunzătoare era însetată de descoperirea unor fenomene necunoscute, ascunse privirilor, frământată de năzuința legendară a oamenilor de a zbura. Și-a închinat toate puterile și voința înfăptuirii acestei năzuințe, făcând din rezolvarea problemei zborului mecanic însăși rațiunea vieții lui.

Încă înainte de a părăsi plaiurile lugojene, a conceput planurile și construcția unui model redus de aparat de zburat, pe care l-a denumit aeroplan-automobil.

După ce și-a luat bacalaureatul la Lugoj, Vuia a plecat la Budapesta ca să urmeze studii superioare. În centrul universitar din capitala Ungariei, în ciuda vicisitudinilor vieții, el a căutat să traducă în fapt, în limita posibilităților sale materiale extrem de reduse, preocuparea din fragedă tinerețe. Construiește modele de aeroplane, aparate de zburat, jucării zburătoare pe care le experimentează în pofida hazului unor colegi de universitate. Aceste jucării, o dată lansate în atmosferă, sfidau legile gravitației. La Budapesta, Vuia a urmat, prima oară, un an la Școala Politehnică, secția mecanică. Apoi – curios la prima vedere – a continuat la Facultatea de Drept, deoarece posibilitățile sale materiale nu i-au permis să urmeze regulat cursurile universitare și mai ales pe cele de la Școala Politehnică, unde frecvența era obligatorie. El a fost urmărit întreaga viață de greutatea materiale, care nu i-au permis să dea curs liber aptitudinilor și înclinațiilor sale naturale.

Urmând dreptul a putut să studieze și să-și asigure mijloacele necesare de trai. Pe atunci era o regulă generală ca studenții care urmau dreptul, îndeosebi cei lipsiți, să lucreze în timpul studiilor universitare în birouri avocațiale. Cei înstăriți făceau acest lucru după terminarea facultății.

La 6 mai 1901, după studii strălucite, Vuia a fost promovat doctor în științe juridice, susținând dizertația: "Militarism și industrialism, regimul de Status și contractus". Prin conținutul ei, teza de doctorat a lui Vuia a strânit un interes deosebit. Prin originalitate, ideile expuse și susținute ieșeau din cadrul preocupărilor asemănătoare. Comisia examinatoare a fost profund impresionată de această teză menționând-o ca exemplară tuturor facultăților de drept din fosta monarhie.

Ca student, Vuia a frecventat regulat un an Școala Politehnică din Budapesta. La Facultatea de Drept fiind, în primul semestru din anul 1897 a împărțit locuința cu Tiberiu Brediceanu, compozitorul.

În timpul sesiunii examenelor la Facultatea de Drept și cu ocazia deplasărilor la Universitate, Vuia a locuit împreună cu Constantin Missitis.

În timpul cât a stat la Budapesta, Vuia a desfășurat o activitate bogată la societatea "Petru Maior" a studenților români din capitala Ungariei, ținea conferințe cu subiecte din domeniul tehnicii și filosofiei și – posesor al unei culturi vaste, acumulate prin lectură asiduă – expunea ușor, de multe ori improviză, stârnind interesul auditoriului.

La începutul anului 1901, Vuia pleacă la Budapesta pentru a-și da al treilea examen și susține apoi teza de doctorat.

Întâlnirea cu Brediceanu a fost hotărâtoare pentru destinul de tehnician al tânărului înzestrat cu virtuți alese. El l-a apreciat din primul moment pe Vuia la justa lui valoare, descoperind sclipirea genialității sale inventive. Se poate spune chiar că a fost aproape singurul care l-a înțeles cu adevărat și nu a ezitat nici o clipă să-l ajute, să-l încurajeze atunci când a cunoscut preocupările lui și scopul pe care-l urmărea. Datorită concursului moral și, mai târziu, material, Vuia a putut să-și desăvârșească opera pe care a început-o la Lugoj, pe băncile liceului, la Universitatea din Budapesta și mai târziu prin diferite birouri avocațiale bănățene.

Pe lângă vocația pentru mecanica teoretică și aplicată, Vuia avea calități morale distinse: simplitate, modestie cuceritoare, sinceritate emoționantă, cinste și corectitudine exemplare. Fire superioară, de o inteligență sclipitoare, Vuia era destinat gândirii creatoare. Avea o capacitate de gândire tehnico-științifică înnoitoare și o memorie fenomenală – un om integru în cea mai deplină accepțiune a cuvântului.

Traian Vuia era conștiincios în acțiunile lui, meticulos, cu o energie dinamică inepuizabilă și deosebit de perseverent. De asemenea, în persoana lui se îmbinau calitățile omului de știință și ale cercetătorului cu acelea ale unui excelent experimentator. Vuia mai avea o calitate deosebită: era tehnician abil, mecanic competent și un foarte bun realizator cu bogate și solide cunoștințe, încât și-a pus singur în practică ideile.

Pentru el munca era o necesitate organică. Nu știa ce e oboseala, avea o prodigioasă putere de muncă și a muncit cu râvnă, cu pasiune și ardoare în domeniul descoperirilor sale, pe tărâm social, politic, literar, convins fiind că bunăstarea oamenilor depinde de progresele care se obțin în toate ramurile activității umane. Modestia, privirea lui blândă, luminoasă, inteligența înfrângeau orice orgoliu. Ideile și raționamentele pe care le exprimă erau clare, convingătoare, pline de bun simț, bazate pe cunoștințe temeinice.

Lucrările de birou, obligațiile față societate, de mediul în care trăia nu l-au îndepărtat de la îndeletnicirile lui cu caracter inventiv. Adevărata lui pasiune era tehnica.

În puținul timp liber, pe care alții l-ar fi consacrat repausului și distracțiilor, Vuia a construit, în afara modelului de aeroplan-automobil, și un aparat de fotografiat de dimensiuni mari, de concepție originală. Numai lentilele le-a cumpărat din comerț. Găsea timp și pentru studii filosofice și sociologice, care îl pasionau în aceeași măsură ca și științele aplicate.

În afară de lectură și plimbările pe care le făcea aproape zilnic împreună cu Coriolan Brediceanu pe malul Timișului, prin fața teatrului pe atunci în construcție, iar cu câțiva ani mai înainte, urmărind cu atenție lucrările de edificare a liceului, Vuia participa regulat la excursii, la manifestările cultural-artistice ale lugojenilor, la balurile și petrecerile diferitelor bresle meșteșugărești: a tăbăcarilor, cizmarilor, cojocarilor ori ale studenților.

Cu toate aceste preocupări diverse, Vuia nu a neglijat societatea românilor din Lugoj. În această societate, într-o atmosferă familiară, cordială se discutau diferite probleme politice, sociale, culturale și economice privind progresul românilor din Banat.

Traian Vuia datorează mult societății românești din Lugoj. În străduințele și aspirațiile lui s-a bazat nu numai pe propriile lui puteri, dar și pe sprijinul

unui mănunchi de intelectuali care acordau cu entuziasm concursul lor moral și material pentru ridicarea elementelor de valoare.

Pe sprijinul autorităților nu putea conta, deoarece interesele acestora erau diametral opuse față de aspirațiile și lupta pentru libertate a popoarelor oprimate de fosta monarhie bicefală.

Pe Vuia îl pasionase în egală măsură muzica populară și folclorul. De obârșie țărănească, el a copilărit, a crescut și a trăit, până la o anumită vârstă, în mijlocul poporului. La țară, a avut posibilitatea să cunoască datinile și obiceiurile strămoșești, care s-au înrădăcinat adânc în sufletul său, având să vibreze tot timpul cu intensitate în viața lui lăuntrică, cea mai trainică.

Traian Vuia, înzestrat și cu un bun auz muzical, era meloman. La țară el a trăit intens o atmosferă sănătoasă. Avea chiar un cult pentru muzica populară pe care o iubea, o îndrăgea ca toți bănățenii.

În comuna sa natală, unde a și copilărit, aude pentru prima oară duioasele doine românești, alte melodii și cântece, asistă la jocuri populare pe care nu le va uita niciodată.

Urmând liceul la Lugoj, face cunoștință și se împrietenește printr-un concurs de împrejurări fericite cu Tiberiu și Caius, fiii lui Coriolan Brediceanu.

La Lugoj, Vuia își petrece timpul mai mult în mijlocul familiei Brediceanu. Tiberiu și Caius, de care era nedespărțit, și l-au apropiat ca pe un frate.

Traian Vuia participă la toate manifestările de ordin artistic, culturale sau distractive ale lugojenilor, până în ajunul plecării la Paris. Dar ce legătură există între muzică, lugojeni și pasiunile pentru tehnica aeronautică a celui gonit în lume din Bujoru bănățean? O astfel de legătură există. Reuniunea română de cântări și muzică avea ca dirijor pe Ion Vidu. Reuniunea îndeplinea un rol educativ și de propagandă artistică, muzicală și culturală și, din puținele fonduri financiare de care dispunea, sprijinea orice inițiativă de afirmare românească, tinerele talente promițătoare. În anul 1905, Vuia întâmpina greutăți materiale foarte mari. Din cauza lipsei mijloacelor financiare, nu își putea construi aeroplanul. În această situație a solicitat concursul lugojenilor. Reuniunea română de cântări și muzică l-a ajutat, trimițându-i 200 de coroane, dându-i astfel posibilitatea ca să își termine aparatul în decembrie 1905 și să înceapă experimentarea lui, la sfârșitul aceleiași luni. În acest mod muzica și tehnica s-au întâlnit însoțind drumul spre știință al unui devotat inventator român.

Lipsa de mijloace materiale, indiferența autorităților vremii sale l-au determinat pe Vuia să-și părăsească țara și să se stabilească în străinătate. În capitala Franței Vuia spera să găsească condiții optime pentru construirea aeroplanului-automobil. Din momentul sosirii la Paris drumul lui este brăzdat de grele încercări și dezamăgiri. A trebuit să lupte din răspuțeri, de unul singur, cu dificultățile care s-au ivit; a trebuit să învingă numeroase obstacole pe calea spinoasă pe care și-o alesese. Prejudecățile vremii și-au arătat și de data aceasta fața adevărată, răspunzând cu o totală desconsiderare invenției sale.

De la Lugoj aducea în valiză macheta aeroplanului-automobil – o jucărie care, peste câțiva ani, în mărime naturală, avea să demonstreze că imposibilul este posibil, că zborul mecanic cu aparate mai grele decât aerul a intrat definitiv în faza realizărilor practice.

După ajungerea la Paris, Vuia caută mai întâi să cunoască tot ce s-a publicat în Franța și pe cele două continente despre zborul mecanic. În aceeași perioadă, Vuia caută să ia contact cu persoane mai mult sau mai puțin cunoscătoare în materie de aviație. Spre marea lui surprindere, de la început este privit cu neîncredere, chiar cu ostilitate. Chiar și oamenii de știință cu reputație mondială îi arătau neîncredere. Ideea însăși era depreciată. Mintea omului nu putea încă să conceapă posibilitatea zborului cu un aparat mai greu decât aerul. Din această cauză Vuia nu a fost înțeles de contemporani. Dimpotrivă, este ironizat și supus la grele încercări.

Din cauza mentalităților conservatoare, Vuia îndură umilințe, dezamăgiri și nedreptăți revoltătoare. El muncește cu pasiune într-o permanentă încordare, cu toată energia, cu abnegație, deși condițiile erau vitrege.

Problema zborului în general, a zborului mecanic în special, a fost considerată din toate timpurile o utopie. Încă din tinerețe nutrea convingerea, certitudinea soluției problemei zborului prin mijloace mecanice. El nu a depus armele în lupta în care se angajase, rezultatele obținute cu baloanele dirijabile au fost un imbold puternic, determinându-l să se ocupe și mai departe cu dârzenie și ardoare de zborul mecanic. Călătoria la Paris fusese proiectată pentru două luni, dar entuziasmul lui Vuia a crescut progresiv o dată cu lectura științifică, documentară și informativă aeronautică. Convingerea cvasi-generală că numai baloanele dirijabile vor soluționa problema zborului făcea ca momentul să nu fie favorabil proiectului lui Vuia cu privire la zborul mecanic. Vuia s-a adresat lui Victor Tatin, o figură reprezentativă din cercurile aeronautice franceze, un precursor al zborului cu aparate mai grele decât aerul, considerat de contemporanii săi o autoritate incontestabilă în domeniu. Tatin a încercat să rezolve problema zborului prin aparat cu aripi batante (ornitopter). Tatin nu se putea aștepta la atâta îndrăzneală din partea aceluia străin descins de pe meleagurile îndepărtate ale Europei răsăritene, el care, ca precursor al aviației, încercase zadarnic o viață întreagă toate posibilitățile de a rezolva această problemă, în aparență de nedezlegat. El a construit elicele pentru aeroplanurile "Vuia nr. 1" și "Vuia nr. 1 bis".

Neîncrederea și numeroasele obstacole întâmpinate de Vuia erau, într-o oarecare măsură, explicabile. Activitatea lui creatoare nu se mărginea la conceperea și construcția aparatului de zbor propriu-zis. El mai trebuia să conceapă și să construiască motorul extra-ușor, necesar pentru realizarea sustentației; de asemenea, să imagineze un sistem mecanic – problema cea mai grea – pentru lansarea aeroplanului în atmosferă: trenul de aterizare, fără de care energia cheltuită în primele direcții ar fi fost zadarnică.

La 16 februarie 1903 Vuia a prezentat Academiei de Științe din Paris un memoriu intitulat "Proiect de aeroplan-automobil". În acest memoriu, Vuia a demonstrat clar, cu argumente științifice și tehnice incotestabile, că zborul cu un aparat mai greu decât aerul este posibil. El a expus problema într-un mod cu totul diferit de concepțiile anterioare. De asemenea, a stăruit asupra importanței lansării aeroplanului pe roți, a demonstrat că toate celelalte probleme sunt rezolvate și că se poate realiza imediat o astfel de mașină de zburat. Apreciind că este inutil să acorde atenție unui memoriu privind o mașină de zburat mai grea decât aerul, comisia specială de aeronautică compusă din

somități de renume mondial nu a examinat raportul lui Vuia, clasându-l cu următoarea rezoluție: "Realizarea și rezolvarea problemei zborului cu un aparat mai greu decât aerul este o himeră. Această concepție nu poate să izvorască decât dintr-un creier bolnav".

Problema zborului a ajuns astfel în discuția publică și a provocat polemici înverșunate în ziarele și revistele de specialitate. Academia de Științe din Paris s-a mulțumit să păstreze o atitudine pasivă. Nu a luat nici o inițiativă și nu a prevăzut vreo soluție încurajatoare.

Vuia urmează ferm linia pe care și-a trasat-o inițial. Însufletit de convingerea posibilității realizării locomoției aeriene cu aparate mai grele decât aerul, perseverează, caută să izbutască pe alte căi, să convingă elementele care se opun concepțiilor lui, să popularizeze ideile sale. În acest scop, la 15 mai 1903, Vuia a solicitat Oficiului Național al Proprietății Industriale din Republica Franceză un brevet de invenție sub denumirea "Aeroplane-Aotomobile", care i-a fost eliberat la 17 august 1903, cu numărul 332106, și dat publicității la 16 octombrie 1903.

Parțial, Vuia a conceput aeroplanul "Vuia nr. 1" în iarna anului 1901-1902, iar în iarna anului 1903, la Paris, a terminat în cele mai mici detalii proiectul aeroplanului-automobil. Materializarea acestui proiect, însă, întârzia din cauza greutăților materiale aproape insurmontabile. Grație încrederii și patriotismului lugojenilor și ajutorului lui Coriolan Brediceanu s-a adunat fondul necesar pentru construirea mașinii: 1800 coroane austriece, ceea ce, în 1903, echivala cu 2000 franci francezi.

Construirea aparatului a început în toamna anului 1903. Întreaga parte mecanică a mașinii, cu excepția motorului, a fost terminată în februarie 1905. În toamna anului 1904, Vuia se apucă singur să-și construiască motorul, iar în august 1904, în atelierele Hockenjos și Schmidt, unde se fabrica și elicea, a început montarea mașinii. Aeroplanul complet, gata de zbor, a fost terminat, după multe peripeții, în decembrie 1905. Cu scânteia rară a genialității, cu bogata lui imaginație creatoare și cu agerimea minții, Vuia a inventat și construit trei tipuri de aeroplane: "Vuia nr. 1", "Vuia nr. 1 bis" și "Vuia nr. 2", fiecare fiind un prototip. Primele două, celula și motorul erau în întregime de invenție proprie. Aparatul "Vuia nr. 2" a fost echipat cu un motor Antoinette, construit de Levavasseur.

În evoluția mijlocului de locomoție aerian cu aparate mai grele decât aerul Vuia se oprește asupra monoplanului. Aeroplanul "Vuia nr. 1" este compus dintr-un cadru triunghiular pe care este fixat un motor vertical de 20 CP, funcționând cu gaz de acid carbonic. Acest motor acționează o elice cu diametru corespunzător fixată la extremitatea anterioară a arborelui orizontal al motorului.

Aparatul la bază suportă un cărucior cuadruciclu fixat de cadrul triunghiular prin patru montanți paraleli din tuburi de oțel, în formă de cadru, care pleacă de la sașiul cuadruciclului, din dreptul axelor roților. Acești montanți, doi de fiecare parte, se întâlnesc la capătul superior al lungimii lor sub un unghi ascuțit, unindu-se la vârf în centrul traverselor paralele care întăresc cadrul triunghiular și sunt fixați în două articulații. Vârfurile montanților, din dreapta și stânga, sunt legate între ele prin axul articulațiilor care suportă cadrul superior.

Traian Vuia a modificat sistemul de fixare a armăturii aripilor, aplicând un dispozitiv de prindere diferit. Prin această modificare, Vuia a dat aripilor mai multă solidaritate dar și coeficientul de elasticitate necesar suprafeței portante supuse pe pământ sau în aer curenților de aer. Organele componente ale aparatului erau astfel constituite încât să-i permită aparatului deplasarea pe pământ ca un automobil, iar ridicarea în atmosferă corespunzător dorinței pilotului. Dirijarea în plan orizontal a mașinii, la pământ și în zbor, era asigurată cu o cârmă de direcție montată la partea dinapoi. Mecanismul de manevrare era un volan asemănător cu cel al automobilelor. Pentru a obține dirijarea aparatului în plan vertical, inventatorul acționa un dispozitiv de rotire, asupra unui pinion întreg.

Aripile, motorul, elicea, cârma de direcție, urmând mișcarea imprimată cadrului mobil, luau aceeași poziție în raport cu orizontala.

În afară de conceperea și construcția suprafețelor de sustentatie – celula propriu-zisă – de invenția și construcția motorului, una dintre problemele cele mai greu de rezolvat era lansarea aparatului în atmosferă, problemă a cărei rezolvare a fost, de asemenea, hotărâtoare pentru realizarea zborului mecanic.

Traian Vuia a înzestrat aparatul său cu un sistem mecanic pentru decolare și aterizare care se deosebea radical de cele contemporane lui. El a montat aparatul său de zburat pe un cărucior purtător – tren de aterizare – cu patru roți cu pneuri, ca cele de bicicletă, dar cu diametru mai mic și mai groase. Roțile erau prevăzute cu amortizoare elastice, pentru ca să micșoreze efectele șocului în momentul când, după zbor, aparatul relua contactul cu pământul. Roțile din față erau orientabile și acționau concomitent cu cârma de direcție. Vuia a inventat aceste amortizoare pentru aparatul său nr. 2, în 1907. Trenul de aterizare preconizat și adoptat de Vuia, cu toate modificările cerute de progresul tehnicii aeronauticii moderne, în principiul lui de bază este aplicat și în zilele noastre, devenind clasic în construcția de avioane.

O problemă tehnică dintre cele mai greu de rezolvat, și de care depindea în mare parte realizarea zborului mecanic, a fost construirea unui motor ușor, de care aproape nici nu se vorbea. Existența acestui obstacol a condus la întârziere. În anul 1902 și în jumătatea a doua a anului 1906 constructorii aparatelor "Vuia nr. 1" și "Antoinette" au încercat să se gândească la motorul cu explozie pentru echiparea aeroplanelor în curs de experimentare. Condiția esențială pe care trebuie să o îndeplinească un motor de avion este să aibă o putere masică corespunzătoare. Un astfel de motor nu exista în timpul acela. Vuia a trebuit să-l proiecteze și să-l construiască pentru a fi adaptabil la aeroplanul său. După calculele sale motorul trebuia să aibă greutatea maximă de 5 kg CP. Totodată află că este în curs de construcție un motor ușor acționat cu vapori de anhidridă carbonică pe care îl comandă cu termen de livrare de 3 luni, motor care nu a fost livrat niciodată, dat fiind faptul că a căzut pe mâinile unui escroc. Și de data aceasta Vuia a gustat din paharul amărăciunii. Situația critică în care se afla, criza financiară, depresiunea sufletească l-au determinat să plece în Anglia. Aici a fost ajutat material de doctorul Marius Sturza și de colegul acestuia, Franz Maier. Astfel cumpără de la un vânzător de fiare vechi un motor de automobil cu abur, îl transformă radical, aburul fiind înlocuit cu

anhidridă carbonică. Echipează monoplanul cu o singură elice demonstrând că nu sunt necesare două elici. Cu toate acestea deasupra acestei inovații s-a așternut colbul uitării.

Aeroplanul "Vuia nr. 1" a fost complet terminat în decembrie 1905. Pentru efectuarea experiențelor de rulare și în zbor Vuia a ales drumul comunal care duce de la Montesson la râul Sena. Apariția senzaționalului "automobil cu aripi" pe aceste meleaguri a stârnit multă curiozitate, ba și neîncredere. Chiar și personalul tehnic avea rezerve asupra posibilităților de zbor ale aeroplanului. Prima experiență a avut loc la sfârșitul lunii decembrie 1905. Era prezent numai mecanicul lui Vuia. Vremea era rece și Vuia a contactat o răceală gravă, lucru ce l-a împiedicat pe Vuia să-și continue experiențele. Până la Vuia nimeni nu a experimentat un astfel de vehicul cu tracțiune aeriană. Aparatul lui Vuia prezintă marele avantaj că suprimă diferitele artificii la care s-a recurs până atunci pentru lansarea aeroplanelor: tracțiunea automobilă sau barca cu motor, lansarea pe șine sau pe pistă înclinată, prin catapulte formidabile ce aruncă în spațiul aerian aeroplanul împreună cu experimentatorul. Decolarea se va putea face oriunde, dacă există teren degajat și prin mijloace proprii de bord ale aparatului. Deci, pentru prima oară, datorită lui Vuia, se poate realiza complet și în adevărata mărime naturală, combinarea automobilului cu aeroplanul, prin dispozitive mecanice foarte ingenioase, toate de concepție originală. Primele rezultate pe care le-a obținut inventatorul au fost încurajatoare.

La 16 martie 1906 Vuia a încercat să lanseze din nou aparatul pe drumul de la Montesson, a mărit admisia gazelor în cilindrii motorului. Aparatul a rulat pe o distanță de aproximativ 50 m pentru a câștiga elanul necesar: pe măsură ce viteza creștea, presiunea exercitată asupra pământului se micșora și la un moment dat, când această presiune a devenit nulă, aeroplanul s-a ridicat fără tranziție la înălțimea de 0,60-1m. Distanța parcursă de aparat a fost de 12 m.

În cursul încercărilor și experiențelor de zbor Vuia a făcut numeroase observații, extrem de prețioase pentru progresul aviației, acestea constituind o călăuză valoroasă pentru cercetătorii care se ocupau de zborul mecanic. Observațiile se refereau la comportarea aparatului în timpul lansării în raport cu viteza de rulare pe pământ; la forța și viteza necesare pentru ca aeroplanul să părăsească contactul cu pământul; la rezistența de avansare a organelor componente ale mașinii pe timpul rulării pe pământ și în zbor; la montarea cârmelor.

Vuia este astfel cel dintâi om care a părăsit orice contact cu pământul, care s-a desprins de sol folosind exclusiv mijloacele de bord ale aeroplanului său, fără nici o instalație legată de sol. Succesul lui Vuia a dat o nouă orientare studiilor și experiențelor oamenilor de știință și cercetătorilor. Chiar și după 1907 Vuia a continuat cercetările și experiențele sale de navigație aeriană. El dorea să realizeze un elicopter. Înainte de a trece la realizarea acestuia Vuia a completat experiențele referitoare la elice. Astfel ia drept criteriu încărcarea pe unitate de suprafață turnantă. Pentru rezultatele obținute experimental în 1928 Vuia primește brevetul de invenție "Perfecționări la mijloacele de propulsie, de tracțiune și de sustentatie". În același an, în Anglia, Vuia primește și brevetul de "Îmbunătățiri la aparatul de propulsie, tracțiune și sustentatie". Pe

lângă problema sustentăției și a propulsiei trebuia învinsă și problema instabilității dinamice. Astfel, în 1918 Vuia construiește o mașină cu aripi rotative pentru studiu – fiind experimentată în 1920. În 1921 Vuia construiește o mașină nouă, experimentată prima oară la 16 martie 1921. Revistele de specialitate din Franța subliniază succesul lui Vuia. În 1925, mașina lui Vuia este îmbunătățită prin schimbarea motorului și este gata pentru experimentare. La 31 octombrie 1925, în timpul unui zbor de demonstrație, mașina reușește să efectueze un zbor pe o distanță de 80 m și la înălțimea de 8 m. În ciuda dificultăților Vuia continuă sporadic experimentarea mașinii și în 1926. Lipsa mijloacelor financiare face ca elicopterul lui Vuia să rămână într-un hangar de lemn, unde va fi distrus.

Prin rezultatele sale Vuia a intrat în rândurile aviatorilor. El a fost un pionier al aviației românești și mondiale și ocupă un loc de frunte în istoria aeronauticii.

VIZITA TEMATICĂ I

NIVEL GIMNAZIAL

ION CREANGĂ – Aspecte biografice

1. În luna iunie a anului 1858 Ion Creangă absolvă cele patru clase ale "cursului de jos" ale Seminarului Ortodox de la Mănăstirea Socola din Iași. Pentru a fi hirotonit ca diacon trebuia să se însoare și să găsească un post vacant la o biserică. După căsătorie tânărul Creangă a devenit diacon la 26 decembrie 1859, ceremonia având loc la Biserica Sf. Paraschiva din Târgu Frumos.

– Când și cu cine s-a căsătorit Ion Creangă?

2. În luna octombrie a anului 1860, când la Iași a fost inaugurată cea dintâi universitate modernă din România, Ion Creangă s-a înscris ca student în anul întâi la Facultatea de Teologie.

– A urmat Ion Creangă cursurile facultății? Când a absolvit?

3. Ion Creangă a fost elev al Școlii Preparandale Vasiliene de la Mănăstirea Trei Ierarhi, din Iași, între 8 ianuarie 1864 și 10 iunie 1865. La 28 de ani devenea învățător cu certificat de absolvire.

– Cine era directorul școlii de învățători de la Trei Ierarhi?

4. "Astfel dar, de la începutul carierei noastre didactice, fiind lipsiți de un abecedariu cumsecade, chiar în anul 1863-1864, ne-am întrunit și am luat hotărârea de a ne aduna în toate serile, în localul școlii de la Trei Ierarhi și a păși la coordonarea materialului, pe care în vreme îndelungată și cu multă trudă îl adunasem într-adins și tot adunam, pentru întocmirea unui abecedar." (Ion Creangă, 1886)

– Câte manuale școlare a redactat Ion Creangă și care au fost acestea?

5. "Diaconul Ion (Creangă) pentru că a mers la teatru și apoi, la cercetare, a cutezat a susține că nu a greșit, ci încă s-a silit a argumenta că acolo a găsit moralul dumnezeesc; pentru că a slobozit cu pușca asupra bisericii; pentru că după aceea nici trăiește cu soția lui și încă și-a tuns părul, să fie oprit de lucrarea diaconiei pentru totdeauna. Iar dacă... se va nevoi a se îndrepta, dând legale probe întru aceasta, să fie iertat." (Referatul Consistoriului Mitropoliei Moldovei privind "relele purtări" ale diaconului Ion Creangă).

– Când a fost caterisit (răspopit) diaconul Ion Creangă?

6. "Ca institutor acest om era neimputabil. Școlița sa, mică dar populată, întrunea calități de dorit; acolo corpul și inteligența erau deopotrivă cultivate, precum probează și rapoartele delegaților care au asistat la examenul din urmă." (Raportul lui Anton Naum, revizor școlar al jud. Iași, 1872)

– Când și din ce motiv a fost Ion Creangă destituit din învățământ?

7. În perioada în care Titu Maiorescu era ministru al Instrucțiunii Publice, Ion Creangă, cunoscut pentru talentul său pedagogic, a fost reprimat în învățământ.

– Când și la ce școală din Iași a reprimat Creangă numirea de învățător?

8. În toamna anului 1875 Ion Creangă a citit din creația sa în fața membrilor "Junimii", acasă la Vasile Pogor, începându-și astfel cariera literară.

– Cine l-a prezentat pe Ion Creangă junimiștilor?

VIZITA TEMATICĂ II

NIVEL GIMNAZIAL

ION CREANGĂ ȘI FAMILIA SA

1. "În școlile catihetilor de prin ținuturi nu au a să primi decât numai fiii de ai celor bisericești (de preoți, diaconi și dascăli)" – prevedea regulamentul școlilor de cateheți din 1845.

Pentru a se putea înscrie la școala din Fălticeni, la 27 nov. 1857, Ion a trebuit să-și schimbe numele pentru a fi în acord cu regulamentul.

– El a adoptat numele: a) bunicului David Creangă

b) unchiului Gheorghe Creangă, fratele mamei.

2. La 19 dec. 1860, la Iași, se naștea singurul copil al lui Ion Creangă.

– Care este numele descendentului lui Ion Creangă?

3. Fiul lui Ion Creangă s-a născut la 19 dec. 1860. El a devenit ...

a) învățător

b) avocat

c) ofițer

d) preot

e) scriitor

4. În viața lui Ion Creangă au existat două femei pe care le-a iubit mai mult: Ileana Grigoriu și Ecaterina Vartic.

– Completați numele uneia dintre ele în dreptul fiecărei afirmații de mai jos.

a) ... i-a fost tovarășă de viață, la Bojdeucă, lui Ion Creangă.

b) ... era vestită pentru mâncărurile pe care le făcea.

c) ... a fost mama lui Constantin Creangă.

d) ... a devenit proprietara Bojdeucii în anul 1879.

e) ... era fiica unui preot.

f) ... l-a părăsit pe Ion Creangă.

g) ... locuia la Bojdeucă în anul 1872.

5. Smaranda Creangă și Ștefan a Petrii Ciubotariul au avut opt copii: Ion, Zahei, Maria, Ecaterina, Ileana, Teodor, Vasile, Petre.

– Cine i-a fost asociat lui Ion Creangă când și-a deschis la Iași, în 1872, debitul de tutun?

VIZITA TEMATICĂ III

NIVEL GIMNAZIAL

DOI MARI PRIETENI

1. În anul 1875 Ion Creangă era învățător la Școala Primară de Băieți Nr. 2, din Păcurari. La 1 iulie 1875 M. Eminescu a devenit revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui.

– Cu ce prilej s-au întâlnit Creangă și Eminescu și când?

2. La îndemnul lui M. Eminescu, învățătorul Ion Creangă a scris, în toamna anului 1875, o poveste pe care a citit-o în cadrul "Junimii". Povestea a fost publicată apoi în revista Societății, condusă de Iacob Negruzzi.

– Care este titlul poveștii publicate de Ion Creangă în revista "Convorbiri literare" în octombrie 1875?

3. "Creangă și Eminescu erau doi prieteni nedespărțiți; dar dacă este adevărat că prietenia poate uneori să se închege între firile cele mai neasemănătoare, apoi desigur că dovada cea mai bună a unui asemenea fapt ne-ar fi dată de legătura care una pe marele povestitor și cu marele poet." (A. D. Xenopol)

– Unde a locuit M. Eminescu în anul 1876, după ce a fost destituit din postul de revizor școlar?

4. Majoritatea scrierilor lui Ion Creangă au fost retipărite de Mihai Eminescu în ziarul pe care-l scria și conducea în București.

– Cum se numea ziarul bucureștean la care a lucrat Poetul după octombrie 1877?

5. "Bădie Mihai, ai plecat și mata din Iași, lăsând în sufletul meu mai multă scârbă și amăreală. Această epistolă ți-o scriu din cerdacul de unde mata, uitându-te pe cerul plin de minunății, îmi povesteai atâtea lucruri frumoase ..."

(Ion Creangă – Scrisoare către Mihai Eminescu)

– Ce poezie a scris Mihai Eminescu în cerdacul cu deschidere către dealurile Șorogarilor?

6. Anul 1883 marchează pentru Creangă și Eminescu începutul agravării bolilor datorită cărora cei doi prieteni aveau să se stingă din viață. La începutul lui iunie 1883, Eminescu venea la Iași pentru a citi "Doina" la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare.

– S-au mai văzut Creangă și Eminescu "în luciditate"?

7. "Dăruită mie de domnul ... eminentul scriitor și cel mai mare poet al românilor" – nota I. Creangă în 1878 pe o carte.

– La cine se referea scriitorul?

VIZITA TEMATICĂ IV

NIVEL PRIMAR

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

1. "Și cea dintâi școlăriță a fost ... o zgâtie de copilă ageră la minte și așa de silitoare, de întrecea mai pe toți băieții și din carte, dar și din nebunii." (Ion Creangă, **Amintiri**)

– Cum se numea cea dintâi școlăriță din Humulești?

2. "– Strânge repede ce mai ai, până când nu vine baba, și hai să fugim cu pluta cea de la frate-meu Vasile, în Borca, zise Dumitru, căci plutele începuse a umbla. Înșfăcăm noi te mieri ce mai aveam, ne ducem degrabă la plută și plutașii, de cuvânt, pornesc. Ce-a fi zis Irinuca, în urma noastră, ce n-a zis, nu știu; dar eu știu atât că eram cu gheața în spate, de frică ..." (Ion Creangă, **Amintiri din copilărie**, cap. I)

– Din ce cauză au plecat cei doi băieți din Broșteni și de ce le era frică?

3. "– Mamuc'ăi, iacă-tă-mă-s." Ș-o dată și sar în ogradă, mă înfătoșez dinaintea mamei, așa chipeș cum eram, îi apuc mâna cu sila, o sărut și zic, scâncind: "Mamă, bate-mă, ucide-mă, spânzură-mă, fă ce știi cu mine; numai dă-mi ceva de mâncare, că mor de foame! ..." (Ion Creangă, **Amintiri**, cap. II)

– În ce împrejurări rostește Nică aceste cuvinte?

4. "Noi, atunci, am pârlit-o la fugă. Iar, el, zvârr! cu o scurtătură în urma noastră, căci era om hursuz și pâclișit popa Oșlobanu. Și, din spaima aceea, am fugit noi mai jumătate de sat înapoi." (Ion Creangă, **Amintiri**, cap. II)

– Când i-a alungat popa Oșlobanu pe copii?

5. "– Uite, mamă, Chiorpecul dracului, ce mi-a făcut!"

– Doamne, parcă l-am învățat eu, zicea mama, cu părere de bine; am să-l cinstesc, zău așa, când l-oi întâlni; că șezi lipcă unde te duci și scoți sufletul din om cu obrăznicile tale, ușernic ce ești!" (Ion Creangă, **Amintiri**, cap. II)

– Ce îi făcuse moș Chiorpec lui Nică, de era el așa de supărat?

6. "Urât mi-a fost în viața mea omul viclean și lingău, drept să-ți spun, dragul mamei! Și să știi de la mine că Dumnezeu n-ajută celui care umblă cu furțișag, fie lucru de purtat, fie de-a mâncării, fie ori de ce-a fi."

– Din ce cauză primește Nică cuvinte așa de aspre din partea mamei?

7. "Cum nu se dă scos ursul din bârlog, țăranul de la munte strămutat la câmp și pruncul deslipit de la sânul mamei sale, așa nu mă dau eu dus din Humulești în toamna anului 1855, când veni vremea să plec la ..." (Ion Creangă, **Amintiri**, cap. IV)

– Unde trebuia să plece Ion Creangă în toamna anului 1855?

VIZITA TEMATICĂ V

NIVEL PRIMAR

POVEȘTILE LUI CREANGĂ

1. "Moș Nichifor nu-i o închipuire din povești, ci e un om ca toți oamenii; el a fost odată, când a fost, trăitori în mahalaua Țuțuienii din Târgul Neamțului, dinspre satul Vânătorii Neamțului." (I. Creangă, **Moș Nichifor Coțcariul**)
– Cu ce se îndeletnicea moș Nichifor?

2. "– Dar cu rușinea ce mi-a făcut, cum rămâne, măria-ta?
– Cu rușinea, iaca așa rămâne, moș Ioane, zise Cuza-vodă, sărutându-l și pe un obraz și p'un altul, în fața mulțimii adunate acolo." (I. Creangă, **Ion Roată și Vodă Cuza**)
– Ce "rușine" pățise moș Ion Roată cu boierul?

3. "Mare de inimă, iar de gură și mai mare, părintele Duhu nu se învrednicise de o viață mai bună; dar se vede că nici poftea el una așa, de vreme ce nu-și astâmpăra gura către mai marii săi ..." (I. Creangă, **Popa Duhu**)
– Care era numele sub care se iscălea Popa Duhu?

4. "Un om legase o vacă cu funia de gât și, suindu-se pe-o șură, unde avea aruncat oleacă de fân, trăgea din rășputeri de funie, să urce vaca pe șură. Vaca răgea cumplit, și el nu mai putea de ostentit ..." (I. Creangă, **Poveste**)
– De ce voia țăranul să urce vaca pe șură?

5. "Iar de la bolovanul dumneavoastră am înțeles așa: că până acum noi, țărani, au dus fiecare câte-o piatră mai mare sau mai mică pe umere; însă acum suntem chemați a purta împreună tot noi, opinca, o stâncă pe umerele noastre ..." (I. Creangă, **Moș Ion Roată**)
– Care este tâlcul vorbelor lui Moș Ion Roată?

6. "Primiți, vă rog, oameni buni, această mică mulțămă de la mine pentru că mi-ați dat de mâncare la nevoie; veți cinsti mai încolo câte un pahar de vin ... Nu sunt vrednic să vă mulțumesc de binele ce mi-ați făcut ..." (I. Creangă, **Cinci pâini**)
– Cum a răsplătit călătorul străin pe ceilalți doi drumeți pentru că l-au "ospătat" cu pâine?

7. "Pe drum se întâlnesc ei cu o trăsură în care era o cucoană. Cucoana, văzând în carul cel cu boi un om care semăna a fi bolnav întrebă cu milă pe cei doi țărani, zicând:
– Oameni buni! Se vede că omul din car e bolnav, sărmanul, și-l duceți la vreo doftoroaie ... să se caute." (I. Creangă, **Povestea unui om leneș**)
– Încotro era dus leneșul de către oamenii din sat?

VIZITA TEMATICĂ VI

NIVEL PRIMAR

POVEȘTILE LUI CREANGĂ

1. "Și așa zicând ... atâta focul și s-apucă de făcut bucate. Face ea sarmale, face plachie, face alivenci, face pască cu smântână și cu ouă și fel de fel de bucate. Apoi umple groapa cu jăratec ..." (I. Creangă, **Capra cu trei iezi**)

– Pentru cine face capra aceste pregătiri?

2. "Cocoșul, cum scăpă din mâinile moșneagului, fugi de-acasă și umblă pe drumuri, bezmetic, și cum mergea el pe-un drum, numai iată găsește o punguță cu doi bani." (I. Creangă, **Punguța cu doi bani**)

– De ce a fost alungat cocoșul de acasă?

3. "... Mă! tot am auzit din bătrâni că dracii nu-s proști; d-apoi, cum văd eu, tu numai nu dai în gropi, de prost ce ești. Ascultă! Eu am un unchi bătrân ..., și, de-l vei putea trânti pe dânsul, atunci să te întreci și cu mine ..." (I. Creangă, **Dănilă Prepeleac**)

– Cine era "unchiul" lui Dănilă?

4. "– Ia mâine dimineată, cum s-a amiji de ziuă, să te scoli și să apuci încotro-i vede cu ochii; și ce ți-a ieși înainte întâi și întâi, dar a fi om, da' șerpe, da', în sfârșit, orice altă jivină a fi, pune-o în traistă și o adă acasă; ... și acela să fie copilul nostru." (I. Creangă, **Povestea porcului**)

– Ce "copil" aduce acasă moșneagul, spre bucuria babei?

5. "Din trei feciori câți are tata, nici unul să nu fie bun de nimica?! Apoi, drept să vă spun, că atunci degeaba mai stricați mâncarea, dragii mei ... Cum văd eu, frate-meu se poate culca pe o ureche din partea voastră." (I. Creangă, **Povestea lui Harap-Alb**)

– Din ce cauză îi muștra împăratul pe feciorii sai?

6. "– Doamne, stăpâne, nu știi cât mă simțesc de ușor; parcă îmi vine să zbor, nu altăceva! Ia vâra-te și d'ta oleacă, să vezi cum ai să te răcorești ... are să ți se pară că ești ușor cum îi pana ..." (I. Creangă, **Povestea lui Harap-Alb**)

– Cine încearcă să-l ademenească în fântână pe feciorul cel mic al craiului?

7. "Și mergând ea acum zi și noapte, nu știu ce făcu, că se rătăci; ... într-una din zile, des-dimineată ... dă de o poiană foarte frumoasă, și în poiană vede o căsuță umbrită ... și ... numai iaca o babă întâmpină pe fată cu blândeț." (I. Creangă, **Fata babei și fata moșneagului**)

– Unde a ajuns fata moșneagului?

VIZITA TEMATICĂ VII

NIVEL GIMNAZIAL

BOJDEUCA DIN ȚICĂU

1. "În bojdeuca unde locuiesc eu, dorm afară și pe vremea asta, în 18 spre 19 septembrie. De veți avea răbdare, că bunătate totdeauna ați avut, veți întreba poate, unde-i bojdeuca mea? Vă voi răspunde respectuos: în mahalaua Țicăului, ce-i mai zic și Valea Plângerei, strada Țicăul de sus, no. 4 ..."

(I. Creangă, 1887, scrisoare către Titu Maiorescu)

– Când s-a mutat Ion Creangă la Bojdeuca din Țicău?

2. "Iar bojdeuca de căsuță în care locuiesc eu de vreo 18 ani e de vălătuci și povârniță spre cădere pe zi ce merge, de n-ar fi răzămată în vreo 24 de furci de stejar și acelea putrede." (I. Creangă, 1887)

– Cine locuia la Bojdeuca din Țicău când Ion Creangă s-a mutat acolo?

3. "Răposatul Conta și Lambrior știau căsuța mea. Pompiliu, dl. Nica și mai ales bietul Eminescu, de asemenea ..." (I. Creangă, 1887, scrisoare către Titu Maiorescu)

– Ce personalitate a culturii române a locuit la Bojdeucă în 1876?

4. Ecaterina Vartic și Ion Creangă au trăit împreună la Bojdeucă, până când scriitorul s-a stins din viață.

– Cine a devenit proprietar al Bojdeucii începând cu anul 1879?

5. "Ion Creangă, profesor, în vârstă de 52 de ani, după o lungă suferință, a încetat din viață în ziua de 31 decembrie [1889]. În mormântarea va avea loc Marți 2 ianuarie, ora 1 precis, la cimitirul Eternitatea, unde se află depusă rămășițele lui. Fii, Frate și surori roagă pe amiceii, colegii și cunoscuții a asista la înmormântare." (Anunț mortuar din epocă)

– Unde se află prima piatră funerară, ridicată la mormântul scriitorului de tipograful I. S. Ionescu?

6. Ion Creangă s-a stins din viață la Bojdeucă, la 31 decembrie 1889, la vremea când urătorii din cartier își rosteau Plugușorul în cerdac.

– În stăpânirea cui a rămas Bojdeuca după moartea scriitorului?

7. Bojdeuca lui Ion Creangă a devenit cea dintâi *Casă memorială literară* din România.

– Căsuța a fost inaugurată ca muzeu în anul:

a) 1890

b) 1918

c) 1912

ISTORICUL SCRISULUI ȘI AL INSTRUMENTELOR DE SCRIS - PROIECT DE EXPOZIȚIE -

Ioana COȘEREANU

Am considerat că, într-un muzeu al literaturii, este necesar să existe și o expoziție referitoare la scris și materiale de scris – modalitate esențială de exprimare și existență a oamenilor de litere și nu numai.

Prezentăm, în lucrarea de față, o scurtă istorie a evoluției semnelor grafice, de la apariția lor și până în prezent, precum și evoluția suporturilor și a instrumentelor de scris și de multiplicare.

Am inițiat aceasta ca urmare a acumulării, în patrimoniul nostru, a unei reprezentative colecții de truse, mașini de scris, accesorii de birou și alte obiecte din aceeași categorie, provenind de la personalități binecunoscute ale culturii noastre și având fiecare povestea sa.

Felul în care este receptat acest gen de exponate a fost deja testat prin organizarea unei expoziții temporare de mai mică anvergură (în care au fost expuse câteva dintre obiectele din patrimoniul anterior menționat), iar reacțiile publicului și ale mass-mediei, fiind deosebit de favorabile, ne-au îndemnat la dezvoltarea proiectului.

Scrierea, adică reprezentarea grafică a ideilor, a limbii, este condiționată de gradul de dezvoltare istorică a fiecărei națiuni, de stadiul de evoluție a limbii și a structurii sale gramaticale.

Inventarea scrisului în Sumer (Mesopotamia) marchează un moment crucial în istoria civilizației și, într-un cadru mai general, de evoluție a mijloacelor de expresie umană. Scrierea sumeriană arhaică se compune din linii curbe simbolizând silueta obiectului reprezentat.

Originile scrisului, în conformitate cu teoriile anumitor cercetători, sunt plasate în perioada apariției primelor semne **desenate** sau **gravate** de către strămoșii noștri îndepărtați, **Homo sapiens**, acum 40.000 de ani.

Scrierea **cuneiformă**, sumero-akadiană, inventată și folosită de către sumerieni în mileniiile IV-III, este cel mai străvechi sistem de scriere pe care ni l-au demonstrat documentele. Întâile traduceri din cuneiformă au apărut grație unui profesor german (1775-1853) care, înainte de 1802, fără a avea cunoștințe speciale de limbi orientale, expunea primele sale interpretări în fața Academiei de științe din orașul Grotfend. Sunt descifrate 13 semne, dintre care 9 sunt exacte.

Apariția scrierii **hieroglifice**, cea mai veche scriere egipteană, a coincis cu unificarea Egiptului către anul 3000 î.Ch. Folosirea acestei scrieri s-a menținut până către secolul al III-lea după Christos. Hieroglifile sunt denumite de egipteni ca semne sacre gravate care conțin **cuvântul zeilor**. Ele continuă tradiția scrierilor ideografice și fonetice aproape de desen.

Mai există alte două forme de scriere egipteană: cea denumită **hierotică**

– scrierea preoților, derivată din hieroglife, menținută până în secolul al V-lea după Christos – și scrierea **demotică**. Această scriere conține șapte semne din alfabetul **copt** (limba egipteană folosită după cucerirea Egiptului de către arabi, în anul 641). În 1822, egiptologul francez J. F. Champollion (1790-1832) descifrează primul caracterele hieroglife și demotice înscrise pe piatra Rosette (fragment de piatră destinată a fi inscripționată, datând din 196 î.Ch.). Datorită descoperirii acestei pietre, în 1799, a fost posibilă găsirea cheii scrierii sacre egiptene.

Altă etapă în evoluția scrisului o constituie **ideogramele chinezești**, care au fost inventate tot în mileniul al III-lea î. Ch. Cele mai vechi documente scrise astfel au fost descoperite la Enan. Ele datează din secolele XIV-XII î. Ch. Vechea scriere chineză este adoptată și de coreeni, japonezi și anamiți.

Aceste semne abstracte ale limbajului și gândirii din Orientul Mijlociu, care merg până spre a doua jumătate a mileniului al doilea, stau la originile inventării alfabetului la fenicieni, alfabet care cuprinde 22 de semne și reprezintă punctul de plecare pentru cea mai mare parte dintre alfabetele existente.

Grecii își împrumută alfabetul de la fenicieni. Investiția fundamentală a alfabetului grec este introducerea și notarea riguroasă a vocalelor. (Cele două litere, **alfa** și **beta**, stau la originea cuvântului alfabet).

Mărturiile cele mai vechi privind scrierea **latină** pleacă din secolele al VII-lea și al VI-lea î. Ch. Prin intermediul etruscilor, alfabetul latin derivă din alfabetul grec. Roma îl impune întregului Occident antic. Cu un secol înainte de Christos, alfabetul latin conținea 23 de litere, la care s-au adăugat y și z din alfabetul ionian și, în Evul Mediu, w. Mai bine de 1,3 miliarde de persoane utilizează azi în lume alfabetul latin.

Alfabetul cirilic

Un călugăr grec, **Cyrille** (numit Filosoful), pe numele adevărat Constantin, a inventat, în 862, alfabetul **cirilic**. Acest alfabet **glagolitic** (de la glagol – cuvânt din slava veche) a fost modificat către începutul secolului al X-lea prin introducerea a 24 litere grecești. Schisma religioasă de la începutul secolului al IX-lea a determinat următorul fenomen: Rusia, Bulgaria, Serbia și Ucraina au adoptat alfabetul cirilic împreună cu ortodoxia greacă, iar Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia și Croația – alfabetul latin și catolicismul roman.

Alfabetul reprezintă o altă etapă definitorie pentru umanitate. Adoptarea sa constituie o reală democratizare a scrisului, care încetează să fie o artă ce reușește a fi stăpânită numai după ani lungi de practică; simplitatea relativă a principiilor sale deschide porțile către a **ști** și altor straturi ale populației care nu aparțin, ca altădată, în mod obligatoriu, numai castei scribilor sau preoților.

Folosirea alfabetului scoate scrierea din cadrul ideografic pentru a-l plasa într-un context fonetic care este acela al limbajului: toate combinațiile gândului pot fi exprimate prin permutări algebrice de semne asociate sunetelor. O asemenea posibilitate facilitează descoperirea, conservarea și difuzarea ideilor.

Mai există și un alfabet al gesturilor (primele coduri ale acestuia datează din 1620) și un alfabet al orbilor – alfabetul Braille (1829).

În România, primul reper legat de scris a fost descoperit în 1961, într-un sat din Mureș, unde s-au găsit trei tăblițe de lut ars care reprezintă scene de vânătoare: un animal ucis, vânătorul victorios și ofrandele aduse vitejiei. Este o formulă de **scriere ideografică**, cea mai veche formă de pe teritoriul românesc. Este datată în mileniiile IV-III î. Ch., deci mai veche decât scrierile sumeriene de la Uruk.

Cea mai cunoscută inscripție dacică cu litere latine este găsită pe un vas la Sarmizegetusa: **Decebalus, fiul lui Scorilo**. Deși dacii aveau alfabet (nu ne-a rămas nici un document), după secolul al II-lea (adică după cucerirea Daciei) limba și scrierea latină se generalizează. Inscripțiile găsite sunt mai ales săpate pe piatră calcaroasă, de obicei pietre funerare.

Cea mai veche atestare a **unui fonetism românesc** este inscripția cu numele **PETRE**, imprimată cu caractere grecești pe un vas de lut descoperit la Capidava, din perioada posthunică.

În secolul al III-lea d. Ch. apare un alfabet cu **litere rune**, folosit de goții așezați la nordul Dunării. Semnele rune sunt combinații de linii și au fost găsite și în tezaurul de la Pietroasa și, pe alte două pietre, la Bunești, lângă Fălticeni. Aici își au originea semnele de pe răbojul românesc folosite de păstori și agricultori.

La origine, alfabetul cirilic al românilor, împrumutat prin filiera bizantino-slavă (secolul al IX-lea), a avut 45 de semne. Ienăchiță Văcărescu, în 1787, îl reduce la 33 de semne.

Limba latină vorbită (populară) este temelia romanității limbii române.

Materiale și instrumente de scris

Papirus (3000 î. Ch.) – inventarea papirusului este atribuită egiptenilor. Materia primă pentru obținerea papirusului o constituie o anumită specie de trestie cultivată în valea Nilului.

Pergamentul – al II-lea secol î. Ch. – exista, fără îndoială, o rivalitate comercială și culturală între faraonul Ptolemeu și regele Pergamului, Eumenes, care, între 197 și 156 î. Ch., se află la originea inventarii pergamentului. Faraonul, cunoscând reputația strălucitoare a Pergamului, încetează să-l mai aprovizioneze pe Eumenes cu papirus. Scribii sunt astfel obligați să inventeze alt suport de scris. Pergamentul s-a obținut prelucrând pielea de oaie, capră sau de vițel.

Hârtia – cea mai veche a fost descoperită în anul 1965, într-un mormânt găsit de arheologi în regiunea Xian (China). Analizele arată că acel tip de hârtie a fost fabricat din fibre de canabis (cânepă) amestecate cu lână (în jurul secolului al II-lea î. Ch.). Dar abia în vremea împăratului Hedi (88-106) a început fabricarea hârtiei pentru scris. Inventatorul a fost Caitun, un eunuc al împăratului, care a pus la punct o metodă puțin costisitoare, plecând de la scoarță de copac, deșeuri din lână și alte materiale. Arabii însă sunt accia care o introduc în Spania. Cel mai vechi manuscris european pe hârtie a fost găsit la Burgos, în Spania, și datează de la începutul secolului al XI-lea.

Creionul – în 1564, descoperirea grafitului în Cumberland (Anglia), la frontiera cu Scoția, permite inventarea creionului. În Franța, pătrunde în timpul

lui Ludovic al XIII-lea. Primul creion port-mină a fost inventat în 1915 de japonezul Takuji Hayakawa.

Cerneala – chinezii inventează cerneala cu 2500 de ani înainte de Christos. De asemenea, și în mormintele egiptene au fost găsite papirusuri scrise cu penițe din trestie sau metal, folosind cerneala.

Istoria **stiloului** pleacă de la regina Ecaterina a Rusiei (1748). Între 1800 și 1900, inventarea stiloului proliferază, mai cu seamă în S.U.A. Primul stilou, care purta cu adevărat acest nume, este inventat de Lewis E. Waterman, în 1884.

Tiparul

Preludiul în apariția cărții pleacă de la **imprimeria chineză**, invenția care, născută în China în anul 700, evoluează pe o lungă perioadă de timp și folosește tehnici foarte diversificate.

Printre primele ar fi tehnica marcării, care se apropie cel mai mult de aceea a tiparului. Primul text astfel imprimat (cunoscut) datează din secolul al VIII-lea. Este vorba despre un rulu de hârtie descoperit în Coreea de Sud, dar adus, cu certitudine, din China, și care conține o sutra budistă. Arheologii datează acest document din perioada 704-751, iar prima carte tipărită a fost descoperită în 907, la Tunhuang, în Asia Centrală, și este o traducere în chineză a sutrei de diamant, scrisă în sanscrită în anul 868 de Wang Chieh. Tehnicile tiparului se răspândesc în China pe parcursul secolului al X-lea, mai întâi în nordul Chinei și apoi în sud. După 960, tehnicile sunt exportate și în țările vecine. Fabricarea caracterelor mobile în metal fuizibil începe în Coreea la sfârșitul secolului al XIV-lea și în secolul al XV-lea în China. Este apoi adoptată și în Turcia orientală în secolul al VIII-lea, iar difuzarea în vest este o consecință a cuceririi Turkistanului de mongoli, în secolul al XIII-lea. Năvălirea hoardelor mongole în Polonia (1259) și în Ungaria (1283) a favorizat transmiterea sistemului de fabricare și în Germania. Tehnicile xilografiei sunt cunoscute în Europa începând cu anul 1377. Țesăturile imprimate sunt atestate și mai de timpuriu, secolele al VI-lea și al VII-lea în Franța și Germania, iar gravurile pe lemn din perioada 1400-1450 în Germania meridională și Venetia. În orice caz, apariția cărții este un fenomen european: prima carte este imprimată la Venetia în 1470, apoi, la Paris, în 1471, la Cracovia în 1474. În 1500, 236 de orașe europene posedă propriile ateliere de imprimerie.

Un nou procedeu de scriere îl constituie **mașina de scris**. Inventarea mașinii de scris marchează o dată importantă în istoria comunicării și în istoria raporturilor sociale. Istoria mașinii de scris debutează cu brevetul obținut de englezul Henry Mill, în 1714, pentru o "mașină" sau o metodă artificială de imprimare sau transcriere a literelor. Urmându-l pe Mill, diverși inventatori propun variate procedee de scriere mecanică (F. Von Knaus, 1753-1760; Pingeron, 1780; L'Hermina, 1784). Prima mașină de scris demnă de acest nume datează de la începutul secolului al XIX-lea și este opera italianului Pellegrino Turri (1808) și Pietro Conti (1823). Ele sunt concepute pentru orbi. Dar contribuția cea mai importantă este aceea a francezului Xavier

Progin în 1833 – mașina de scris cu tuș. În Italia, Giuseppe Ravizza perfecționează sistemul, difuzându-l în 1855. Mașina lui Ravizza este rapidă și folosește pentru prima oară o bandă cu cerneală.

Realizarea în practică și fabricarea în serie a mașinii de scris, care încorporează esențialul din inovațiile precedente, este opera colectivă a lui Christopher Latham Sholes, Carlos Glidden și Samuel Soulé, între 1867-1868. Fabricarea modelului în serie începe cu anul 1873 și este comercializat sub numele de **Ramington** – model I și astfel se deschide calea dactilografiei moderne.

Pe parcursul unui secol, mașina de scris cunoaște transformările care ameliorează atât calitatea lucrului (cu mașina electrică ce uniformizează lovitura), maniabilitatea sa (cu mașina portabilă), cât și, în sfârșit, modul său de utilizare, cu (în 1961) mașina IBM, care permite schimbarea caracterelor. Dominația acestui tip anunța revoluția informatică (tratarea textului).

Marile modele de mașini de scris

Mașini de scris cu perculator:

- Ravizza, 1855
- Sholes, 1867
- Sholes & Glidden, 1873
- Remington II, 1877
- Yost, 1877 (scriere oarbă)
- Franklin, 1877
- Daugherty, 1890 (semi-frontală)
- Fiteh, 1891 (lovitură deasupra)
- North, 1892 (semi-vizibil)
- Underwood, 1896
- Remington VIII, 1897
- Ideal, 1900 (vizibil)
- Continental, 1904
- Royal, 1906
- Mercedes, 1907
- Imperial, 1908
- Remington 10, 1908
- Smith Premier 10, 1908 (frontală)
- Olivetti M1, 1911 (vizibil)
- Parkeo, 1912
- Remington portabil, 1919
- Olivetti M20, 1920
- Invieta, 1921
- Olivetti M40, 1931

Mașini de scris electrice:

- Edison, 1872 (cu lovitură radială)
- Writing-boll, 1870 (cu matriță)
 - Empire, 1892

- Lambert, 1896
- Adler, 1899
- cu bară radială
- Kanzler, 1903
- Noiseless, 1914

Mașini de scris cu elemente interșanjabile:

- Crandall, 1879 (cu cilindru)
- Hammond, 1881 (navetă)
- Columbia, 1883 (dispozitiv circular)
- Chitage, 1890 (dispozitiv circular)
- Dactul, 1893 (cu bare)
- Helyco, 1983 (cu bare)
- IBM, 1961 (cu margaretă)

Expoziție – Proiect

Instrumente de scris și tipărit
din patrimoniul **Muzeului Literaturii Române** Iași

Vitrina 1

1. Trusă de birou – N. Gane (suport scrisori, sugativă, călimară, cuțit, presse-papiers, calendar)
2. Ceas din aur cu suport cupru – N. Gane
3. Lunetă – C. Stere
4. Tabacheră din argint – N. Gane
5. Binoclu pentru teatru
6. Pocal lucrat în nucă de cocos și montură de argint aurit

Vitrina 2

1. Călimară și toc – I. Creangă
2. I. Creangă – prefață la **"Poveștile mele"**
3. Garnitură de birou – C. Hogaș (sfeșnice fildeș cu pedestal de monochit, port sugativă cu rulou de fildeș, foarfece, suport fildeș foarfece, suport fildeș cu toc, dălțiță și cuțitaș, ruletă)
4. Carte de vizită – C. Hogaș
5. "Pe drumuri de munte" – C. Hogaș (cu autograf)
6. Coșuleț din pai – C. Hogaș
7. Cuțit de lemn cu încrustații
8. Carnetul din catifea
9. Mașină de scris marca "Remington" – C. Petrescu
10. Mașină de scris marca "Olympia" – D. Botez

Vitrina 3

1. Călimară din marmură – M. Kogălniceanu
2. Portsugativă - M. Codreanu
3. Clopoțel din alamă pentru birou
4. Călimară de buzunar, secolul al XVIII-lea
5. Mapă din piele – C. Petrescu
6. Cuțit pentru corespondență
7. Mss. M. Kogălniceanu
8. Toc din os cu peniță claps – C. Petrescu

Vitrina 4

1. Suport plicuri – Muzeul Teatrului
2. Mapă de corespondență – T. Burada
3. Mapă din lemn de stejar cu ornamente metalice – N. Soutzu
4. Vas napoleonian cu cadru metalic și diverse cărți de vizită
5. Plic, foaie, carte de vizită cu monograma familiei Șuțu
6. Coupe-papier din os
7. Călimară din cristal cu suport de alpaca argintată – I. Negruzzi
8. Cutie pentru corespondență – C. Negruzzi

Vitrina 5

1. Port-plicuri și scrisori – C. Petrescu
2. Presse-papiers din ceramică albă – C. Petrescu
3. Mapă din piele, maro – C. Petrescu
4. Suport calimară și portsugativă și toc – C. Petrescu
5. Cutie pentru penițe – C. Petrescu
6. Cuțit pentru corespondență – C. Petrescu
7. Scrisori – C. Petrescu, 2 buc.
8. Revista "Gândirea", 1923
9. Mapă pentru corespondență din piele cu ornamentație și închizătoare din alamă – C. Petrescu
10. Sigiliu
11. Mașină de scris – donație Asociația Scriitorilor Iași
12. Mașină de scris – G. Topârceanu (Constantin Romanescu)

Vitrina 6

1. Călimară – O. Cazimir
2. Stilou "Brillant" – O. Cazimir
3. Suport toc, presse-papiers și cuțit pentru corespondență, ștampilă – M. Codreanu
4. Cartea "Baltagul"

5. Suport creioane, cuțit din lemn pentru corespondență, călimară și stilou, carte de vizită – M. Sadoveanu
6. Scrisoare M. Sadoveanu către Marioara Davidoglu
7. Cutiuță din cristal cu cadru metalic pentru penițe – M. Codreanu
8. Semn carte – M. Sadoveanu
9. Mașină de scris – Ioanid Romanescu

Vitrina 7

1. Călimară cu figurină bronz – C. Negruzzi
2. Călimară cu ornament bronz – N. Gane
3. Toc rezervor și tampon pentru sugativă – G. Bacovia
4. Călimară din sticlă – G. Bacovia
5. Călimară din cristal cu capac metalic
6. Călimară din lemn cu capace metalice – Nedelea
7. Călimară argint masiv cu semnături în limbă slavă
8. Călimară cristal (alb-negru) – C. Petrescu
9. Mașină de scris marca "Underwood"
10. Cutie din lemn, metal și sedef pentru corespondență – Alecu Beldiman
11. Mașină de scris – Eugen Andone
12. Coș pentru hârtii – G. Ibrăileanu

Anexă vitrina 7

9. Coupe-papier – M. Codreanu
10. Călimară din bronz

BIBLIOGRAFIE

- Ioan Opriș, *Ocrotirea patrimoniului cultural*, București, 1996
- Linda Dackman, *L'esthétique invisible*, în *Museum*, nr. 150 1986, p. 210-212
- Dan Bernfel, *Le musée "participé"*, în *Museum*, 1993, nr. 179, p. 50-52
- Diana Finlay, *Au service de la communauté*, în rev. *Museum*, 1993, nr. 180, p. 8-12
- *Le livre mondial, plus de 1000 nouvelles inventions*, Paris, 1994
- *Les grandes inventions*, Larousse, Paris, 1991
- *Encyclopédie*, Larousse, Paris, 1992
- Dan Simionescu, Gh. Buluta, *Pagini din istoria cărții românești*, București, 1981

ASPECTE PRIVIND DISTRUGEREA ELITEI ROMÂNEȘTI INTERBELICE. METODE, MIJLOACE ȘI MOD DE ACȚIUNE (1950 – 1955)

Andreea FURTOS

În perioada 1950-1955, în spațiul concentraționar românesc, are loc un fenomen de o raritate, dar și de o gravitate extremă: procesul de "lichidare" a foștilor demnitari, a ierarhilor și clericilor celor două rituri ale Bisericii Catolice din România.

Timp de patru decenii în România a fost interzis să se vorbească și, cu atât mai mult, să se scrie despre închisori și deținuți politici. O dată cu schimbarea de regim din decembrie 1989 problema sistemului concentraționar românesc înregistrează o impresionantă bibliografie, venită în special dinspre memorialistică.¹ Aceste mărturii sunt importante, având în vedere faptul că prezintă atât experiența proprie a autorului, cât și mărturii indirecte pentru reconstituirea acelor momente la care ei nu au fost prezenți. Însă principala lacună este generată de lipsa izvoarelor documentare directe, majoritatea acestor cărți bazându-se pe mărturisiri transmise "de la gură la gură, de la ureche la ureche"².

O imagine a Sighetului conturată prin prisma documentelor de arhivă, ce vor fi evidențiate pe parcursul acestei lucrări, nu înlocuiește, ci mai degrabă întărește acea imagine oferită de mărturiile sus-menționate, completând sau corectând parțial unele informații.

Lucrarea de față își propune să încerce o prezentare a pregătirii și încarcerării elitei, metodele și mijloacele de acțiune ale autorităților, pe de o parte, iar pe de altă parte, să prezinte soarta care le-a fost rezervată familiilor acestora.

Baza principală a acestui demers o constituie informația de arhivă, în special cea disponibilă din Arhiva Seviului Român de Informații referitoare la problema penitenciarului din Sighet. De asemenea, informații utile am găsit și în dosarele de anchetă efectuate asupra lui Iuliu Maniu, Aurel Leluțiu sau Ion Dragomir aflate în arhiva instituției mai sus-amintite.

O dată catalogați pe criterii strict politice sau ideologice drept "dușmani ai poporului" sau "dușmani ai regimului"³, temeiul "juridic" al arestării și detenției foștilor demnitari era asigurat. "Vina" arestațiilor nu consta în altceva decât în aceea că aparțineau unei anumite "categorii" care trebuia eliminată din noua societate.⁴ Reprezentanții fostei clase politice, clericii, ierarhii au fost internați la Sighet fără să fi fost judecați sau condamnați. Toate acestea aveau loc într-un regim totalitar comunist unde, cum remarca Tzvetan Todorov, "dacă cineva a fost arestat, înseamnă că este vinovat. Pedepsa precede stabilirea vinovăției, ba, mai mult, îi ține locul"⁵.

O schimbare în statutul juridic al întemnițaților de la Sighet a intervenit în urma aplicării prevederilor Decretului nr. 6 din 14 ianuarie 1950, în baza căruia au fost înființate coloniile de muncă. Primul articol stipula că "pentru

reeducarea elementelor dușmănoase Republicii Populare Române și în vederea încadrării lor în viața socială, în condițiile democrației populare și construirii socialismului, se înființează unități de muncă”⁶.

Pe data de 27 martie 1950 un colectiv, format din Ministrul Adjunct Marin Jianu, g-ral lt. Pavel Cristescu, col. Gavril Birtaş, col. Mihai Dulgheru, lt. col. Sepeanu Tudor, maiorul Bădică, a stabilit care sunt ”elementele” ce urmau a fi incluse în cadrul Decretului sus-menționat, ”partea tehnică a ridicărilor și formalitățile”, fiind elaborat și un ”proiect de instrucțiuni privind bunurile celor internați”⁷. În aceste condiții ”s-a căzut de acord asupra următoarelor categorii de suspecți și infractori ce nu pot fi trimiși în Justiție ... și vor fi internate, apreciindu-se de la caz la caz: foști demnitari ai guvernelor reacționare inclusiv cele două dictaturi (carlistă și antonesciană) ca: miniștri, subsecretari de stat, secretari generali, foști diplomați, foști senatori, deputați, prefecți...”⁸. În ceea ce privește partea tehnică a ridicărilor urma ”a se elabora pentru fiecare Direcțiune Generală în parte câte un proiect de instrucțiuni privind modul cum se va proceda la ridicări, actele ce urmează a fi făcute și competența organelor subordonaie”⁹.

Se pare că, începând din aprilie 1950, Direcția Generală a Securității Poporului primea tabele cu persoane propuse de a fi internate în unități de muncă. Un asemenea tabel conține numele a 78 de oameni politici – ”foști miniștri începând din anul 1918 până la 6 Martie propuși pentru arestare”¹⁰. Pe lângă nume, au fost trecute funcția pe care o îndeplinesc persoana respectivă, vârsta, situația familială, apartenența politică precum și unele ”vini” personale.¹¹ Astfel, Alexandru Lapedatu ”deși nu depune o activitate politică fâțișă în prezent, este un dușman înverșunat al regimului nostru”¹², în timp ce Tancred Constantinescu ”era mare acționar la Drajna, împreună cu Stelian Popescu. Era imoral. Element dușmănos regimului actual”¹³, iar Valer Pop ”este un dușman hotărât al clasei muncitoare cu toate că este prudent, căutând să nu apară un antidemocrat”¹⁴.

Informațiile venite dinspre memorialistică permit conturarea unui scenariu privind arestarea foștilor demnitari.¹⁵ În ceea ce privește amploarea acțiunii de identificare și arestare a foștilor oameni de stat relevantă este o primă pagină dintr-un raport cu adresa nr. 43/41768 din 6 mai 1950 către ”Cabinetul” Ministerului Afacerilor de Interne și care dezvăluie, într-o oarecare măsură, perspectiva forțelor de represiune asupra operațiunii¹⁶: ”La ordinul Dvs. de a pregăti și efectua ridicarea unui număr de 82 elemente, vă raportăm următoarele: În urma verificărilor efectuate pe teren s-a reușit identificarea a 74 persoane, restul 8 neputându-se identifica. Dintre aceștia Tătaranu Costel și Dr. Vasiliu Prelipceanu sunt dispăruți de aproape doi ani de zile, Ing. Georgescu Valeriu zis Rică a fugit în S.U.A. în anul 1947, iar numiții G-ral Ion Popescu, Romașcanu Mihail Grigore, Traian Pop, Moldovanu Victor și Dinu Simian au fost evacuați fără a se menționa la Oficiul de Închiriere noile lor domiciliu. Pentru reținerea celor 74 de elemente identificate s-au organizat 38 echipe a câte 6 tov. dintre care una de intervenție însumând un total de 228 tov. repartizați astfel: 115 de la Școala D.G.S.P., 40 de la D.S.C. și 63 de la D. IV. S-au dat instrucțiuni scrise fiecărei echipe, s-au dat formele pentru operațiuni, operațiunea fiind declașantă la orele 0.35 în noaptea de 5-6 mai 1950.

Rezultatul acestei operațiuni de ansamblu este următorul: Au fost ridicați 69 nefiind găsiți următorii 5: Victor Slăvescu pentru motivul că a fost evacuat în ziua de 4 aprilie din str. Iuliu Tetrat, Vice Amiral Georgescu Ion din str. Paris nr. 43 care era plecat pentru măsurători în regiunea Ciulnița-Fetești, G-ral Ion Popovici care era plecat în com. Ceptura Prahova la o vie, Anton Crihan¹⁷ care nu a fost găsit în str. Aviator Stălpeanu nr. 12 și Nicolae Cornățeanu care este plecat pe șantierul din com. Comăneasca-Brăila într-o inspecție. La toate aceste adrese au fost lăsate posturi fixe. Pentru prinderea celor dispăruți s-au luat următoarele măsuri: S-au făcut noi investigații la Oficiul Central de..."¹⁸.

Se încheia astfel prima etapă a marii operațiuni de arestare a foștilor miniștri – noaptea de 5/6 mai 1950. Plănuită și dispusă de la cel mai înalt nivel al Ministerului Afacerilor de Interne, ea s-a încheiat cu "succes". Dacă plasăm dimensiunile acțiunii în contextul politic real apare ca mai mult decât evident caracterul excesiv al acesteia. Pentru noul regim această categorie de oameni se pare că reprezenta un real pericol, dacă avem în vedere amploarea și duritatea măsurilor luate. Prin această demonstrație de forță trebuiau întărite propriile poziții în societatea românească din care trebuiau să dispară elitele politice, religioase, sociale, economice, culturale.

Operațiunii de arestare, o dată terminate, i-a urmat cea a percheziției. Iată un proces-verbal din 6 mai 1950, cu privire la fostul ministru al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Ion Macovei: "Noi Lt. Ghițulescu Ion, având în vedere autorizația de percheziție Nr. 670 din 5 mai 1950 a Parchetului Militar Reg. II București pentru a efectua o percheziție domiciliară numitului Macovei Ion din strada Grigore Mora Nr. 18 în scopul de a găsi materiale ce interesează ordinea și securitatea poporului. Însoțiți fiind de asistenții mai jos notați, ne-am transportat la fața locului, unde am găsit prezent pe ..., după ce i-am pus în vedere calitatea și scopul vizitei noastre, am procedat la percheziționarea locuinței, rezultatul fiind Negativ ... Nu s-au ridicat bani, valori sau alte obiecte prețioase"¹⁹.

Transportați la Ministerul de Interne, după confiscarea "obiectelor personale"²⁰ și primirea noului statut – cel de deținut –, cei din primul lot de arestați au fost urcați în dube pornind spre o destinație necunoscută pentru ei.²¹ Știau însă prea mulți și repede au aflat cu toții unde se aflau – închisoarea de la Sighet, "Dunărea".

La nivel central s-a păstrat o tăcere completă în privința acestui subiect, totul s-a încercat a fi ținut într-un secret desăvârșit și aceasta întrucât, așa cum sublinia Piotr Wierzbiski, "metoda perfectă, folosită de susținătorii socialismului real față de faptele considerate de ei ca nefavorabile, constă în a nu informa deloc"²².

Primul lot de deținuți politici aduși la Sighet a fost urmat în scurtă vreme de altele. Se pare că și în cazul lotului din noaptea de 5/6 mai existase un Tabel privind repartizarea pe celule fixate încă de la București, dacă avem în vedere faptul că unui lot din 5 iulie i se repartizaseră următoarele "camere": Popovici Ion – celula 64, etaj I; Romașcanu Mihai – 62, et. I; Georgescu Ion – 64, et. I; Macovei Ion – 18, parter; Tone V. Dumitru – 44, et. I; Cornățeanu Nicolae – 75, et. II; Moldovan Victor – 48, et. I; Racoviță Mihai – 11, separată; Slăvescu Victor – 78, et. II; Simion Constantin Dinu – 74, et. II; Bercovitz Asra – comun; Paclișan Zenovie – cu preoții.²³

Din mărturiile memorialistice cunoaștem numele a circa 84 de arestați și înțemnițați la Sighet în cursul anului 1950. Lor li se adaugă alte nume ale unor foști demnitari, arestați ulterior sau transferați de la alte închisori. Presupunând că lista persoanelor care au fost arestate, sau urmau a fi arestate, nu va fi descoperită curând, aceasta poate fi suplinită de reconstituirea după mărturiile scrise sau încredințate oral urmașilor.

Marea majoritate a celor arestați au fost duși la Sighet, fără să fi fost judecați și condamnați. Abia la 1 august 1951 Ministerul Afacerilor de Interne a emis Decizia cu Nr. 334 pentru internarea în unități de muncă a 89 de foști demnitari aflați deja în închisoarea de la Sighet. În document a fost înscris și termenul pe care urmau a-l efectua într-o "unitate de muncă" – *evidență specială* – deținuții Sighetului, pentru toți același termen de 24 de luni.²⁴

Decretul sus-menționat se referea doar la cei care mai erau în viață la data emiterii. Consultarea listei morților de la Sighet²⁵ evidențiază faptul că nici unul dintre numele celor 17 morți până la 1 august 1951 nu se găsește în enumerarea ministerială²⁶.

Un alt Decret, din 25 decembrie 1951, reglementa statutul a încă 5 deținuți care au fost "uitați" din cel sus-menționat. Decizia M.A.I. cu Nr. 638 îi trimitea într-o unitate de muncă, evidență specială – "*Dunărea*" –, pe același termen de 24 de luni, pe Aurelian Benteoiu, Mihail Romniceanu, George Fotino, Constantin Tătăranu și Emil Hațieganu.²⁷

Pedeapsa administrativă a fost majorată prin Decizia Ministerului Afacerilor de Interne nr. 559 din 6 august 1953.²⁸ Această decizie conține numele a 85 de foști demnitari, de data aceasta inclusiv persoane care au decedat până la 1 august 1953.

Din deciziile sus-menționate lipsește o a doua mare categorie a deținuților de la Sighet, și anume ierarhii și preoții Bisericii Catolice din România.

În cazul arestărilor ierarhilor, preoților catolici și greco-catolici se poate remarca același caracter sistematic după care s-au desfășurat acestea, existând probabil un plan conceput și în acest caz. Sursele memorialistice²⁹ indică aceeași dată a arestărilor, concentrarea la Ministerul de Interne și apoi transportarea la Sighet.

Primul lot, alcătuit din preoți, episcopi și călugări, a ajuns la Sighet în luna mai, la fel ca și demnitarii. Colonelul de securitate Gavril Birtaș din cadrul Direcției Generale de Securitate a Poporului anunța, la data de 15 iunie 1950, Direcția Regională de Securitate Oradea că: "*foștii episcopi greco-catolici ridicați pentru manifestări dușmănoase cu ocazia unificării se află internați în Penitenciarul Sighet. Vă rugăm a dispune măsuri informative pentru a stabili dacă se încearcă de către elemente interesate luarea de contact din afară cu internații*"³⁰.

Ca și în cazul demnitarilor, nu putem estima cu certitudine numărul celor internați întrucât pe la Sighet au trecut, pe perioade mai scurte, și alți preoți catolici.³¹

Prin decizia Ministerului Afacerilor de Interne nr. 64 din 30 iunie 1952, semnată de Gheorghe Pintilie, un număr de 32 de clerici și ierarhi catolici au fost "trimiși" într-o "unitate de muncă, pe termen de 24 de luni – *evidență specială* – *Dunărea*"³².

”Unitatea de muncă” a elitei politice a fost și ”unitatea de muncă” a elitei religioase.

În mod cert sistemul de detenție, modul de tratament și condițiile au fost dezumanizante pentru ambele categorii. Înfometarea sistematică, frigul, teroarea și izolarea au fost apreciate de supraviețuitorii Sighetului a fi fost cel mai greu de îndurat. Terorizați psihic, nelipsind nici batjocurile și umilințele la care erau supuși, acești oameni trebuiau să reziste căci altfel urmau pedepsele din care des pomenită era ”neagra”. Conducerea Securității se afla în tot acest timp la curent cu starea de spirit din penitenciar.³³ Astfel, lt. col. de Securitate Chis Vasile și lt. maj. Teriteanu Cornel raportau următoarele, într-o notă din 6 august 1950 către Direcția Generală de Securitate a Poporului: *”în urma introducerii ziarelor la persoanele care se găsesc la Penitenciarul Sighet, s-a constatat că în rândurile acestora se discută acea problemă care trata ziarul, în sensul că majoritatea comentează că nu știu ce se urmărește prin introducerea ziarelor la ei care sunt în defavoarea bisericii catolice. Protopopul Chinezu din București a afirmat că este o relatare de ziar care nu e integrară, și nu-și poate face o părere până ce nu ar vedea și partea cealaltă <...> Tot Chinezu a afirmat că nu-i vine să creadă că Nunțiatuarea să se fi pretată a face spionaj în favoarea Americanilor, deoarece Americanii au alte posibilități de a-și procura informațiile. Părerea colaboratorului este că toți sunt catolici și privesc cu rezervă situația creată cu ocazia procesului Nunțiatuării. Tot odată raportăm că cu data de 25 iulie a.c. li sa mărit alocația dela 20 lei la 35 în urma cărui fapt primesc mâncare de calitate mai bună și în urma cărui fapt sa creat o stare de spirit mai bună în rândurile acestora. Majoritatea își exprimă dorința de a scrie la familii, cerând mereu cărți poștale pentru a-și satisface aceste dorințe. Unii dintre ei și-au exprimat dorința să fie lăsați să plece la biserică. Această problemă este urmărită și pe mai departe orice constatări le vom raporta la timp”*³⁴.

Toți reprezentanții clerului care au ajuns la Sighet au fost puși, încă din 1945, în situația de a alege suprimarea sau colaborarea. În cazul Sighetului credem că opțiunea lor a fost evidentă. Organele abilitate cunoșteau foarte bine activitatea clerului începând de la episcopi până la preoți. Relevante sunt în acest sens *”rapoartele informative de la Siguranță privind cultele romano-catolice și greco-catolice, activitățile preoților și a episcopilor dintre 1946-1948”* care vor fi internați la Sighet câțiva ani mai târziu.³⁵

Fișele personale scoteau în evidență ”vini” ca atitudinea contra regimului, legăturile cu partidele istorice, precum și bunurile pe care le posedau – case, vile, hoteluri – care, în momentul potrivit, puteau fi folosite împotriva lor. Spre exemplu, Iuliu Hossu (episcop greco-catolic de Cluj) *”așteaptă izbucnirea războiului și sosirea americanilor în România, cel mai târziu în vara acestui an (1948 – subl.n.). Îndeamnă preoții greco-catolici la rezistență, sfătuindu-i să nu facă politica regimului. Adversar al regimului îndeamnă pe credincioși să aleagă între Hristos și comunism”*³⁶. Ioan Suci (episcop greco-catolic de Oradea) *”deși nu este membru înscris în partidul manist, totuși este atașat trup și suflet acestui partid. Cu ocazia cuvântărilor pe care le inițiază, caută pe cât posibil să torpileze regimul și să învenineze spiritele contra acestuia ... Este foarte bine văzut în cercurile anglo-americane din București ...”*³⁷.

Notele informative din anii 1948-1950 sunt edificatoare pentru interesul manifestat de Siguranță și continuat de Securitate față de reprezentanții elitei religioase. Cert este faptul că asemenea note au fost întocmite și în cazul fostei elite politice.³⁶ Soarta le era pecetluită ca unora care *"se manifestă reacționar împotriva regimului de democrație populară"*.

Analiza notelor informative oferă o dovadă în plus față de preocuparea sistematică a noului regim de a anihila tot ce avea mai bun societatea românească. Se poate remarca organizarea de către Securitate a unei rețele relativ dense de informatori, unii provenind probabil chiar din cercul apropiaților.

Întemnițarea foștilor demnitari nu a reprezentat totul din ceea ce li se rezervase de către regimul comunist abia instalat la putere. Înlăturarea brutală din pozițiile ocupate de aceștia în societatea românească a fost însoțită de o campanie de defăimare sistematică pe toate canalele propagandei scrise și vorbite. Toate acestea se petreceau într-o vreme marcată de dificultăți de ordin material și de confuzii în planul valorilor materiale și spirituale, în bună măsură cultivate din rațiuni de tactică și strategie politică.

Majoritatea foștilor demnitari politici fuseseră expropriați de cea mai mare parte a averii, prin măsurile succesive de naționalizare a proprietăților industriale și bancare (iunie 1948), confiscarea moșiilor (martie 1949), naționalizarea imobilelor (aprilie 1950).³⁹

În baza Decretului nr. 6, din 27 martie 1950, un colectiv de cadre, sub conducerea lui Marin Jianu, a discutat un *"proiect de instrucțiuni privind bunurile celor internați"*⁴⁰. Pentru foștii demnitari care, în 1950, au fost internați pe o perioadă de 24 de luni se stabileau următoarele: *"În general tuturor celor care urmează a fi ridicați, li se face o percheziție domiciliară <...>. Apartamentele celor internați cu o durată mai mare de 6 luni vor fi puse la dispoziția Spațiului Locativ, care la eliberare urmează a le procura locuințe <...>. Locuințele celor familisti internați, vor fi sesizate Spațiului Locativ, care urmează a aprecia dela caz la caz, dacă este cazul a fi evacuate familia, dându-i-se altă locuință sau poate rămâne pe loc"*⁴¹.

Cu arestarea dar și cu aruncarea în închisoarea de la Sighet drama elitei românești nu s-a terminat. De acum, în baza Decretului mai sus-amintit, acțiunile de represiune puteau fi extinse și asupra familiei. *"Înainte de ora 7 a dimineții – așa cum relatează Dinu C. Giurescu – o echipă de vizitatori: doi milițieni și doi civili și-au anunțat imediat rostul sosirii acolo: Avem ordin de evacuare. Vă mutați în strada ... numărul ... Mutarea se face de îndată! S-au mai precizat: aveți voie să luați efectele strict personale și câte o saltea <...>. Tot ce cuprindea casa din strada Berzei 47 a fost confiscat ..."*⁴².

O altă mărturie, cea a lui Pantelimon Halippa, este semnificativă în evidențierea măsurilor la care au recurs autoritățile privind rudele celor închiși. După ani de detenție, revenit în București, *"a constatat că familia lui fusese evacuată forțat încă în 1950, cu toate lucrurile din casă, inclusiv biblioteca și tablourile, documentele confiscate de Securitate, noi fiind instalați cu domiciliu obligatoriu într-o pivniță igrasioasă și insalubră ..."*⁴³.

Măsuri similare au fost luate și împotriva altor familii de demnitari. Iată, de exemplu, cazul soției lui Gheorghe Brătianu care, după arestarea soțului, *"a fost dusă într-o mahala îndepărtată, într-o casă de lut, fără nici un confort ... În*

1952 a fost arestată și a stat la închisoare până în 1955 ... După câteva luni de lucru salariat, a preferat soluția lecțiilor de franceză <...> aceasta până în anul 1958 când, după nenumărate demersuri făcute de copiii ei, a putut, în sfârșit, să plece la ei” (în Franța – subl.n.)⁴⁴.

Spre deosebire de Elena Brătianu, Sofia Cihoski, soția generalului Henri Cihoski, care decedase la Sighet încă la 17 mai 1950, nu a avut o asemenea șansă. Într-un memoriu din 22 septembrie făcea un apel disperat către Ministrul de Interne, Tohari Georgescu: ”... aruncată din casă (casă făcută cu bani împrumutați la Casa Construcției, datorie amortizată timp de 15 ani), cu lucrurile confiscate, cu pensia soțului meu general Henri Cihoski neplătită – sunt lăsată muritoare de foame împreună cu fiul meu grav bolnav <...>. Tovarășe Ministru, cunoscând reputația dumneavoastră de dreptate am făcut acest memoriu pentru ca să puteți judeca singur faptele și situația dezastrată în care mă aflu. Vă rog respectuos, să dispuneți să mi se redea pensia soțului meu General Henri Cihoski, fără de care nici eu, nici fiul meu nu avem nici un alt mijloc de existență, el fiind bolnav iar eu având o vârstă la care nu mai pot munci”⁴⁵.

Au suferit nu numai cei închiși la Sighet, dar și cei rămași acasă. Evacuarea, umilințele, decăderea din statutul socio-profesional, presiunile asupra soțiilor sunt doar unele din trăsăturile comportamentale ale regimului față de vechea elită și familiile acestora.

Un referat din 25 decembrie 1951 conține un tabel cu ”1412 elemente ca: rudele foștilor miniștri, foști deputați, senatori, prefecți, pretori și primari de orașe pentru care propunem a fi lăsați liberi la domiciliile prezente și de a fi supravegheați informativ”. Tabelul conține peste 200 de nume de frați, surori, fii, fiice sau soții de foști miniștri, în dreptul fiecăruia fiind trecute: adresa, gradul de rudenie, profesia, averea pe care o deține și, după caz, observația ”să fie lăsat liber, dar să i se confiște averea”⁴⁶.

Considerând că nu este cazul să enumerăm toate cele peste 200 de nume, amintim doar câteva: Caciula Elena (fiica lui Aurel Baci), Baci Ion, Baci Teofil (frații lui Aurel Baci), Florian Victoria (sora lui Aurel Vlad), Neagu Paraschiva (sora lui Ion Mihalache), Macovei Ana Victoria (fiica lui Alexandru Lapedatu), Muslea Maria (fiica vitregă a lui Al. Lapedatu) ș.a.m.d.

Cum am menționat deja în cazul Sighetului, marea majoritate a deținuților se aflau acolo fără a fi fost judecați. Însă nu numai ei s-au aflat într-o astfel de situație, ci și membrii familiilor lor, ca, de exemplu, soțiile. Se pare că și aceste cazuri au avut un scenariu anume – nimica nu se face la întâmplare – fiind niște acțiuni deliberate și de anvergură.⁴⁷

Prin Decizia Ministerului Afacerilor de Interne au fost trimiși într-o ”unitate de muncă pe timp de 24 de luni, evidență specială, pedeapsa începând dela 15 aprilie 1952” 41 de membri de familie ai unor foști demnitari.⁴⁸ Gheorghe Pintilie, cel care semnase Decretul din 1 august 1951, prin care trimitea în unități de muncă reprezentanții elitei politice, trimitea astfel, după un an de zile, pe urmele lor, membrii familiei.

O dată cu schimbările intervenite în politica internă a României după 1965 – menite în special să întărească poziția lui Ceaușescu prin repudierea unora dintre ilegalitățile epocii lui Dej –, Consiliul Securității Statului a elaborat

o serie de statistici, referate, note etc. Un astfel de raport, semnat de gen. maior Constantin Stoica, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, arăta dinamica arestărilor efectuate de către Securitate în anii 1950-1968.⁴⁹ În perioada 1950-1953 au fost arestate 50.697 de persoane.⁵⁰ Tot în această perioadă au fost internate administrativ 5154 de persoane în 1950; 2519 în 1951; 11.913 în 1952.⁵¹ Se mai preciza că "în privința legalității internării în unități de muncă, în perioada 1950-1953 a celor 22.077 persoane, s-a constatat că în marea majoritate a acestora măsura nu a fost justificată..."⁵².

Toate aceste statistici trebuie privite cu rezerve întrucât este evident că, în această perioadă, s-a urmărit doar recunoașterea parțială a vinovățiilor și doar până la un anumit nivel.

Sistemul concentraționar creat în România avea menirea de a "adăposti" și distruge pe toți dușmanii obiectivi sau potențiali ai regimului comunist recent instalat la putere.

O dată cu destinderea ce se înregistrează în plan internațional după moartea lui Stalin, autoritățile au trecut la o mai mare liberalizare în țară. Acesta a fost și contextul eliberării unor deținuți politici. Foști demnitari au fost eliberați de la Sighet începând din anul 1955, când mulți dintre ei au fost nevoiți să semneze o declarație prin care se angajau: "de a nu discuta cu nimeni nimic în legătură cu cele ce am fost anchetat, ce am auzit în timpul deținerii mele de către organele de stat, cât și locurile pe unde am trecut în perioada arestării"⁵³.

Abordările istorice asupra spațiului concentraționar necesită constituirea unei baze de documentare cât mai ample în dimensiuni și cât mai ample în informație. Din această perspectivă, pe lângă lucrările memorialistice, este necesară exploatarea arhivelor și editarea surselor. Se impune totuși o rezervă: documentele întocmite de Securitate și justiția comunistă poartă pecetea falsului, fiind expresia intereselor acestor instituții aflate în slujba conducerii Partidului Muncitoresc Român. Adevărul nu poate fi citit decât printre rânduri, pornind cu conștiința faptului că procesul este marcat de nedreptate și minciună. Minciună comunistă despre care Piotr Wierzbiski considera, pe bună dreptate, că "ea (minciuna - subl.n.) nu cere să fie crezută, ea cere doar supunere"⁵⁴. Cu toate acestea, publicarea documentelor este necesară, ea putând fi folosită ca un instrument de lucru care să completeze informațiile furnizate de memorialistică.

Note:

1. Constantin C. Giurescu, *Cinci ani și două luni în penitenciarul din Sighet (7 mai 1950 - 5 iulie 1955)*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994; Ioan Ploscaru, *Lanțuri și teroare*, Editura Signata, Timișoara, 1994; Alexandru Rațiu, *Biserica furată. Martiriu în România comunistă*, Editura Argus, Cluj-Napoca, 1990; ***, *Închisoarea din Sighet acuză. 1950-1955*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1991.
2. Virgil Ierunca, *Fenomenul Pitești*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 10
3. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 45
4. *Ibidem*

5. Tzvetan Todorov, *Confruntarea cu extrema. Victime și torționari în secolul XX*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 112
6. Costin Scorpan, *Istoria României. Enciclopedie*, Editura Nemira, București, 1997, p. 124
7. Proiectul de instrucțiuni privind bunurile celor internați va fi prezentat pe larg în paginile următoare.
8. Arhiva Serviciului Român de Informații, fond D, dosar 10090, f. 186 (în continuare Arhiva S.R.I.).
9. *Ibidem*, f. 186
10. *Ibidem*, dos. 4136, f. 2-28. Pe prima pagină a tabelului s-au scris următoarele: "*Toate elementele politice – care au avut un rol în viața politică a țării. Să se găsească motive de internare în proces.*"
11. Constantin C. Giurescu, *op. cit.* p. 45
12. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 4136, f. 4
13. *Ibidem*
14. *Ibidem*, f. 22
15. Constantin C. Giurescu, *op. cit.* p. 39; Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, Editura Enciclopedică, București, 1992, p. 246-247; Toader Buculei, *O carte a durerii*, Editura Porto-Franco, Galați, 1994;
16. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 9572, vol. 12, f. 174
17. Anton Crihan nu a ajuns la Sighet
18. Nu am identificat decât prima pagină din raport, continuarea putând fi în oricare alt dosar aflat în arhiva Instituției
19. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 9572, vol. 13, f. 38
20. *Ibidem*, f. 37: de la Ion Macovei au fost ridicate pe proces-verbal: "*10.949 lei (zece mii nouă sute patru zeci și nouă lei), portofen cu acte personale, două perechi ochelari de vedere, fular de lână, cravată, bretele, stilou marca Parker, limbă de pantofi*"; *Ibidem*, f. 41: de asemenea, de la Tancred Constantinescu s-au ridicat: "*6420 lei (șase mii patru sute douăzeci lei), portofen ... ceas marca "Longines" ac de cravată, ochelari de vedere, agrafă galbenă pentru prins cravată*".
21. Că s-a dorit să se păstreze misterul asupra Sighetului rezultă și dintr-o rezoluție nesemnată a unui ofițer din cadrul Direcției Generale de Securitate a Poporului, de pe un raport trimis de Direcția Regională de Securitate Oradea, din 17 iulie 1950: "*dacă deținuții știu acum în ce localitate se află*" (Arhiva S.R.I., fond D, dos. 7754, vol. 3, f. 189)
22. Piotr Wierzbicki, *Structura minciunii*, Editura Nemira, București, 1966, p. 79
23. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 9572, vol. 12, f. 175
24. *Ibidem*, vol. 9, f. 35-37
25. Arhiva Oficiului de Stare Civilă Sighet, Registrul de acte de moarte
26. Daniel Ciugureanu (5.V.1950), Henri Cihoski (5.V.1950), Dorimedont Popovici (12.VI.1950), Dumitru Munteanu Râmnic (29.VI.1950), Constantin Brătianu-Dinu (20.VIII.1950), Alexandru Lapedatu (30.VIII.1950), Nicolae Samsonovici (16.IX.1950), Ion Macovei (12.X.1950), Mihail Manoilescu (31.XII.1950), Tancred Constantinescu (14.I.1951), Sever Bocu (21.I.1951), Radu Roșculeț (7.II.1951), Mihai Măgureanu (14.II.1951) Gheorghe Tașcă (12.III.1951), Ion Popovici-Epure (22.III.1951), Ion Manolescu Strunga (19.IV.1951), Alexandru Tătărescu (20.VI.1951)

27. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 9572, vol. 9, f. 296
28. *Ibidem*, vol. 17, f. 370-372
29. Ioan Ploscaru, *Lanțuri și teroare*, Editura Signata, Timișoara, 1994; Ioan Bota, Cicerone Ioanițoiu, *Martiri și mărturisitori ai bisericii din România (1948-1989)*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 1998; Alexandru Rațiu, *Persecuția Bisericii Române Unite*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 1994;
30. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 7754, vol. 3, f. 209
31. Coroborând informațiile din cele trei lucrări menționate la nota 29, am ajuns la un număr de circa 77 de reprezentanți ai elitei religioase.
32. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 9572, vol. 15, f. 22-23
33. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 7754, vol. 3, f. 208. Direcția Generală a Securității Poporului către Direcția Regională Oradea: "*binevoți a dispune să ni se raporteze starea de spirit a internaților din Penitenciarul Sighet*".
34. *Ibidem*, f. 200
35. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 2322
36. *Ibidem*, f. 80
37. *Ibidem*, f. 177-182
38. Ioan Opreș, *Alexandru Lapedatu și contemporanii săi*, Editura Albastră, Cluj-Napoca, 1997, p. 154-157
39. Semnificative sunt în acest sens mărturiile venite dinspre memorialistică
40. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 10090, f. 186-188
41. *Ibidem*, f. 38
42. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 125
43. Toader Buculei, *op. cit.*, p. 91
44. *Ibidem*, p. 37
45. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 9572, vol. 12, f. 131
46. *Ibidem*, dos. 7659, f. 2

47. Cicerone Ioanițiu, *Cartea de aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, Editura Hrisovul, București, 1996, vol. I, p. 185-275, vezi capitolul "Calvarul femeii române".
48. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 9572, vol. 16, f. 28-29; printre nume întâlnim pe Maria Tătărescu, Cordelia Tașcă, Carmen Crețu, Nineta Alimănișteanu, Ecaterina Macovei ș.a.m.d.
49. Arhiva S.R.I., fond D, dos. 9572, vol. 61, f. 1
50. *Ibidem*, f. 2
51. *Ibidem*, f. 3
52. *Ibidem*, f. 4
53. Arhiva S.R.I., fond P, dos. 14581, vol. 10, f. 5
54. Piotr Wierzbiski, *op. cit.*, p. 202

SESIUNEA DE COMUNICĂRI
"ȚARA BÂRSEI"
25 aprilie 2002

DOCTORUL LANGE ȘI OPINIILE SALE
ASUPRA CARANTINELOR ARDELENE (I)

Monica CINCU
 Bogdan-Florin POPOVICI

Martin Lange s-a născut la 12 septembrie 1753. A studiat în universități occidentale și a făcut practica medicală la Brașov, unde devine, în 1783, al doilea medic al orașului și districtului. Peste 6 ani, în 1789, devine membru al Academiei cercetătorilor naturii din Viena. La 1790 a revenit la Brașov, dar moare la doar 39 ani, în 17 iunie 1792, la Bodoc, din cauza unui atac vascular.*

Doctorul Martin Lange a fost în epoca sa o adevărată personalitate. Scrierile lui au interesat însă mai mult lumea medicală și abordarea s-a făcut de multe ori ținând cont mai ales de această latură, a istoriei "sănătății". Acesta este și cazul unui articol al dr. Lange care face o critică asupra sistemului de carantinare anti-epidemică. Abordând însă și o altă "cheie" de înțelegere a textului, dr. Lange face totodată o serie de "dezvăluiri", cu semnificații deosebite pentru reconstituirea unor realități sociale de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în sud-estul Europei.

Date fiind aceste semnificații mai largi, am considerat binevenită traducerea integrală în limba română a articolului intitulat *Despre credibilitatea celor mai noi rapoarte asupra ciumei din Moldova și Țara Românească și aprecieri asupra carantinelor de până acum*. Materialul a apărut în revista sibiană *Siebenbürgische Quartalschrift*, în tomul 3 din 1793, între paginile 143-170.

Precizăm, referitor la traducerea de față, că am notat între paranteze drepte intervențiile noastre în text. Cu asterisc am marcat notele noastre explicative, în timp ce referințele marcate numeral aparțin textului original. De asemenea, menționăm faptul că, dată fiind amploarea materialului, am segmentat textul în două părți: prima este prezentată în acest număr, iar cea de-a doua – în numărul viitor al revistei *Țara Bârsei*.

[p. 143] Prezenta lucrare a fost tipărită încă din 1787 la Viena, la Kurzböck, sub următorul titlu: *Contribuții la cercetarea detaliată a contaminării cu ciumă, alături de două relatări despre credibilitatea majorității rapoartelor*

* Datele sunt preluate după Eduard Gusbeth, *Zur Geschichte der Sanitäts-Verhältnisse in Kronstadt*, Brașov, 1889, *sub voce*.

asupra ciumei din Moldova și Țara Românească și despre neajunsurile carantinelor de până acum, de dr. Lange și Fronius.

Dar ca acestea, datorită informației lor pentru Transilvania, să fie mai binecunoscute de către compatrioții săi, s-a considerat necesar ca, îmbunătățite recent de autor, să fie publicate în *Siebenbürgische Quartalschrift*.

[p. 144] Eu furnizez aici câteva completări la *Rudimenta de Peste*, despre credibilitatea celor mai noi rapoarte asupra ciumei din Țara Românească și Moldova și explic niște lucruri mai mult decât am făcut până acum. Eu cred că fac un serviciu considerabil patriei mele dacă dezvălui numeroasele intrigi și dedesubturi, pe care Transilvania le-a tănuțit adânc, atât de des și atât de mult timp, și care au stăvilit considerabil comerțul său de la introducerea carantinei la granițele turcești. Mă refer la lucrurile [potrivit căroră] aproape în fiecare an o dată sau de mai multe ori apăreau și se răspândeau zvonuri false despre apropierea ciumei din Țara Românească și Moldova, ca prin aceasta carantina să o mărească din nou sau să o închidă complet și să slăbească activitatea generală. Carantina, care dacă este ridicată, îi îmbogățește pe mulți oameni din țară; dar tot pe atât de mulți îi slăbește vizibil în activitatea lor dacă este închisă, așa încât o bună supraveghere a carantinei și a realei stări de sănătate la graniță trebuie să fie una dintre cele mai importante probleme în această țară, pentru Transilvania și autoritățile imperiale.

Că de-a lungul timpului ciuma a fost adusă la noi din țările turcești o dovedesc [p. 145] tristele amintiri ale acesteia la Brașov; că însă veștile despre ciumă frecvent răspândite au fost multe adevărate, dar în cea mai mare parte au fost exagerate, au dovedit-o și urmările. De aici se pot indica în mod excepțional următoarele cauze.

I. Prima și cea mai frecventă cauză este că negustorii ardeleni, valahi și moldoveni, dar în special cei care locuiesc în Șchei, așa-numiții greci, de fapt însă doar români îmbrăcați altfel, sunt negustori care fac comerț în Țara Românească, Moldova și Turcia. Aceștia au acaparat întregul comerț turcesc de la introducerea carantinei la granițele noastre. Sașii, alături de celelalte națiuni ale Transilvaniei, care în secolul trecut făceau frecvent ei înșiși comerț în țările turcești, au trebuit cu timpul ca tot câștigul din mărfurile lor, pe care odinioară îl opreau pentru ei, acum să îl cedeze grecilor; căci să ții o carantină lungă și în același timp să prăpădești puținii bani câștigați, de asemenea, în acest timp să nu poți lucra nimic, înseamnă să nu devii prin comerț mai bogat, ci mai sărac. De aceea, grecii au atras la ei întregul comerț turcesc de la cetățenii încătușați de o lungă carantină, deoarece ei [grecii] nu sunt expuși la inconvenientele menționate, căci ei sunt doar negustori și fac comerț [p. 146] în companii (asociații)¹. Acest lucru nu îl pot face însă locuitorii de aici, din motivele mai sus menționate. O schimbare prin care în special întreaga populație [a orașului Brașov] este slăbită, prin care meșteșugarii devin tot mai săraci și prin care bogăția și îndrăzneala grecilor a crescut.

La tot acest monopol grecii câștigă cvadruplu. În primul rând, ei cumpără mărfurile de la meșteșugarii sași la un preț convenabil; căci, în afară

de Banat, mărfurile noastre nu se mai duc nicăieri altundeva decât în țările turcești.² În al doilea rând, ei revând aceste mărfuri în țările turcești cum vor, asta înseamnă foarte bine. În al treilea rând, aceste mărfuri le sunt plătite sașilor în cea mai mare parte cu bani turcești. Pe aceștia, [p. 147] sasul trebuie să îi schimbe dezavantajos în bani imperiali: deoarece el nu-i poate folosi pe aceștia, pe piața din Brașov.³ În al patrulea rând, grecii readuc numai ei alte mărfuri, și le vând locuitorilor Transilvaniei cum vor ei.

Cât de păgubos este acest monopol al grecilor pentru industria și comerțul Transilvaniei, pot să o dovedesc și din aceea că la Brașov deseori ei se înțeleg unii cu alții ca unele sau altele dintre mărfuri să nu le cumpere [de la meșteșugarii] mai scump decât la un anumit preț. Deoarece nimeni în afara lor, așa cum s-a mai spus, nu face aici comerț în Turcia, fiecare locuitor trebuie să dea grecilor mărfurile sale după cum vrea grecul. Dacă vede un particular sau altul [p. 148] că la această economie nu-i rămâne mult, sau chiar nimic, renunță la întreaga afacere, și astfel zilnic se exportă tot mai puțin în țările străine. Printre altele, este și cazul cerii [de albine], deja des întâlnit aici, prin care apicultura din Transilvania a suferit o lovitură considerabilă.⁴

Dovezi convingătoare despre aceasta ne-a dat anul 1784, căci atunci, [p. 149] după ridicarea carantinei, vechiul comerț transilvănean a început vizibil să renască. Toate națiunile transilvănene au început din nou să facă ele însele comerț în țările turcești și, în schimb, negustorii turci veneau la noi. S-a dezvoltat mai mult industria. Avantajele comerțului s-au împărțit deci la mai mulți supuși cezaro-crăiești, monopolul grecilor a luat sfârșit, și cu aceasta și escrocheriile lor apăsătoare. Dar din nou înfloritorul comerț cu țările turcești a primit o lovitură deloc mică, prin carantina reintrodusă începând cu noiembrie 1784 și continuată până în vară, căci din nou s-a instalat o jale generală printre toți profesioniștii. Totul a stagnat din nou, și Oficiul vamal a simțit comerțul slăbit în acea perioadă, prin veniturile sale scăzute.

Se mai poate mira cineva dacă negustorii greci caută prin toate mijloacele să își mențină vechea înflorire? Dar îndeosebi negustorii răspândesc cu plăcere vești despre ciumă, în timpul în care se tund viile în Țara Românească, când se găsesc acolo frecvent și oi și piei de capră de vânzare, ca să-i sperie nu numai pe comercianții străini de lână, ci chiar și pe postăvarii transilvăneni, împreună cu pielarii, care ar fi putut mai avantajos [p. 150] negocia lâna și pieile direct de la prima mână, cu boierii, care pe vremea aceea stăteau pe moșiile lor, toamna, când mulți cetățeni din Brașov pleacă în Țara Românească după vin și alte produse; în timpul în care în Turcia sunt mari târguri și când multe mărfuri noi, mai ales convenabile, se află pe drum din Turcia pentru ca astfel mărfurile vechi avute de acasă să le vândă totuși la un preț bun, căci mărfurile noi, în timpul ciumei, rămân foarte mult timp la graniță. În același timp, mulți negustori se îmbogățesc și din comerțul clandestin peste munți.

Acest lucru este explicat mai mult decât altele de un caz incontestabil, care a putut fi observat în vara lui 1782 de un prieten de-al meu, Langendorf (care atunci se afla în slujba domnului Țării Românești și mi l-a comunicat în amănunt). Un boier bolnay l-a chemat pe prietenul meu la moșia sa,

Cotofeni, situată la două ore de Craiova, pentru a fi alături de el la boală. Prietenii săi l-au sfătuit să nu plece din Craiova, căci ar fi izbucnit acolo o ciumă puternică. Dar deoarece boierul l-a rugat cu stăruință să vină și pentru că el se îndoia că exista o ciumă reală, din cauza prea multor vești proaste, el s-a dus și l-a găsit și pe boier bolnav, [p. 151] dar numai de junghiuri laterale. Imediat după sosirea sa pe moșie, preotul satului, care a răspândit acel zvon de ciumă privind moartea unei tinere servitoare, care avusese loc cu puțin înainte, i-ar fi spus în secret, probabil la instigarea unui cumpărător de lână străin, cazat la el, că moșierul ar avea ciumă și că o tânără servitoare ar fi murit de această boală. Toate acestea nu l-au dus în eroare pe prietenul meu; el i-a luat sânge boierului și i-a dat niște prafuri răcoritoare și acesta s-ar fi însănătoșit curând.

După descoperirea acestei înșelătorii, prietenul meu a întrebat suspicios și despre povestea cu servitoarea moartă. Mama acesteia i-a mărturisit că fiica sa până la vârsta de 19 ani n-ar fi avut ciclu; de atunci începând – un ciclu la 6 luni și deseori repetate vome cu sânge, cu care, lipsită de ajutor, s-ar fi și sufocat. După demascarea acestei înșelătorii, nerușinatul preot nu s-a mai arătat în timpul celor 6 zile de ședere a sa pe moșie și negustorul nu a mai obținut și pieile și lâna la prețul pe care boierul l-a acceptat de frica ciumei și a trebuit să plece fără ele. Din această întâmplare, prietenul meu [p. 152] a dedus că, bineînțeles, preotul a fost îndemnat sau mituit de negustor să răspândească zvonul despre ciumă.

II. Într-adevăr ciudat și deosebit de frapant este ceea ce prietenul meu de încredere Renzing, pe atunci medic personal al hanului tătarilor, mi-a povestit despre ciuma din Turcia și Țara Românească; că în timpul șederii sale în Țara Românească au fost cazuri când femeile din mica boierime din București ar fi cunoscut arta de a răspândi uneori zvonul de ciumă, atunci când ar fi vrut o perioadă de timp să se distreze la țară fără soții lor, mai ales când avantajele economice imediate cereau acest lucru, deoarece, spunea el, nu posedau avere, dar totuși să se dea importante ca femeile cele mai elegante, au dorit să le imite. De aceea, amanții lor și mai ales negustorii de acolo, au trebuit să contribuie adesea cu ajutoare substanțiale. Și pentru că la oraș nu puteau să pună coarne bărbaților lor atât de ușor, se înțelegeau de obicei cu prietene de încredere din anturajul lor, când și unde doreau să facă ciumă. Pentru acest lucru, servea o țigancă sărmană sau de obicei un om sărman, sub pretextul că a murit de ciumă. Un zvon pe care muierile prin anturajul lor știau să-l răspândească în scurt timp. [p. 152] În aceste condiții nici un medic sau chirurg nu este trimis de principe să cerceteze acest zvon, dacă este adevărat sau nu. La alarma generală, toți care pot pleacă la țară, cu excepția boierilor, care trebuie să rămână în oraș datorită slujbelor lor și atunci bunele doamne cu amanții lor puteau să rămână acolo atâta timp cât găseau că este necesar.

Pentru o mai bună confirmare a acestei atât de ciudate situații, domnul Renzing mi-a spus că la zvonurile de ciumă, în repetate rânduri, i-ar fi spus principelui direct în față că ar fi vorba numai de zvonuri de curve, și pentru un salariu anual de 6000 florini renani, s-a oferit să facă în așa fel încât pe

viitor în București să fie foarte rar ciumă. Dar domnitorul nu a primit această ofertă, căci el ar fi fost de părere că țara n-ar fi a lui și de ce și-ar face el atâtea cheltuieli.

Referințe:

1. Și anume unii dintre ei locuiesc în țările noastre, în special la Brașov, cumpără și vând aici și trimit și produsele de aici în țările turcești. Alții locuiesc în Țara Românească și Moldova, vând acolo mărfurile noastre și trimit în schimb asociaților lor mărfurile turcești.
2. Un grec însă îi plătește munca unui profesionist astfel încât acestuia nu îi mai acoperă aproape nici cheltuielile de producție. Rareori se întâmplă așa, de cele mai multe ori săracul cetățean trebuie să aștepte adesea banii mult timp după ce i s-a ridicat marfa. Totuși, deseori îi primește abia după ce grecul și-a vândut marfa în Țara Românească.
3. Mai mult ca oricând la începutul anului 1785, locuitorii din Brașov au suferit din cauza banilor turcești, când, ca urmare a unui ordin imperial, leiul turcesc au scăzut ca valoare de la 57 creițari la 42 creițari; deoarece acum grecii, leiul pe care cu puțin timp înainte îi dăduseră profesioniștilor cu 57 creițari, i-au schimbat din nou cu bani puțini; [apoi] au trimis banii în țările turcești și au cumpărat mărfuri cu prețuri ca înainte și au profitat deci dublu, și de bani și de marfă.
4. În toamna lui 1786, cetățenii de aici care comercializau miere au pățit ceva asemănător. Când a sosit timpul să cumpere miere, negustorii greci le-au spus [că] ar trebui să vadă cum cumpără mierea, deoarece ei, grecii, nu le vor plăti ceara așa ca înainte; ca urmare, mulți cetățeni s-au speriat [astfel încât] fie să nu mai cumpere deloc miere, fie să nu se aprovizioneze mai bine cu miere. Negustorii greci și-au ținut cuvântul și au oferit pentru ceara preparată atât de puțin încât nimeni nu a mai putut să o vândă. După o bună bucată de vreme, când cetățenii n-ar mai fi putut să țină mult timp ceara și trebuiau să o transforme în bani, negustorul grec le-a oferit un preț puțin mai ridicat (probabil pentru că a auzit că ar sosi negustori străini, care doreau și ei să cumpere miere). Și a obținut mierea foarte convenabil. La câteva zile după aceea, negustorii străini sosiți au căutat ceară la cetățeni și ar fi plătit cu plăcere mai mult, dar grecii de aici o cumpăraseră deja pe toată.

MUZEIZAREA UNOR ARTEFACTE TEHNICE ARHAICE RELEVANTE DIN ȚARA BÂRSEI ȘI ȚARA FĂGĂRAȘULUI

Liviu Alexandru SOFONEA, Elena HELEREA,
Florentin OLTEANU, Victor SOFONEA

§ I *Pro Domo*

Complexa tematică și problematică de **Arheologie industrială**, care are ca importantă componentă și muzeizarea unor *artae factae* arhaice care au dobândit o deosebită venerabilitate istorică în specifice structuri sociale (inter-active: *museum vivum*), este de mai mulți ani un capitol central al programului subcomitetului de Istorie și Filosofie a Științei și Tehnicii al Academiei Române /C.R.I.F.Ș.T./: începând cu mutația socială din 1989/1990 membrii activi ai acestei filiale au efectuat unele cercetări, au elaborat planuri ideatice *kogitatum/* au articulat proiecte, au făcut comunicări la sesiuni științifice (interne, internaționale), s-au preocupat de unele perspective și au gândit și unele modalități de muzeizare efectivă (interactivă; prin proiecte tehnice puse specific în operă).

În acest studiu facem unele considerații referitoare doar la *Țara Făgărașului*; ele sunt articulate cu cele referitoare la *Țara Bârsei* care fac obiectul altei comunicări.

§ II Aspecte ale proiectului ideatic *kogitatum/* referitoare la *Țara Făgărașului*

Mirifica *Țară a Făgărașului/a Oltului Transilvănean* este un sanctuar de bunuri materiale și spirituale, o animație de oameni și o înmugurire de potențiale – din care unele, în cursul *vremurilor ce vor veni*, vor deveni energii axiologice actualizate. Afirmăm cu convingere că aceste valori¹ trebuie reponționate printr-o necesară (multivalentă, urgentă, novatoare) redimensionare activă, căci – statutar – *Țara Făgărașului* este un "judet" *sui generis* din spațiul carpato-ponto-danubian, un "despărțământ" personalizat în sens umanist: a fost (și este!) "domeniu cnezial/voivodal cultural", o *Terra*, o *Romanie* străveche și permanentă, cu puternică identitate proprie. Postulăm că necesara, multivalenta, accelerat progresiva, deplina "reîntabulare" în *Axios a Țării Făgărașului/Oltului Transilvănean* trebuie astfel finalizată încât ea să fructifice benefice roade (materiale, spirituale) și pentru "obătenii făgărășeni"/oltenii transilvăneni, încât să nu fie confiscată/micșorată de alții, să materializeze și să spiritualizeze "bune megieșii" cu alți locuitori ai spațiului carpato-ponto-danubian.

În cele ce urmează prezentăm doar câteva idei, informații și judecăți de valoare pe care le considerăm a fi repere potrivite pentru alcătuirea unui

Program generator de proiecte – care prin punerea lor în operă să contribuie la o autentică valorificare socială a unor "bunuri culturale" (în principal produse tehnice) care au caracterizat societatea din Țara Făgărașului în faze importante ale istoriei *Poporului român*, "vectori axiologici" care au adresări și implicații sociale și în prezent, și neîndoielnic, și în viitor!

Considerăm că aceste idei, informații și sugestii pot/ar trebui să poată contribui (direct întrucâtva; indirect, prin stimul) la inspirarea/vitalizarea/proponerea/actualizarea unor muzeizări, la intensificarea unor activități pozitive (productive, educative) din unele unități sociale (uzine, ateliere, centre culturale, întreprinderi, firme) între care menționăm: ecologizări, reparații, renovări, "deschiderea porților", comunicări dinamizate, expoziții, festivaluri, sărbători, școliri, bilanțuri, analize, sponsorizări, inițiative subliniind, de la început, că acest *cogitatum* este doar o contribuție la o complexă "mișcare", care nu poate fi benefică *pro civitate* decât prin angajarea militantă a multor voințe, inteligențe, priceperi, simțăminte.²

Credem că este necesar și posibil să efectuăm următoarele acțiuni:^{3,4,5}

1. Realizarea unei **expoziții permanente**, complexe, plasată în Făgăraș^{2,3} (la Muzeul de Istorie și/sau în alte spații adecvate) și în alte locuri importante din "vatra de obârșie și plecare" a legendarului "Negru Vodă și a lui ceată, toți voinici, cu fruntea lată" – *panopticum* care să fie un *summum* al exponatelor, informațiilor și vestigiilor:

- a) piese valoroase materiale (corporalizate), arhaice (arheologice, istoriografice: până în cca. 1914/1919), relativ vechi (până în 1989/1990);
- b) documente (arheologice, istoriografice);
- c) evocări (faptice: documentate, organizate, artistice, reprezentări);
- d) replici (riguroase, plauzibile, marcante).

Expoziția preconizată trebuie să fie bine organizată: în spații adecvate, cu personal corespunzător, cu program precis, cu prezentări frumoase și corecte, să fie sistematică, riguroasă, cu conținut bogat, întreținerea să fie continuă, de calitate, popularizarea eficientă, informațiile (scrise și orale) să fie relevante, corecte (faptic și interpretativ); să fie multilingve⁶; expoziția să folosească adecvat^{7,8} metode și procedee (muzeografice, muzeologice) expresive (tradiționale; neconvenționale⁷).

2. Valorificarea socială a șoselei montane numită frecvent *Transfăgărășanul*:

- a) Elaborarea de indicatoare: multilingve⁶, clare, expresive, funcționale, care să conțină informații substanțiale (directoare, hărți, ghiduri, pliante, relații plastice, panouri, afișe; imagini anterioare sugestive, istorice);
- b) Instalarea acestor indicatoare în locuri potrivite: pe șoseaua transcarpatină, pe alte drumuri din arealul Țara Făgărașului și din vecinătăți (de pildă, la răscruci) și în alte locuri prin care circulația oamenilor este relativ intensă;
- c) Evocarea^{7,8} unor scene din istoria construirii Transfăgărășanului: personaje

- importante care au luat hotărârea construirii acestei "via transcarpatina" (oameni politici, tehnicieni) care au avut roluri importante în începerea, continuarea, încheierea acestei acțiuni sociale și alte persoane semnificative⁹ (oameni simpli atașați criticii ideii și acțiunii; alți participanți implicați), motivații (economice; strategice: posibilități reale, exagerări, pretexte, mitomanie; turistice; sociale: învigorarea regiunii muntoase și premontane de pe ambele versante ale masivului carpatin);
- d) Evidențierea⁷ unor detalii tehnice relevante: costuri (estimate în proiect, apoi în diverse faze ale procesului construcției reale, declarate oficial), probleme (tehnice, sociale) ce trebuiau rezolvate (derocări, drenări de izvoare, defrișări; intemperii, unele obstacole, înfăptuirea unor "lucrări de artă"), personal (corpul principal, anexe), utilaje, materiale (explozibile spre exemplu), forme administrative (fonduri, salarii, subsistență, cazări), proiecte (*ante, in actio*; modificări, surprize), posibilități de întreținere;
- e) Evidențierea^{7,8} unor aspecte efective ale construirii: documente, aprecieri (în presă) și critici; rolul militarilor, rolul unor muncitori (salariați, condamnați, auxiliari, regionali), plățile, secvențe și faze importante ale avansării drumului montan (explozii, săpături, derocări, taluzări, armări), manifestări ale propagandei oficiale, păreri ale unor lucrători, ale unor localnici, accidente (cunoscute; tănuite de supraveghetorii și cunoscătorii *politicii*), fraude (delapidări, nereguli), deteriorări ale mediului (imEDIATE, ulterioare), filmări (în epocă; reconstituiri);
- f) Comparări⁸ cu alte drumuri de mare altitudine din România (pasul Prislop, pasul Bran, pasul Urdele: în zona dintre Novaci, Izvoarele Lotrului și Latoriței, din Munții Lotrului, pasul Vulcan, pasul dintre izvoarele Jiului de Est și Izvoarele Cernei, pasul Predeal, pasul Tihuța, pasul Bratocea, drumul de pe malul Râului Mare: în Munții Retezat), cu alte șosele celebre care trec prin munți înalți în alte țări: în Alpi (Austria, Italia, Elveția, Germania, Franța), în Scoția (Ivy Moor), în Scandinavia (Kiruna), în Iberia (Pirinei, Sierra Nevada, Sierra Cantabrica, Pancorvo, El Choro), în Balcani (în Bulgaria: Stoletov, Rila, Boroveț; în Grecia: Epir, Delphoi, Olimp; în Macedonia, Serbia, Albania), din Carpații Păduroși și Tatra (Zakopane, Dukla), în Caucazia (în Georgia: drumul militar gruzin /voeno gruzinskaia doroga, prin "strâmțura" Darial, "pe culmea" Kazbegi, drumuri din zona Elbrus; din Abhazia și Rusia: lacul Rița, din zona Soci-Suhumi; în Armenia: lacul Sevan). Comparările (unele asemănări importante⁹; deosebiri) trebuie exprimate elocvent prin imagini și considerații judicioase⁹;
- g) Evidențierea⁷ dezvoltării sporturilor potențată de această *via alta* (drum de altitudine): sporturi de vară (drumeții, alpinism ș.a.), sporturi de iarnă (turism, schi, săniuș, antrenări în cantonamente), cabanele (din parcurs: Bâlea cascadă, Bâlea lac, telefericul; cele apropiate: Podragu, Sâmbăta, Urlea, Negoiu, Bălcaci; mijloacele tehnice: reale, în diferite faze ale istoriei), turism rural (mijloace tehnice: reale, evoluția lor), unele situații deosebite (casa-muzeu a lui Badea Cârțan de la Cârțișoara; accidente: la Bâlea, cazul echipei de alpiniști ai Universității din București, elevii sibieni de liceu; chiolhanele unor "ștabi": *nomenclaturnici, aparatciki*, culturnici; legăminte între oameni sensibili făcute în acele locuri);

- h) Evidențierea⁷ unor dificultăți de utilizare: prin date, prin documentări geografice⁸ (toreni, lavine, prăvăliri de pietriș, surpări ale terenului, colmatări ale albiilor unor cursuri de apă, ale unor lacuri cu baraje, inundații), timpul real de folosire (deschiderea pasului), alte aspecte ale folosirii reale;
- i) Analiza^{7,8} utilității sociale:
- i.1. în perioada construirii: comparație între activitățile constructorilor și beneficiarilor și alte forme ale modului de viață (cozile la pâine, la lapte; privațiuni; salarizări; restricții: de circulație, de informare, de energie, de locuințe), temeri (forme ale terorii totalitare care au caracterizat "regimul comunist ceaușist"), alte mizerii și caracteristici ale societății din România în "anii luminii" ai "socialismului real";
- i.2. ulterior: prerevoluție, postrevoluție, perioadă de tranziție;
- j) Optimizări prin acțiuni sociale semnificative care să contribuie la funcționarea îmbunătățită a acestui drum dificil care trece prin locuri cu peisaje fascinante: efectuarea unor monumente expresive care să evoce aspecte (esențiale; simbolizate) ale unor ipostaze privind omenescul legate (firesc, relevant) de *gesta* (componente ale modului de viață al constructorilor, călătorilor, vânătorilor, păstorilor, pădurarilor, haiducilor, bejenarilor, azilanților; al celor angajați în rezistența antibolșevică săvârșită ani în șir pe ambele versante ale Munților Făgăraș), așezarea monumentelor pe parcursul drumului (pe șosea, în apropiere) și în alte locuri (în muzee, instituții, orașe, sate, *situs-uri*), "popularizarea acestei existente *via carpatina* și posibile, în viitor, *via mirabilia* (prin informări: imagistice, scrieri; prin instituirea unui concurs a cărui temă să fie evocarea *Transfăgărașanului* prin poezii, lucrări în proză, filme, picturi, scenarizări, muzică, statui, machete, studii, programe ecologice, sponsorizări), perfecționări tehnice (reparații, întrețineri, extensii, consolidări, "modernizări", servicii), perfecționări manageriale (instituirea unor taxe: la intrare, la unele servicii) încât să se realizeze apropieri de "standardele europene", rentabilizări organizaționale (prin sport: turism individual/grupal, schi, oină, săniuș, marșuri, crosuri, tabere, turnire, raliuri, automobilism; alpinism), prin practici productive valoroase (vânătoare, pescuit, păstorit, lemnărit), cercetări ecologice^{8,10}, militari pentru constituirea unor zone adiacente cu statut special (rezervații, parcuri)^{10,2}.
3. Valorificarea socială⁷ a unor cabane montane:
- a) Renovări, extensii, unele amenajări;
- b) Contribuții la realizarea unor condiții de funcționare cât mai avantajoase pentru membrii societății (prețuri accesibile drumetilor simpli cu venituri modeste, comportări ecologice *pro natura* ale locuitorilor tranzitori ai acestor "case de poposire") încât toate aceste *adăposturi* (atractive, convenabile) să fie locuri (*situs-uri*; "intersecții de axe") în care se inițiază și contacte interpersonale semnificative⁹ (informări, intermediari, unele afaceri, relații, prietenii) și unele întâlniri culturale eficiente (excursii ale unor participanți la conferințe, simpozioane, colocvii, seminarii, ateliere; dezbateri "în aer liber", tare, i.e. oxigenat; tabere alpine, picnicuri, vânătoare și pescuit organizat, aplicații ecologice, ș.a.);
- c) optimizarea informațiilor despre aceste așezăminte:

- c.1. informații adecvate distribuite *in situ* și în alte locuri frecventate de trecători;
- c.2. informații diversificate: inscripții, date istorice, iconografie "clasică" și nouă; unele evenimente: accidente, evocări artistice, menționarea rolului S.K.V./*Siebenbürgische Karpaten Verein* /, hărți, ghid, marcaje;
- d) evocarea rolului acestor adăposturi în rezistența românească opusă bolșevizării societății din România de către "executanți" din "*Frontul celor fără de Neam și Dumnezeu*": rolul unor turiști în această îndelungată rezistență, folosirea de către "partizani" (relee, informări, locuri în care acești oameni dârji primeau alimente, haine, arme, vizite; își manifestau uneori prezența justițiară; relația vie între un mare număr de membri ai populației făgărășene și "partizani"; folosirea cabanelor de către "puterile" securiste care-i "vânau pe bandiți", ai căror capi pregăteau ambuscade, activau iscodiri, delațiuni). Evocarea explicită a acestei dimensiuni a unităților turistice din areal trebuie să "prindă viață" prin expresivitatea unor mijloace pregnante⁷, folosite pedagogic (prezența *in situ* a unor cărți, articole, broșuri, imagini, mărturii: la Sâmbăta, Urlea, Colții Brezei, Golu din Muceha Drăgușului, Fata Pădurii, Podragu, Bâlea, Negoiu, Bălcaci, Suru⁴, la mănăstirile Sâmbăta, Dejani).

Îngrijirea acestor construcții și instituții se realizează prin contribuții aduse la potențarea turismului (poporal; organizat) cu consecințe polivalente: micșorarea/eradicarea mizeriei, corectarea unor moravuri ("puținătăți" omenești, hoții, cerșetorii, stricări, braconaje, poluări), emanciparea populației satelor, stimularea unor cercetări, răsplătirea simpatizanților, antrenarea altor oameni din acest areal în clientela stabilă, amplificarea și "investirea" socială a energiei unor amatori la întărirea eforturilor celor care încearcă organizarea parcului național al Munților Făgăraș^{2, 10}.

4. Fortificarea și dezvoltarea turismului:

- a) Turismul popular: actualizat prin găzduirea turiștilor în casele unor gospodari care pot oferi condiții acceptabile/bune (sanitare; prețuri convenabile; căi de acces satisfăcătoare/bune; atmosferă plăcută: specific românesc/ardelenesc, particularități făgărășene, simplitate, originalitate, gastronomie savuroasă (rustică), ofertă de distracții diversificate pentru beneficiari, ospitalitate deschisă. Acest tip de turism contribuie la emanciparea și prosperitatea multor oameni (participanți direct/indirect în "fluxurile" agro/ruralo-turismului) la afirmarea tradițiilor (făgărășene revigorate), la rectificarea unor moravuri (servilism, avariție, sechele ale penuriei, *bacșișuri*, furturi, escrocherii, delicvențe, drogări, violențe), fiind și o contribuție la îmbunătățirea *Imaginii României în Lume* și la mai veridica (autentică, directă) cunoaștere a civilizației și a culturii din spațiul carpato-ponto-danubian de către un număr considerabil de oameni; stimularea turismului popular, contribuția și la creșterea atractivității unor standarde rustice pentru mulți oameni (orașeni, străini), încât acest fel de turism va putea deveni (peste câțiva ani) o tradiție comparabilă cu cea care există de multă vreme în țări civilizate din Europa.
- b) Turismul organizat: prin agenții, societăți, instituții – o componentă a unor activități culturale, cu consecințe complexe pentru societate (idem).

5. Organizarea unor activități culturale regulate importante⁴:

- a) Școli extraordinare (de vară, de iarnă; permanente, ocazionale): cu programe (complexe, de instruire și educație a tineretului, a celor vârstnici), cu "prestări de servicii" de calitate (sistemizate, interesante: instructive, educative, liniștitoare, comunitare, rezonante, folclorice, distractive, stimulatoare), cu discuții în forme de "socialitate" care să asigure deschiderea "cursanților", a monitorilor, a dascălilor și spre alte angajări culturale conjuncte (*theatrum, creatorium, forum*) și cu prezentări de comunicări prin studii și opinii, în colocvii și sesiuni științifice cu tematici și problematici diverse (etnografice, geografice, istorice, tehnice, biologice, ecologice, naturiste, educative, filosofice, religioase, politice, economice; artizanale: îndemânări, cunoștințe, inițieri; de *science fiction*¹¹: cu prezentări de comunicări, prin studii și opinii moderate, instructive, educative; culturologice: curente, tendințe, politici culturale), cu activități didactice *pro arte*, (informări; concursuri: cu premieri, emulații; loterii), *pro civitas* (cunoștințe juridice, conveniențe). Activitățile acestor școli în sens larg contribuie la potențarea sentimentului identității naționale, a asimilării diversității culturale afirmate fructuos, la trăirea (asimilarea activă) valorilor exprimate sintetic prin paradigmele *ecumenia creștină, cetățenia unio-europeană*; sunt și rentabile pentru organizatorii care practică un management eficient; unele forme sunt originale, altele sunt inspirate/adaptate din modele înveterate (jamboreele cercetașilor, "pionierii", "străjerii", "înfrățirile", "camaraderiile", "tinerimea română");
- b) organizarea unor activități populare: ateliere (cojocărit: la Drăguș; olărit, țesut, lemnărit, dansuri, porturi, bucătărie, straie, icoane, luturi; "turnire", premieri);
- c) muzeizarea unor biserici, școli, cămine culturale, cazărmi, spitale, sinagogi⁶: Drăguș, Vad, Șinca, Ucea, Viștea, Hârseni, Copăcel, Felmer; sinagoga din centrul Făgărașului (construcție potrivită pentru: bibliotecă, amfiteatru, pentru conferințe, expoziții; "*documentarium*" al comunității evreiești: cu expresive viziuni de artă, știință, muncă și tradiții iudaice);
- d) organizarea unor sărbători populare: junii, secerișul, *sâmbra oilor*, tunsul oilor, lăudarea harnicilor și harnicelor (plugari, țesători, alți maeștri; primul semănător), cultul călăritului (binecuvântarea cailor, cavalcade), stimularea emulațiilor (între persoane, între sate, pe "cnezat", pe județ, pe țară; internaționale: înfrățirea "buchholzienilor");
- e) Teatru: organizarea/contribuția la organizarea unor festivități "sărbători de masă" (nedei, șezători, ursiri, "surate" hramuri, târguri regulate, mitocuri, cavalcade, înfrățiri "intraeuropene" americane; difuzarea informațiilor corespunzătoare), asocieri (intime, solidarizări) cu organizatorii și participanții la alte "cinstiri ale datinilor" și "înfrățiri";
- f) Creație: centre pentru creatori de valori în literatură, sculptură, pictură, filosofie, știință, tehnică, religie, politică ș.a., pentru persoane care, în aceste sălașe, au condiții bune de viață care favorizează "demiurgia" (beneficiază de frumusețea peisagiilor, de viață ecologică, "condens tradițional", familialitate, colocvialitate); în aceste "oaze" se vor ține și sesiuni științifice, conferințe, concursuri, sărbători;

- g) *Forum*: sesiuni științifice, conferințe, sărbători, festivaluri, concursuri;
- h) Areopag: "tribunal axiologic", în care să fie prezentate – efectiv *sine ira et studio et cum maxima completitudine* (fără omisiuni), fără complexe (de inferioritate: de "tribalitate"/de superioritate: protocronisme, "nombrilisme") – și unele problematici și tematici complexe, controversate, parțial enigmatice;
- h.1.** fenomenul social numit *mișcarea legionară*, care face parte organic din istoria poporului român, iar prin ființarea istorică a acestuia, și din istoria Europei și a umanității: aspecte generale, locale, extreme (atașări entuziaste, fanatisme, orori, înșelări, demarări, martiraje, pervertiri, contraatacări furibunde, tragedii, forme de pro/antisemitism în România;
- h.2.** fenomenul social numit *uniția*: evocarea centrului greco-catolic de la Făgăraș de la începutul sec. al XVIII-lea (cu inscripții *in situ*: cu documente istorice: originale, reconstituiri), evocarea distrugerii unor așezăminte religioase ortodoxe efectuate de executați ai autorităților imperiale austriece (civilizatoare; cu specifice motivații: *pro politica habsburgica, pro fide*) cu "tunul", cu "spăngile", cu "pârjolul", cu pătămiri pentru mulți creștini făgărășeni (eremiți, bejenari de credință, rezistenți ș.a.), evocarea (realistă: documentată, multivalentă, apodictică a inestimabilelor contribuții culturale și politice ale *Școlii Ardelene*, ale preoților și credincioșilor enoriași greco-catolici (în *Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae*, în *mișcarea Memorandum-ului*, în *Pronunțamentul* de la Blaj, în Marea Unire, în societatea din România Mare și din perioada belică);
- h.3.** martirajul miilor de prelați și credincioși greco-catolici în timpul prigoanei comuniste;
- h.4.** reconstruirea unor schituri, mănăstiri, sihăstria distruse în acele vremuri de execuții politicii imperiale austriece de dominare – finalizată astfel încât în aceste așezăminte (la inaugurare, la praznice) să fie cinstită unica misiune pe pământ a lui *Iisus Nazarineanul, Hristosul, Mesia* care, *prin jertfa Sa*, l-a mântuit pe Om de păcăturile săvârșite și l-a îndumnezeit;
- h.5.** ipoteza originii făgărășene a lui Ion Creangă și a lui Mihai Eminescu: genialii români sunt urmașii (aproșiți în timp) unor țărani (vădeni) strămutați în Moldova, așezați statornic printre răzeși;
- h.6.** aducerea în *Țara Făgărașului* a rămășițelor pământești ale corifeului *Școlii Ardelene*, umanistul militant Gheorghe Șincai: decedat "printre străini" (în preajma Târnavei: în Slovacia/Ungaria de Sus) și îngroparea cu cinste în satul "Țara" în care s-au născut părinții lui Șincăneni), activarea Fundației "Gheorghe Șincai";
- h.7.** analiza mitului sintetizat în rostirea (lozinca, parola) "*vin americanii*": trăirile unor martori, încredere, acțiuni pripite, scepticism, neîncredere, decepții, derute, mâinii, frustrări, incriminări, tragedii, semnificații ale sloganului în epoca războiului rece, explicarea fenomenului social (înțelegerile de la Teheran, Moscova, Yalta, Potsdam dintre cei "*trei mari*" biruitori în al doilea război mondial; indicii de partajare a Europei de Răsărit: cazul Ungariei, Cehoslovaciei, Poloniei, Bulgariei, Greciei, Yugoslaviei; cazul României (exprimat prin numerele fatidice 95% la U.R.S.S., 5% la "*lumea liberă*"); semnificația conceptelor "*cortina de fier*", *suveranitate, independență*,

sferă de influență, tratate secrete, consecvența politicilor mari, geopolitică în mișcare, "îndiguirea" comunismului, imperialismului sovietic, decăderea capitalismului "putred, muribund", permanența intereselor versus metastabilitatea principiilor, coexistența pașnică dintre orânduirea comunistă/socialistă și cea capitalistă, lupta pentru pace, "pax americana", "pax sovietică", imperialism etc., în evaluări semnificative⁹ pro americaniste/anti"neutrale", aspecte ale tematicii și problematicii în perioada post mutație (în tranziție: ajutoare, emigrări, influențări, *modus vivendi americanus*, reacții, mondialitate-globaritate-hegemonie, globalisme, solidarizarea contra terorismului internațional). Analiza (informațiile, explicația, concluziile) finalizată în acest tribunal exprimă convingător și importanța politicii S.U.A. (militare, economice) pentru societatea din Țara Făgărașului în diferite faze ale istoriei: rolul emigrației române în S.U.A., multiplele relații (ajutoare). Considerațiile din acest "proces axiologic" (*inquisitio, investigatio, requisitorium, oratio-audietur et altera pars etc.*) sunt și "pietre" pentru edificarea unui "muzeu al emigrației" (în America) în preconizata expoziție permanentă, semnificativă^{9,10};

h.8. evocarea (prin rostiri sobre, cu argumentări raționale și bine documentate) existenței unui plan, schițat/ticluit în anii "dictaturii ceaușiste", conceput de "teoreticieni" cu poziții importante în ierarhia "de stat și de partid" (P.C.R.) din R.S.R., pentru pedepsirea unor rebeli și *persona non grata* (români, sași), modificarea componenței etnice a unor așezări omenești rurale (sate odinioară românești, săsești), aversiunea unor potenți comuniști față de dârzenia unor făgărășeni, "implantarea"/umflarea unor industrii periculoase (chimice, fabricări de explozibile; preconizata centrală atomică; utilizarea lor neumanistă: producții ridicate, acumulări de stocuri, poluări, alte forme păguboase) și a unor centre tănuite ale armatei (silozuri de rachete: în coclauri, "în inima țării"), mutarea cursurilor unor râuri (spre a intensifica desertificarea/rărirea zonei);

i) *Sanatorium*: îmbunătățirea condițiilor de funcționare a unor instituții a căror menire este tămăduirea oamenilor (băi, sanatorii, preventorii).

6. Contribuții la acțiunile de integrare socială a rromilor: antrenarea unor rromi la unele activități (definirea activităților, pregătirea participanților), controlarea riguroasă a comportamentelor, igienizări, școliri, emulații; evidențierea *pro causa* a unor specificități (exprimări autentice: folclor țigănesc, meserii ș.a.), antrenarea (multiplă, aplicativă) a reprezentanților politici ai etniei, participarea la alcătuirea preconizatului muzeu al rromilor la Sibiu.

7. Identificarea, colectarea, studierea, protejarea, restaurarea, muzeizarea unor vestigii populare și nepopulare de *Technika* din epoca antebelică, interbelică, belică, postbelică, a "socialismului real", a "industrializării R.P.R.-iste", a "industrializării forțate":

a) Curățiri, restaurări, completări;

b) Muzeizări specifice ale pieselor originale *in situ* (în gospodării, ferme, uzine, primării, școli, biserici), în Muzeul din Făgăraș, unele donații/ transferări

făcute la muzeele mari de etnologie, de istoria tehnicii (din Sibiu, Brașov, București);

c) efectuarea unor copii expresive: reconstituiri riguroase (identice/plauzibile după documente), efectuate *in adaequatio*, muzeizate, popularizate (prin anunțări: în pliante, la diferite reuniuni culturale), prezentate "obștenilor".

8. Conservarea și evocarea⁸ unor moșteniri culturale maghiare: antrenarea cunoscătorilor, entuziaștilor, potențarea virtuților care caracterizează pe *civis europaeus* (înțelegere, obiectivitate, *more humanum*, diversitate culturală, interculturalitate, solidarizare *pro futurum civitatis*).

9. Conservarea și evocarea⁸ unor moșteniri culturale săsești: biserici săsești din Cincu, Felmer, din alte sate "de pe Ardeal", abația cisterciană de la Kerz (Cârța) important așezământ religios (inițial catolic, apoi evanghelic); antrenarea cunoscătorilor, entuziaștilor, potențarea virtuților care caracterizează pe *civis europaeus* (idem).

10. Organizarea unor activități sociale regulate maximal importante:

a) Evocarea⁸ luptei contra bolșevizării României: în Muzeul din Făgăraș amenajarea unui fragment dintr-o temniță comunistă "tipică", reconstituirea unui refugiu de "partizani", constituirea unei expoziții permanente bine documentate, organizarea unor ritualuri solemne, regulate (de ziua Crucii; la Mănăstirea Sâmbăta; cu slujbe ecumenice), cinstirea pătimiților și a luptătorilor și prin monumente (așezate pe ambele versante al "spinării Munților Făgăraș": și în Argeș, la Nucșoara, locuri-muscelene; în sate și orașe, pe ridicături de teren proeminente); legătura cu activitățile comemorative și de cercetare din alte centre ale gulagizării României și din alte zone ale fostului Imperiu Sovietic;

b) Evocarea⁸ "descălecatului" vitejilor din grupul de olteni făgărașeni conduși de legendarul Negru Vodă prin care în secolul al XIV-lea s-a întemeiat formațiunea statală medievală *Țara Românească/Muntenia*: printr-o sărbătorire complexă (organizată: coordonată de un "directorat", programată anual într-un astfel de interval calendaristic încât să nu se suprapună cu alte comemorări de evenimente; solemnă: ritualizată, animată) care să conștina dintr-o sesiune de comunicări și referate științifice, slujbe religioase (*Te Deum laudamus, Requiem, In memoriam*) și un ceremonial la care să participe "descălecători" (antrenați, educați) și public, "*fiesta*" vie să se desfășoare pe un traseu bine determinat (cu unele amenajări: poteci, popasuri, treceri ș.a.; prin procesiuni) care începe în șesul Oltului, la Făgăraș, trece peste crestele Carpaților Meridionali centrali până "dincolo" în muncele, în alte romanii în care s-a plâsmuit și legenda meșterului Manole," epos (narațiune; condensare ideatică) în care personajii/simboluri "din prim plan" (esențial: mitic, ideatic) sunt Manole, Ana (jertfită, înzidită cu pruncul ce urma să se nască), Negru Vodă cu ai lui "tovarăși zece, nouă meșteri mari, calfe și zidari și Manole zece, care-i și întrece" – plâsmuire în care este esențializată și construirea, dărâmarea, reconstruirea, jertfa, perenializarea prin "mănăstire" a spiritualității **Poporului Român**);

c) Evocarea genezei **Poporului Român**: în școli, în biserici, în mănăstiri, în muzee, cazărmi, prin mijloace de reprezentare moderne astfel încât să se expună (în esență, documentat) situații din epoca numită "*a migrației popoarelor în spațiul carpato-ponto-danubian*", constituirea proto-românilor, (zămislirea creștină, "coagularea" limbii: paleo-române, proto-române, "grai" latin cu componente slave), activități ale grupului etnic românesc (majoritar, autohton; sedentar: obști) în perioada "înmuguririi" formațiunilor statelor (jupânate, cnezate, voievodate), fraternizarea "romaniei" făgărășene cu alte *romanii* (din Covasna, Țara Hațegului, Țara Bârsei, Maramureș, Valea Jiului, Gorj, Mehedinți, Bihor, Someș, Râmnic, Sălaj, Banat), pustiitoarea invazie a hoardelor mongole, situații după această "ultimă" mare invazie barbară până la întemeierea Principatelor independente *Țările Române*;

d) Cinstiri (cu cuviință; dăinuitoare):

d.1. Cinstirea unor personalități (și) făgărășene prin inscripții, monumente (pe șosele, în localități), case memoriale și pomeniri: Decebal, Traian, Negru Vodă, Mircea cel Bătrân, Mihai Viteazul, (evocarea anuală a intrării voievodului unificator în cetate: 19 septembrie), Doamna Stanca, Constantin Brâncoveanu, Inocențiu Micu-Klein, Gheorghe Lazăr, Ion Codru Drăgușanu, Badea Cârțan (o statuie impozantă, expresivă a misionarului țaran românist, latinist și europenist trebuie grabnic ridicată în punctul de intersecție a drumului național-internațional București – Brașov – Sibiu – Arad – Budapesta – Viena și șoseaua transcarpatină Cârțișoara – Bâlea Lac și Cascadă – Curtea de Argeș; evocarea trebuie să reprezinte pe erou îmbrăcat în straie țărănești, purtând pe umeri desaga plină de cărți, privind în zare spre Occident), haiducul Budacu (fotografia din perioada ante I-belică ce înfățișează plutonul de honvezi în uniformă, care poartă pe cap pălării cu boruri mari împodobite cu pene de cocoș și țin în mâini puști și trupul chircit al bărbatului doborât de gloantele trase de acești "vegheatori ai ordinii imperiale-regale este un "*documentum*"), Ucenescu, Herseni, acțiunea sociologică condusă de Dimitrie Gusti în perioada interbelică, părintele Stăniloai, starețul arhimandrit Arsenie Boca;

d.2. Cinstirea unor evenimente: lupte din primul război mondial (între Mărginimea Sibiului și Orlat; Țara Bârsei: Brașov), lupte din cel de-al doilea război mondial (mișcări de trupe); cimitirul soldaților sovietici de la Homorod trebuie îngrijit și respectat și prin slujbe pentru cei răposați pro-Patria și prin invitarea unor rude, prieteni, urmași din Rusia, Ucraina ș.a. care-și respectă soldații); astfel de rememorări (prin ceremoniale, inscripții) înobilează unificator conștiințele, generează toleranță, respectul pentru oameni, înțelepciune;

d.3. Cinstirea memoriei unor făgărășeni cărora, prin activitățile din cursul vieții, li se cuvine *binele merit de la patrie*: luptători în războaie – de independență, de întregire a neamului, de supraviețuire (combatanți pe fronturile din Vest din cea de-a doua conflagrație mondială) – cei căzuți pe câmpurile de onoare, cei întorși cu glorie la vetre, mutilați, voluntari, foști prizonieri (în Rusia țaristă: la Darnița, Tiumen, Ecaterinenburg, în Siberia ș.a.; în Imperiul German; în Austro-Ungaria: la Spielberg, Vacz ș.a.; în Imperiul Nazist: la K.Z., în uzine etc.; în U.R.S.S.: Donbas, Ural,

Vorcuta, Norilsk, ”în străinătăți” siberiene, asiatic); patriarhi rurali, ”boieri” și ”boierese”, intelectuali din prima generație, ”ridicați de la opincă” (medici, ingineri, artiști, educatori);

e) Reconstituirea și glorificarea tuturor așezămintelor brâncovenești: biserica din Făgăraș, mănăstirea Sâmbăta, hanul de la Sâmbăta, palatul domnesc de la Sâmbăta, atelierul de icoane pe sticlă; la aceste monumente trebuie să existe inscripții (ample, multilingve) care să le relateze istoria; cinstirea ctitorilor brâncovenești este expresivă prin evocări: slujbe religioase, manifestări populare, reuniuni științifice și artistice (cu tematică adecvată), cercetări (studierea unor documente: Istoria Transilvaniei în 1630, care în prezent este bine păstrată în biblioteca mănăstirii de la Sâmbăta), tehnologizări (editări, informatizări);

f) Evocarea *transhumanței* pastorale: reconstituirea (oficializată: organizată, ritualizată) a astfel numitei ample deplasări de altădată a unor grupuri de oameni este o acțiune socială complexă (organizatoric, ideatic): la acest neo-exod contemporan (reprezentativ; multivalent⁹) participă mulți actori (tineri, maturi, vârstnici, copii; cu specifice roluri) antrenați într-o ”procesiune amplă”, cu o succesiune de situații, în a cărei cinetici să se retrăiască (emoțional, reprezentativ) scenele și episoadele cândva importante; i.e. ”împărțirea muntelui”, adunarea ciobanilor migratori și a însoțitorilor acestora spre a începe *transhumanța* (cu turmele lor, cu straiile și ustensilele lor; cu grupări care au fost odată îndătinate), pornirea turmelor ciobănite, staționări (în poieni, pe culmi, în munte, în vâlcele, la vaduri, prin trecători; evocate prin praznice, prin forme ale vieții de păstor prin târguri, sosirile la destinație (în locuri cu pășuni, mănoase: în câmpii, lunci, puste, bărăgane). Realizarea acestor scene trebuie făcută prin factori vii și prin expuneri de documente semnificative⁹ care (articulare coerentă) să reprezinte bazele și vectorii acestei mișcări (mărginenii, poenarii, tuțuenii, rășinărenii, bârsanii, mocanii, brețcanii, novăcenii, jienii, muntenii, hățăganii, olteni făgărășeni), încât sunt necesare cuplări și cu alți evocatori ai *transhumanței* pastorale strămoșești (porniri și sosiri articulate, aproape deodată);

g) Contribuții la ”arderea cu văpaie și lumină”, ”a torței folclorului făgărășan”: la conservare, la stimularea creatorilor, la interferarea ”pozitivă” (etos, patos; forme, conținuturi) a ”vectorilor făgărășeni” cu alții din alte părți ”de țară și de lume”.

11. Muzeizarea unor părți ale unor unități tehnice mici/mari în funcțiune. Astfel de unități – tehnice (existente, identificate) – care sunt încă în funcțiune (cu randamente specifice) sunt interesante, unele, pentru câteva particularități arhaice ale lor, iar altele, pentru funcționalitatea lor eficientă cu perspective productive notabile, încât sunt ”semne vii ale trecutului” (*vestigium*; informatori despre tradiții, exemple de stil), care trebuie păstrate (conservate: *in situ et in motu*; retrase din funcțiune, perfectate) și ”tratate” cu considerație (inscripționate, popularizate). Muzeizarea este diferențiată: informări comunicate în EXPO, monografiile, conservări de piese, toate unitățile tehnice în funcțiune să aibă un ”colț/centru istoric și/sau/un *visitor center/centrum saluatoris*/vizitări; ”exponatele” muzeizării sunt:

- a) întreprinderi mici cvazi populare (ferăstraie, vopsitorii, cizmării, sticlării, fierării, potcovării, stâne, ferme; spălătorii: steze, vâltori; hanuri, ospătării, ateliere, practici artizanale) întreprinderi mai mari (cu ateliere specifice tipice: pompe, luminatoare, râșnițe, forje, prese, distilerii, strunguri, retorte; cu construcții, cu anexe; moara lui Boțoman);
- b) cofetăria/cafeneaua din centrul Făgărașului (fostă Embacher): renovarea localului astfel încât să devină o "locanță" de lux cu atmosferă de epocă, unde să se prepare (de personal calificat) și să se vândă produse performante (patiserie, dulciuri, băuturi fine, cocteiluri) care să poată fi cotate de exigenții *gourmet* ca "o nouă marcă" demnă de tradiția culinară a fondatorului "casei"; este de dorit ca noul cofetar-șef și câteva din calfele sale să devină în curând renumiți și pentru câteva rețete de "bucate", zaharicale căutate de gospodine, de rafinați, de degustători, de "taclagii" căutători (și degustători) și de "sămânță de vorbă", de literați, artiști, boemi, "prăvălia" să fie frecventată de orășeni, de cei din vecinătate, de alți trecători (călători), care să simtă/și să spună și altora că reînnoita "confiserie" este un popas obligatoriu, (un *must*) prin "capitala fostului județ";
- c) taverne, hanuri, ospătării, restaurante, zahanale tradiționale: stimularea activităților;
- d) evocarea unor activități din poligonul militar de lângă Cincu: utilizări în decursul anilor (exerciții, manevre), ale căror semnificații sunt sintetizate și comunicate prin date istorice, fotografii, artefacte corporale, vestigii sugestive așezate în teren, filmări, replici, referiri la unele personaje emblematice participante la inspecții și exerciții militare în diferite contexte istorice (în epoca austro-ungară, în primul război mondial, în perioada interbelică, în perioada belică^{10,6}, în perioada post belică);
- e) herghelia de la Sâmbăta: funcționalizarea eficientă, intensificată prin informații istorice despre *husari/huszarok/hussaren/ulanen*, lipitari/lipizaner, cavaleria din *K.u.K. Armee, Spanische Hoch Reiter Schulle* din Viena, prin participarea unui public numeros (urban, rural; alți vizitatori) la activitățile specifice (îngrijirea cailor, probe de călărit, lecții de echitație, expoziții pe teme ecvestre; competiții: locale, regionale, *derby-uri*; excursii în Europa; sărbători: cavalcade, ritualuri; evocări istorice; agremente, contacte cu conducătorii activi ai altor herghelii și hipotromuri);
- f) prospectarea și exploatarea unor minereuri uranifere de la Poiana Mărului: colectarea de informații *pro-Historia*, (în perioada 1945-1989) pentru muzeizări;
- g) Uzina Nitramonia: evocarea istoriei prin informatoare (monografie, inscripții, pliante, panouri, artefacte sugestive ș.a.) reparații, creșterea productivității, sponsorizării, eficientizării ergonomice, *visitor center/centrum saluatoris/ vizitări*;
- h) Uzinele chimice din Victoria: evocarea istoriei prin informatoare (monografie, inscripții, pliante, panouri, produse sugestive etc.) care să caracterizeze (esențial) perioada inițială (construirea unor fundații, montarea unor instalații ale uzinei chimice, rolul pirotehniei, interesele și contribuțiile *Wehrmachtului* și industriei din *Cel de-al treilea Reich*; dovezi, mărturii; factori politici, tehnici, economici din România: considerații, acțiuni efectuate pe fundalul

războiului mondial total aflat în desfășurare, muncile unor prizonieri sovietici), uzina *Sov-rom-chim*-ului (construcții, instalații; ergonomie: muncitori, tehnicieni, ingineri, consilieri, accidente ecologice); întemeierea și dezvoltarea coloniei-orăș: fără biserică, cu structuri și instituții urbane (școli, stadion, piscină; policlinică, magazine, poștă – telefon – telegraf, transport, drumuri, radioficare, poliție, securitate), formele specifice ale *jafului sovietic* (sov-rom-ist) în acest caz, culturalizări, (alfabetizarea unei mase mari de oameni; penetrarea și a propagandei și ideologiei comuniste și comunizante: "brigăzile ateist-comuniste", festivaluri, munci patriotice voluntare, "întreceri socialiste", "cincinale", *stahanovi*, cântări ale României), contribuții ale Combinatului Chimic la viața socială (a zonei: locuri de muncă, calificări, salarii, generarea tipului de țaran-muncitor cu mică/ medie calificare care a fost relativ bine plătit), poluări (noxe, traumatizări), accidente la multele locuri de muncă cu grad înalt de risc, *visitor center/centrum salutatoris/ vizitări*;

- i) Peștera-biserica-templul arhaic de la Șinca Veche: informări (studii: riguroase, nefanteziste; inscripții, anunțări în ghiduri), loc pentru excursii, rugăciuni și meditații, acțiuni, scenarizări, manifestări culturale, șezători folclorice, sesiuni științifice (cu teme religioase, arheologice, istorice, etnologice, geologice, enigmistice, *science fiction*) și experimentări (tratamente naturiste, radiestezii, exerciții spiritualiste: energetizări, purificări, elevări, transfigurări) și pentru colocvii paraștiințifice (cu teme: mistică, enigmistică, O.Z.N.-istica, prognostică, *science fiction*¹⁰; cu dezbateri: cu rostiri sobre, fără delirări exprimate prin derapaje verbale, aberații comportamentale, poluări culturale).

12. Cercetarea "interactivă" a emigrației făgărășene¹¹: evocarea complexului fenomen social într-o secțiune importantă a expoziției permanente, cu multe documente, folosind tehnici adecvate, schimburi de cercetători invitați (reprezentativi: competenți, pasionați) din toate zonele cu emigrație importantă (S.U.A., Canada; Italia, Austria, Germania; Israel), studierea psihologiei emigranților (tipuri: emigrați politici, emigrați economici, emigrați pentru realizarea excelenței, cei "fără țară"; funcționarea principiilor/normelor *ubi bene, ibi patria versus ubi patria ibi bene, curriculum vitae*: probleme, servituți, avantaje, șanse, destine), "grade" de emigrare (emigrări temporare, înstrăinări; nostalgii: "dor de țară", reveniri, detestări, renegări, dușmăniri, ignorări, uitări, vindicte), fluxuri (în perioadele: secolul al XIX-lea, prebelică, interbelică, postbelică, comunistă, postrevoluționară, tranzițională), fenomenul emigrației și *mundaneitate, brain drain ("vampirism axiologic"), globalisme, tendințe hegemonice*; unele cazus-uri interesante, facilitarea unor contacte legale, regulate, convenabile (cu persoane receptive) între emigrați și rămași (întâlniri, corespondență, școliri, informări, ajutorări), co-acțiuni ("zile ale emigraților – înturnaților – înrădăcinaților – colonizațiilor; trăinicia unor "colonii" românești diasporale se fortifică prin astfel de "infuzii" de identitate etnică/culturală). Toate acțiunile de strângere a legăturilor între cei înrădăcinați efectiv (rămași în patrie) și cei emigrați (specific atașați de "glic"/vatra străbună) trebuie efectuate (de cei din țară) rezolut, cu înțelepciune,

neagresiv, demn, admitând postulatul că optanții autentici vor fi activi (generoși și critici, nu *yes-men*, nu doar *money-men*), generatori de bogății materiale și spirituale (experiențe, diversități).

13. Ecologizarea mediului natural-social făgărășan:

- a) Protejări curente ale mediului: avertizări, semnalări ale unor poluări, depoluări, identificări de surse de noxe (insidioase, cronicizate) și de noxe incipiente, programe de curățire, asanări;
- b) ocrotirea Poienii Narciselor (coprinelor): arealul trebuie să aibă statutul de rezervație (de interes național; european) cu permanent control (oficial și civic) sever al pătrunderii persoanelor și animalelor în zonă; controlul *environment*-al trebuie articulat cu alte monitorizări (climatice, biotice; a zonei, a "țării"), cu sărbătorirea minunii înfloririi florilor din poiană printr-un ceremonial anual, a cărui esență este recunoștința oamenilor față de Creator pentru această dăruire de mai înainte de ivirea oamenilor și pe care mulți antecesori și contemporani au numit-o podoabă a Țării Făgărașului, slăvirea Celui de Sus în acest *saerbrum in Natura* fiind prilej de întărire creștinească a conștiințelor;
- c) Realizarea unui parc național făgărășean complex: montan și premontan, cu câteva rezervații; este o acțiune socială complexă care poate/trebuie să fie pregătită prin efectuarea unor studii, delimitarea unor zone (parcele) pe ambele versante ale "spinării" crestate a "zeului împietrit" numit Făgăraș, adunarea de fonduri, solicitări de sprijin (financiar, logistic, tehnic, extern), angajarea de personal (format, entuziast, competent), excitarea acestei acțiuni cu beneficii materiale și spirituale pentru "cnezat", zona carpatică, România, Europa, *Terra*, după care să urmeze efectuarea "în timp util/rezonabil de scurt" a acestui *curratorium naturae* din mijlocul spațiului carpato-ponto-danubian, unitatea naturală-socială (sistem) cu reguli funcționale severe (acces, atitudini ecologice ale oamenilor), cu rentabilizări după standarde și modele europene/elitar mondiale, încât să devină o nestemată a Țării Făgărașului, a României, a Europei, a *Terrei*.

14. Strângerea unor știri (documente, artefacte) și din perioada *postrevoluție* (transition) pentru viitor.

15. Antrenarea unor persoane oneste, active, generoase, potente social, la completarea și perfecționarea acestui *cogitatum* receptat de unii membri ai Fundației Culturale "Negru Vodă": la acțiuni prin care se elaborează proiecte și programe și, *a fortiori*, se finalizează *pro Societas*.

16. Antrenarea unor instituții active: ASTRA, Comitetul de Istorie și Filosofie a Științei și Tehnicii al Academiei Române, Uniunea Românilor Liberi, Forumul German, *Sächsische Stiftung*, Muzeul Civilizației populare ASTRA Sibiu din Dumbrava Sibiului, Muzeul Etnografic din Sighetul Marmației, Asociații ale românilor din SUA, Canada, Italia.

Aceste activități – propuse atenției cititorilor (binevoitori, comprehensivi) acestor rânduiri – pe care noi le numim *pozitive*¹², trebuie să se încadreze armonios în cele existente în dinamica societății din România¹³ în primii ani ai secolului al XXI-lea, ”răstimp din curgerea vremii” profilatoriu determinat și prin complexul proces social al construirii sistemului social complex *Unio-Europa* și a altor structurări sociale majore care caracterizează și vor personaliza *Historia* în primul secol al noului *millenium* de la *Nașterea lui Iisus Hristos*.

Note:

1. Care trebuie analizată în ansamblu și pe componente, în sinteză, *in actio* – ea fiind o sistematizare a unor gânduri (considerații, scopuri, acțiuni preconizate, pregătiri) și o enumerare a unor activități (realizate, în curs de realizare) care pot fi pentru luminații ”misionari” și stăruitorii înfăptuitori un fascicul (o sumă) de recomandări, atenționări, direcționări și/sau un stimul, o ”cataliză” și un ”dynam” informațional și intențional. Dorim ca toți acești factori să fie folosiți cu onestitate și eficiență – toate ”paragrafele” și ”punctele” *Programului – cogitatum-ului* – (inclusiv detaliile, notele, nuanțările, sugerările); fiind înfățișate de noi cu sinceritate, hotărât, *in scriptum*, acționarilor și sprijinitorilor acestora; ei vor aprecia ”măsura” acestei contribuții: global, pe componentele ”sumeii” cu specifice calificări și priorități; *sine qua non*, important, secundar, relativ important, important în unele privințe, interesant, perfectibil, urgent, oportun, demn de studiu, punct de pornire etc.
2. Fundația Culturală ”Negru Vodă” din Făgăraș a inclus în nucleul programului său de activitate în următorii ani începerea și realizarea unor ”puncte” din acest proiect ideatic prealabil – i.e. *cogitatum* – în colaborare cu alte organizații sociale și instituții (locale, regionale; județene: din Brașov, Sibiu, Argeș; naționale și internaționale).
3. Unele sunt deja inițiate de mai mulți ani și trebuie continuate (actualizate, completate, perfecționate, adaptate) spre a fi compatibile și pozitiv contribuatoare cu referire la factorii care caracterizează cursul procesului complex de integrare (treptată, multivalentă) a României – *in status nascendi et maturescere* – în structurile Nord Atlantice (NATO), precum și cu referire la alți ”parametri” care caracterizează ”devenirea” societății din România și a celei Mondiale: care vor constitui peste câțiva ani istoria primului sfert al secolului al XXI-lea *de la nașterea lui Iisus Hristos*.
4. Unele din aceste acțiuni complexe/aspecte ale acestor acțiuni sunt articulate/împletite și aparțin mai multora din ”paragrafele” acestui *cogitatum*.
5. În aproape toate cazurile trebuie afirmată (obiectiv, răspicat: *cu natio philia*) și prezența populației românești în *Țara Făgărașului* (*ab originem*; când era numită în unele acte ale unor oficialități *possesio Fogros, terra Fogaras*, cu ”capitala” în *Villa Fogaras/Fogarasch/Fugrasch*; și în alte vremuri până în prezent), existența ei activă *in numerus et in actio* în spațiul carpato-ponto-danubian cu unele conexiuni (implicări, reflectări) în istoria universală.
6. În limbile română, germană, engleză; unele și în maghiară, franceză, rusă.

7. Folosirea unor mijloace adecvate polimorfe (*in situ, in distans*) utilizate eficient: imagini (fotografii, desene, filmări, picturi, sculpturi, machete, diorame, reprezentări), procedee sofisticate (mixte: televiziune, cinema, holograme, diorame, stereo-rame), "tren al timpului" (esențial).
8. Cu profesionalism, deontologie responsabilă (obiectiv: *sine ira et studio et cum maxima comprehensio possibile more humanum*, fără omiteri deliberate).
9. Pro Humanitas, pro Scientia, pro Sanitas, pro Arte, pro Tehnica, pro Sapienția, pro Etica, pro Religia, pro Historia, pro Futurum ș.a.
10. Priorități, permanent prezente "în centrul atenției" **Fundației Culturale Negru Vodă**, care constituie repere și în relațiile acesteia cu alte fundații și societăți cu programe umaniste.
11. Concept complex, interpretat de unii (cu mentalități relativ nepragmatice) și ca exprimare a imaginării vii, înaripate ("nescamatoarești": ca cea a *farceur*-ilor disimulați conștienți/inconștienți) a neconvenționalului, a unor posibile anticipări.
12. Adaptări la șocurile prezentului/viitorului: deschideri sincretice spre mundaneitate prin trăirea neconflictuală/temperată a dualității *Tradiție – Civilizație* cu posibilități sofisticate (atracții, capcane, facilități), demistificarea/"ablațiunea" unor mituri/tentații consumiste, dizolvări ale identităților comunitare, vitalizarea (multiformă) *natio-phia*, potențarea valorilor populare, naturiste (cu exprimări folclorice; utilizarea înțeleaptă de sărbători, poporalitatea – sursă de remedii/antidoturi "nepanaceice" la fenomene destructive care produc "agresări axiologice": *kitsch-uri*, alienări, *kix-uri*, automatisme, consumism), utilizarea înțeleaptă și a unor bunuri și practici ale unor civilizații și culturi exterioare (americane, centrale și vestic europene), militantă pentru integralitatea axiologică umanistă.
13. În acest *Cogitatum* nu ne referim la bunuri culturale din zona învecinată a județului Sibiu (Agnita, Porumbacu, Avrig, Podu Olt), nici la cele din extremitatea Țării Bârsei.

Bibliografie

1. I. Simionescu, *Țara Noastră*, Editura Fundațiilor, București, 1938.
2. D. C. Giurescu, *Istoria ilustrată a României*, Editura Sport Turism, București, 1986 (și edițiile apărute după 1989).
3. Șt. Bălan, Șt. N. Mihăilescu, *Istoria Științei și Tehnicii Românești, Date cronologice*, Editura Academiei, București, 1986.
4. I. M. Ștefan, Ed. Nicolau, *Scurtă istorie a creației științifice și tehnice românești*, Edit. Albatros, București, 1986.
5. L. Sofonea, Fl. Olteanu, V. Sofonea, *Rosturi și Rosturi, I, Cogitatum pentru Țara Făgărașului*, Fundația Culturală Negru Vodă, Făgăraș, 2001.
6. M. Pascu, G. Ungureanu, R. Ștefănescu ș.a.: *Județul Brașov, Album monografic*. Editura Foton, Brașov, 2002.

7. R. Bellu: *Prima cale ferată suburbană din România. "Tramvaiul galben brașovean" Bartolomeu – Satulung (1892-1960)*. Colecția "Cartea de istorie a căilor ferate române", Nr. 4. , 2001, p. 5-30.
8. L. Sofonea, *Hermeneutica. Historial et Philosophial Sciential et Tehnical*, Vol. I; Universitatea Transilvania, Brașov (sub tipar).

AUREL A. MUREȘIANU REPERE BIOGRAFICE

Alexandru ȘERBAN

Între numeroșii fii ai Țării Bârsei care ar merita o mai bună cunoaștere din partea generațiilor actuale se numără și Aurel A. Mureșianu, istoric și publicist. Pe baza acestui considerent, dar având în vedere și faptul că opera sa a început să fie cunoscută, lucrarea de față își propune să releve, foarte pe scurt, unele repere din viața intelectualului brașovean. Demersul nostru a fost ușurat de elementele de biografie care au fost strânse de Joe Gherman, de referirile autobiografice ale lui A. A. Mureșianu, de diverse alte documente aflate în Arhiva *Casei Mureșenilor*, precum și în fondul "Aurel A. Mureșianu" de la Biblioteca Județeană Brașov.

Aurel A. Mureșianu s-a născut în Brașov, la 15 iulie 1889, ca fiu al dr. Aurel Mureșianu (1847-1909), considerat primul jurnalist profesionist român din Ardeal, conducător al "Gazetei Transilvaniei", apărător al drepturilor românilor ardeleni, și al Elenei Mureșianu (1862-1924), născută Popovici, una "dintre primele românce de atunci cu studii academice" de arte plastice la Viena.¹

Educația școlară a lui Aurel A. a început cu lecții particulare, fiind înscris la școala românească doar din clasa a treia. În paralel, a beneficiat de pregătire particulară în limba franceză și, de la 14 ani, de educație în germană, deoarece tatăl său îl înscrisese la liceul "Honterus", unde a studiat 2 ani. Bacalaureatul l-a luat la liceul românesc.² În timpul liceului s-a produs și debutul său literar. La 16 ani a scris în "Gazeta Transilvaniei" impresii de călătorie din Italia, de asemenea câteva traduceri din Goethe, care au apărut în "Floarea darurilor" a lui Nicolae Iorga.³

În 1907 tânărul brașovean s-a înscris la Universitatea din Leipzig, unde a urmat cursurile de istorie și de filosofie, de asemenea a studiat filologia cu profesorul Weigand.⁴ După terminarea studiilor în Germania, Aurel A. și-a satisfăcut stagiul militar de un an la "Școala de artilerie a ofițerilor de rezervă" din Sibiu.⁵ La ieșirea din armată, intelectualul brașovean s-a orientat spre Paris, unde s-a înscris la "Școala de Științe Politice", în cadrul căreia a studiat istoria, diplomația și, se pare, și dreptul timp de doi ani, până la izbucnirea primului război mondial.⁶

Evenimentul respectiv a însemnat pentru Aurel A. întreruperea studiilor și încorporarea în armata austro-ungară ca ofițer de rezervă, calitate în care s-a situat mai ales în spatele frontului, la Târgu Mureș, la Veszprem, în Alpi etc.⁷

În 1918, o dată cu dezintegrarea Austro-Ungariei, intelectualul brașovean a fost mobilizat în armata română, care lupta împotriva trupelor maghiare. Mai precis, făcea parte din comandamentul Diviziei a 16-a ardelenesti, divizie de rezervă, din care a fost demobilizat în 1920. De la momentul respectiv până la moartea sa, survenită în 1950, Aurel A. a îmbrățișat ocupația tradițională a familiei, publicistica. A devenit colaboratorul ziarului brașovean

"Carpații", al jurnalelor "Dimineata", "Universul", al "Anuarului de Istorie al Universității din Cluj", publicații în care a semnat articole de istorie și de literatură.

În 1929 a înființat, împreună cu profesorul Axente Banciu, revista culturală locală "Țara Bârsei", care a apărut în mod regulat timp de zece ani. De asemenea, a colaborat, între 1929 și 1931, la apariția revistelor literare brașovene "Ritmuri" și "Brașovul literar", alături de Cincinat Pavelescu.⁸

Între timp, sub aspectul stării civile, situația lui A. A. Mureșianu s-a schimbat, el căsătorindu-se cu Helene Bittner.⁹ În 1939 căpitanul în rezervă Aurel A. a fost mobilizat într-o unitate militară din nordul Transilvaniei, dar a reușit, ulterior, să fie numit contabil, apoi administrator al unui spital militar din Brașov. În acest timp, a colaborat la "Gazeta Transilvaniei", reapărută în 1939.

După 23 august 1944, intelectualul brașovean și-a reluat activitatea de publicist, colaborând la ziarul local nou-înființat "Brașovul", iar din 1946 la "Drum nou", jurnalul Partidului Muncitoresc Român.¹⁰

Din lucrările sale menționăm doar câteva:

- *Analistul maghiar ardelean Stefan Samosközi și Mihai Viteazul*
- *Clădirea Școlii Românești din Brașov de către Popa Mihai în anul 1597*
- *Câteva dovezi vechi de viață și cultură românească la Brașov*
- *Exemple frumoase minoritare din trecut. Istoricul Iosif conte Kemeny 1795-1885*
- *Iacob Mureșianu 1812-1887*
- *Iluzia dacică*
- *Imperialismul*
- *Kossuth contra lui Ion Brătianu*
- *La împlinirea unui veac de la întemeierea Gazetei*
- *"Liberalismul" lui Ludovic Kossuth și Nicolae Bălcescu*
- *Mihai Viteazul și ideea națională, pe temeiul unui important document nou*
- *Mihail Eminescu, Aurel Mureșianu și sărbătorile de la Putna*
- *O nouă contribuție la istoria românilor în Evul Mediu*
- *Originea ceangăilor din Săcelele Brașovului*
- *Participarea femeilor române din Ardeal la procesul Memorandului*
- *Planul Regatului Daciei*
- *Problema europeană și românii*
- *Refugiații politici din Principate și românii brașoveni la 1848*
- *Sfârșământorii de granițe de astăzi și de ieri*
- *Simion Bărnuț în preajma Marei Adunări Naționale de la 3/15 mai 1848*
- *Școlile naționale centrale și Liceul A. Șaguna*
- *Teofil Frâncu*
- *Un capitol necunoscut din istoria românilor ardeleni. Românii apărători ai Brașovului în războiul cu curuții 1704-1709.¹¹*

Încheiem acest succint demers menționând faptul că, în semn de apreciere a personalității, a valorii științifice a operei lui Aurel A. Mureșianu, istoricul Nicolae Iorga l-a propus ca membru corespondent al Academiei Române, ceea ce totuși nu s-a realizat, intervenind al doilea război mondial.¹²

Note:

1. Arhiva *Casei Mureșenilor*, Brașov, doc. nr. 17627 și 17743.
2. Loc. cit., doc. nr. 11682 și 17743.
3. Loc. cit., doc. nr. 14759-14763.
4. Loc. cit., doc. nr. 14770-14776 și 15268.
5. Loc. cit., doc. nr. 17743.
6. Loc. cit., doc. nr. 318-321, 11658 și 15935-15936.
7. Loc. cit., doc. nr. 17627 și 17743; Biblioteca Județeană Brașov, Colecții Speciale, fond Aurel A. Mureșianu, mss. 2570 și 2616.
8. Arhiva *Casei Mureșenilor*, Brașov, doc. nr. 17627 și 17743.
9. Loc. cit., doc. nr. 4036-4043 și 4740-4741.
10. Loc. cit., doc. nr. 17627 și 17743.
11. Loc. cit., doc. nr. 11606-11648, 14671-14678 și 15296-15350.
12. Loc. cit., doc. nr. 11960.

EXPLOATAREA ȘI PRELUCRAREA TRADIȚIONALĂ A LEMNULUI LA SĂCELE

Ioan-George ANDRON

Introducere

Până la naționalizarea din 1948, cele șapte sate săcelene (Baciu, Turcheș, Cernatu, Satulung, Tărlungeni, Zizin și Purcăreni) dispuneau împreună de o suprafață de peste 25.000 ha de pădure, din care doar puțin peste 2.000 de ha erau proprietate particulară (sub 10%), majoritatea fiind proprietatea comunelor și administrate de primării. Cea mai mare parte a fondului forestier consta în păduri de conifere, în speță brad și larice, molidul fiind plantat în perioada interbelică. Dintre foioase cel mai răspândit era fagul, printre care se aflau pâlcuri de ulm, frasin și paltin. Lemnul de conifere era utilizat în proporție de 80-90% pentru construcții iar restul la foc, iar din lemnul de foioase circa 50% se folosea în construcții și 50% pentru foc.

Țimp de secole, exploatarea lemnului s-a făcut haotic, după bunul plac al proprietarului. În 1852 intră în vigoare Legea silvică austriacă, iar în 1879 Legea silvică maghiară, care vor reglementa într-o oarecare măsură exploatarea forestieră. În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea se întocmesc primele "amenajamente" în formă sumară, programe de gospodărire a fondului forestier pe o anumită suprafață. Între anii 1894-1898 are loc o acțiune impusă de guvernul austro-ungar de împădurire a unei suprafețe de circa 500 ha de teren excesiv degradat prin pășunat din partea de sud a Săcelelor. În 1928 se întocmesc primele proiecte de amenajament pentru pădurile orașului Brașov și ale comunelor, care conțin o sumară descriere parcelară, cu accent asupra istoricului și gospodăririi anterioare a fiecărei păduri în parte precum și propuneri de gospodărire pentru viitor. În 1948 are loc naționalizarea pădurilor, care vor fi administrate de stat prin ocoale silvice.

Exploatarea pădurilor

Înainte de naționalizare, fiecare comună avea angajat personal silvic constând în brigadieri și pădurari care făceau planuri de exploatare, în fiecare an primăriile scoțând la licitație parcele de pădure pentru tăierea a două categorii de lemn: pentru construcții și pentru foc. Licitațiile se anunțau din vreme prin toboșarul numit *dobaș*. La licitații participau unii săceleni, ceangăi mai ales (pentru că ei aveau animale de tracțiune) dar și români. Multe parcele de lemne de construcție au fost licitate de Köpe János din Cernatu, care avea gater. Licitantul cumpăra doar lemnul de pe parcela respectivă, pe care îl plătea ulterior primăriei, după măsurarea volumului de lemn efectiv tăiat.

Câștigătorul licitației pentru parcela respectivă angaja oameni specializați în muncile forestiere, tăietori de lemne veniți din alte zone din țară (Maramureș, Harghita, Apuseni) al căror număr varia în funcție de mărimea parcelei și densitatea copacilor. Tăietorii de lemne aflau cine sunt câștigătorii licitațiilor

îi contactau, între cele două părți avea loc o târguială privind condițiile de exploatare (sub ce formă se tăia lemnul, la ce dimensiuni, dacă trebuia cojit sau nu, termenul de execuție etc.) și suma de bani pentru care se obligau să lucreze. În general licitatorul asigura tăietorilor de lemne și alimente pentru perioada lucrării, constând în general în pâine, făină de porumb, cartofi, slănină, rachiu, eventual și țigări. Tăietorii veneau cu uneltele lor pe care le întrețineau și ascuteau. Pe perioada lucrului ei își amenajau colibe pe parcela aflată în exploatare, de regulă în apropierea unui izvor, unde mâncau și dormeau. Erau două tipuri de colibe: de plan dreptunghiular sau poligonal. Coliba dreptunghiulară era foarte simplă: doi pari înfiți în pământ, legați la partea superioară printr-o grindă, susțineau acoperișul înclinat, într-o apă, constând din lemne despicate. Coliba poligonală avea pereți scunzi de circa o jumătate de metru din bărne dispuse orizontal, îmbinate în cheutoare simplă, pe care se sprijinea acoperișul piramidal din trunchiuri despicate în două. În mijlocul colibeii era vatra focului la care își făceau de mâncare, iar noaptea dormeau în jurul focului, cu picioarele spre foc și cu capul spre pereți.

Tăierea copacilor consta în mai multe operațiuni distincte: *doborâtul*, *cepuitul*, *secționatul*, *olăritul* și *trasul* cu vitele.

Cea mai veche metodă de doborâre a copacilor consta în tăierea acestora cu *toporul* din fier confecționat de fierari, greu de circa 1,5 kg, cu lama lungă de circa 15 cm și coada din lemn de fag; în general toporul avea lungimea totală (toporul propriu-zis și coada) de un metru. Prima dată se făcea o *tapă*, adică o tăietură în V pe partea copacului spre care se dorea să se prăbușească, de regulă spre vale, tăietură a cărei adâncime varia în funcție de grosimea copacului, aproximativ o treime din grosimea acestuia. Apoi, cu toporul se tăia în partea opusă tapei, până ce copacul cădea. La tăierea cu toporul nu se folosea *pană*. Cu toporul, fiecare copac era tăiat de un singur tăietor. Tăiatul copacilor cu toporul se mai folosește și astăzi la exemplarele cu trunchiul subțire, de până la 12 cm diametru.

Cealaltă metodă de doborâre a copacilor este cea cu *joagărul* mânăuit de doi oameni, având o pânză din oțel lungă de doi metri, cu dinți mari și bine ascuțiți cu pila, prevăzută cu câte un mâner din lemn la ambele capete. Prima oară se face o tapă, partea de jos cu joagărul iar cea de sus cu toporul, apoi se taie cu joagărul pe partea opusă tapei. Pe măsură ce joagărul pătrundea în copac, în urma lui se bătea cu muchia toporului o pană din lemn de esență tare (fag, stejar sau ulm) pentru ca copacul să nu strângă joagărul. Doborârea cu joagărul se mai practică și astăzi, generalizarea fierăstrăului mecanic fiind începută prin anii '60.

După doborârea copacului, urmează *cepuitul*, adică tăierea crengilor cu toporul, până la carne, să nu rămână nici un nod care să agațe la trasul cu vitele. O dată curățat de crengi, copacul era *secționat*, adică tăiat în lungime cu joagărul după cum comanda antreprenorul exploatării, în funcție de destinația lemnului (pentru construcții sau pentru scânduri), în general peste 4 metri lungime.

În cel mult o lună de zile de la tăiere lemnul trebuia curățat de coajă, pentru a nu face cari. Dacă într-o lună lemnul era transportat din pădure jos în sat și era prelucrat (cioplit manual în grinzi sau transformat în scânduri la joagăr

sau la gater), nu trebuia curățat de coajă. Dar, de cele mai multe ori copacii ajungeau să fie prelucrați într-un răstimp mai lung de o lună, de aceea erau *cojiți* în pădure, după doborâre. Această operație se făcea de cele mai multe ori cu toporul, dar se folosea uneori și o unealtă specială, o lamă de fier dreptunghiulară foarte bine ascuțită prevăzută cu un mâner.

Pentru a putea fi trași cu animalele, copacii erau apoi *olăriți*, adică se tăia cu toporul muchia copacului la capătul gros al acestuia, făcându-i-se o teșitură, pentru a nu se agăța în pământ sau în alți copaci. Proprietarul copacilor, cel care câștigase licitația pentru parcela respectivă, urca cu animalele (mai demult cu boi, apoi și cu cai) până la locul unde era doborât copacul și îl lega cu un lanț la capătul gros de *tânjaua* prinsă în jugul boilor sau de ruda prinsă de hamul cailor. Uneori se bătea în capătul copacului o pană de oțel având o gaură cu două-trei zale de fier, de care se agăța lanțul. Copacul era tras la vale cu animalele până unde se putea accede cu mijlocul de transport. Pe pantele foarte înclinate și pe terenurile accidentate, se legau unul de altul, în șir, doi sau trei bușteni, pentru ca aceștia să nu alunece la vale și să rănească animalele. De la drum, buștenii se încărcau pe căruță sau pe sanie și erau transportați în sat (acasă la gospodarul care a licitat parcela, la joagăr sau la gater sau la un client care a cumpărat lemnul).

Prelucrarea lemnului

Buștenii aduși din pădure erau folosiți fie în construcții, fiind prelucrați de dulgheri, fie transformați în scânduri la *joagărul* acționat manual sau cu apă sau la *gater* (un joagăr cu mai multe pânze, acționat cu motor cu abur, diesel sau electric).

Joagărul manual pentru tăiatul buștenilor în scânduri se deosebea de cel folosit la doborât prin cele două mâneri din lemn de la capete, dispuse perpendicular față de lamă. Bușteanul era urcat pe două *capre* din lemn și fixat cu scoabe din fier iar joagărul era acționat pe verticală, fiind tras în sus de un tăietor urcat pe buștean și tras în jos de celălalt, care stătea jos. Tăierea propriu-zisă se producea la mișcarea de sus în jos a joagărului, tăietorul de sus având doar rolul de a ridica joagărul și de a-l direcționa de-a lungul liniei marcate pe buștean cu o sfoară înmuiată în vopsea. Pentru lucrări de mai mică anvergură, joagărul de mână s-a mai folosit și după război.

Până prin anii '40 a funcționat un joagăr cu o pânză acționată de forța apei, pe pârâul Gârcin, vis-à-vis de cantonul silvic, aparținând lui Jonas György. În Cernatu, la marginea satului, pe locul actualului gater, se afla gaterul lui Köpe János. Era dotat cu două gatere propriu-zise, având fiecare mai multe pânze, acționate de o mașină cu aburi alimentată cu deșeuri de lemne și rumeguș. Köpe licita în permanentă parcele cu lemne pentru construcții, pe care copacii erau doborâți de oameni angajați, iar transportul buștenilor din pădure până la gater era făcut de cei patru fii ai lui Köpe, cu caii. La gater lemnul era tăiat sub formă de grinzi și scânduri de diferite dimensiuni, la cererea clienților.

La Săcele prelucrarea lemnului sub formă de scânduri este atestată documentar încă din primul sfert al secolului al XVI-lea, când funcționa o "moară de scânduri" la Turcheș, fiind menționată plata pentru diferite operațiuni legate de exploatarea lemnului (curățitul, trasul și transportul trunchiurilor, tăiatul scândurilor etc.) și plata unor meșteri dulgheri.

Mulți săceleni licitau parcele și tăiau lemne de construcție pentru a le vinde lui Kocsis Andrei, care avea la Brașov (pe locul Spitalului Județean) o mare fabrică de cherestea cu două gateri. Pentru transportul cherestelei, o derivație de la calea ferată intra în incinta fabricii.

Dulgheritul

Până prin al treilea sfert al secolului al XIX-lea, casele din gospodăriile săcelene erau construite din lemn de brad cu pereți din bârne cioplite cu barda în patru muchii și îmbinate în "coadă de rândunică". În bârne se băteau mici icuri din lemn pentru a susține lipitura de lut sau se fixau în cuie din fier și șipci dispuse în rețea, peste care se aplica o tencuială de mortar de var cu nisip. Construcțiile anexe aveau pereți din bârne (grajdul, șopronul) sau din scânduri (șura). Componentele șarpantei (*grinzi, vanturi, căpriori, scaune, legături, contrafise, șipci*) și ale tavanului (*grinzi, scânduri*) erau tot din lemn iar învelitorile erau din șită.

Dulgherii erau meșterii specializați care realizau în întregime construcțiile, din lemn de brad. Ei prelucrau manual toate piesele componente ale construcțiilor și le *croiau* la dimensiunile potrivite și executau toate îmbinările (în coadă de rândunică, scobiturile și cepurile) jos pe pământ, apoi le ridicau cu frânghii din cânepă și le montau la locul lor. Prelucrarea și baterea șitei pe șarpantă o făceau meșterii șitari.

De la sfârșitul secolului al XIX-lea, la case, apoi și la unele anexe (grajdul, de pildă), s-a generalizat tehnica construirii pereților din zidărie de cărămidă, apărând un meșteșug nou, zidăritul, astfel că domeniul de activitate al dulgherilor s-a restrâns la construirea șarpantelor acoperișurilor. Învelitoarea tradițională din șită a fost înlocuită cu țigla, astfel că meșteșugul prelucrării și baterii șitei pe acoperișuri s-a restrâns iar, apoi a dispărut. Numărul dulgherilor s-a restrâns și el, astăzi mai sunt câțiva meșteri bătrâni care au activat înainte de al doilea război mondial. Uneltele tradiționale utilizate de dulgheri au fost *joagărul, fierăstrăul de mână, plancaciul* sau barda lungă, *barda, toporișca, dalta, fierul de curățat cepuri, vinclul, sfoara, metrul și creionul de dulgher*. Meșterii șitari foloseau *joagărul* pentru două mâini (pentru tăiat buștenii la lungimea dorită pentru șită), *toporul* sau un *cuțit* special și un *baros* din lemn (pentru despicat buștenii), *scaunul de șindrilit* (pe care fixau fiecare șindrila în vederea fasonării), *cuțitoaia* (numită și *mezdra*, cu care se fasonează și se îndreaptă fiecare șită, eventual se și taie la un capăt în diverse forme), *scaunul de horjit* (pe care se fixează cu pene un număr de șite, una lângă alta, pentru a li se face "horjul", în cazul șitei care se îmbină în acest fel), *horjul* (o lamă cu vârful îndoit și ascuțit, cu care se fac scobituri pe cantul gros al șitei).

Rotăritul

Un alt meșteșug specializat în prelucrarea lemnului a fost rotăritul. Rotarul confecționa în atelierul său toate mijloacele de transport tradiționale și uneltele de muncă (componentele din lemn), care erau apoi completate – după caz – de fierarul care executa părțile din fier. În general, clientul aducea la rotar lemnul potrivit – ca esență și dimensiuni – pentru lucrarea pe care o comanda. Rotarul executa lucrările pe bani, pe produse agricole sau pe material lemnos (pe care îl folosea la alte lucrări). Până aproape de zilele noastre căruța a fost mijlocul tradițional utilizat pentru transportul produselor agricole, al utilajelor, al lemnului de foc și pentru construcții. În afară de căruța obișnuită folosită în gospodăria fiecărui țaran, s-a confecționat un tip de căruță specială, căruța pentru cărăușie, numită odinioară *carul mocănesc*, de mari dimensiuni, având o mare capacitate de transport în ceea ce privește volumul și greutatea. Până pe la sfârșitul secolului al XIX-lea căruțele aveau osiile din lemn și abia după 1880 acestea au fost înlocuite treptat cu osiile din fier. La confecționarea căruțelor se folosea lemn de diferite esențe de foioase: frasin sau ulm (butucul roții), paltin (spitele și obezile), ulm, frasin, paltin (osia), ulm, frasin (inima), ulm (loitrele), frasin sau ulm (leucile), paltin (ceafa jugului). Căruța, o dată terminată de rotar, era dusă la fierar fie demontată în altă căruță, fie trasă pe propriile roți. Săniile se confecționau de obicei din lemn de fag. Coarnele și grindeul plugului se făceau din orice fel de foioasă, iar rotilele din fag sau salcâm. Grapele se făceau din frasin sau ulm, iar tăvălugurile din bușteni de stejar. Cozile pentru coase se făceau de preferință din ulm, dar și din frasin sau paltin. Greblele aveau rama din paltin, dinții din soc iar coada din ulm. Indiferent la ce anume îl folosea rotarul, lemnul trebuia să fie bine uscat, tăiat cu cel puțin un an înainte de prelucrare.

Ca suport al majorității lucrărilor sale, rotarul folosea *bancul* de lucru similar celui folosit de tâmplari, pentru confecționarea roților folosea *scaunul de rotărit*, iar butucurile de roți le făcea la *strung*. Ca unelte de lucru utiliza o gamă variată de *cuțitoaie* având lame de diferite curburi, *dălți* din oțel pentru săpat locașul spitelor în butuc, *ciocan din lemn*, *ciocan din fier*, *burghie* de diferite grosimi și lungimi confecționate de țigani fierari și *rindele* cu diferite profile.

Dogăritul

În gospodăria tradițională erau utilizate o serie de recipiente, vase pentru păstrat diferite produse sau pentru diferite activități de prelucrare a unor materii prime (fructe, lactate), care erau confecționate din lemn fie prin asamblarea unor componente (drepte sau curbate) numite *doage* în *cercuri* de nuiele sau din fier, fie prin scobirea unor trunchiuri de copac. Prima categorie de vase era realizată de dogari, iar a doua de meșteri țigani din Gârcini.

Dogarii confecționau o gamă variată de vase de diverse dimensiuni și forme: butoaie cu corpul bombat pentru păstrat vinul sau țuica, cu două capace

și prevăzute cu o gaură astupată cu un cep, căzi tronconice pentru păstrat varza murată, ciubere tronconice cu una sau două doage mai înalte și găurite pentru a putea fi transportate mai ușor, căzi de formă alungită pentru scăldat și pentru spălat haine și țesături, căzi pentru albit torturile de cânepă și in, precum și o gamă largă de vase folosite la stână pentru prelucrarea derivatelor din lapte. Uneltele și sculele folosite de dogari erau *joagărul* pentru tăierea buștenilor la lungimea dorită, *toporul* pentru despicat bușteni, *ciocanul de lemn* pentru bătut toporul la despicare, *plancaciul* (o bardă cu lama lungă cu care se cioplesc grosier doagele după despicare, dându-li-se forma curbată), o gamă foarte variată de *cuțitoaie* cu lamele curbate în diferite profile pentru obținerea curburii doagelor pe cele două fețe, *rindele* cu dălți drepte dar mai ales rotunjite pentru finisarea curburii doagelor, *rindeaua de gardină* pentru scobit în doage șanțul în care intră cele două capace, *cleștele* din lemn pentru doage, *pana* pentru fixat cercurile, *sfredele* cu burghie de diferite diametre pentru dat găuri la butoaie. Butoaiele pentru vin și țuică se făceau din stejar sau dud, butoiul sau cada pentru varză din fag, iar celelalte categorii de vase din doage se confecționau din lemn de brad, bradul alb fiind cel mai bun pentru vasele de la stână. Dogarul era acela care pune și cercurile din fier pe vase, din platbandă produsă industrial și cumpărată la kilogram; îmbinarea cercurilor o făcea cu nituri din fier, câte două pentru fiecare cerc.

Tâmplăria

În atelierele de tâmplărie se confecționau atât componente ale construcțiilor (ușile, ferestrele, scările, decorul traforat al streșinilor, prispelor și verandelor) cât și întreaga gamă de piese care alcătuiesc mobilierul casei și al anexelor gospodărești: paturile, mesele, scaunele, lăzile pentru haine (mai recent înlocuite prin dulapuri), credențuri pentru vase, rame de oglinzi și tablouri, lăzi și hambare pentru "bucate" etc.

Tâmplarul efectua aproape toate operațiile pe *bancul* de tâmplărie având un cadru mobil pe șurub din lemn sau din fier, pe care își putea fixa piesa aflată în lucru. Uneltele și sculele folosite de tâmplar erau: *fierăstrăul de mână* cu pânze interschimbabile și orientabile, diferite *modele* (tipare) pentru tăiatul cu fierăstrăul la diverse unghiuri, *vincluri* la 90°, la 45° și unul cu deschidere reglabilă, o gamă foarte variată de *rindele* având cuțite de diferite lățimi și profile, pentru îndreptat, finisat și dat profile, *prese* de diverse dimensiuni pentru strâns laolaltă piesele încleiate, *compas* pentru trasat cercuri, *metru de tâmplar* (odinioară gradat în țoli), *ciocane* de lemn și fier, *clești*, *sfredele* de diverse grosimi și lungimi, iar unii tâmplari aveau și *strung din lemn* mai ales pentru realizarea unor profile decorative.

După al doilea război mondial activitatea tâmplarilor s-a redus mult, mobilierul nu se mai comandă la tâmplar ci se cumpără gata confecționat. Astăzi atelierele de tâmplărie execută doar uși și ferestre, prelucrarea și finisarea lemnului făcându-se exclusiv cu mașini acționate electric (bantig, circulare etc.). *

* Pentru informațiile prețioase privind trecutul prelucrării și exploatării lemnului, aducem mulțumirile noastre următorilor săceleni: Ing. Radu Fărcaș, Șeful Ocolului Silvic Săcele; Szöcz József (n. 1930), Săcele, B-dul Brașovului nr. 56; Gödry Mihály (n. 1934), Săcele, Turcheș, str. Ciucaș nr. 21; Csukás Károl (n. 1937), Săcele, Satulung, str. Petöfi Sándor nr. 64.

OCUPAȚIILE DE BAZĂ ÎN SATUL DRĂGUȘ, ÎN SECOLUL AL XX-LEA*

Ioan-George ANDRON

INTRODUCERE

Situat în partea sud-vestică a județului Brașov și la poalele Munților Făgăraș, satul Drăguș dispune în hotarul său de un teren alcătuit în cea mai mare parte din șes cu denivelări ușoare.

Continuând o îndelungă tradiție transmisă din generație în generație, drăgușenii își asigurau cele necesare traiului prin propriile eforturi, economia tradițională – bazată pe cultivarea plantelor și creșterea animalelor – fiind în cvasitotalitate autarhică.

Din timpuri imemorabile și până astăzi, teritoriul extravilan al satului este împărțit în trei "hotare": *Bungetu* (spre Viștea de Jos și Viștea de Sus), *Din Jos* (spre Sâmbăta de Jos și Oltet) și *Din Sus* (spre munții de la sud de sat). În fiecare hotar se găsesc intercalate zone necultivabile, terenuri umede aflate în preajma unor pâraie, care au fost folosite dintotdeauna ca fânețe (*fânațe*) sau ca locuri de pășunat.

Suprafețele agricole deținute de gospodarii drăgușeni sunt cele obișnuite în Transilvania. Potrivit unei statistici din anul 1938¹, mai mult de jumătate din cele 308 gospodării din sat dețineau o suprafață cuprinsă între 4-8 ha, iar peste un sfert dețineau între 8-12 ha, ceea ce arată preponderența gospodăriilor de *mijlocași* cu suprafețe cuprinse între 4 și 12 ha, care alcătuiesc aproape 80% din gospodării.

Suprafața (ha)	Gospodării nr.	Gospodării (%)	Suprafața Jugăre ²	Suprafața (%)
sub 1	7	2,3	4	0,1
1-4	29	9,4	142	3,5
4-8	156	50,7	1.653	41,0
8-12	86	27,9	1.467	36,4
peste 12	30	9,7	766	19,0
TOTAL	308	100%	4.034	100%

O caracteristică a agriculturii din Drăguș o constituie fărâmițarea suprafeței agricole deținute de fiecare gospodărie în multe parcele mici denumite de drăgușeni *locuri*, repartizate în mod aleatoriu (ca rezultat al succesiunilor și tranzacțiilor care au avut loc de-a lungul timpului) pe cele trei hotare ale

* Acest studiu se bazează pe informațiile obținute în Drăguș în luna august 2001, în cadrul campaniei de cercetare efectuate de colectivul științific al Muzeului de Etnografie Brașov, sub coordonarea dr. Ligia Fulga.

satului. Numărul mediu al parcelelor deținute de o gospodărie este de 35, gospodăriile mici fiind mai puțin fărâmițate decât gospodăriile mari. O statistică din anul 1938 arată parcelarea proprietății în Drăguș (suprafața arăturilor, fânețelor și pășunilor) pe categorii de gospodării³:

Categoria gospodăriilor	Număr gosp.	Suprafața (jugăre)	Parcele extravilane	Media parcelelor pe gospodărie
sub 2 jugăre	7	4	18	2,6
2-7 jugăre	29	136	489	16,8
7-14 jugăre	156	1.536	4.807	30,8
14-21 jugăre	86	1.351	3.704	43,0
peste 21 jugăre	30	706	1.719	57,3
TOTAL	308	3.736	10.737	34,8

La Drăguș nu s-au comasat niciodată terenurile. Deși conștienți de avantajele pe care le-ar implica gruparea loturilor mici și risipite în suprafețe mai întinse și compacte (scurtarea distanțelor de parcurs, facilitarea efectuării lucrărilor agricole), din diferite motive sătenii au evitat să ia această măsură.

Ocupațiile de bază ale locuitorilor satului Drăguș din Țara Oltului, în ultima sută de ani, au fost cultivarea plantelor și creșterea animalelor, practicate în strânsă interdependentă.

Plantele cultivate asigurau atât principala hrană a oamenilor cât și a animalelor, iar animalele asigurau forța de tracțiune pentru mijloacele de transport și pentru utilajele agricole, constituiau o sursă de alimente și furnizau îngrășământul natural necesar fertilizării solului.

Atât soiurile de plante pe care le cultivau drăgușenii, cât și rasele de animale pe care le creșteau erau determinate de calitatea solului și de condițiile de microclimat. Datorită calității slabe a solului, nutrețurile obținute sunt de slabă calitate, ceea ce a determinat orientarea spre creșterea cu preponderență a bivolilor, mai puțin pretențioși în ceea ce privește hrana decât vitele cornute și caii. Pe de altă parte, gunoiul produs de bubaline – datorită nutrețului sărac pe care îl consumă – este și el mai puțin eficient, de aceea unii țărani din Drăguș cumpărau din alte sate gunoi produs de vite cornute și de cai.

Am structurat studiul nostru în două părți, unul dedicat cultivării plantelor iar celălalt creșterii animalelor, fiecare dintre ele incluzând trei perioade: prima perioadă tratează aspectele tradiționale ale celor două ocupații, caracteristice până la colectivizare (1900-1962), a doua tratează cele două ocupații în perioada ființării CAP-ului (1962-1990), iar a treia perioadă tratează aspectele actuale ale ocupațiilor, de la desființarea CAP-ului și până astăzi (1990-2001).

CULTIVAREA PLANTELOR 1900 – 1962

Pe parcursul multor generații, drăgușenii au învățat care plante se pot adapta solului sărac – *rece*, cum îl denumesc ei – pe care îl dețin, care sunt perioadele optime pentru diferitele lucrări agricole și cum să alterneze culturile pentru a obține recolte cât mai bune.

La începutul secolului al XX-lea, cea mai mare parte a terenului arabil era cultivat cu secară, hrișcă, porumb, ovăz și cartofi, alături de care se cultivau – pe suprafețe mici – plantele textile (cânepa și inul), dovleacul și fasolea.

Prin rotație, în fiecare an, unul din cele trei *hotare* era lăsat *ogor negru*. În anul următor, pe terenurile din hotarul lăsat *ogor* se semănau plantele cerealiere. După plantele cerealiere (în al treilea an) se cultivau plantele prășitoare, cartoful și porumbul. Deoarece sătenii dețin loturi în toate cele trei hotare ale satului (Bungetu, Din Sus și Din Jos), toate gospodăriile au în fiecare an culturi de cereale, de plante prășitoare și terenuri pentru pășunatul vitelor și oilor. Prin tradiție, ovăzul se cultiva într-o anumită parte din hotarul lăsat *ogor*, iar ciurdarii și ciobanii aveau grijă ca vitele și oile pășunate pe *ogor* să nu intre în lanurile de ovăz.

Exemplificăm rotația culturilor pe cele trei hotare în patru ani consecutivi:

	primul an	al 2-lea an	al 3-lea an	al 4-lea an
BUNGETU	ogor	grâu secară	porumb cartofi	ogor
DIN JOS	porumb cartofi	ogor	grâu secară	porumb cartofi
DIN SUS	grâu secară	porumb cartofi	ogor	grâu secară

Ogorul. Toamna, pe hotarul de pe care s-au recoltat – prin octombrie – plantele prășitoare (cartoful și porumbul) erau lăsate să pască bivolițele și oile. Primăvara, după topirea zăpezii, acestea erau scoase din nou la păscut, iar pe la 1 iulie se făcea *ogor*, adică se ara la o adâncime de circa 15-20 cm. Se făcea arătura în lături, începând de la mediana lotului, brazdele se întorceau spre exterior, iar pe mijlocul lotului rămânea un mic șanț numit *răzor*. Pe *ogorul* arat creștea din nou iarbă, iar vitele și oile erau scoase din nou la păscut. Nu toți țărani își arau în același timp loturile din partea satului lăsată *ogor* – aratul se desfășura într-un interval de circa două săptămâni – iar vitele și oile erau mutate din loc în loc, pe terenurile unde creștea iarba. Pe la mijlocul lunii august se făcea a doua arătură în *ogor* numită *intors*, de data aceasta arătura fiind de tipul *adunat la mijloc*, adică se începea aratul de la marginea lotului, iar brazdele erau răsturnate spre mediană, umplându-se *răzorul* rezultat la primul arat, după care se grăpa. Într-un interval cam de o lună de zile, între mijlocul lui august și mijlocul lui septembrie, fiecare gospodar își îngunoia loturile din *ogor*. Gunoii se transporta la câmp cu carul căptușit cu scânduri și era împrăștiat direct din car cu furca cu patru coarne din fier. În a doua jumătate a lunii septembrie, după îngunoire, se ara din nou.

Gunoii erau adunați într-o groapă amplasată în curte, lângă grajd. Grajdurile aveau pământ pe jos, iar urina animalelor se infiltra în pământ, fiind absorbită doar parțial în gunoi. Abia după al doilea război mondial unii gospodari și-au amenajat gropi de gunoi din ciment turnat în cofrag peste bolovani de râu, care asigurau o colectare mai eficientă a îngrășământului.

Aratul se făcea odinioară cu *plugul bătrânesc* – cum i se zice astăzi –, având *hieru plugului* și *cormanul* din fier, iar *grindeiul* și *coarnele* din lemn. *Rotilele* erau în întregime din lemn, doar rafurile care îmbrăcau obezile roților erau din fier. Se ara cu doi *tauri* (bivoli) sau cu două bivolițe înjugate la plug, mai rar cu boi și foarte rar cu cai, care erau foarte puțini în sat. Doar câțiva drăgușeni țineau cai, iar aceștia își asigurau nutrețul lucrând în parte fânețele unor sași de peste Olt, în Cincu, Cincșor și alte sate, care aveau fânețe de calitate și excedentare. Drăgușenii coseau fânul, îl întorceau și îl făceau căpițe; din 10 căpițe de fân făcute, 5 erau duse acasă la sas, iar 5 erau transportate cu carele la Drăguș.

În perioada interbelică, prin anii '30, urmând exemplul sașilor din satele de peste Olt, s-au cumpărat în sat *pluguri de hier* importate din Germania. Primele pluguri germane aveau doar piesele principale, active, din fier, iar grindeiul și coarnele erau confecționate din lemn de fag de gospodarii înșiși sau de rotarii din Drăguș. Apoi, au apărut pluguri germane *Patent* în întregime din fier, iar ulterior s-au produs și pluguri românești din fier.

Cerealele. Hrișca era singura plantă cerealieră care se semăna primăvara. Înainte de primul război mondial ea se cultiva pentru pâine, iar în perioada interbelică s-a mai cultivat pe suprafețe mici ca nutreț pentru animale.

Plantele cerealiere se cultivau pe terenurile din hotarul satului lăsat în anul precedent "ogor". Pentru semănatul grâului și secarei se foloseau boabe din recolta aceluși an; dacă vreun gospodar nu reușea să-și treiere grâul sau secara secerate în acel an până la însămânțat, împrumuta de la un vecin sau o rudenie un sac-doi de boabe. Înainte de semănat, se obișnuia ca grâul să fie tratat. Într-o *troacă* (covată de frământat pita) sau într-un *ciubăr* din doage se puneau o *haniță* (sau *măsură*, echivalentul a 15 kg sau 20 litri) de boabe peste care se turna un amestec de *zeamă de var* și *zeamă de piatră vânăită* preparat într-o găleată. Boabele se amestecau cu soluția, se puneau în saci și se duceau pe câmp. Pe terenul îngunoiat și arat se semăna, luând câte o mână de boabe din sacul legat pe după gât, iar la fiecare doi pași făcuți, semănătorul le împrăștia cât mai uniform pe holdă. După semănat, se grăpa cu grapa având cadrul din lemn și dinți din fier.

În deceniul patru al secolului al XX-lea au apărut în sat *mașinile de semănat* pe 15 rânduri – impropriu numite *mașini*, fiind trase de animale – fabricate în Germania. Au fost 7 asemenea mașini, dintre care una era proprietatea unui gospodar înstărit, celelalte fiind cumpărate și folosite în comun de grupuri de săteni asociați. După ce le foloseau pe pământul lor, aceștia le închiriau și altor săteni pe bani sau pe *bucate* (boabe de cereale). Cu acele mașini de semănat se semănau doar unele cereale (grâul, secara, ovăzul), nu și porumbul.

Primăvara, printre firele de grâu creștea o buruiană numită *cocoșei*, câte un fir răzleț de secară și fire de *mărăcini*, care erau smulse cu mâna sau tăiate de la rădăcină cu briceagul, apoi îndepărtate din lan.

Bătrânii își amintesc, din spusele părinților lor, că mai demult recoltatul cerealelor se făcea cu *secera* de către femei, iar bărbații legau în urma lor snopii și îi clădeau în *clae*.

După primul război mondial s-a trecut la seceratul cu coasa de către bărbați, iar femeile, în urma lor, făceau *legăturile* și legau *snopii*. Pentru secerat, coasa era prevăzută cu o *grebluță* de paltin (asemănătoare unei greble cu trei dinți lungi de circa 10 cm) fixată de *toporâie* prin intermediul unei nuiiele (de alun sau mesteacăn) arcuite numită *bătea*. Snopii erau clădiți în aceeași zi în clae, alcătuită la Drăguș din 30 de snopi așezați în cruce. Primul snop dintr-o cruce era frânt cu piciorul pe la mijloc și pus la baza crucii, cu paiele pe pământ și spicele deasupra. Peste el se așezau snopii cu spicele spre interiorul clăii, începând de la răsărit și continuând în sensul mișcării soarelui pe cer: miazăzi, apus, miazănoapte, răsărit ș.a.m.d. Clăile la Drăguș nu sunt fixate cu pari, ca în satele de la nord de Olt. În funcție de starea vremii, clăile erau lăsate pe miriște până se usca iarba cosită o dată cu paiele cerealelor și totodată se mai coceau și boabele. Apoi, snopii erau transportați acasă cu carul prevăzut cu *loitre* lungi de 3,5 metri. Carul intra în *aria șurii*, iar snopii erau descărcați și depozitați în *felderă* pe un pat de paie, să nu stea pe pământ. Uneori snopii ajungeau până la acoperișul felderii, aceasta neavând pod.

Șura era denumită construcția anexă care includea șura propriu-zisă sau *aria șurii*, flancată de *grajd* și de *felderă*. Până la primul război mondial cerealele se treierau cu *îmblăciul* în aria șurii, unde snopii erau așezați pe două rânduri *cap în cap* (cu spicele la mijloc), fără a se suprapune. Fiecare gospodar își *îmblătea* recolta sa, eventual se ajutau între ei vecinii sau rudeniile. Îmblăciul era identic cu cel folosit în alte zone din țară, fiind alcătuit din *dârjală*, o coadă lungă din lemn de alun, mai ușor, legată prin curelușe din piele de *hădărag*, bățul mai scurt, mai gros, mai tare și mai greu din lemn de fag, cu care se băteau snopii.

Prin anii 1920-1925 au fost aduse pentru treierat primele batoze, din alte sate. După 1930 vecinătățile din Drăguș (asociații de 50-60 de gospodari) au început să-și cumpere batoze proprii. Au fost patru batoze în sat, germane, marca *Neuman*, cu tobele de 900 și 1000 mm. Fiecare batoză era acționată de propriul motor pe benzină, având un cilindru de mare capacitate și o roată cu diametrul de circa 1,5 m – cu rol de volant – legată de roata batozei printr-o curea de transmisie din piele lată de 20 cm și foarte lungă (între batoză și mașină era o distanță de circa 10 m). Atât batoza, cât și motorul montat pe un cadru cu patru roți erau trase de câte un atelaj alcătuit din doi sau patru bivoli pe la gospodăriile fiecărui membru al vecinătății proprietare a batozei. În curțile unde șura era dispusă perpendicular pe lot (paralelă cu strada) mașina stătea în curte, batoza intra în aria șurii, iar snopii erau luați cu furcile din *felderă* și introduși direct în batoză. Paiele ieșeau la *curu* batozei, erau scoase în grădina din spatele șurii și apoi clădite în *șiră*. *Bucatele* (boabele cerealelor) ieșeau la *capu* batozei direct în sacii de cânepă, sortate în patru categorii. În curțile unde șura era dispusă în axul casei (perpendicular cu strada) atât mașina cât și batoza funcționau în curte iar paiele se clădeau în *șiră* în ogradă. După ce terminau de treierat cerealele proprietarilor, batozele erau purtate pe la alți săteni pentru un *uium* de 12% din boabele obținute, uium care se împărțea între proprietarii-acționari ai batozei.

Când autoritățile comuniste au introdus regimul *cotelor*, prin 1948, s-a interzis treieratul în curțile oamenilor, aceștia fiind obligați să treiere la *arie*, amenajată în fiecare an în hotarul cultivat cu cereale, într-un loc stabilit de autorități. Cele patru batoze din sat erau duse la arie, unde toți gospodarii trebuiau să-și transporte cu carele snopii de cereale și să-i clădească în *stoguri* aliniate pe două rânduri și grupate câte patru. După treierat fiecare sătean își ducea paiele acasă, iar din cerealele obținute un procent însemnat – în funcție de suprafața de teren arabil deținută de fiecare gospodărie – trebuia ”vândut” la stat la un preț derizoriu, mult sub prețul pieței, și dus la *Bază*, la Voila. Dintr-o recoltă de 12 sau 15 saci, unii gospodari duceau acasă de la arie 2-3 saci de boabe.⁴

Până la colectivizare, produsele cerealiere (grâul, seara și porumbul) erau măcinate la morile din Drăguș. În perioada interbelică au funcționat trei mori de apă: *Moara din Sus* a familiei Trâmbițaș, *Moara de la Șipot* care aparținea unei asociații de proprietari drăgușeni și *Moara din Jos* sau Moara Rogozarilor, de asemenea proprietatea mai multor săteni. Pentru a obține făină de calitate mai bună, unii drăgușeni se duceau la măcinat la moara sistematică din Viștea de Jos. În perioada ”cotelor” cerealele care le rămâneau sătenilor după achitarea obligației către stat erau măcinate tot la morile din sat. Tradițional, în fiecare gospodărie se afla un cuptor de pâine amplasat în tindă la casele bătrânești, iar la gospodăriile noi, într-o anexă.

Cartoful. Toamna, înaintea primei ninsori, terenul de pe care s-au recoltat cerealele se ara cu plugul, fără să se grăpeze. Primăvara, după topirea zăpezii, pe la începutul lunii aprilie, se ducea cu carul gunoiul, care era descărcat de-a lungul lotului în *câpițe* aflate la o distanță de 10-15 m una de alta, după cât de lat era terenul. A doua zi se duceau cu căruța sacii cu cartofi aleși pentru plantat, care se descărcau din loc în loc pe teren. Bărbatul trăgea o *brazdă* cu plugul, iar femeia mergea în urma plugului purtând într-o *corfă* (coș din nuiele împletite, cu fundul rotund) cartofi luați din sacii răspândiți pe teren și punea pe fundul brazdei, cam la 40-50 cm distanță, un cartof de mărimea unui ou sau 2-3 cartofi mai mici. Apoi femeia, ajutată de un copil sau chiar de bărbat, lua într-o corfă gunoi din câpița cea mai apropiată și punea câte o mână de gunoi peste cartofi. Următoarea brazdă trasă de plug acoperea cu pământ cartofii și gunoiul. În această brazdă (a doua) nu se plantau cartofi. În a treia brazdă trasă de plug se puneau din nou cartofi și gunoi pe care a patra brazdă îi acoperea, și așa mai departe. Deci, cartofii se plantau tot în a treia brazdă făcută de plug, astfel că între rândurile de cartofi rămânea o distanță de circa 50 cm. După plantatul cartofilor, terenul nu se grăpa.

După vreo două-trei săptămâni de la plantat, cu puțin înainte de a ieși din pământ frunzele de cartofi, terenul se grăpa cu grapa de lemn cu dinți de fier.

Când cartofii erau ieșiți din pământ cam la 20 cm, se făcea *prima sașă* cu prășitoarea numită *mașina de săpat*, confecționată în sat de gospodari sau de rotari (componentele din lemn) și de fierari. Avea un cadru lung cam de un metru și jumătate (format din două grinzi paralele) care avea într-un capăt roata (cu spițe din lemn și raf din fier), iar la celălalt capăt *coarnele* din lemn, ca la plug. De cadru erau fixate trei *sape* din fier, făcute de fierar. Ținută de coarne,

mașina de săpat era trasă de două animale – de obicei bivolițe – și tăia buruienile dintre două rânduri de cartofi. După prășitul cu prășitoarea, buruienile dintre cuiburile aceluiași rând erau tăiate manual, cu sapa.

A doua *sapă* (prașilă) se făcea la fel ca prima, pe la mijlocul lunii mai. A treia prașilă, numită *făcutul mușuroiului*, se făcea cu mașina de săpat, căreia i se adăugau două *cormane* din fier care răsturnau pământul în două laturi, spre cele două rânduri de cuiburi de cartofi.

Cartofii se recoltau toamna prin septembrie-octombrie, scoțându-se cu furcoiul cu patru coarne din fier, apoi se adunau în corfe din care se încărcau în saci, aceștia se duceau cu carul în gospodărie unde erau păstrați în beci, jos pe pământ.

Porumbul. Ca și cartoful, porumbul se semăna primăvara pe terenurile de pe care se recoltaseră în anul precedent cerealele, toamna pământul fiind arat.

În perioada interbelică, continuând o tradiție mai veche, primăvara terenul se ara și se grăpa, apoi se *brăzda*, adică se trăgeau cu plugul brazde cam la o jumătate de metru distanță. În brazde se puneau cu mâna gunoi, apoi peste gunoi se presărau, tot cu mâna, câte 4-5 boabe de porumb la un loc. Brazdele se acopereau cu pământ, cu plugul sau cu sapa. Prășitul se efectua în același fel ca și la cartofi. Au existat, tot pe vremea aceea, și câteva mașini de semănat porumb pe rânduri, acestea fiind proprietatea comună a unui grup de gospodari.

Plantele oleaginoase. Până pe la al doilea război mondial, uleiul comestibil se obținea, la Drăguș, din semințele de dovleac, care se semăneau o dată cu porumbul, presărând câte un sâmbure la câțiva metri distanță, în șirul de porumb.

Toamna, când erau copti, dovlecii se duceau în gospodărie și se dădeau la bivolițe și la porci, cruzi sau fierți. În prealabil se scoteau cu mâna sâmburii și se uscau la soare. După ce se adunau toți sâmburii și se uscau bine, erau duși în saci cu căruța la *ciocane*, adică la *piua de ulei* cu ciocane a lui Trâmbițaș. Instalația era acționată de forța apei râului Drăguș, fiind amplasată lângă moară și joagăr. Instalația de zdrobit semințele avea la bază un trunchi masiv de lemn lung de 4-5 metri, în care erau practicate vreo 10 scobituri cilindrice, în care cădeau ciocanele. Ciocanele glisau pe verticală, având fiecare câte o pană din lemn, agățată alternativ de câte un dinte încastrat în axul roții cu scocuri învârtit de forța apei. În scobituri se puneau sâmburii de dovleac, care erau zdrobiți de ciocane până se mărunteau ca făina. Aceasta era cernută cu o sită, apoi se puneau pe o vatră constând dintr-o lespede de piatră având diametrul cam de 80 cm, sub care se făcea foc. Făina se prăjea pe vatră amestecându-se să nu se ardă, apoi, așa fierbinte, se înfășura într-o țesătură de postav și se puneau la stors. Storsul se făcea într-o instalație cu berbeci verticali, care băteau în cap penele orizontale, care presau sacul cu făină din care ieșea uleiul, adunat într-un vas. După stors, în postav rămânea *turta* având un diametru de circa 30 cm, care se dădea la vite.

În perioada de după al doilea război mondial și până la colectivizare, uleiul comestibil se obținea din semințe de floarea soarelui care se duceau la fabrica de ulei din Avrig. Acolo semințele se vânturau alegându-se cele pline care se treceau prin mașina de descojit, miezul era măcinat, făina rezultată era prăjită, apoi introdusă într-o presă din care curgea uleiul și rămâneau turtele.

Fabrica își păstra uiumul, restul îl dădea oamenilor: pentru fiecare 5 kg de semințe se primea 1 litru de ulei. Turtele se dădeau la porci și la vite, după ce erau înmuiate în apă și zdrobite.

Plantele textile. Până după al doilea război mondial, fiecare gospodărie cultiva anual o suprafață cam de un ar (100 m²) cu cânepă, din care femeile țeseau pânză pentru îmbrăcăminte (cămăși, izmene), *lepedee* pentru pat și saci pentru bucate și cartofi.

Cânepa se semăna primăvara prin luna mai, pe ogor sau după orice altă cultură, cu condiția ca terenul să fie foarte bine gunoit și lucrat. Pământul se ara toamna, iar primăvara se ara o dată cu arătura pentru porumb și cartofi. În ziua stabilită pentru semănat, sau cu o zi înainte, se împrăștiă cu furca gunoiul pe întreg lotul. Se ara din nou și se semăna cu mâna dintr-un sac, împrăștiind semințele cât mai uniform.

Cânepa nu necesita nici o lucrare de întreținere și se recolta după seceratul cerealelor, pe la mijlocul lunii august. Se smulgeau din pământ cu mâinile *mănunchiuri* de fire cu rădăcină cu tot (pentru că și rădăcina conținea fuior) și se loveau de picior ca să cadă pământul de pe rădăcini. Mănunchiurile se lăsau jos pe pământ, iar după ce era smulsă toată cânepa, se *tindea*, adică mănunchiurile erau întinse ordonat, pe rânduri, și era lăsată să se usuce la soare două-trei zile, după cum era de cald. O dată uscată, cânepa se făcea *mănuși*, adică se adunau la un loc câteva mănunchiuri și se legau cu fire de cânepă.

De pe câmp, cânepa era dusă la *topit* la *topilă* la marginea satului în hotarul Din Sus, pe pârâul Vălcica. Pe marginile pârâului erau sute de topile, fiecare gospodărie având propria topilă care se păstra ani în șir. Pârâul Vălcica izvora în hotar, aproape de topile, avea un debit mic, lent și constant, nu se umfla după ploi. Topilele aveau un contur aproximativ circular, cu marginile supraînălțate cu sapa, apa având o adâncime de circa 20-25 cm. Înainte de a pune cânepa la topit, topilele erau *curățate*, trăgându-se cu sapa mărul deșus spre margini. Mănușile se așezau în topilă una lângă alta, iar peste ele se puneau niște prăjini lungi de 2-4 m având diametrul de circa 10 cm, pentru a le ține în apă. Deoarece apa nu acoperea complet mănușile ci doar pe jumătate, la câteva zile femeia întorcea fiecare mănușă pe partea cealaltă. O dată sau de două ori se întorceau mănușile în topilă. Dacă apa era caldă, cânepa se topea mai repede, cam într-o săptămână, iar dacă era rece topitul putea dura două săptămâni. Femeile verificau cam la două zile firele de cânepă rupând câteva fire, să vadă dacă sunt topite sau nu. Cânepa nu trebuia ținută prea mult la topit, deoarece firele își pierdeau elasticitatea și rezistența. Despre firele ținute prea mult la topit se spunea că *s-au copt*. Când se constata că sunt topite, mănușile erau duse cu carul la râul Drăgușel unde se spălau, agitându-se fiecare mănușă în apa curgătoare și limpede a râului până rămânea curată, albă (când erau scoase din topilă, firele erau închise la culoare, maroniu închis). Spălate toate mănușile, se duceau cu carul în gospodărie, se desfăceau legăturile și firele erau răsfirate la uscat, rezemate de garduri, de casă și de acareturi. Uneori se rezemau de gard și pe partea dinspre uliță, dar seara acestea se băgau în curte și erau scoase a doua zi dimineața. Cânepa era ținută la uscat, cam o săptămână, două, după cât era de cald.

Bine uscată, cânepa se zdrobea pe *frângătoare* și rezultau *fuioare* cu *puzderii* mai mari și mai mici, după cât de uscată fusese. Fuioarele se puneau la soare să se usuce bine puzderiile, apoi se dădeau la *melișă*, eliminându-se cea mai mare parte a puzderiilor. După ce se uscau iarăși la soare, fuioarele se dădeau pe *hehelă*, o scândură având fixată pe ea o placă de plumb în care erau înfipite sute de *acoaie* (ace de mari dimensiuni). În acele din hehelă rămâneau firele de calitate mai slabă, numite *stupă*, din care se torceau fire de urzeală și *băteală* pentru saci, *lipideauă*, *șterguri* și fețe de masă. Din fuiorul ce rămânea în mână se torceau fire pentru țesături mai fine, din care se făceau haine (cămăși, izmene). Fuiorul se torcea la Drăguș cu fusul și furca, în sat fiind doar câteva roți de tors acționate cu piciorul.

Cânepa pentru sămânță se semăna în lanul de porumb; o dată cu semănatul porumbului în brazde, din loc în loc se puneau și câteva (vreo 5) semințe de cânepă. La primul săpat al porumbului, se lăsa numai câte un fir de cânepă, cel mai mare, cealaltă se tăiau. Se dezvoltă o tulpină viguroasă, înaltă cât porumbul și cu diametrul de 1-1,5 cm, având un spic cu semințe în vârf. Înainte de recoltatul porumbului, când sămânța de cânepă era aproape coaptă (nu se aștepta coacerea deplină, să nu se scuture semințele), tulpinile se tăiau cu secera, se adunau în snopi, se legau și se duceau în gospodărie. În curte se puneau la un loc mai mulți snopi, sprijiniți unul de altul la vârf, și se lăsau să se usuce la soare. O dată uscați, snopii se dezlegau, iar în aria șurii tulpinile fie erau bătute cu îmblăciul, fie erau izbite de un *scaun lung* (laviță fără ladă) până cădeau jos toate semințele. Semințele se adunau la un loc, impuritățile mai mari se scoteau cu mâna, iar pentru îndepărtarea impurităților mici erau *vânturate*. În curte, într-o zi cu vânt, deasupra unui ciubar sau a unei troace de lemn, se dădea drumul dintr-un vas mai mic să curgă încet semințele; impuritățile, fiind mai ușoare, erau suflate de vânt, iar semințele, fiind mai grele, cădeau în recipient. Sămânța era păstrată până primăvara într-un sac depozitat la loc uscat, de obicei în podul casei.

Tulpinile groase rămase după scuturatul semințelor se puneau la topit în topilă, apoi se spălau și li se scotea cu mâna *teiul* (coaja). Partea lemnoasă se băga pe foc, iar teiul se dădea la meșteri frânghieri care confecționau din el frânghii. În perioada interbelică în Drăguș erau doi meșteri frânghieri: Gheorghe Sitea, zis Gheorghea lui Mihai, și Gheorghe Stoia, zis Gheorghea Piscului.

Inul se cultiva și se prelucra la fel ca și cânepa, dar pe suprafețe mai mici, iar sămânța era cumpărată, nu se obținea în gospodărie.

1962 – 1990

În 1962 în Drăguș are loc "cooperativizarea agriculturii", adică toți sătenii au fost obligați să se "înscire" cu pământul în Gospodăria Agricolă Colectivă (GAC), devenită ulterior Cooperativa Agricolă de Producție (CAP). Întregul teren al satului (arabil, fânețe, pășuni) a intrat la CAP, fiind lăsată gospodarilor câte o mică suprafață de teren sub numele de *lot individual*. Fiecărei gospodării i s-a lăsat un lot de mărime variabilă, *câte 15 ari de braț*, adică 15 ari pentru fiecare membru de familie adult care lucra efectiv la CAP. În 1988 suprafața totală a loturilor individuale însuma 120 ha.

Culturile pe terenurile CAP. CAP-ul a păstrat tradiția împărțirii terenului în trei hotare, doar că Bungetu a fost lăsat mai mult ca pășune, alternând cu precădere, pe celelalte două hotare (Din Sus și Din Jos), culturile de cartofi, de cereale păioase (grâu și seară) și de porumb. Aceste culturi se cultivau fiecare pe suprafețe mari, compacte. Doar la începuturile sale CAP-ul a utilizat ca forță de tracțiune boii și caii, care au fost luați în totalitate sătenilor, cu căruțe cu toț. Au fost luate mașinile de semănat, batozele și mașinile care le acționau. În primii ani după înființare, la CAP plantele cerealiere erau recoltate ca înainte, cu coasa. O vreme au fost utilizate *secerătoare* trase de tractor, asemănătoare cu mașinile de cosit iarba, un fel de combine primitive. Apoi, CAP-ul a folosit pentru lucrările agricole utilaje mecanice de la *Stațiunea de Mașini și Tractoare* (SMT) devenită ulterior *AGROMECC* – Ucea, secția Drăguș. Înainte de desființarea sa, în 1990, CAP-ul avea în dotare două camioane, un tractor UT- 650 și un autoturism de teren ARO. AGROMECC-ul dispunea la Drăguș de 24 tractoare UT - 650, 6 tractoare UT - 450, 1 tractor de 180 CP, 24 de pluguri, 5 grape cu discuri, 2 semănători pentru păioase, 2 semănători pentru porumb, 5 mașini pentru plantat cartofi, 5 combine GLORIA, 1 combină pentru furaje, 5 mașini pentru școs cartofi⁵.

În anul 1988 suprafața de teren deținută de CAP a fost utilizată astfel⁶:

CULTURA	SUPRAFAȚA (în ha)
Grâu și seară	430
Orzoaică de primăvară	40
Ovăz	221
Porumb	120
Cartofi	170
Căpșuni	40
Cicoare	20
Sfeclă furajere	10
Borceag	30
Fânețe naturală	212
Pășuni naturale	418
Livadă pomicolă	180

CAP-ul cultiva cartofi pe suprafețe întinse, îngunoite, arate și grăpate cu tractoarele. Plantatul se făcea cu mașini speciale trase de tractor, pe 4 sau pe 6 rânduri. Se făceau două prașile cu mașina de prașit pe două sau trei rânduri, trasă de tractor, după care țărani colectivști tăiau cu sapa buruienile dintre cuiburi. După cele două prașile se făcea mușuroi cu mașina de prașit echipată cu sape adecvate pentru această lucrare.

Se constată diversificarea culturilor CAP-ului și introducerea unor culturi noi, necultivate niciodată pe terenurile individuale: căpșuni, cicoare, sfeclă furajeră, pomi fructiferi.

Cultura de căpșuni s-a introdus în 1982. Lucrările de întreținere și recoltarea s-au efectuat manual de către membrii cooperatori, care își luau o

anumită suprafață (rânduri) în lucru, CAP-ul vindea recolta de căpșuni la CLF, iar jumătate din suma de bani obținută o împărțea membrilor cooperatori, proporțional cu suprafața lucrată.

Cultura cicoarei a fost impusă de stat din 1984, producția trebuind să fie livrată Fabricii de Cicoare din Brașov, la prețul stabilit de stat.

Sfecla furajeră s-a cultivat după 1984 ca hrană pentru bivolițele de lapte ale CAP-ului.

Borceagul s-a cultivat doar după 1988, tot ca nutreț pentru bivolițe.

CAP-ul a început să cultive, în ultimii doi ani înainte de desființare, un amestec de plante furajere perene, *fleum* și *festuca* (denumite împröpiu *iarbă de Sudan*), pe o suprafață de circa 80 ha din cele 212 ha de fânețe. Aceste plante furajere, o dată semănate pe teren arat, asigură timp de 10 ani, fără nici o lucrare de întreținere, câte o recoltă pe an, iar dacă terenul este fertilizat cu îngrășăminte chimice, se obține și o a doua recoltă, *otava*. Fânul rezultat era foarte bun pentru bivolițe, mai bogat în substanțe nutritive decât fânul comun.

Livada pomicolă a fost înființată în anul 1985 în hotarul Din Sus, în locul numit *Margini*, din jos de Mănăstire. Constituită în două ferme pomicole, avea plantate 60 ha cu meri, 60 ha cu pruni și 60 ha cu vișini. După 1990 livada nu a mai fost întreținută și este în stare de degradare.

În anul 1988, CAP-ul a asigurat membrilor cooperatori o retribuție în natură constând în produse agricole, calculate în procente din producția CAP-ului din acel an⁷:

Produsul	Procentul din recolta totală	Cantitatea retribuită cooperabilor
Grâu	12 %	220 tone
Porumb	15 %	147 tone
Cartofi	15 %	684 tone
Fân	50 %	405 tone
Paie	50 %	427 tone

Culturile pe loturile individuale. Loturile individuale primite de drăgușeni în folosință se schimbau de la an la an în hotarul De Sus și hotarul De Jos, în funcție de rotația culturilor efectuată de CAP. Loturile erau repartizate cooperabilor primăvara, terenul fiind arat în toamna precedentă, de obicei după recoltarea păioaselor. Toate lucrările agricole (aratul, grăpatul, gunoarea, prășitul, transportul) pe loturile individuale erau efectuate de gospodari cu bivolițele, utilajele, căruțele și uneltele proprii.

Indiferent ce cultivase CAP-ul pe acel teren, pe loturile individuale drăgușenii cultivau invariabil cartofi, care se puteau planta chiar și 2-3 ani la rând pe același teren. Era considerată cultura cea mai rentabilă chiar în condițiile unei recolte mai slabe, tot era mai avantajoasă față de alte culturi. Pe loturile individuale cartofii se cultivau după aceleași metode ca și înainte de colectivizare.

Cartofii erau folosiți în alimentația familiei, pentru hrănirea porcilor și a bivolițelor, mai ales a vițelor. Pentru multe familii, cartoful constituia o sursă de venituri bănești sau produs de schimb. Cartofii ce prisoseau nevoilor gospodăriei erau vânduți în Regat (îndeosebi în zonele sudice ale Olteniei către Dunăre,

unde nu se cultivă cartofi) pentru bani sau la schimb, pe boabe de porumb sau de grâu, în echivalentul greutateii (1 kg de cartofi = 1 kg de porumb = 1 kg de grâu). De obicei pentru transport se asociau mai mulți drăgușeni și închiriau un camion.

Porumbul s-a cultivat în mică măsură pe loturile individuale. Pe terenul arat de cu toamna, primăvara se împrăștia gunoi, apoi se ara, se grăpa, iar însămânțatul porumbului se făcea cu mașina de semănat pe rânduri. Boabele erau măcinate la moara din sat ca făină pentru mămăligă sau ca uruială pentru porci.

În timpul CAP-ului, pe loturile individuale nu s-au cultivat cereale păioase.

1990 – 2001

După desființarea CAP-ului, în 1990, oamenii și-au recăpătat în mare parte pământurile, tot fărâmițate în multe loturi, dar repartizate pe alte terenuri decât le-au avut. Astăzi suprafața totală agricolă este de 2.170 ha, din care: 1.080 ha teren arabil, 750 ha fânețe naturale și 330 ha pășuni. Pe terenul arabil se cultivă anual circa 250 ha cartofi, 200 ha grâu, 200 ha ovăz, 150 ha secară, 40 ha porumb, iar restul suprafeței îl ocupă plantele furajere perene preluate de la CAP⁸.

În ultimii zece ani se practică aceleași culturi agricole ca și înainte de colectivizare: grâu, cartofi, secară și porumb. Se aplică rotația culturilor, bienală însă, nu trienală ca înainte. În general, se alternează de la an la an cultura plantelor păioase (grâul și secara) cu plantele prășitoare (cartoful și porumbul), dar nu se mai ține seama de împărțirea tradițională în cele trei hotare (Bungetu, Din Sus și Din Jos). Unii gospodari cultivă cartofii chiar și doi ani la rând pe același lot.

Grâul se macină pentru făină de pâine la moara comunală cu trei pietre care funcționează electric. De când în sat există o brutărie (inițial a CAP-ului, actual, brutărie comunală) tot mai mulți săteni apelează la serviciile ei. Majoritatea familiilor din sat dau făină la brutărie. În schimbul a 2 kg de făină și 5.000 de lei, brutăria livrează o pâine de 2 kg. Foarte puțini locuitori cumpără pe bani pâine de la magazin sau de la brutărie.

În ultimii 10 ani s-au produs mari schimbări în domeniul mijloacelor de muncă folosite în agricultură. Doar un mic număr de gospodării (circa 10 %) mai folosesc *druganele* (bivolite) la muncile agricole și la tracțiune, majoritatea folosesc cai – al căror număr a crescut considerabil – și tractoarele. Semănatul cerealelor se mai face cu mâna, din sac, dar din ce în ce mai mult se folosesc mașinile de semănat pe rânduri. Prășitul cartofilor și al porumbului între rânduri se face atât cu prășitoarele trase de cai, cât și cu mașinile de prășit tractate de tractor, iar prășitul pe rânduri, între plante, se face tot manual, cu sapa. La recoltatul cerealelor se folosesc exclusiv combinele, iar recoltarea cartofilor se face atât cu mașinile, cât și manual.

Sunt peste 100 de tractoare particulare, din care cam trei sferturi au 450 CP și un sfert au 650 CP. Tractoarele mijlocii trag pluguri cu două brăzdare, iar cele mari trag pluguri cu trei brăzdare. Se utilizează pe scară largă prășitoarele

pentru porumb și cartofi pe 3 și 5 rânduri, trase de tractoare. Pe lângă discutoarele fostului CAP, se folosesc multe grape metalice de construcție artizanală. Semănatul cerealelor se face cu cele 10 mașini de semănat pe rânduri existente în sat. Pentru transportul produselor agricole și al gunoiului, la atelaje de cai și bivolițe se folosesc și carele și căruțele (un car de dimensiuni mai mici) din lemn. După colectivizare, de la an la an, la tot mai multe căruțe le-au fost înlocuite vechile roți din lemn cu rafuri din fier cu roți din cauciuc recuperate de la mașini, astfel că mai sunt în sat doar câteva căruțe tradiționale cu roți de lemn. Pentru tractoare se folosesc atât căruțele cu roți de cauciuc, cât și vreo 70 de remorci metalice monoax cu roți de cauciuc de construcție artizanală, având o capacitate de transport de 2-3 tone.

După desființarea CAP-ului, pe terenurile ce și le-au recăpătat, drăgușenii plantează cartofii printr-un procedeu nou. Pământul este întâi arat cu plugul și grăpat cu grapa trasă de tractor, cai sau bivolițe. Apoi, cu un utilaj asemănător cu un plug numit *marcator*, se trag *rozoare* (mici șanțulețe paralele la o distanță de circa 50 cm între ele) în care se împrăștie gunoi cu mâna dintr-o copaie sau cu furca direct din căruță și *complexe* (îngrășăminte chimice) cu mâna dintr-o găleată. În rozoare se plantează cu mâna cartofii la circa 0,5 m distanță, apoi rozoarele se acoperă cu pământ trăgând o brazdă superficială cu plugul tras de un cal sau de două bivolițe. Lucrările de întreținere constau în două prașile și mușuroit, executate cu aceleași unelte și în același mod ca și înainte de cooperativizare.

Pentru plantatul cartofilor se utilizează și *mașina de pus cartofi* pe două sau pe patru rânduri, trasă de tractor, pe teren îngunoiat, arat și grăpat, după metoda ce fusese aplicată de CAP pe terenurile sale.

Producția agricolă vegetală și animală acoperă în general necesarul propriu al locuitorilor, doar la producția de cartofi se realizează un surplus, care este valorificat pe piețele din sudul țării. Angrosiști, din județele Dolj și Vâlcea mai ales, vin cu camioane și cumpără pe bani cartofi din Drăguș sau aduc în schimb porumb și grâu. Unii producători din Drăguș își duc ei înșiși cartofii în Regat și îi valorifică fie pe bani, fie schimbându-i pe porumb sau grâu.

CREȘTEREA ANIMALELOR

1900 – 1962

Alături de cultivarea plantelor și în strânsă legătură cu aceasta, creșterea animalelor a constituit de asemeni o ocupație de bază a drăgușenilor. Potrivit statisticii din anul 1938⁹, în Drăguș erau 1.118 bubaline (107 bivoli, 616 bivolițe, 395 tineret), 34 cornute (12 boi, 12 vaci, 10 tineret), 53 cabaline (37 cai, 12 iepe, 4 tineret), 1.771 ovine, 932 porcine și 12.124 păsări de curte.

Bubalinele. Proporția covârșitoare a bubalinelor (*drugane* sau *drigane*, cum le zic drăgușenii) față de celelalte animale mari își are explicația în calitatea slabă a solului, care produce un nutreț sărac în substanțe nutritive, constând în fân natural, solul și clima nefiind prielnice plantelor furajere cu conținut nutritiv ridicat (trifoiul, lucerna, borceagul). Or, bivoliții sunt mai puțin pretențioși în ceea ce privește hrana și întreținerea decât vitele cornute și caii, dar sunt animale

puternice și fac față la fel de bine lucrărilor agricole și nevoilor de transport. Ei au înlocuit treptat bovinele, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, după înființarea de către stat a unei ferme de bivoli la Șercaia, în 1879. Deja în anul 1896 în Drăguș bubalinele depășeau ca număr bovinele (486 bivoli față de 479 bovine)¹⁰.

Până la colectivizare, majoritatea gospodăriilor țineau patru bivolițe (două de lapte și două juninci) sau chiar șase. Erau însă și gospodării care aveau opt sau zece capete de bubaline. Bivolițele cu lapte erau mulse, laptele fiind utilizat doar pentru consumul familiei, nefiind lăptărie în sat. Din laptele de bivoliță se făcea caș (preparat cu cheag, ca și cașul de oaie), care se consuma ca atare sau era frământat și amestecat cu puțină sare. Vitele care prisoseau, tineretul mai ales, erau vândute la târgurile din Sâmbăta de Jos, Viștea de Jos, Arpașu, Făgăraș sau Cincu, fiind principala sursă de venituri bănești pentru cei mai mulți gospodari. Hrana pentru bivolițe o constituiau fânul, cocenii de porumb și chiar paie de secară sau de grâu.

Bivolițele erau ținute în grajd, iar vara erau scoase la pășune. De la mijlocul lunii mai până după secerișul cerealelor, bivolițele *sterpe* erau ținute la pășunea comunală din hotarul Din Sus, mai jos de mănăstire, cam la 8 km de sat, unde și pășteau și dormeau pe timpul nopților. Bivolițele cu lapte erau pășunate lângă sat pe ogor, iar seara erau aduse de ciurdari în gospodării, unde erau mulse și dormeau în grajd. Vacile pășunau într-un *ciopor* (turmă) separat de bivolițe. În perioada interbelică erau în sat vreo 4-5 ciopoare de bivolițe și vaci. După seceratul secarei și al grâului, toate ciopoarele de bivolițe și vaci erau duse pe miriști, deoarece printre paie de cereale creștea o iarbă foarte bună de păscut.

Drăgușul a avut și *munte*, adică pășune comunală în poienile din pădurile de fag de la poalele Munților Făgăraș. Oamenii plăteau la Primărie o taxă pentru fiecare cap de bivoliță ținută vara la munte. Un ciopor de bivolițe *sterpe* (juninci și vaci gestante care urmau să fete toamna) erau duse la pășunea de la munte de pe la mijlocul lunii iunie până la recoltatul cerealelor. În pășunea din locul numit *Golu* era o casă din bârne de lemn de brad încheiate în cheotori, acoperită cu șită, având două încăperi (tinda și casa) în care dormeau *ciobanii de vaci* și *ciobanii de oi*. Vitele dormeau în aer liber, pe un loc neîmprejmuit. Ciobanii de obicei dormeau tot în aer liber, lângă vite, doar pe vreme de ploaie dormeau într-o colibă improvizată sau în casă.

Ovinele. Creșterea oilor este de veche tradiție în Drăguș, marea majoritate a gospodăriilor țineau un număr de oi care le furnizau brânză pentru alimentație și lână din care femeile confecționau țesături pentru îmbrăcămintea de iarnă și țesături groase de interior.

În perioada interbelică, în majoritatea gospodăriilor se creșteau și câteva oi, 8-10-12 capete, toate din rasa țurcană cu lâna groasă și aspră. Doar după al doilea război mondial au apărut un număr mic de țigăi cu firul de lână mai subțire și moale, care s-au *corcit* cu țurcanele, rezultând oile *stogoșe*, dar acestea erau puține. Statistica din 1938 ne arată o medie de 5,4 oi pe gospodărie. În Drăguș nu s-au ținut niciodată capre.

Pe timpul iernii oile erau ținute în gospodării, în șop, în felderă sau în grajd (nu însă în același grajd cu bivolițele sau cu vacile). Când fătau, prin

februarie, oile cu mieii erau ținute câteva zile în casă, la căldură, împreună cu oamenii. Apoi erau scoase din nou în felderă, în șop sau în grajd, dar erau separate de oile sterpe printr-un țarc din lețuri, din scânduri ori chiar prin loitrele de la car. Iarna oile erau lăsate, ziua, prin curte și în grădină, fiind hrănite cu fân și chiar cu paie de cereale. Oilor cu mieii li se dădeau și boabe de porumb, iar mieilor, până ieșeau la pășune, li se dădea *făină de mălai*. Dacă pe timpul iernii, se topea zăpada și apăreau *ochiuri* (porțiuni de teren fără zăpadă), unii scoteau oile la păscut pe anumite *fețe de coastă*, pe marginea pâraielor ce brăzdează hotarul satului (valea Hotarului, pâraul Crângului). Gospodarii cu oi mai multe inițiau iarna scoaterea oilor la păscut pe miriști și pe fânețe. Erau păzite de un membru al familiei sau de ciobanul care îngrijea de obicei oile vara, adunând de regulă și oile unor vecini, din cei care aveau oi mai puține. Dimineața, oile erau adunate, scoase la păscut, iar seara, se aduceau pentru înnopțat la gospodăriile lor.

Comuna avea în proprietate *muntele*, adică o suprafață din Munții Făgăraș cu păduri, pășuni în zona mai joasă din poieni, precum și pășune alpină. Primăvara, în fața bisericii unde era adunată lumea după slujbă, primarul scotea la licitație pășunea pentru oi din *Muchea Drăgușului*, pentru a fi arendată pe timpul verii. Licitația era câștigată de candidatul care se angaja să dea cea mai mare cantitate de brânză proprietarilor de oi și totodată pretindea de la aceștia cea mai mică sumă de bani pentru fiecare oaie ținută la pășune.

Câștigătorul licitației se numea – în această calitate – *stăpânul de munte* și se ocupa de organizarea celor trei *cârduri* (târle) de oi care vor văra la munte: *mânzările* (oile cu lapte), *sterpele* (oile care încă nu au fătat) și *mieii* (fătați în acel an).

Tot stăpânul de munte angaja *baciul* și pe *ciobani* pentru o sumă de bani fixă stabilită prin negocieri prealabile. Uneori baciul și ciobanii erau recompensați și printr-o cantitate de brânză. În plus, baciul putea primi și un porc din cei ținuți de stăpânul de munte la stână sau dreptul de a-și ține acolo propriul porc. Stăpânul de munte asigura baciului și ciobanilor hrana pe durata stânei (făină de porumb, slănină, ceapă, ocazional pâine și mai rar cartofi), pe care le-o ducea cu măgarii la interval de câteva zile la stâna mânzărilor. Baza alimentației ciobanilor consta însă în mămăligă, brânză și jintiță (lapte acru).

La 21 mai se *suiau oile la munte*, iar *alesu' oilor* (coborâtul lor în sat) avea loc între 29 august și 1 septembrie. Toți drăgușenii care aveau oi le dădeau vara la munte. În dimineața de 21 mai, toți proprietarii de oi își duceau oile acasă la stăpânul de munte (în curte și-n ogradă), unde erau separate în trei țarcuri, pe categorii: mânzările, sterpele și mieii (în țarcul mieilor intrau și berbecii). Oile erau luate în evidență de stăpânul de munte, care scria într-un registru numele, prenumele, porecla proprietarului, numărul total de oi și pe categorii. Pe baza aceluși registru, la *alesu' oilor* din 29 septembrie fiecare proprietar de oi plătea o sumă de bani. Oile fiecărui proprietar erau însemnate cu un semn specific, fie la ureche, constând în *furcuță* (crestături cu foarfecele) sau *gaură* (orificiu făcut cu preduceaua), fie erau *boite* (vopsite) pe cap ori pe spate.

După ce se adunau toate oile în cele trei țarcuri, ciobanii le suiau la stână la munte. *Stâna* era o construcție permanentă a satului folosită în fiecare

an, indiferent cine era stăpânul de munte, cu pereții din bârne rotunde de brad prinse la colțuri în cheotori, învelită cu șită și având o singură încăpere¹¹ numită tot *stână*. În interiorul stânei era *vatra* deasupra căreia era agățată *căldarea* pe o rudă sprijinită pe două furci înfipte în pământ. Pe patru *pociumbi* (pari bătuți în pământ, înalți de un metru) se afla *patul pentru cași*, o poliță lată, din bârne despicate în două, pe care se țineau cașii la dospit. Sub "pat" se aflau lespezi de piatră pe care se țineau *burdușii* de brânză până venea stăpânul de munte la stână și-i cobora în sat. Într-un colț al stânei, pe cetină de brad și pe un cojoc, dormea noaptea baciul, șeful stânei. În afară de căldarea de aramă, celelalte vase folosite la stână (pentru muls și prepararea laptelui) se țineau agățate în cuie pe pereții exteriori ai stânei. După unele informații¹² la munte a fost și stână cu două încăperi: una mai mare, cu *vatra*, în care se prepara brânza și dormea baciul, și o încăpere mai mică, în care se păstrau burdușii de brânză. În apropierea stânei, la vale de aceasta, era *strunga* oilor, un teren cu perimetrul poligonal împrejmuit cu trunchiuri de brazi având crengile necurățate, așezate două-trei unul peste altul. În partea strungii dinspre stână era amenajat *comarnicul*, locul unde se mulgeau oile. Podit cu trunchiuri de brad despicate în două și acoperit într-o apă cu scoarță de brad și cetină, comarnicul adăpostea vreo trei *uși*, deschideri prin care oile ieșeau din strungă pe rând la muls. Mulgătorii se așezau în timpul mulsului pe câte un butuc din lemn de brad.

De trei ori pe zi, dimineața când se crăpa de ziuă, la amiază și seara, oile mânăzări erau mulse. Înainte de muls erau băgate de ciobani în strungă, de unde *strungarul* le *da la muls* prin ușile comarnicului. Oile mulse stăteau în afara strungii până după terminarea mulsului, când ciobanii mâncau, apoi plecau cu oile la pășune. Numai pentru muls erau băgate oile în strungă, noaptea dormeau în preajma strungii.

Laptele era muls în *găleata* din doage de brad ținută de mulgător între picioare. Avea o capacitate de 10-15 litri, era mai înaltă pe o parte și prevăzută cu o *cană* legată cu sfoară de două doage găurite. Din găleți laptele se deșerta în căldarea de aramă de 50 de litri, care stătea în stână, lângă *vatră*. După terminarea mulsului, în laptele din căldare se punea *cheagul*. Cheagul era preparat de baci din *rânză* de miel sau de vițel de lapte (care nu a mâncat fân sau iarbă, numai a supt lapte). Rânza se păstra uscată, iar la stână cheagul se scotea din ea, se sfărâma, se spăla și se amesteca cu lapte și sare, apoi se păstra sub formă lichidă tot în rânză sau într-o sticlă. Baciul turna cheag (o cantitate știută de el din experiență, nici prea mult, nici prea puțin) în căldarea cu laptele proaspăt muls, călduț. Dacă laptele se răcise, înainte de a pune cheagul era încălzit un pic la foc. Laptele cu cheagul se amesteca ușor cu *mestecătorul*, un lemn cioplit ca o paletă. Cam într-o jumătate de ceas, laptele se încheaga. Se amesteca cu mâinile și se aduna cașul din zer, se băga pe sub el o *față de masă* țesută din cânepă, se scotea din căldare și se punea în *crintă*. În fața de masă pusă pe crintă, cașul era frământat cu mâinile vreo 10 minute să mai lase zer, apoi fața de masă se lega, iar peste ea se puneau un *capac* (un fund din blană de brad) și peste capac se puneau un bolovan. Se lăsa la presat de la un muls la altul (de dimineața până la prânz, de la prânz până seara sau de seara până dimineața), apoi cașul se răsturna din fața de masă pe *patul* pentru cași, unde se lăsa la *dospit* două-trei-patru zile. Cașii preparați într-o zi se puneau pe pat unul peste altul.

Căldarea, cu zerul rămas după ce fusese scos cașul, se puna pe foc la fiert, până se făcea urda sub forma unui precipitat. Urda se lua cu o strecurătoare cu coadă (de demult se folosește strecurătoare din tablă emailată) și se puna într-un săculeț din pânză de cânepă țesută la război. Săculețul de urdă se atârna în stână într-un cui să se scurgă zerul până la următorul muls, când se scotea din săculeț și se păstra până venea stăpânul de munte la stână și-l lua o dată cu brânza.

Cașul dospea câteva zile pe patul pentru cași. Durata dospitului depindea de temperatură: dacă era cald, dospea mai repede, dacă era frig, dospea mai greu. O dată dospit, cașul era tăiat cu cuțitul în bucăți *cât să le ții în mână și se da pe răvar* (se sfărâmau) într-un *ciubăr* din doage. După ce în ciubăr erau sfărâmați mai mulți cași, se frământau bine cu sare, apoi se îndesau cu pumnul în burduf, care, după ce se umplea cu brânză, se cosea cu ață de cânepă sau bumbac cu o *undrea* (un ac mare). Burdufii cu brânză erau păstrați pe bolovanii de sub pat, până îi lua stăpânul de munte care îi ducea la el acasă, în beci, și îi împărțea proprietarilor de oi, fiecăruia cât i se cuvenea, după numărul de oi de lapte date la stână.

Burduful se prepara de la oile tăiate sau chiar moarte accidental. Pielea cu blana *belită* (jupuită) se întorcea cu blana la interior și se ținea la cald câteva zile (la soare sau lângă sobă) până ce blana cădea de pe piele. Se curăța – cu un cuțit special asemănător unui șpaclu – pielea de blana rămasă și se spăla bine în apă. Apoi se înmuia în zer, se storcea și se puna la uscat pe o prăjină. Înainte de a fi umplut cu brânză, burduful era înmuiat în zer sau în apă caldă, apoi era stors.

În afară de burduf, brânza se mai putea păstra și în *scoartă* (coajă) de brad, dar acest procedeu era mai rar utilizat la Drăguș. Baciul descojea de jur-împrejur trunchiuri de brad, obținând o coajă de formă cilindrică pe care o cosea pe margini, iar la fund puna un capac din scoartă de brad decupată circular numit *fund*, susținut de două bete fixate în cruce în patru găuri făcute cu briceagul în cilindru. După ce era umplut cu brânză bine îndesată cu pumnul, cilindrul era acoperit cu un *capac* tot din scoartă de brad.

Tot cam la două zile, stăpânul de munte urca la stână să vadă cum stau lucrurile, ducea baciului și ciobanilor mâncare, încărcată pe unul sau doi măgari pe care-i conducea de căpăstru, el mergând pe jos. Măgarul avea pe spinare o șa din lemn, legată pe sub burtă cu chingă, iar pe șa se puneau desagii sau sacii. Mâncarea o lăsa la stână, de unde își luau partea și ciobanii de la cârdurile de sterpe și miei. Uneori, stăpânul de munte dormea o noapte la stână, fiind departe de sat, dar putea coborî și în aceeași zi. De fiecare dată când urca la stână, stăpânul cobora în sat cu brânză.

Sterpele aveau alte locuri de pășunat decât mânăzările și mieii. *La Golu* pășunau și dormeau sterpele, unde ciobanii aveau un *bordei* din lespezi de piatră acoperit cu pământ.

Mieii și berbecii pășunau mai sus, pe munte, la pășunea alpină *În Crintă*. Ciobanii sterpelor și mieilor foloseau același bordei din piatră, unde își păstrau alimentele pe care și le aduceau de la stână. Își făceau foc în fața bordeiului (sau în bordei, dacă ploua) la care fierbeau mămăliga. Dormeau afară, lângă oi, pe cojoace. Sterpele și mieii dormeau în ciopoare separate, aflate cam la 50-100

de metri. Dimineăta plecau la pășunat, sterpele în jos de bordei, iar mieii mai sus de bordei, locurile de pășunat fiind aproape.

Șeful stânei, angajat de stăpânul de munte, era baciul. El răspundea de stână, mulgea oile, făcea cașul și brânza. Până la al doilea război mondial baciul și ciobanii erau numai din Drăguș, apoi au început să fie angajați și ciobani sau baci din Mărginimea Sibiului (din Rășinari și Jina) și din Argeș. Din Mărginimea Sibiului erau angajate uneori chiar *băcîte*.

La stână, pe lângă *baci* mai erau doi *ciobani* care îngrijeau mînzările, le pășunau, le păzeau zi și noapte, le adunau la muls și mulgeau și ei. Erau ajutați de un *strungar* care dădea oile la muls, aducea apă de la izvor, spăla vasele de la stână, aducea lemne pentru foc, ajuta pe baci la prepararea brânzei. Strungarul nu pleca cu oile la pășune. El dormea în stână cu baciul, jos pe cetină și pe cojoc. În dosul stânei, într-un țarc acoperit cu cetină, stăpânul de munte ținea câțiva porci, care erau hrăniți cu zer dar și pășteau în jurul stânei.

Cârdul sterpelor era păzit de doi ciobani (un cioban și un ajutor), la fel și cârdul micilor.

La 29 august (uneori la 30 august și chiar la 1 septembrie) coborau de la munte cele trei cârduri de oi. La marginea satului stăpânul de munte amenaja un țarc din *lese* (lețuri) în care ciobanii băgau pe rând oile, în această ordine: mînzările, sterpele, mieii și berbecii. După ce toate mînzările intrau în țarc, fiecare proprietar își alegea oile sale, le scotea din țarc și le dădea în grija unui cioban pe care îl angajase dinainte să-i pășuneze oile până la iarnă. După ce erau scoase toate mînzările, în țarc intrau sterpele. Fiecare proprietar își alegea sterpele sale și le da în grija ciobanului. La fel se proceda apoi cu mieii și cu berbecii.

După ce își lua în primire toate oile sale, fiecare proprietar plătea stăpânului de munte suma de bani convenită pentru fiecare cap de oaie, potrivit înțelegerii făcute cu trei luni înainte, la 21 mai. Dacă lipsea o oaie sau un miel, ciobanul cârdului respectiv trebuia să justifice cu probe, în fața proprietarului și a stăpânului de munte, cauza morții. Proba o constituia blana oii, care purta semnele specifice diferitelor cauze de deces (sfâșiată de urs, căzută în prăpastie). Pentru moartea unei oi din cauze obiective, paguba o suporta proprietarul oii. Pe baza declarațiilor ciobanului și a probei confirmate de veterinar, proprietarul primea o mică despăgubire de la Asigurări. În cazul în care ciobanul nu putea justifica dispariția unei oi, paguba o suporta ciobanul cârdului respectiv, căruia stăpânul de munte îi reținea din banii conveniți.

O dată separate toate oile pe proprietari, în prima noapte, toate oile dormeau pe câmp sau în ograda proprietarului, păzite fiind de cioban. Deoarece fiecare familie din Drăguș deținea un număr mic de oi, mai mulți proprietari se asociau și angajau un *cioban de toamnă* pentru un cârd format din câteva sute de oi (circa 200-300 de capete). În preajma celui de-al doilea război mondial la Drăguș erau trei sau patru cârduri de toamnă.

Ciobanii de toamnă erau angajați chiar în ziua în care coborau oile de la munte, pe loc. Uneori putea fi cioban de toamnă chiar unul dintre ciobanii care au vărat oile la munte, dar de cele mai multe ori erau angajați alți ciobani. Se făcea o licitație ad-hoc între ciobanii candidați pentru păzitul cârdurilor de toamnă, fiecare oferindu-și serviciile pentru o anumită sumă de bani pe cap de

oaie. Proprietarii își alegeau ciobanul nu neapărat cel mai "ieftin", ci țineau seama și de calitățile acestuia, de priceperea și de seriozitatea lui. Acesta era angajat numai pe bani, o anume sumă fixă pe cap de oaie. Pe durata pășunatului de toamnă ciobanul purta toată răspunderea asupra oilor luate în grijă. Ciobanii aveau și ei propriile oi, pe care le pășunau împreună cu cele ale oamenilor, astfel că era direct interesat să le pășuneze cât mai bine, să conducă cârdul pe locurile cât mai bune de păscut, pe miriștile și pajistile din hotarul satului. Ziua, oile pășteau, iar noaptea, dormeau în câmp, păzite de ciobanul care dormea alături de ele, înfășurat în cojoc. Toamna mânăzările nu se mulgeau.

Când zăpada acoperea pământul, iar oile nu mai puteau paște, ele se alegeau. Ciobanul își conducea cârdul într-o curte (dacă era din Drăguș, în curtea lui, dacă nu era din sat, într-o altă curte) unde veneau proprietarii și își alegeau oile. După ce plăteau ciobanului suma convenită pentru fiecare cap de oaie, le duceau în gospodăriile lor.

1962 – 1990

În 1962, când s-a înființat CAP-ul, toți caii și boii (cu harnașamente și cu car sau căruță) au fost luați de CAP. Plugurile și prășitoarele nu au fost luate de CAP. Gospodăriile care nu aveau cai sau boi au trebuit să predea o bivoliță.

Majoritatea bivolițelor au rămas la oameni, în propriile grajduri, fiind folosite la efectuarea lucrărilor pe lotul ajutorilor, la transportul cu căruța al gunoiului și al produselor agricole. Marea majoritate a gospodăriilor au avut în timpul CAP-ului o pereche de bivolițe, pe care le hrăneau cu coceni de porumb (de pe lotul propriu sau cumpărați de la cei ce nu țineau animale, ori din Sâmbăta de Jos sau Olteț, unde nu prea țineau oamenii vite acasă), cu fân (primit în cantități mici de la CAP sau cosit prin șanțuri și râpe), dar și cu paie (din baloți primiți de la CAP). Se apreciază la 600-700 numărul bivolițelor ținute de particulari pe vremea aceea.

În acele timpuri și bivolițele particulare erau scoase la păscut, în locurile aprobate de conducerea CAP-ului, locuri mai rele decât cele pe care pășteau bivolițele CAP-ului. Cam de pe două-trei ulițe ale satului se aduna un *ciopor de vite* (denumire generică folosită în sat pentru bivolițe) format din 70, 80, până la 100 de capete, fiecare ciopor fiind păzit de câte un *ciurdar* angajat de proprietarii animalelor. Vitele erau scoase la păscut dimineața și se întorceau seara.

Laptele furnizat de bivolițe – consumat dulce sau preparat sub formă de caș sau brânză – a constituit un aliment important pentru săteni. În timpul CAP-ului în sat a funcționat pentru o perioadă de timp o lăptărie, unde unii gospodari vindeau surplusul de lapte. Vițeii erau tăiați pentru carne sau erau vânduți clandestin, mai ales la orașe, la Făgăraș sau la Brașov.

CAP-ul deținea și el bivolițe, ferma zootehnică a CAP-ului din Bungetu având 11 grajduri, în care, în anul 1988, existau 1.480 capete (635 cu lapte și 845 tineret). Producția de lapte a fost de 9.740 hl, iar cea de carne de 158 tone. Bivolițele cu lapte erau pășunate în apropierea grajdurilor, iar după secerișul cerealelor erau ținute pe miriști. Bivolițele sterpe erau pășunate din jos de mânăstire, unde înnoptau în saivane din lemn acoperite cu țigla. CAP-ul avea și

tauri pentru prăsierea bivolițelor. Pentru transportul diferitelor produse, CAP-ul a întreținut și un număr de 24 de cai (12 atelaje)¹³.

CAP-ul nu a ținut oi, acestea rămânând în proprietatea particularilor care au continuat să le întrețină ca și înainte, doar că pe timpul CAP-ului nu toți drăgușenii își dădeau vara oile la stâna de la munte. Unii, mai puțini, își vărau oile la Ardeal, în satele de pe malul drept al Oltului (Cincșor, Cincu, Bruiu, Toarcla, Dealu Frumos, Merghindeal, Agnita ș.a.). Sașii din acele sate, dar și unii români, aveau oi mai multe decât drăgușenii și aveau pășuni bune. Veneau oameni din acele sate, din cei care aveau oi mai multe, la cunoștințe de-ale lor din Drăguș și se înțelegeau asupra condițiilor în care vărau oile, câte kilograme de caș sau telemea dădeau pentru fiecare cap de oaie ținută la pășunea lor. Stânele din Ardeal țineau între 1 mai și 1 octombrie, o perioadă mai lungă decât dura stâna de la munte datorită condițiilor climatice mai blânde. Organizatorii stânelor din Ardeal veneau ei înșiși sau trimiteau ciobani care adunau oile din Drăguș și le mânau la stânele lor. Cașul sau telemeaua erau aduse de ciobanii din Ardeal, cu căruța sau cu mașina de teren ARO, de câteva ori pe parcursul unei veri la proprietarii oilor din Drăguș. Ciobanii din Ardeal erau plătiți atât în bani, cât și în porumb pentru fiecare oaie pășunată de ei, în quantum diferit pentru mânăzări și pentru sterpe.

1990 – 2001

În zilele noastre (2001), la stâna de la munte vărează numai sterpele, mieii și berbecii. Mânăzările pășunează în hotarul satului, în jurul pădurii Dumbrava, la locul numit *Tablă*, numai timp de o lună, între 1 și 31 mai. În intervalul 31 mai – 29 august mânăzările pășunează *La Saivan*, lângă mânăstire. Șeful de stână, ajutat de ciobani, mulge oile și tot el face brânza (telemea și caș, foarte rar brânză de burduf), pe care o duce acasă la el, de unde fiecare proprietar de oi își ia partea convenită. Șeful stânei este ales dintre proprietarii de oi mai multe, în funcție de câtă brânză se angajează să dea oamenilor și câți bani pretinde pentru fiecare oaie ținută la pășune. În acest an se dau fie 7 kg de telemea și 1 kg de urdă, fie 3,5 kg brânză de burduf, sau 6 kg de caș și 1 kg de urdă. Sunt cele mai mari cantități de brânză primite de proprietari pe cap de oaie, niciodată nu s-a dat mai mult, doar mai puțin.

După desființarea CAP-ului, în anul 1990, se țin în continuare bivolițe în gospodării, dar în număr mai mic. A crescut însă numărul vacilor; în anul 2001 existau 535 capete de animale de lapte, dintre care 381 bivolițe și 153 de vaci. A crescut numărul cailor, ajungând în 2001 la 90 de capete. Pășările de curte se cresc în toate gospodăriile, numărul lor fiind estimat la peste 10.000, din care circa 90% sunt găini, restul sunt rațe, găște și curcani¹⁴.

În gospodăriile individuale se țineau și porci. Până la înființarea CAP-ului se creșteau porci din rasa Bazna, care au fost corciți din ce în ce mai mult cu porci din rasa Marele Alb, care au înlocuit astăzi aproape complet rasa Bazna. Atât în timpul CAP-ului, cât și după desființare, în gospodăriile drăgușenilor

se țineau în jur de 850 de porci, care erau hrăniți cu cartofi fierți amestecați cu făină de porumb sau de seară.

Note:

1. Al. Bărbat, *Drăguș – Un sat din țara Oltului (Făgăraș). Structura economică a satului*, București, 1944, p. 14
2. 1 jugăr cadastral = 0,57 hectare (n.a.)
3. Al. Bărbat, *op. cit.*, p. 16
4. Informație de la Gheorghe Tătaru zis Grecu (n. 1916), Drăguș, Ulița Mare nr. 488
5. Date furnizate de dl. Ing. Liviu Popa, Ulița Codrari nr. 280
6. Date furnizate de d-na Maria Sofonea, fosta președintă a CAP Drăguș, Ulița Mare nr. 406
7. Date furnizate de d-na Maria Sofonea
8. Informații primite de la dl. Ing. Liviu Popa
9. Al. Bărbat, *op.cit.*, p. 45
10. *Ibidem*
11. Informație de la Solomon Stoia zis Monu Vetii (n. 1922), care a fost cioban în anii 1935-1940, Drăguș, Ulița Mică nr. 188
12. Tătaru Gheorghe zis Grecu (născut la 22 aprilie 1916)
13. Informații primite de la d-na Maria Sofonea
14. Date furnizate de dl. Ing. Liviu Popa

BISERICA ROMÂNEASCĂ DIN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA. CONTRIBUȚII.

Constantin BĂJENARU

Sub aspect religios, secolul al XVIII-lea a fost, pentru Transilvania, unul al marilor schimbări și frământări, ca și al numeroaselor conflicte confesionale. În chiar anii premergători acestui veac, asistăm la acțiunile concertate ale Statului austriac și ale Papalității pentru atragerea românilor ardeleni la religia catolică. În condițiile Reconquistei de după asediul Vienei, au fost elaborate, prin cardinalul Kollonich, principiile politicii religioase austriece în răsăritul Imperiului, în spiritul deciziilor Conciliului de la Florența, însemnând unificarea ecleziastică parțială cu Biserica romană și renașterea ritului grecesc.

Inițiativele Bisericii catolice au impus Curții imperiale de la Viena adoptarea unei strategii proprii, în concordanță cu obiectivele sale politice, în privința Transilvaniei, unde era confruntată cu opoziția nobilimii calvine, determinând acțiunea de fortificare a catolicismului, redus la tăcere în timpul principilor calvini. Astfel, Unirea românilor cu Biserica Romei, în formula unificării parțiale, servea scopului politic ce urmărea înfăptuirea unității structurilor eterogene ale Imperiului habsburgic.

Înainte de toate, actele Unirii religioase a unei părți a românilor transilvăneni, din anii 1697 și 1698, reflectă atât principiile Conciliului florentin, cât și pe cele ale clerului superior român, inspirate de propriile necesități, remarcându-se astfel exigențele doctrinare ale Unirii, dar și revendicările social-politice și religioase ale românilor.

Totuși, chiar și în urma promisiunilor austriece, de altfel avantajoase, marea majoritate a românilor n-a voit să-și renege religia tradițională spre a îmbrățișa una dintre religiile "recepte", reacția acestora fiind una de respingere, manifestată de-a lungul întregului secol al XVIII-lea în forme diverse, mergând de la proteste scrise până la răzvrătiri fâțișe.

Această atitudine de respingere o întâlnim permanent în Țara Făgărașului și în Țara Bârsei, zone cu preponderență românească, considerate de către autoritățile austriece ca două dintre cele mai importante bastioane ale rezistenței ortodoxe, aflate de altfel și la granița cu Țara Românească, eminentamente ortodoxă. Dacă mai marii Bisericii românești au primit Unirea cu Roma, nu același lucru s-a întâmplat în cazul preoților de rând și al țăranilor, care s-au opus din răspuțeri acesteia.

Imediat după actul din 5 septembrie 1700, românii făgărașeni și cei brașoveni au declarat că nu primesc Unirea cu nici un chip, acțiunea lor fiind sprijinită și de către domnitorul muntean Constantin Brâncoveanu. Iată ce povestește protopopul brașovean Radu Tempea despre acest eveniment: "În vreme ce au ieșit vlădica pe poarta Mitropoliei, mergând din cetatea Alba-Iulia să-și ia domnia, iar după ce ... i s-a închinat steagul țării și s-a unit cu alții în glas de surle și trâmbițe și de tobe și ieșind din cetate a venit la Mitropolie, acolo a arătat punctele de mai sus scrise, care vor să le ție.

Atunci Brașovenii ... și Făgărașenii cu toți s-au lepădat, că nu le vor ține, iar ei împingându-i din spate i-au scos din mănăstire ...”¹.

Dintr-o altă cronică brașoveană, aflăm continuarea episodului amintit: ”[...] cu prilejul instalării lui Atanasie, fiind chemați înaintea acestuia și a iezuitului Bárányi, li s-a pus întrebarea: «primi-vor ei unația, precum a primit-o vlădica al nostru și cu țara ...; precum au vrut așa au făcut, iară noi brașovenii aceasta nicidecum nu primim, să facă împăratul și țara cu noi precum va vrea, că noi nu vom fi uniți». Așijderea au răspuns și făgărașenii, fiind de acolo trimiși popa Cârstea și popa Ioan Făgărașeanu. Acest răspuns i-a învățat Constantin Vodă Brâncoveanu, că aflând Măria Sa de acest lucru ... că de la împărăție nu este poruncă să facă sila la unație, numai cine o vrea de bună voie să se unească, și așa făcând știre acest fericit Domn cu taină s-au întărit brașovenii și făgărașenii de nu s-au plecat la unire. Iar dacă au răspuns brașovenii și făgărașenii că nicidecum nu se vor uni, au strigat asupra lor: «... afară, afară că nu sunteți din soborul nostru» ..., i-au scos cu mare necinste din Mitropolie, dându-le brânci și bătându-i cu toiege pe cap [...] i-au pus la pază până a doua zi.

A doua zi i-a chemat vlădica, fiind și pater Barod Baranyi, întrebându-i iarăși: vor să se unească, și neputând să-i plece nicicum, căci nu era poruncă împărătească să silească pe nimeni, n-au avut ce să le facă, ci încă au răspuns înaintea vlădicăi că «de acum nu te vom mai avea ca pe un Vlădică, nici nu te vom mai pomeni la biserică [...], ci toate ale legii noastre vom avea de la mitropolitul Țării Românești» ...”².

În anul 1701, preoții și țăranii brașoveni și făgărașeni au mers la protonotarul Ioan Sarosi ca să înainteze un protest scris împotriva Unirii. În fața acestuia ”au mărturisit ... răspicat și cu toată îndrăsneala că ei de Atanasie nu vor asculta, cu papistașii nicidecum nu se vor uni, ci vor păstra întru toate neschimbată legea lor cea veche; de astfel, vor purta sarcinile obștești după cuviință”³.

La 5 iulie 1701, Constantin Brâncoveanu trimitea o scrisoare de îmbărbătare către brașoveni, în care lauda atitudinea făgărașenilor: ”Înțeles-am că și părinții de la Făgăraș și alți creștini pravoslavnici, iarăș asemenea nimic nu s-au alunecat cu firea, ci ș-au păzit cinstea legii sale, care și de aceasta mult ne-am bucurat [...], de vreme ce noi acea sfântă beserecă o am ridicat și o am făcut cu aceea nădejde că o închinăm preasfințitei săborniceștii a răsăritului besereci și că va fi prân puțință preoții și creștinii lăcuitoari de acolo, de aceea pravoslavie, să nu să lipsească și noi iar zicem, cu ceea ce ne va fi prin puțință a-i căuta și a-i păzi nu vom lipsi”⁴.

Acțiunea antiunionistă a românilor din Țara Bârsei și din Țara Făgărașului a căpătat o formă organizată sub conducerea lui Gavril Nagyszegi, cărturar și bun organizator, care fusese o perioadă secretar al Mitropoliei din Alba-Iulia. În numele preoților și credincioșilor din Șcheii Brașovului, Zărnești, Tohan și Râșnov, al negustorilor din Brașov și al câtorva preoți din Țara Făgărașului și părțile Alba-Iuliei, Nagyszegi înaintează un protest Guvernului, în care încearcă și să asigure o nouă conducere ortodocșilor, rămași fără ierarhie bisericească în

urma trecerii la catolicism a Mitropoliei de la Alba-Iulia, organizând un consiliu director format din preoți și mireni.

”Pentru această îndrăzneală, austriecii îl arestează [...]. Inflexibil, Nagyszegi își continuă acțiunea de protest, redactând memorii în închisoarea de la Sibiu și amenințând chiar cu iminența unei răscoale populare, în cazul în care stăpânirea va continua să-i oblige pe români să-și schimbe credința [...].”⁵

După acest moment, românii brașoveni și făgărășeni au ieșit formal de sub jurisdicția episcopului Atanasie și a urmașilor săi, intrând sub jurisdicția mitropolitului din București, iar după anul 1716, când Oltenia ajungea sub stăpânirea austriacă, intrau în jurisdicția mitropolitului de Râmnic și, prin aceasta, sub cea a mitropolitului de Karlowitz.

Semnarea actului Unirii, desființarea Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei și crearea, în locul ei, a unei Episcopii unite supuse arhiepiscopului romano-catolic maghiar au condus la criza autorității ecleziastice ortodoxe, sesizabilă și la nivelul mentalului. Ca atare, găsindu-se dintr-o dată fără păstor, românii ortodocși cer sprijinul mitropolitului din Karlowitz, considerând că sunt mai înrudiți cu ortodocșii sârbi decât cu românii greco-catolici.

Cei ce aderaseră la Unire au fost excluși, din acel moment ei formând o nouă solidaritate, care nu mai era ”cea închisă – tradițională a preotului iobag”. Ca urmare, ”românii ortodocși au trecut la rezistența pasivă, evitând să-i cheme pe preoții uniți la momentele importante ale vieții lor – botez, nuntă și înmormântare – și refuzând să mai frecventeze biserica pentru a participa la slujbe”⁶

Împotrivirea a fost accentuată și de încercările înființării Episcopiei unite cu sediul la Făgăraș, încercări receptate ca un gest de sfidare la adresa românilor majoritar ortodocși. Însă, ca de obicei, aceștia nu au fost luați în seamă și, în anul 1721, Papa Clement XI hotărâ înființarea sediului episcopal la Făgăraș, prin preluarea bisericii *Sfântul Nicolae*, construită de C. Brâncoveanu, având ca venituri ”3800 de florinți și 15 creștari din bunurile fișcușești (fiscale – n.n.), Beșimbac și domeniul Gherlei”⁷. Despre această acțiune G. Bariș spunea: ”Nu fără plan precugetat și rumegat a defipt (stabilit) Carol VI, scaunul episcopiei unite mai întâi la Făgăraș, aproape de fruntaria meridională a țării, pentru că din acel punct înaintând cu propaganda catholică, mai întâi să șteargă urmele reformațiunii calviniene câte au mai rămas din trecut, după aceea să-și asigure fidelitatea românilor prin catolicizare cu atât mai curând, cu cât țările ortodoxe de sub turci sperau în salvarea lor de către Rusia”⁸.

Ales ca episcop unit în anul 1715, Ioan Giurgiu Pataki s-a instalat în scaunul episcopal de la Făgăraș abia în 6 august 1723. Acest eveniment și momentele premeditate sunt consemnate de către I. Lupaș: ”Anul 1723, fiind în Brașov preoți protopopul Florea Baran și popa Radu sin popei Radu Tempe și popa Tudor sin protopopului Florea, și popa Statie sin protopopului Vasile Grid, iunie 20, au venit în Ardeal și vlădica Ioan Potochi, umblând vreme de vreo 5 ani în Beci (Becs – Viena, n.n.), în Roma și la Zagreb, unde s-au vlădicit de niște arhierii uniți, și umblând din loc în loc, pân la Aug. 6, au intrat în Făgăraș cu mare pofală [...]. Când au fost Avg. 6 în zioa de Preobrajnie (Schimbarea la față), se aflară toți protopopii Ardealului în Făgăraș, ca tot omul să iasă înaintea vlădicăi, iar care nu va eși va fi birșag (amendă – n.n.) cu 12 fl”⁹.

După cedarea bisericii *Sfântul Nicolae* greco-catolicilor – ortodocșii făgărășeni rămânând câteva decenii fără biserică proprie –, primii care au venit în ajutorul ortodocșilor "au fost brașovenii, români și greci, nu numai cu cărți și obiecte de slujbă, dar au semnat și ei plângerea ortodocșilor făgărășeni, ba mai mult, au însărcinat pe delegatul lor, negustorul Criștof Voicul, care avea drum la Viena, să le susțină cu tot dinadinsul și cauza făgărășenilor. Acesta a plecat la Viena, la 21 februarie 1724, și a fost silit să rămână acolo un an și jumătate, partea cea mai mare din timp stăruind pentru cauza bisericii din Făgăraș, decizia asupra ei fiind mereu amânată, pentru ca la urmă să i se spună că nu se putea hotărî nimica, pretextându-se că nu se găsesc anumite acte în cerere [...]"¹⁰.

În sprijinul făgărășenilor a intervenit și văduva lui Constantin Brâncoveanu, doamna Marica, în 8 aprilie 1724, la baronul Viechter, director la Camera aulică, acesta ordonând o anchetă oficială, în urma căreia i-a cerut lui Ioan Pataki, la 12 aprilie și la 16 septembrie, să restituie ortodocșilor biserica, dar dispoziția sa n-a fost aplicată din cauză "că membrii catolici ai camerei aulice au făcut dări de seamă mincinoase la conferința ministerială care avea să decidă definitiv cauza. Nici cererile înaintate mai târziu de făgărășeni nu le-au adus mai multă dreptate"¹¹.

Conflictul dintre făgărășeni și episcopul Pataki a fost permanent, așa cum se desprinde și din scrisoarea protopopului brașovean Florea Baran către Cristoph Voicul, din 3 martie 1725, aflat încă la Viena: "[...] Alta facem dumitale știre, că la Martie 1 ne scrie preotul Toma din Făgăraș și cu orășenii de acolo, cum că la Februarie 26 a adunat vlădica sobor mare în Sâmbăta și a cerut judecată de la soborul lui pentru Făgărașeni, nefiind nici un făgărășean de față, pentru că nu-l țin pe el vlădic și să-l pomenească, și a făcut și blestem asupra preotului Toma și asupra orășenilor și le-a trimis poruncă și le-au pus zi până în 15 zile și iar până în 15 zile, de nu vor merge la dânsul și să se supue voiei lui [...]"¹².

Pataki a făcut tot ce i-a stat în putință pentru consolidarea Unirii, printre acțiunile sale pozitive făcându-se remarcate cele de pe tărâmul școlar – mulți tineri români, chiar și din Țara Românească, au fost trimiși să studieze în școlile iezuite din Transilvania (Cluj, Sibiu, Brașov), sau în cele din Viena și Roma, aceștia contribuind la răspândirea culturii în mijlocul românilor.

Însă, de cele mai multe ori a acționat cu duritate și uneori cu violență împotriva românilor care nu cedau în fața noii confesiuni: a luat cu forța, ajutat de armata imperială, biserici ale ortodocșilor; pedepsea pe făgărășeni și brașoveni cu amenzi sau cu închisoare dacă nu voiau să treacă la uniaticism; i-a oprit de la săvârșirea slujbelor pe preoții ortodocși; a împiedicat credincioșii să participe la serviciile religioase din mănăstirile ortodoxe etc.¹³ Mănăstirile și schiturile erau considerate de Pataki ca fiind cel mai mare rău pentru biserica greco-catolică, în secolul al XVIII-lea existând, între Brașov și Sibiu, peste 100 astfel de lăcașuri. Acestea și legăturile călugărilor lor cu cei din mănăstirile de dincolo de munți au fost cea mai mare piedică în calea întinderii uniaticismului în Transilvania după 1700. Datorită acestui fapt, documentele austriece ale vremii nu încetează să se plângă de acești călugări, "care treceau granița de la sudul și răsăritul Carpaților, la nordul lor"¹⁴.

Moartea lui Pataki (29 oct. 1727) a adus o oarecare derută și tulburare în sânul bisericii greco-catolice, determinând Guvernul ardelean să adopte o serie de măsuri pentru preîntâmpinarea unei crize puternice, printre care unele împotriva preoților ortodocși, învinuiți de subminarea unirii: "[...] văzând și aflând că din zi în zi în mai mare măsură cresc intențiile rele și munca schismaticilor popi români, s-a crezut că e nevoie să se publice în toate localitățile ca de acum cine dintre acești Români se face popă român de către un episcop schismatic, în taină sau furiș, și pe adevăratul popă unit se silește să-l gonească oricum, să facă tulburare între ei, acela să fie îndată pus la contribuție și să fie supus și la purtarea altor îndatoriri. Cu un cuvânt, cine nu-și poate aduce un act doveditor de la Atanasie, de la baronul Ioan Pataki sau de la alt episcop unit adevărat, acela îndată să dea bir și să fie supus și altor sarcini, ba chiar și domnului de pământ să-i facă slujbe [...]"¹⁵.

Aprobarea numirii următorului episcop – Ioan Micu – a întâmpinat unele greutăți, motiv pentru care nu a fost instalat în scaunul episcopal din Făgăraș decât la 28 septembrie 1732. În acțiunea sa de consolidare a uniunii, a încercat să ridice o mănăstire greco-catolică, de rit grecesc (basilitană), călugării ei urmând a fi o "prelungire a brațelor sale", care să-l reprezinte în regiunile mai îndepărtate, să propage unirea cu Roma și, prin școli, să răspândească cultura în rândul poporului.

Din rațiuni politice și religioase, guvernul Transilvaniei ajunsese la concluzia că Făgărașul era situat prea la marginea Principatului și prea aproape de Țara Românească. Acest lucru l-a mulțumit pe Micu-Klein, căruia Făgărașul nu-i fusese niciodată pe plac, mai ales datorită bătăilor de cap pe care i le dăduseră ortodocșii de aici, sprijiniți și de vecinii lor din Țara Bârsei. Și Micu dorea un sediu episcopal cât mai în centru, alegând în acest scop Blajul, vis împlinit prin Diploma imperială din 21 august 1738. Din acest moment, Făgărașul pierdea rolul central în cadrul Bisericii greco-catolice, fiind trecut pe o linie periferică.

Disputele confesionale au continuat și în timpul episcopatului lui Micu-Klein, dar și după exilarea acestuia la Roma. Cea mai puternică acțiune împotriva uniunii a fost cea inițiată de călugărul Visarion Sarai și care a cuprins întreg sudul și sud-estul Transilvaniei. Din cauza puternicei reacții împotriva Unirii observate la românii din Țara Făgărașului și Țara Bârsei, în iunie 1745, guvernatorul Transilvaniei, contele Ioan Haller, a ordonat căpitanului districtului Făgăraș să organizeze o adunare a preoților și boierilor uniți și neuniți, în cadrul căreia să se discute polemic asupra punctelor Unirii. Adunarea s-a ținut la 17 iulie 1745, din partea uniților reprezentant fiind protopopul Vasile Barani (fost preot ortodox în Făgăraș), iar purtător de cuvânt al ortodocșilor a fost desemnat preotul Vasile din Sâmbăta de Sus (viitor egumen al mănăstirii de acolo). Impresia generală, în urma disputei, a fost aceea că protopopul Barani, "iute din fire, a pierdut jocul, iar turburarea în acel district crescuse și mai tare"¹⁶.

După câțiva ani, ortodocșii făgărașeni trimiteau o scrisoare patriarhului sârb Arsenie Ioanovici (28 noiembrie 1747) în care, după ce îi garantau că nu vor ceda uniunii, cu toate nedreptățile la care sunt supuși, îl rugau să-i ia și pe ei sub tutela sa, cum i-a luat pe brașoveni: "... ne rugăm milei preasfinției, fiind

ca niște oi fără de mai mare păstor și ca o corabie fără de ocârmuitor, împresurându-ne valurile potrivnicilor credinței noastre pravoslavnice și noi nemaiputând, cu acele valuri, a ne mai lupta, cădem rugându-ne noi orășenii aceștia neuniți, împreună cu preotul nostru, ca să ne cuprinzi și pe noi sub preasfințite aripile preasfinției tale, precum ai primit și pre Dumnealor orășenii de la Șcheii Brașovului, sub acea stăpânire în care se află dumnealor [...]”¹⁷. Din motive necunoscute, însă, pățimașul apel al făgărășenilor n-a avut efectul scontat, aceștia rămânând în continuare la voia soartei.

Jumătatea de secol al XVIII-lea se încheia cu noi acțiuni ale ortodocșilor întru apărarea credinței, acțiuni pornite de către călugărul făgărășean Nicodim și popa Ioan din Aciliu, cei doi încercând să continue cu mai mult succes demersul întreprins de protopopul Nicolae din Balomiri între anii 1744-1748. Aceștia au condus, în mai 1750, o delegație a românilor ortodocși din Țara Făgărașului și districtele Sibiu, Miercurea, Sebeș, Orăștie și Dobra la Viena, unde au fost primiți în audiență de către împăratul Francisc I, căruia i-au înaintat o petiție intitulată ”Întreagă mărturisirea ortodocsă în dialectul nemțesc și o instanție în 7 puncte, ca să slăbească prigonirea credinții noastre”¹⁸. Drept răspuns, unii dintre tovarășii lui Nicodim au fost prinși și întemnițați în închisoarea din Kufstein (Oprea Miclăuș din Săliște, popa Măcenic din Sibiel ș.a.) , iar în unele sate au fost dislocate unități militare spre a preveni o eventuală revoltă și pentru a-i prinde pe ceilalți conducători. Mai norocoși, Nicodim și popa Ioan reușesc să fugă în Rusia, de unde sperau să primească sprijinul țarinei Elisabeta, pentru a putea continua lupta. Această luptă va dura mulți ani, ea fiind preluată și perpetuată de alții de-a lungul întregii jumătăți a doua a secolului al XVIII-lea.

Note :

1. Apud I. Lupaș, *Cronicari și istorici români din Transilvania*, ed. II, Ed. Scrisul românesc, Sibiu, 1941, p. 45
2. *Ibidem*, p. 46
3. I. Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, ed. II, Ed. Dacia, Cluj, 1995, p. 110
4. Dr. Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șcheii Brașovului (1700-1783)*, vol. I, Tipografia, Brașov, 1901, p. 16
5. Maria Someșan, *Începuturile Bisericii Române în perspectiva istorică*, Ed. De Vest, Timișoara, 1994, p. 53
6. Meda Diana Hotea, *Manifestări ale mentalității colective țărănești la mijlocul secolului 18 în Transilvania, în Sargetia, XXI-XXIV*, Deva, 1991, p. 175
7. Apud Gh. Șincai, *Hronica Românilor*, Tom III, Editura pentru Literatură, București, 1969, p. 340
8. G. Bariț, *Parți alese ...*, vol. I, p. 354
9. I. Lupaș, *op. cit.*, p. 46-47
10. V. Literat, *Biserici vechi din țara Oltului*, p. 161
11. *Ibidem*
12. Dr. Sterie Stinghe, *op. cit.*, p. 127-128
13. G. Bariț, *op. cit.*, p. 346; M. Someșan, *op. cit.*

14. C-tin Voicu, *Circulația scrierilor artistice în teritoriile intracarpatică și specificul spiritualității transilvănene*, în *Contribuții transilvănene la teologia ortodoxă*, Sibiu, 1988, p. 140
15. *D.I.R.*, vol. XV, partea a 2-a, Ed. Socec, București, 1913, p. 1629
16. G. Bariț, *op. cit.*, p. 433; V. Literat, *op. cit.*, p. 149
17. *Revista Teologică*, nr. 9, 1911, p. 262
18. I. Lupaș, *Istoria bisericească ...*, p. 114

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL CASEI MUREȘENILOR

Valer RUS

”Suscrisulu, după înțelegerea ce avusem cu socia mea Maria, că fiindu încă la viața se dau, candu voiu afla cu cale, fiicei mele Sevastia maritată Iacobu Mureșianu una parte din casele mele, în care locuesce ea acuma, și adica partea din dreapta a casei mele din Brașiovu Nr protocolului funduaru 22 piața inului, statatoria din o camaruția, din casa Nr. 20, 21, 22, 23 dimpreună cu podurile de asupra loru, una parte din celariu și șiopulu de lemne, la olaltă socotite la prețiu de 1500 fr. v. a. ad. una mie cinci sute fr. m. a. marturisescu, recunosc, și voiu recunósce în poterea acestui documentu ori și unde, ca numita parte de casa o și dăruescu de adi încolo de uricu nerevocabilu ficei mele Sevastia, ad[ică] pentru totu deuna și încă cu dreptu de folosire neatacatu, nescirbatu și ne conturbabilu ca proprietate curată, liberă și ereditară pentru ea, filii și ereditarii ei.”

Astfel intra în istorie Casa Mureșenilor, în urma unui act de donație efectuat de Dumitru Nicolau, mare negustor român brașovean către fiica sa, Sevastia, măritată Mureșianu.

Micuța clădire situată în Piața Sfatului la numărul 25 a cunoscut o istorie agitată dar glorioasă. Intrând în patrimoniul familiei Mureșianu ca dotă, adică zestre, puțini au fost cei care și-ar fi putut imagina ce destin va avea acest imobil.

Având o destinație prin excelență locativă, Casa Mureșenilor va deveni un spațiu spiritual caracterizat de prezența unor personalități precum cele ale lui Iacob Mureșianu, George Barițiu, Andrei Mureșanu și alții. În salonul mare al apartamentului s-au exersat pentru prima oară pașii celebrului dans în epocă ”Romana”, creat de Iacob Mureșianu special pentru românii brașoveni. În tumultuosul an 1848 cu siguranță versurile poeziei ”Un răsunset” declamate de Andrei Mureșanu (vărul lui Iacob Mureșianu) au făcut să vibreze de patriotism piepturile celor adunați în casa din Piața Inului pe atunci, Piața Sfatului astăzi.

După încheierea ostilităților războiului civil de la 1848-1849, George Barițiu este obligat de autorități să renunțe la editarea celebrei ”Gazeta de Transilvania”. Printr-o înțelegere imediată, sarcina editării singurului ziar de limbă română din Transilvania este preluată de prietenul lui Barițiu, Iacob Mureșianu, care mai colaborase la realizarea periodicului și până atunci. Singura modificare vizibilă a fost transformarea numelui ziarului în ”Gazeta Transilvaniei”, modificare impusă de schimbarea licenței de editare. Din acest moment viața Casei Mureșenilor este legată definitiv de existența acestui prestigios ziar.

Redactarea ”Gazetei” în interiorul Casei Mureșenilor este completată de tipărirea acesteia în încăperea de la parterul imobilului. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o dată cu trecerea sarcinii editării ziarului către Aurel Mureșianu (1847-1909), fiul lui Iacob, în cadrul imobilului

va funcționa și tipografia "Aurel Mureșianu". Astfel "Gazeta Transilvaniei" devine o afacere de familie, Aurel fiind considerat primul ziarist român profesionist din Transilvania.

Iată cum își amintea publicistul Sextil Pușcariu prima luare de contact cu casa aflată în Piața Sfatului: "Nu voi uita niciodată odaia întunecoasă unde era redacția "Gazetei", în care aveam de acum și eu intrare. Pe perețele din față al camerei spațioase era portretul în ulei al lui Iacob Mureșianu, împrejmuit cu o bandă lată, tricoloră; într-un colț, bustul turnat în ipsos al lui Andrei Mureșianu, de sculptorul (și muzicianul) Traian Mureșianu; la pereți, niște dulapuri cu volumele *in folio* ale anilor vechi ai "Gazetei" și niște divane și fotolii mari, de piele neagră, pline cu gazete, din care redactorii interni tocmai își scosese materialul". Demn de remarcat este faptul că aceste detalii au fost conservate până astăzi în mod excepțional.

Fără îndoială din perioada de glorie a "Gazetei Transilvaniei" Casa Mureșenilor devine punct de reper pentru românii din afara Brașovului. Pe adresa familiei Mureșianu sosește o bogată corespondență din toate provinciile locuite de români, aceasta stând la baza constituirii actualei Arhive a Mureșenilor, arhivă care numără peste 20.000 de documente. Accederea lui Aurel Mureșianu în Comitetul Central al Partidului Național Român din Transilvania va duce, printre altele, la transformarea ziarului în oficios al partidului.

Tradiția orală a familiei confirmă faptul că reprezentanți de seamă ai istoriei românești au fost oaspeți în Casa Mureșenilor. Al. I. Cuza a fost cu certitudine oaspetele lui Iacob Mureșianu în casa sa din Brașov. Membri marcanti ai vieții publice românești transilvănene precum Ioan Rațiu (președintele P.N.R. din Transilvania), Vincențiu Babeș, membrii familiei Mocsony, Francisc Hossu Longin ș.a. mărturisesc în scrisorile lor de zilele petrecute la Brașov în compania familiei Mureșenilor. N. Iorga venea frecvent la Aurel A. Mureșianu, fiul lui Aurel, și se documenta în bogata arhivă de familie păstrată cu grijă de urmașii lui Iacob. Acesta din urmă va solicita, într-un celebru "Lăsământ" urmașilor săi, ca, la momentul considerat oportun, în Casa Mureșenilor să se înființeze un institut de cercetare pentru tinerii studioși români.

Solicitarea, demnă de un membru al Academiei Române (cum a fost ales Iacob Mureșianu din 1877), a fost dusă la îndeplinire de nepoții acestuia în anul 1968. Lua atunci ființă Muzeul Memorial, "Casa Mureșenilor", instituție înnobilită de un trecut glorios și obligată moral să păstreze vie memoria atâtor ilustre personalități care au contribuit la conturarea unei identități culturale specifice și valoroase precum cea a românilor ardeleni.

Anexa

"Suscrisulu, după înțelegerea ce avusem cu socia mea Maria, că fiindu încă la viața se dau, candu voiu afla cu cale, fiicei mele Sevastiea maritată Iacobu Mureșianu una parte din casele mele, în care locuesce ea acuma, și adica partea din dreapta a casei mele din Brașiovu N' protocolului funduariu 22 piața inului, statatoria din o camaruția, din casa Nr. 20, 21, 22, 23 dimpreună cu podurile de asupra loru, una parte din celariu și șiopulu de lemne, la olaltă socotite la prețiu de 1500 fr. v. a. ad. una mie cincii sute fr.

m. a. marturisescu, recunosc, și voi recunoște în puterea acestui documentu ori și unde, ca numita parte de casa o și dăruescu de adi încolo de uricu nerevocabilu ficei mele Sevastia, ad. pentru totu deuna și încă cu dreptu de folosire neatacatu, nescirbatu și neconturbabilu ca proprietate curată, liberă și ereditară pentru ea, filii și ereditarii ei. Și totu de una dată spre împlinirea celorlora demandate de lege mi dau cu această deplina și nerevocavera mea voia și învoire, că partea susu însemnată din casa nr. 22 se se întabuleze pe calea legală în protocolulu funduarianu, ca proprietate a sa ne înstrainavera, cu dreptu moscensoriuu prevediuta, care dreptu de proprietate încă se se întabuleze pe numele filiei mele Sevastia Iacobu Mureșianu fără ca eu se mai fiu întrebatu seu consultatu la această întrebare.

Noi suscrișii ereditori ai părinților noștri recunoșcem și vomu recunoște nerevocaveru ori și unde, că această dăruire însemnată mai susu, făcută cum s'a disu mai susu de părintele nostru Demetriu S. Nicolau sororei noastre Sevastia Iacobu Mureșianu, e legală și dréptă, și ne damu și noi învoirea noastră la întabularea tocma în sensulu de mai susu esprimatu din partea parintelui nostrum fără ca se mai fimu întrebați seu consultați.

Eu Sevastia Iacobu Mureșianu primescu această daruire cu declarațiunile parintelui meu și cu declarațiunile fratelui și sororei mele precumcă și recunoșcerea dreptului meu de proprietate pe partea susnumită de casă cu totă mulțiamita.

Spre documentarea și întărirea acestora cu totă validitatea legală suscriemu acestu Documentu cu propriele noastre suscrieri în facia a două marturii chiamate și suscrise spre scopulu acesta.

Brașiovu în 20/4 1860

*Dimiter Nicolau
Maria Nicolau
Elena G. Ioan
Sevastianu Marosianu*

*Giorg Dobrints
Johann Roth*

Arhiva Mureșenilor, dos. 23, doc. nr. 15468; 2 exemplare a câte 2 file (unul în lb. germană, unul în lb. română)

RESTAURAREA – O DISCIPLINĂ ÎN CĂUTAREA UNOR MEȘTEȘUGURI UITATE

George IACOBANU

Motto:

*"Ca și în manufactură, în știință refacerea uneltelor este o
extravaganță rezervată ocaziilor care o cer..."*

Thomas S. Kuhn

Dacă în antichitate, Evul Mediu și, până târziu, în epoca modernă, reparația constituia o necesitate impusă de viața cotidiană și considerentele ei economice, secolul al XX-lea conferă acestei activități o dimensiune nouă și un nou concept: restaurarea științifică. Consecință directă a evoluției fără precedent a științelor istorice și a tehnologiilor epocii moderne, restaurarea metalelor se constituie într-o activitate pentru care redescoperirea vechilor meșteșuguri și a uneltelor reprezintă un mijloc și, în același timp, un scop.

Nu se poate vorbi despre o restaurare completă fără o investigare a materialului metalic și o analiză riguroasă asupra nivelului tehnologic al epocii căreia îi aparține subiectul care va fi supus proceselor de tratare-restaurare.

În acest studiu vom evidenția doar câteva aspecte ale influenței pe care evoluția tehnologiilor a avut-o asupra meșteșugurilor. Aplicarea forței apei în procesul de extracție, reducere și prelucrare a metalelor a reprezentat una din puținele invenții ale Evului Mediu european cu adevărat mari, acest lucru explicându-se prin faptul că majoritatea invențiilor au fost preluate din antichitate, utilizate, perfecționate și apoi răspândite pe arii geografice extinse.

Originea acestei descoperiri pare să fi fost Germania, deși unii istorici ai științei o atribuie localității Cardaneu din Catalonia, unde un document datat în anul 1104 menționează existența unei "mori de fier". Totuși paternitatea invenției este acordată Germaniei în secolele XI-XII, de unde s-a răspândit apoi în Franța, Italia, Anglia, Danemarca și Suedia.

În țările române tehnologia pătrunde la sfârșitul secolului al XIV-lea, fiind utilizată la reducerea minereurilor de aramă de la Bratilov (Oltenia). Meșteșugarii însă veneau din Transilvania, unde această invenție fusese adusă de către minierii coloniști din Meissen. Noua tehnologie a fost utilizată și în Dobrogea, la începutul secolului al XIV-lea, în timpul stăpânirii bizantine la Dunărea de Jos. Cercetările arheologice sistematice efectuate într-un complex de vestigii ale reducerii minereului de fier din așezarea feudal-timpurie de la Păcuiul lui Soare relevau existența unor fragmente de fier componente ale unui vas executat prin turnarea fierului. Analizele metalografice au evidențiat o structură de fier turnat realizată în urma obținerii unei temperaturi de peste 1200° C, care nu putea fi realizată la acea epocă decât numai utilizând energia apei din Dunăre. Descoperirea energiei hidraulice a marcat un pas important în evoluția procedurii forjării mecanice. În această perioadă apar și îmbunătățiri aduse cuptoarelor prin utilizarea foalelor, precum și inventarea primelor ciocane de forjă de tip pivotant. Tot acum își fac simțită prezența și primele utilaje de tăiat și debitat metal, sub forma unor foarfece prevăzute cu discuri și acționate hidraulic.

Tehnologia prelucrării sârmelor a însemnat o etapă importantă în evoluția meșteșugurilor, având legătură directă cu producerea cămășilor de zale și nu numai. Meșteșugul confecționării cămășilor de zale își are rădăcini în antichitate. Descoperirea mormântului celtic de la Ciumești se poate constitui într-un exemplu. La confecționarea cămășii de zale s-a utilizat probabil un trăgător de sârmă asemeni celui descoperit la Bandul de Câmpie. Folosind această unealtă, se puteau prelucra sârme de diferite grosimi și comportând un diametru relativ constant, îndeplinind însă condiția ca sârma să fie debitată în bucăți egale, urmând ca prin ciocănirea în jurul unei tije metalice să rezulte inelele brute.

Măiestria constă în felul în care se execută îmbinarea și împletirea șirurilor de inele, care trebuiau să fie uniforme și rezistente.

În cazul cămășii de zale de la Ciumești, meșterul a utilizat procedeul cel mai simplu, lăsând inelele deschise. Meșterii romani sau, mai târziu, cei feudali aplatizau ușor prin ciocănire capetele inelelor, apoi le fixau cu ajutorul unui dorn șanfrenat la partea activă cu ajutorul unei pile. Un alt procedeu era și aplatizarea totală a inelelor și fixarea lor cu ajutorul niturilor întrebuintând un dorn. Acest tip de cămașă cu zale se află și în colecția Muzeului Județean de Istorie Brașov. În toate cazurile era folosit instrumentul de treflat. Procedeul de tragere a sârmei prin orificii a fost utilizat și perfecționat la Nürnberg.

Cea dintâi mențiune cu privire la această tehnică este prezentă în opera "Urbs Norimbergia" a poetului Eobanus Hessus (Koch) la 1532.

Trăgătoriile de sârmă sunt pomenite cam în aceeași perioadă de către Vanuccio Biringuccio în opera sa "De la pirotechnia". Unele documente menționează fabricarea sârmei în secolele al XIII-lea și al XIV-lea. Un document din 1351 face referire la trefilatorul Konrad Drachtmüller von der Drachtmühle din Augsburg. Trăgătoriile de sârmă din sec. XV-XVI foloseau forța apei ca fiind singura sursă de energie mecanică la acea epocă.

Meșteșugul confecționării armelor de foc cunoaște o evoluție spectaculoasă prin descoperirea proprietăților fontei, care conduce la inventarea tehnologiei de turnare, îndeosebi a tunurilor. (Se cuvine menționat faptul că metalurgiștii chinezi au descoperit mai devreme decât cei europeni metodele de obținere a fontei. Din anul 950 după Christos datează celebrul leu din fontă din SANG-SU, cu înălțimea de aproximativ 7 m și lungimea de 6 m).

Documentele europene atestă existența meșterilor tunari, însă se știe destul de puțin despre tehnica utilizată. Caracteristicile acestui material fiind rezistența mecanică și fluiditatea, se ajunge la concluzia că realizarea lupei din fontă este mai avantajoasă, deschizând perspectiva întrebuintării ei pentru turnarea pieselor.

Din fontă de a doua fuziune se realizau, pentru început, ghiulele, iar mai târziu, tunurile mici. Cel care a dispus folosirea ghiulelelor din fontă a fost regele Angliei Henric al VIII-lea. Producerea tunurilor cu țevi din fontă se făcea în turnătoria lui Peter Baude din BUXTEAD, în Sussex (Anglia).

Pentru producerea țevilor de tun din fontă, formele de turnare se pregăteau în cutii mari de stejar. După turnare, țevile erau trecute în ateliere unde interiorul era netezit, șlefuit cu ajutorul unor burghie puse în mișcare de roți de apă.

În lucrarea "De la pirotechnia" Vanuccio Biringuccio subliniază faptul că prin această tehnologie se puteau produce în aceeași formă 7 ghiulele deodată. Din cuptoarele prevăzute cu cuve și acționate hidraulic, era asigurată derularea procesului de elaborare a fontei. Îmbunătățirea tehnologiei a fost posibilă prin apariția, în Europa Centrală și Anglia, a furnalului înalt.

Prezența meșterilor tunari în țările române este atestată încă din secolul al XV-lea. Tehnologia elaborării fontei a cunoscut la Brașov cea mai mare dezvoltare din Transilvania, orașul devenind, potrivit istoricilor, "unul din principalii furnizori de armament pentru Iancu de Hunedoara, pentru domnii Moldovei și ai Țării Românești, pentru garnizoana Transilvaniei și armata regală".

În epoca medievală era o mare cinste să faci parte din breslele celor care se îndeletniceau cu prelucrarea metalelor și nu de puține ori meșteșugul era transmis din tată în fiu, iar secretele acestuia erau păstrate cu strășnicie, precum tainele unui ritual sacru (acesta fiind unul din motivele pentru care arta prelucrării metalelor a fost, poate, cea mai zgârcită în a oferi mărturii scrise).

Mircea Eliade sublinia sacralitatea metalului și, prin urmare, "caracterul ambivalent, excentric, misterios al muncii minerului și metalurgistului".

Tehnica metalelor prețioase (aur și argint) se înscrie pe aceleași coordonate ale evoluției meșteșugurilor. Apar uneltele de giuvaergiu într-o gamă impresionantă și din ce în ce mai elaborate. În țările nordice, spre exemplu, este utilizată gravura "tremolată", procedeu prin care artistul împinge dalta înainte, însă nu liniar, ci modulată. În acest fel el realizează o linie în zig-zag; deschiderea zimților depinde de unghiul de înclinare a dălții față de suprafață.

Există indicii potrivit cărora artistul gravor avea un rol determinant în producerea de obiecte din metale prețioase. Totuși, nu poate fi acceptată ipoteza că aceste obiecte erau create doar cu uneltele de gravură. În spațiul european s-au găsit forme de bronz pentru turnare, care erau finisate până în cele mai mici detalii.

Gravorii contemporani folosesc, în afară de alte unelte, dălți, ace, precum și diverse suporturi. Putem presupune că predecesorii lor au utilizat unelte asemănătoare. Alături de tehnica gravurii, meșterii practicau cu deosebit rafinament cizelarea, ciocănirea, presarea, incrustația, ornamentația cloisonnée, emailul, patinarea și colorarea.

În ceea ce privește filigranul și granulația putem consemna că această tehnică are o legătură directă cu producerea și prelucrarea sârmelor. Acestea erau de obicei rigide și puteau avea o secțiune circulară, semicirculară sau chiar tubulară. În afară de acestea se mai utilizau sârme plate care puteau fi prelucrate în diferite moduri prin răsucire, împletire, îndoire, pentru ca apoi să fie crestate pentru a da impresia unor granule rotunde așezate în rând. De asemenea, sârmele mai puteau fi secționare transversal.

Obiectele mai complicate puteau fi deosebite de cele simple prin modul în care a fost secționată sârma în granule.

Tehnica de trefilare a sârmelor de aur și argint se făcea cu filiere din fier (astăzi se utilizează filiere din aliaje cu durități diferite, în funcție de material).

Granulele erau confecționate din bucăți mici de sârmă care erau așezate pe o bucată de cărbune, apoi, prin încălzire, bucățile de metal se topeau și în

acest fel căpătau o formă sferică. Sudarea sârmelor și granulelor de aur la metalul de bază și aur se realiza prin încălzirea acestora la roșu pe un cărbune de lemn, suprafața absorbind atât carbon încât culoarea devenea întunecată și având un punct de topire mai scăzut decât valoarea normală a punctului de topire al aurului. În momentul când suprafața obiectului pe care se afla granula se încălzea, punctul lor de contact era cel mai mic posibil. Pe urmă aurul se putea încălzi din nou, iar culoarea întunecată dispărea. Acesta era numai un tip de sudură care are ca rezultat o ornamentație vie, cu un luciu sclipitor, după cum o demonstrează piesele antice și nu numai.

Altă tehnică menționează fixarea granulelor și sârmelor pe suportul metalic cu ajutorul unui fondant special care, prin încălzire, aderă pe suprafață fără material de sudură. Această artă, se pare, era cultivată în primele secole ale erei creștine la marginea Imperiului roman, de aceea întâlnim în arta nordică exemple de filigran, cum ar fi marele colier de aur descoperit la Havor, parohia Hablingbo, Gotland. Uneltele folosite în meșteșugul filigranului erau cleștii de diferite forme, dălțile, cosoarele, filierele, creuzetele și pilele executate cu mare migală.

La Brașov, breasla aurarilor este atestată documentar prin statutul în 11 puncte din 24 ianuarie 1511. Meșterii realizau obiecte precum candelă, sfeșnice, potire, cruci, ferecături pentru icoane și cărți etc. De notat că meșterii aurari cunoșteau tehnica poleirii, deci a galvanizării de mai târziu. Plinius ne spune că metoda a fost descoperită de gali, iar romanii o practicau termic cu ajutorul mercurului. Amalgamul de aur se încălzea până când mercurul se evaporă, iar aurul forma o pojghiță subțire pe obiect. Meșterii aurari practicau cu deosebit rafinament tehnica incrustației, filigranului și emailului.

Tehnica metalelor prețioase aduce o noutate prin inventarea șuruburilor miniaturale simple și apoi a celor cu floare ornamentată.

Meșteșugul confecționării șuruburilor nu este nou. Arhimede a studiat proprietățile șurubului și le-a utilizat la construirea unei mașini care era folosită pentru ridicarea apei la înălțime. La această invenție fac referire unele papirusuri egiptene de la sfârșitul secolului al II-lea înainte de Christos.

Ctesihius, care a trăit probabil la Alexandria în secolul al III-lea, a inventat o pompă prevăzută cu valve, cilindri și pistoane având la bază principiul pneumatic. Nu dispunem, însă, de date care să ateste folosirea ei în epocile apropiate de noi, probabil din cauza ineficienței țevilor de plumb.

Considerăm că, prin redescoperirea lor, vechile meșteșuguri, tehnologii și unelte pot constitui repere utile în construcția unor modalități și tehnici noi de abordare a proceselor de tratare-restaurare.

Bibliografie

- T. S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolution*, The University of Chicago, 1970
 T. S. Kuhn, *The Essential Tension*, The University of Chicago, 1977
 O. Bandula, M. Rusu, *Mormântul unei căpetenii celtice de la Ciumești*, Baia Mare, 1970
 P. Diaconu, *Șantierul Păcii lui Soare*, în *Materiale și cercetări arheologice*, VII

- D. Negulici, *Meșteșuguri în Brașovul medieval*, Brașov, 1995
I. Tripșa, *Din istoria metalurgiei românești*, București 1981
W. Holmquist, *Gravura, filigranul și granulația*, București, 1969
O. Hătărăscu, *Drumul fierului*, București, 1985
M. Eliade, *Făurari și alchimiști*, București, 1996
G. Gruder, *Metalul ieri și azi*, București, 1967
W. G. Childe, *Făurirea civilizației*, București, 1969

RESTAURAREA UNUI VAS CERAMIC PICTAT

Mary-Claudia STAICU

Articolul de față prezintă restaurarea unui suport cilindric cu decor policrom care provine din vechea colecție a Muzeului Săsesc al Țării Bârsei și care aparține, în prezent, Muzeului Județean de Istorie Brașov.

Suportul (nr. inv. 247) – încadrat în cultura Ariușd (conform F.A.E.) – este lucrat cu mâna din pastă fină roșie, cu nuanțe cafenii. Forma suportului este cilindrică: $h = 205$ mm, \varnothing p. sup. = 211 mm, \varnothing p. inf. = 203 mm, cu extremitățile ușor evazate spre exterior. Decorul – prezent pe suprafața exterioară a piesei – este policrom (alb-gălbui, cafeniu, maro), cu motive unghiulare, împărțite în două registre de o linie ușor incizată, aflată la 37 mm de extremitatea superioară.

Restaurat anterior – restaurare nesemnaltă nouă printr-un dosar de restaurare –, suportul a fost propus pentru a fi restaurat în luna decembrie a anului 2001, în vederea expunerii ulterioare în cadrul expoziției de bază a Muzeului Județean de Istorie Brașov. Materialul ceramic original al suportului s-a păstrat în proporție de 60%, mai exact, nouă fragmente. Aceste fragmente erau asamblate cu clei de acetonă, iar completarea formei fusese realizată cu ipsos neintegrat cromatic, nefinisat și cu depuneri de praf abraziv. Decorul era greu lizibil, pe alocuri pierdut (foto 1, 2, 3), sesizarea lui în interiorul piesei fiind îngreunată și de depunerile de sol și praf (foto 4, 5).

Data fiind starea de conservare a suportului, procesul de restaurare – mai exact, rerestaurare – a început cu operația de desprăfuire a piesei folosind o perie cu fir moale și aspiratorul. A urmat injectarea zonelor de îmbinare a fragmentelor cu acetonă și imersarea piesei în apă caldă (20° C), timp de 15 minute. O dată realizată dezasamblarea (foto 6, 7), s-a impus îndepărtarea urmelor adezivului și ipsosului ce s-au folosit în restaurarea anterioară. Astfel s-a optat pentru o curățare mecanică – operație realizată sub lupă și cu instrumentar de detartraj adecvat – și pensulări ușoare cu acetonă, insistând pe zonele de îmbinare. Clătirea fragmentelor s-a făcut sub jet de apă curentă, cu soluție 1% de detergent neionic și pensulări intermediare. Interesant este faptul că în timpul curățării, pe interiorul a două fragmente din partea superioară a piesei, s-au evidențiat două motive ornamentale pictate, compuse din câte trei arce de cerc de culoare neagră, între ele existând un strat de culoare albă. Tratamentul umed a continuat cu neutralizarea fragmentelor prin băi repetate în apă distilată și s-a încheiat cu testul clorurilor. Neevidențându-se prezența lor în ultima baie de spălare s-a făcut pasul următor, și anume, uscarea liberă pe hârtie de filtru. După uscare, fragmentele au fost conservate prin peliculizare cu soluție de nitrolac 10%, ca solvent folosindu-se acetona. După uscare și identificare, fragmentele au fost asamblate cu acetat de polivinil și aplicate armături (din material neferos) pentru o mai mare rezistență a piesei, dat fiind faptul că lipsea foarte mult din materialul ceramic original (foto 8). Apoi, forma piesei a fost redată prin completare cu ipsos mojarat cu pigmenți minerali, care au rol de integrare cromatică a piesei (foto 9).

După modelarea, uscarea și finisarea ipsosului, pe zonele de completare s-a reconstituit decorul policrom – prin pictare cu pigmenți minerali – atât pe exterior cât și pe interiorul piesei (foto 10, 11). A urmat uscarea liberă a piesei, iar conservarea zonelor completate cu soluție de nitrolac 10% (în acetonă) și uscarea au încheiat procesul de restaurare a piesei (foto12).

Având în vedere că, după restaurare, piesa va fi etalată în cadrul expoziției de bază, se recomandă ca expunerea ei să se facă în condiții de microclimat corespunzător, conform normelor de conservare.

1.

2.

3.

4.

5.

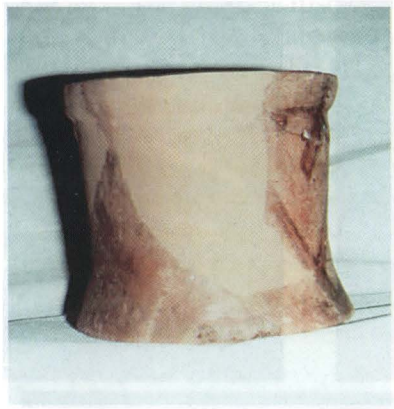
6.

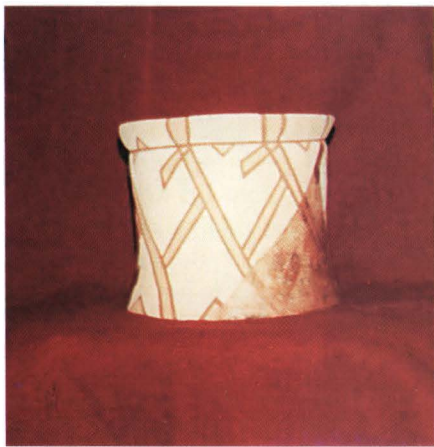
7.

8.

9.

10.

11.

12.

IACOB MUREȘIANU – PROMOTOR AL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI BRAȘOVEAN ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Ovidiu SAVU

La începutul secolului al XIX-lea Brașovul se dezvoltă mult sub aspect economic, având o bază solidă în patriciatul sășesc, dar și o concurență din partea negustorilor români, greci și machedo-români veniți din Balcani din cauza prigoanei turcești.

Pe lângă această înflorire economică, putem vorbi și de o dezvoltare social-culturală a brașovenilor, indiferent dacă erau sași, maghiari sau români; această dezvoltare o punem în legătură cu impactul revoluției franceze dar și cu al celorlalte revoluții desfășurate în Europa la începutul secolului al XIX-lea. Tot în această perioadă situația învățământului brașovean nu era deloc bună, lipsa unor școli era acută¹, în Brașov existând o școală evanghelică, destul de exclusivistă, la care mergeau mai mult copiii sașilor. Pe lângă aceasta, mai exista o școală elementară, aflată sub ocrotirea plebanului romano-catolic Antonie Kovacs, decanul Țării Bârsei și protopop al Brașovului.² În Șchei exista o școală elementară românească, iar în anul 1836 reprezentanții românilor din Cetate pun bazele unei alte școli elementare, la care este numit profesor George Barițiu.

Barițiu venea de la Blaj, acolo unde studiasse, alături de Iacob Mureșianu, și Andrei Mureșanu. Iacob Mureșianu ajunge la Brașov la cererea abatelui Antonie Kovacs de Tușnad, care îi cere episcopului greco-catolic Ioan de Lemenyi numirea unui profesor pentru viitorul gimnaziu romano-catolic. Referindu-se la importanța înființării gimnaziului, Iacob Mureșianu scria la 1858 în "Istoria gimnaziului romano-catolic din Brașov": "*Necesitatea unui gimnaziu romano-catolic în Brașov s-a simțit adeseori. Cu bucurie saluta deci comunitatea catolică a orașului cuvintele Majestății Sale apostolice împ. și reg. Francisc I, care în timpul prezentei în Brașov [1817] se îndura cu milostivire să spună că «un gimnaziu catolic ar fi aici de trebuință»*"³.

Noul gimnaziu latino-german, înființat în 1837, având fonduri restrânse, s-a sprijinit încă de la început pe ajutorul oamenilor avuți și care doreau sprijinirea acestei școli frecventate deopotrivă de elevi germani, maghiari și români.

Iacob Mureșianu își începe activitatea de profesor începând cu 1 decembrie 1837 predând limba latină, dar cu timpul va preda și alte materii, ca germana, maghiara, matematica și româna.⁴ Activitatea școlară din primii doi ani precum și rezultatele bune obținute de elevii gimnaziului au fost reflectate în foile germane ale timpului și în "Gazeta de Transilvania" din anul 1838. În anul școlar 1839-1840 este adus ca profesor la gimnaziul latino-german poetul Andrei Mureșanu, redactorul "Foi pentru minte, inimă și literatură".

Până în anul 1839 Andrei Mureșanu a fost profesor la școala românească din Cetate, această instituție activând pe lângă biserica greco-ortodoxă Sfânta Adormire din Brașov. Inspector peste aceste școli era negustorul brașovean

Gh. Nica, care îi sprijinea pe tinerii absolvenți de la Blaj și care va pune bazele înființării "Gazetei de Transilvania".

La gimnaziul latino-german Iacob Mureșianu a fost profesor aproape 40 de ani, dintre care 20 de ani a fost directorul gimnaziului.⁵ Singura întrerupere a activității didactice a fost în anul 1868, când este suspendat din funcție din cauza unui proces de presă intentat de către autorități, nemulțumite de faptul că Iacob Mureșianu publicase în "Gazetă" "Pronunciamentul", întocmit la Blaj, alături de alți intelectuali ardeleni.⁶ Între anii 1850-1877 Iacob Mureșianu va conduce destinele "Gazetei Transilvaniei" și "Foi pentru minte, inimă și literatură". În cele două ziare românești vor apărea articole prin care se cerea înființarea unor instituții de învățământ în limba română.

Astfel, în anul 1853 se începe o acțiune de înființare a unei școli românești de agricultură, pentru care "Gazeta" se obligă să acorde jumătate din veniturile sale. În afară de Iacob Mureșianu au fost și alți cărturari și negustori români care au donat sume de bani. Se ajunsese chiar la stabilirea de programe și cursuri, dar lipsa fondurilor și împotrivirea autorităților au dus la abandonarea acestei întreprinderi. Totuși, fondurile strânse au fost direcționate către înființarea unei școli de fete la Sibiu. Pentru ridicarea politică a românilor ardeleni Iacob Mureșianu, alături de Timotei Cipariu și mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, a avut ideea întemeierii unei Școli superioare de Drept, dar nici această dorință nu a fost realizată din cauza refuzului autorităților.

Documentele aflate în Arhiva Mureșenilor, precum și articolele din "Foaie", atestă faptul că Iacob Mureșianu și-a adus contribuția la înființarea unei școli de muzică la Brașov (1852), a unei "școli de învățatură" la Blaj (1853), precum și a altora, similare cu cea din urmă, la Sibiu, Abrud, Sfântu Gheorghe și Zizin. În anul 1850 Iacob Mureșianu este ales membru în "Eforia școlară", instituție care a stat la baza înființării "Școlilor centrale române din Brașov". După 1860 aceleași gazete românești de la Brașov, conduse de Iacob Mureșianu, vor duce o campanie de susținere a înființării unei Universități românești la București, și nu în străinătate, așa cum dorea domnitorul Unirii, Alexandru Ioan Cuza.

Într-un program al gimnaziului din 1854 (*Erstes Program des rom. kath. Gymnasiums zu Kronstadt*), abatele Antonie Kovacs ne prezintă de ce s-a apelat la reprezentanții greco-catolicilor: "Ni s-ar putea obiecta că am aplicat oficiile profesionale numai bărbați de confesiunea greco-unită, deoarece am fi putut și am fi trebuit să angajăm profesori catolici la o școală catolică. Însă mai întâi nu puterăm afla astfel de indivizi, cari să fie provăzuți cu cunoștințele trebuincioase pentru acest oficiu și care să se hotărască la aceasta pe lângă o răsplată puțină"⁷.

Iacob Mureșianu și alți reprezentanți ai românilor din Brașov, dintre care îi amintim pe: Gh. Nica, Rudolf Orghidan, familia Nicolau, familia Iuga, Teclu ș.a., au sprijinit învățământul în limba română, biserica, dar și gazetele românești, acestea fiind printre singurele mijloace de păstrare a identității naționale a românilor ardeleni.⁸

Note:

1. Nicolae Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania, 1800-1867*, Brașov, 1971, p. 12
2. Aurel A. Mureșianu, în *Album comemorativ*, Brașov, 1913, p. 14
3. Arhiva Mureșenilor, dos. 2, doc. nr. 12555
4. Arhiva Mureșenilor, dos. 2, doc. nr. 15496
5. Arhiva Mureșenilor, doc. nr. 11146
6. Arhiva Mureșenilor, doc. nr. 15499 și 15501
7. Arhiva Mureșenilor, dos. 2, doc. nr. 15496
8. Mircea Gherman, *Mureșenii*, în *Magazin istoric*, nr. 4, 1968, p. 3

MONOGRAFIA UNEI CĂI FERATE DISPĂRUTE: BRAȘOV – SATULUNG

Radu BELLU

CONSTITUIREA SOCIETĂȚII ANONIME A CĂILOR FERATE VICINALE BRAȘOV – TREI SCAUNE

Orașul Brașov, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, se găsea în fața unei probleme majore legate de rezolvarea circulației urbane. Unele orașe ale Europei aveau deja introduse rețele de tramvai remorcate cu cai. Rezolvarea în Brașov s-a făcut printr-o soluție simplă, dar a cărei viabilitate a fost, după cum vom vedea, de scurtă durată. S-a ales pentru transportul în comun în oraș și pentru legăturile cu satele din apropiere sistemul unui tren cu ecartament normal (1435 mm), remorcat cu locomotive cu abur.

Prin construcția acestui "tramvai" – cum era denumit, impropriu, de brașoveni – se rezolva problema transportului în comun pe două artere importante ale orașului, respectiv legăturile cu cele două stații de cale ferată, Brașov și Bartolomeu, și se asigura legătura permanentă cu cele șapte sate din apropierea orașului.

Un grup de oameni de afaceri, condus de Conte Ioan Nemeș de Hidveg, încearcă formarea unei concesiuni pentru construirea și exploatarea căilor ferate Brașov – Zărnești, Brașov – Tg. Secuiesc și Brașov – Satulung. Studiile de teren și proiectele de execuție au fost făcute de firmele constructoare SMREKER și ARNOLDY (ing. Oscar Smreker și Leo Arnoldy) din Budapesta.

Începând din 25 februarie 1889 o comisie a Ministerului Comerțului din Ungaria, condusă de Consilierul ministerial Gyöngyössy, a făcut trasarea pe teren a viitoarei căi ferate Brașov – Satulung, iar la 8 februarie 1890 s-au încheiat și tratativele cu Casa ERLANGER UND SOHNES din Frankfurt și Banca fraților SULZBACH din Viena care vor asigura împreună capitalul necesar finanțării acestei lucrări.

Având asigurate fondurile necesare, Ministerul Comerțului de la Budapesta acorda concesiunea construirii și folosinței căii ferate Brașov – Satulung, la 18 aprilie 1890, grupului condus de Ioan Nemeș de Hidveg în următoarele condiții:

– În cel mult 6 luni să prezinte spre aprobare proiectele liniei.

– Linia să fie terminată până la 18 aprilie 1891.

– Să prezinte contractul cu Primăria Brașov, pentru folosirea străzilor, terenurilor private sau publice și actul de învoială cu Direcția Căilor Ferate de Stat pentru traversarea căii ferate Predeal – Brașov la Dârste și folosirea unor instalații în comun.

– Din capitalul inițial de 400.000 fl. se vor folosi obligatoriu 59.400 fl. pentru cumpărarea de locomotive și vagoane numai din interiorul Austro-Ungariei.

– Poșta de stat și a M.A.V. se va transporta gratuit.

– În cazul creșterii traficului, se vor executa pe cheltuială proprie toate

lucrările necesare trecerii la circulația pe timp de noapte.

– Dacă venitul brut anual va depăși 14.000 fl. pe kilometru, se va dubla linia de circulație fără nici o despăgubire.

– În relațiile de serviciu limba de comunicare va fi cea maghiară.

– Concesiunea se acordă pentru 90 de ani, după care toate bunurile liniei, inclusiv exploatarea, vor trece în proprietatea statului.

Pe baza dreptului acordat de concesiune, la data de 1 mai 1890 se constituie, la Budapesta, SOCIETATEA ANONIMĂ A CĂILOR FERATE VICINALE BRAȘOV – TREI SCAUNE care va avea ca scop construirea și exploatarea căilor ferate BRAȘOV – ZĂRNEȘTI, BRAȘOV – TG. SECUESC și BRAȘOV – SATULUNG pentru care se va înființa separat, la Brașov, un Oficiu de Administrație.

Capitalul societății era de 4.081.284 fl., asigurat prin emiterea unor acțiuni fundamentale în valoare de 1.120.000 fl., restul fiind depuși de firmele finanțatoare.

Pentru calea ferată Bartolomeu – Satulung, în lungime de 16, 296 km, a fost afectat un fond de 400.000 fl., din care 59.400 fl. erau ținuti pentru cumpărarea de material rulant.

CONSTRUCȚIA CĂII FERATE BARTOLOMEU – SATULUNG.

În primăvara anului 1890 firmele de construcții SMREKER și ARNOLDY încep construcția liniei din Bartolomeu, ținând seama de paragraful 3 din Actul de Concesiune ce prevedea o serie de condiții:

– Viteza de circulație a liniei de 30 Km/oră.

– Ecartament normal de 1435 mm.

– Panta maximă de 25 mm/m cu raze de minim 60 m.

– Nu se admiteau șine mai ușoare de 17,4 kg/metru.

– Lungimile liniilor de stații să fie între 100-200 m minim, amplasate în rampă de maxim 2,5 mm/m.

– Clădirile din stații puteau fi executate din lemn.

Pornind din gara Bartolomeu, linia folosea Strada Lungă, ajungând până în Piața Sfatului, de unde cobora înapoi pe str. Mureșenilor, cotea la dreapta prin actualul parc unde se găsea amplasată stația PROMENADA (în fața clădirii Primăriei Orașului Brașov).

Din acest punct, linia cobora pe actualul Bulevard 15 Noiembrie până în Piața Hidromecanica, unde se afla stația SCHIELL (ulterior RAMIFICAȚIE, sau STRUNGUL), de unde linia se ramifica cu o porțiune ce făcea legătura cu stația Brașov, iar o altă linie se continua pe sub Dealul Melcilor, prin Poiana Honterus și Noua, trecând prin Dârste și traversând la nivel calea ferată Predeal – Brașov și, prin marginea satelor Baci, Turcheș și Cernatu, ajungea la punctul terminus, stația SATULUNG.

Această din urmă linie avea o importanță economică deosebită deoarece la ea vor fi racordate toate industriile din zona de est a orașului.

La 31 octombrie 1891 lucrările la linie se apropiau de sfârșit. Primul tren de probă a plecat în dimineața zilei de 5 decembrie 1891 din gara BARTOLOMEU, însoțit de Inspectorul Șef Doblețchi și comisia care, după 4 zile de probe,

hotărăsc o serie de condiții tehnice pentru deschiderea liniei:

– Trenurile vor circula numai ziua cu viteza de 10 km/oră în oraș și 20 km/oră în afară.

– În zilele de târg trenul va circula în oraș numai după ora 15.00.

– Mecanicul va folosi fluierul locomotivei numai în cazuri extreme, în rest avertizarea se va face de șeful de tren cu "clopoțelul".

Cu ocazia probelor de circulație ce au continuat în ianuarie-februarie 1892, Primăria Brașovului a făcut repetate apeluri către populație, să nu stea între linii și să "stăpânească animalele", pentru a se evita accidente.

Deschiderea oficială a căii ferate BRAȘOV – SATULUNG a avut loc la data de 7 martie 1892, când au început să circule zilnic câte două perechi de trenuri de călători, constituind o adevărată surpriză.

Se spune că afluența de călători a fost atât de mare încât Primăria a fost obligată ca, la 9 aprilie 1892, să ceară suplimentarea urgentă cu încă 2 perechi de trenuri zilnic, pentru a face față.

La 25 iunie 1892 are loc recepția tehnică definitivă a întregii lucrări, efectuată de o comisie condusă de Consilierul Ministerial Heim. Astfel:

a) Linia curentă BARTOLOMEU (km 0 + 000) – SATULUNG.....= 16,296 km

b) Liniile, din cele 10 stații..... = 2,832 km

c) Linia Deltelor PROMENADA – Str. Carol – P-ȚA SFATULUI= 0,694 km

d) Ramificata GARA BRAȘOV + liniile stației.....= 0,821 km

TOTAL.....= 20,643 km

construiți cu șine tip 23,6 Vignol de 8-12 m și tip 17,48 kg/m, așezate pe traverse din lemn de 2,25-2,40 m, cu poza 1417 buc/100 km și ramificații tip 17,48 și 23,6. Șinele se prindeau în crampe pe plăci metalice de traversele așezate pe un pat de balast de râu de 3-7 cm. Greutatea maximă admisă era de 12 tone/osie la vitezele de 50 km/oră pentru automotoare, 30-35 km/oră trenuri călători și 20 km/oră la trenurile de marfă.

Alimentarea locomotivelor se făcea: cu apă la stația RAMIFICAȚIE, DÂRSTE BERE, CFL BRAȘOV și SATULUNG, cu păcură și cărbune în GARA BRAȘOV, iar alimentarea cu motorină și benzină a automotoarelor în SATULUNG. Sediul SOCIETĂȚII C.F. LOCALE BRAȘOV s-a aflat în Str. General Traian Moșoiu nr. 61 din Brașov, iar Atelierele de locomotive și vagoane se aflau în Gara Satulung.

Clădirile pentru stațiile de călători, executate frumos din cărămidă, se aflau în BARTOLOMEU, PROMENADA, RAMIFICAȚIE, FABRICA DE CIMENT, NOUA, DÂRSTE BERE și SATULUNG, legate între ele cu instalații telefonice proprii. Mici adăposturi din scânduri acoperite cu țiglă se aflau în punctele de oprire HONTERUS, BACIU, TURCHEȘ, CERNATU și altele.

STAȚIILE DE CALE FERATĂ

Pe cei 16.269 km de cale ferată au existat 10 stații, cu un număr de 2 până la 7 linii în lungime utilă de 131-260 metri.

– Stația BARTOLOMEU – kilometrul 0+000 aflat pe linia 1 – de unde se

- pornea spre Strada Lungă, și 3 linii mai mici pentru Remiza de locomotive.
- Stația STRADA LUNGĂ – DELTA PROMENADA – PIAȚA SFATULUI, km 2+271.
 - Stația PIAȚA SFATULUI cu 2 linii de 110 m și o linie de tragere de 75 m.
 - Stația PROMENADA cu 3 linii de 130 m.
 - Stația SCHIEL – RAMIFICAȚIE sau STRUNGUL cu 2 linii de 73 m și linia de legătură cu GARA BRAȘOV unde se mai aflau 2 linii de 280 m fiecare. Din această stație se legau 3 racorduri C.F. industriale la: Fabrica SCHERG, SCHIELL și S.A. UNIREA PETROL.
 - Stația FABRICA DE CIMENT cu 2 linii de 138 m și o linie de 67 m. Racord C.F. la FABRICA DE CIMENT KRUGER S.A.
 - Stația HONTERUS cu 2 linii de 118 m și racord C.F. la ASTRA VAGOANE.
 - Stația NOUA cu 2 linii de 132 m.
 - Stația DÂRSTE BERE cu 2 linii de 81 m și racord C.F. la FABRICA BERE CZELL.
 - Stația SATULUNG cu 8 linii: I, II, III, de circulație, cu lungimi de 173, 207 și respectiv 88 m; IV, V placa turnantă și remiza locomotive, VI-VII ateliere reparații.

LINIILE INDUSTRIALE

În vara anului 1892 este construită, la Depozitul Orășenesc de Lemne (km 4+934), prima linie C.F. industrială amplasată pe zona actualului Spital Județean, linie ce a servit ulterior Stabilimentul de lemnărie KOCICS și BÂRSANA S.A. – Cherestea și Parchet, apoi urmând:

- Linia Fabricii Postav W. SCHERG – km 3,911
- Linia Fabricii de Mașini Frații SCHIELL – km 4,022
- Linia Depozit Petrolifer UNIREA S.A. – km 4,149
- Linia Fabrica de Cărămizi și Ceramică Frații SCHMIDT S.A. – km 5,426
- Linia Fabrica de Ciment PORTLAND S.A. KRUGLER – km 6,027
- Linia Uzina FAROLA – km 6,488
- Linia Uzinele METROM – km 6,734
- Linia FABRICA DE STICLĂ – km 7,080 HONTERUS
- Linia Uzinele ASTRA – km 7,145
- Linia INTR. PREFABRICATE – construită ulterior la km 7,140

PARCUL DE LOCOMOTIVE, VAGOANE ȘI AUTOMOTOARE

Înainte de deschiderea liniei, Societatea a cumpărat de la M.A.V. (Căile Ferate de Stat Maghiare) 3 locomotive-tender cu abur, seria 020 T., tip 268-259, fabricate la Budapesta, ce vor purta denumirile: SATULUNG (Nr. de fabricație 363/1891), BRAȘOV (Nr. 362/1891) și BARTOLOMEU (Nr. 393/1892) și 8 vagoane de călători pe două osii (2 poștă, 2 clasa I/II și 4 cl. II) și

11 vagoane de marfă tot pe două osii (4 acoperite și 7 descoperite).

Imediat au mai fost achiziționate încă 2 locomotive cu abur, seria 020 T., tip 167 de 85 CP, fabricate la FLORISDORF – Austria ce au fost denumite: HONTERUS (Nr. 858/1893) și TATRANG (Nr. 972/1894).

Aduse la Brașov, ele au purtat numerele: 5091, 5092, 5093, 5101 și 5102.

În anul 1904 au fost aduse și 3 automotoare cu abur – Seria 1-A-1, fabricate la GANZ-TARSA Budapesta, cu motoare licența DE DION BOUTON PUTEAUX – FRANȚA de 35 CP, lungime de 10,8 m, tara 13,7 t., cu 37 locuri.

În anul 1943 parcul de lucru al liniei Brașov – Satulung era format din: 5 locomotive cu abur Seria 020 T., din care 3 erau de tip MAV de 45 CP și 14,35 tone greutate (Nr. 4/562/1891, Nr. 5/263/1934 și Nr. 6/5911/1928) și 2 locomotive tip Florisdorf de 85 CP și 19,10 tone greutate (Nr. 1/858/1893 și Nr. 2/972/1894) și 4 automotoare pe 2 osii, din care: 1 tip Ganz cu motor Diesel – 120 CP pe motorină, fabricat în anu 1926 și transformat în anul 1935 la Atelierele CFLB Satulung și 3 de 85 CP, fabricate în anul 1940, tot în Atelierele Satulung cu motoare FORD în V cu 8 cilindri pe benzină, 6 vagoane de călători pe 2 osii, cl.I/II, vopsite în galben, 16 vagoane de marfă pe 2 osii (15 acoperite + 1 descoperit) ce puteau încărca 4-5 tone fiecare.

Cele 10 firme industriale cu linii proprii în general primeau și expediau marfa cu vagoanele din rețeaua căilor ferate de stat prin stațiile de racord: Brașov, Bartolomeu sau Dârste.

După 1 octombrie 1948, când linia a intrat în proprietatea C.F.R., au fost folosite vagoanele din parcul național și 4 locomotive cu abur Seria 375 și 376 CFR până în toamna anului 1960 când a încetat traficul de călători.

Activitatea de manevră între anii 1960-1991 pe porțiunea rămasă între STAȚIA ST. ROȘU și UZINA METROM s-a desfășurat cu locomotive cu abur seria 50.000 și începând din anul 1970 și cu L.D.H.

TRAFICUL DE CĂLĂTORI ȘI MĂRFURI

La 7 martie 1892, când a fost deschisă linia, au fost puse în circulație 2 perechi de trenuri mixte zilnic, ce transportau călători și mărfuri. În mersul de tren valabil de la 1 octombrie 1908 erau prevăzute 13 perechi de trenuri zilnic, automotoare și cu locomotive cu abur, din care: 3 perechi (Nr. 109, 121, 129) circulau de la BARTOLOMEU la SATULUNG și 10 perechi de la PIAȚA SFATULUI la SATULUNG.

Trenurile erau formate din 2-3 vagoane de culoare galbenă, primul, de cl. a II-a, avea și un compartiment pentru bagaje și mesagerie, apoi câte un vagon cl.I/II, fiecare cu capacitatea de 20-30 călători.

În anul 1935 circulau 18 perechi de trenuri zilnic, de la orele 5.45 la 23.00, între Stațiile PROMENADA și SATULUNG, parcurgând cei 14 km cu 6 stații și puncte de oprire în 40 de minute. Trenurile erau numerotate cu Nr. 1-33 spre centru și Nr. 2-34 spre Satulung.

În anul 1960, înainte de închiderea circulației, pe ruta STRUNGU

– SATULUNG circulau 12 perechi de trenuri zilnic, Nr. 3461-3484, compuse din 6-10 vagoane Seria Cmx-Bmx pe 2 osii, cu capacitate de 72 locuri.

Disponem de date din anii 1940-1942 când traficul pe această linie a depășit 1 milion de călători anual: 1.009.792 în 1940, 1.634.032 în 1941 și 1.564.453 în 1942, revenind la 4000-4500 călători zilnic.

În această perioadă traficul de mărfuri a fost de 20-25 vag./zi, astfel:

1940	8479 vg/an	107.269 tone/an
1941	8849	111.785
1942	8543	106.544

JONCTIUNI CU ALTE CĂI FERATE

Linia BARTOLOMEU – SATULUNG a avut următoarele jonctiuni:

a) În stația BARTOLOMEU la linia 1, considerat km 0+000, cu liniile: BRAȘOV – ZĂRNEȘTI (1891) și BARTOLOMEU – SIBIU (1908).

b) În stația BRAȘOV – aparținând Căilor Ferate de Stat Ungare și apoi CFR – prin linia de racord din stația RAMIFICAȚIE – km 4+090 (ulterior stația STRUNGUL)

c) În stația DÂRSTE – Uzinele ASTRA, prin convenție specială, exista un racord C.F. ce traversa D.N.1 în dreptul Clădirilor DACIA SERVICE DÂRSTE, de azi, intra în zona Secției Jenți și mergea paralel cu D.N. 1 (traseu existent), devia stânga în fața stației STEAGU ROȘU și intra în uzină.

În anul 1960, prin desființarea liniei de la Uzina Autocamioane la Satulung, zona s-a racordat în stația STEAGU ROȘU (1959-1960), în același timp racordul JENȚI – Stația DÂRSTE a fost desființat.

ETAPELE DEZAFECTĂRII LINIEI BRAȘOV – SATULUNG

Din cei 16.296 km cale ferată, 10 stații, 2 remize de locomotive și un Atelier de întreținere, astăzi mai există numai un segment de 1.366 km, aflat între Metrom și IABv km 8+100, punctul de unde s-a legat în 1960 cu stația St. Roșu, sau se mai pot vedea: Clădirea Gării Noua pe str. Gara Nouă nr. 9 locuită de 3 familii, clădirea stației Satulung încă folosită, precum și terasamentele liniei din Noua la Dârste și din Baciu la Satulung. Nu s-a mai păstrat nici o locomotivă sau vagon care a circulat pe această linie între 7.III.1892 și 1.XI.1989. Porțiunea de linie rămasă deservește astăzi numai traficul de marfă al I.A.Bv, Metrom și Întreprinderea Prefabricate.

După primul război mondial, inconvenientele liniei amplasate pe străzile cele mai populate și apariția mijloacelor auto a făcut ca să se pună problema desființării ei. Circulând prin oraș, micile locomotive, suprasolicitate și folosind cărbuni, creau deja o atmosferă viciată iar zgomotul produs deranja locuitorii.

Din aceste cauze au început succesiv demontările liniei, astfel:

– În anul 1927 se demontează 0,694 km linie, de la DELTA – PROMENADA Str. Carol până în PIAȚA SFATULUI (Aprobarea Nr. 17689/22.X.1927 a Ministerului Comunicațiilor).

- În anul 1933 se demontează 3,254 km linie, din BARTOLOMEU până la stația PROMENADA (Autorizația Nr. 24891/16.V.1933).
- În data de 12 iulie 1938 Primăria, fără nici o aprobare și fără consimțământul Societății C.F. Locale Brașov, demontează 1,693 km, de la stația PROMENADA la stația RAMIFICAȚIE.
- În anul 1960 Regionala C.F. Brașov închide traficul de călători și desființează 2.106 km linie, de la stația STRUNGUL până la intrarea în stația TEMELIA, legătura cu STAȚIA BRAȘOV și toate liniile industriale aflate pe acest tronson.
- De la IABv km 8+100 se desființează 8,196 km linie până la stația SATULUNG.
- Ultima porțiune este desființată la 1.XI.1989, între stația TEMELIA și recordul Uzinei Metrom – 0,634 km, pentru a se lărgi B-dul Carpați.

SFÂRȘITUL SOCIETĂȚII

Înființată inițial ca societate particulară, după primul război mondial căile ferate Brașov – Tg. Secuiesc – Brețcu și Brașov – Zărnești trec în proprietatea Statului Român prin răscumpărare, figurând în Tratatul de Pace de la Trianon, linia Brașov – Satulung fiind administrată ca linie locală de tramvai de vechea societate.

În anul 1934 greutățile financiare provocate de criza generală și gradul avansat de uzură a locomotivelor și vagoanelor aduc societatea în pragul unui faliment inevitabil. Prefectura și Primăria încearcă o salvare sprijinind transferul acțiunilor de la vechea societate și înființarea, la 16 mai 1936, a SOCIETĂȚII CĂILOR FERATE LOCALE S.A. BRAȘOV (C.F.L.B.) care va administra în continuare exploatarea căii ferate Brașov – Satulung.

La 11 iunie 1948, prin efectul legii naționalizării, societatea este desființată și linia Strungu – Satulung trece în proprietatea C.F.R.

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Vom aminti din vechiul ziar local Gazeta de Transilvania și câteva necazuri, dar și bucurii, pricinuite de această cale ferată.

La scurtă vreme de la deschiderea liniei, 5 mai 1892, zugravul Elias Berko a sărit din mers pe Strada Lungă ”lovindu-se greu la cap și la șold...”. În toamna anului 1908 fetița Diners, de 4 ani, ieșind în joacă din casă, a fost surprinsă de tren și omorâtă pe loc.

Dar și un fapt pozitiv:... în vara anului 1892, imediat după darea în funcție, Primăria Orașului Ploiești solicita un exemplar din proiect pentru a construi ”caii de tramvai și în Ploiești...”.

Dar meritul incontestabil este faptul că, timp de 68 de ani, pe orice vreme, iarna sau vara, linia Bartolomeu – Satulung a transportat ieftin și iute călătorii și mărfurile din Brașov și împrejurimi. Și încă ceva. În urmă cu o sută de ani, în miez de iarnă, călătorul din Satulung se urca la oră fixă în trenuleț

și în 40 minute ajungea în Piața Sfatului, contra unei sume modeste – prețul biletului.

Astăzi, pe același traseu, schimbă 2 autobuze. Cât costă 2 bilete, cât așteaptă și cum călătorește ... numai el știe. Și noi...

Sistematizare... modernizare...

ASPECTE ALE RELAȚIILOR ECONOMICE ROMÂNŌ-AUSTRO-UNGARĖ ÎN PRELUNGIREA RĂZBOIULUI VAMAL (1893-1914)

Valentin BODEA

În ultimul deceniu și jumătate al secolului al XIX-lea relațiile dintre România și Austro-Ungaria au depășit tipul tradițional ierarhic¹ intrând într-un stadiu în care pozițiile părților nu mai purtau exclusiv amprenta statutului internațional diferit și a raportului disproporționat de putere – favorabile Dublei Monarhii –, ci reflectau capacitatea acumulată de tânărul regat românesc de a-și apăra propriile interese. În centrul lor s-a aflat Tratatul bilateral, încheiat la 18/30 octombrie 1883, prin care România a aderat, de fapt, la Tripla Alianță (Germania, Austro-Ungaria și Italia).

Cunoscând o intensificare și o diversificare în plan militar, politico-diplomatic, comercial, investițional, comunicațional, cultural, aceste relații erau totuși conjuncturale. Ele au continuat să fie marcate de existența, în imperiul dualist, a "*problemei românești*" întreținute politic, moral, material și psihologic de statul român, problemă care, ca parte a luptei naționalităților asuprite, submina însăși construcția statală sui generis a Austro-Ungariei. Autoritățile de la Viena și Budapesta erau conștiente că atitudinea guvernanților de la București era susținută nu numai de propriii lor cetățeni, ci de toți românii, animați fiind de idealul României Mari. Nu întâmplător, între cele două entități statale s-a creat o ireductibilă contradicție: pe de o parte alianța lor militară, reînnoită în anii 1888, 1892 și 1896, iar pe de altă parte lipsa oricăror afinități, neîncredere și suspiciuni reciproce, imposibilitatea armonizării sincere și durabile a intereselor și pozițiilor, acțiuni potrivnice și gesturi ostile, îndeosebi din partea Dublei Monarhii, și chiar stări de criză și de tensiune dipomatică.²

Un caz ilustrativ a fost așa-numitul război vamal româno-austro-ungar din anii 1886-1893 (sintagma folosită dând imaginea stării de tensiune la care s-a ajuns în relațiile dintre cele două părți – n.a.). Originile conflictului s-au aflat în semnarea la Viena, în 10/22 iunie 1875, a Convenției comerciale româno-austro-ungare, pe baza clauzei națiunii celei mai favorizate. Atunci România, aflată încă sub suzeranitatea Porții Otomane, accepta orice condiții pentru a avea parteneri externi direcți. Avantajul ei economic era de a-și putea desface produsele agricole pe piața imperiului dualist fără taxe vamale sau cu taxe reduse. Mult mai important era, însă, avantajul politic, întrucât încheierea nemijlocită a unei astfel de convenții cu o mare putere europeană marca un pas semnificativ în direcția afirmării independenței de stat. În schimb, România era nevoită să accepte pătrunderea masivă, pe piața proprie, a mărfurilor industriale austro-ungare, care concureau în mod zdrobitor produsele similare românești, descurajând inițiativele, întârziind apariția industriilor autohtone și, prin aceasta, modernizarea țării.³

La împlinirea celor 10 ani de valabilitate a convenției, România – devenită independentă și înălțată la rangul de regat – se arăta hotărâtă să iasă

din starea de aservire și să se manifeste în plenitudinea drepturilor sale statale. *"Țara aceasta – avea să spună Mihail Kogălniceanu în Adunarea deputaților – trebuie să aibă odată suveranitatea și a intereselor sale economice, ea ține să fie stăpână și la ea acasă, să arate că și ea are puterea ei, că nu are nevoie să cerșetorească nici tratate nici convențiuni."*⁴ În baza programului liberal, guvernul condus de Ion C. Brătianu adoptase deja legi pentru încurajarea unor industrii și avea în vedere industrializarea țării pe baza importanțelor resurse de care dispunea. El nu a ezitat ca, în 20 mai/1 iunie 1885, să denunțe convenția, acuzând politica vamală austro-ungară ca fiind defavorabilă economiei românești. Poziția sa a fost sintetizată astfel în "Gazeta Transilvaniei", în timpul tratatelor cu Austro-Ungaria, pentru înnoirea convenției vamale: *"Vom face toate concesii ce ne vor permite interesele noastre de țară agricolă. Dacă însă monarhia vecină ar stărui în pretențiunea de a ne ține vecinic în stare agricolă, de a împiedica indirect înființarea oricăror industrii, atunci cată să ne resemnăm, să preferăm tariful autonom"*⁵.

Precizările delegației române, prezentă la Viena, fără a se voi intransigente, demonstau că noua Românie nu-și ascundea încrederea în forțele sale. O asemenea poziție era însă de neacceptat din partea autorităților de la Viena și Budapesta, purtătoare ale orgoliilor de mare putere, pentru care gesturile de suveranitate ale unei țări vecine mici veneau ca un afront. La 12 mai 1886 (stil nou) Austro-Ungaria a rupt tratativele cu România, a interzis complet importul de animale și a impus mărfurilor românești o suprataxă de import de 30%. România a răspuns, în 17/29 mai, prin adoptarea unui tarif vamal protecționist aplicabil unui important număr de produse străine importate. În replică, Dubla Monarhie a introdus imediat taxe prohibitive la toate articolele de import din România. Astfel, războiul vamal dintre cele două țări era declanșat.

Închiderea reciprocă a debușeelor a afectat ramuri întregi ale industriei Austro-Ungariei, dar și economia agrară a României. Dacă în Dubla Monarhie efectele s-au resimțit direct în miezul vieții economico-sociale și chiar politice, în România cea mai lovită a fost producția de animale. Însă cele mai grave consecințe le-a resimțit economia Transilvaniei, unde ramuri întregi, direct legate de piețele Vechiului Regat, au intrat în stagnare ori s-au prăbușit. Era lovită direct burghezia transilvană, aflată în curs de dezvoltare. Fenomenul a fost înregistrat cu maximă îngrijorare de Camerele de Comerț și Industrie din Brașov, Sibiu, Timișoara, Arad, Cluj, Bistrița, Târgu-Mureș și din alte centre care produceau bunuri pentru piața românească, precum și de publicațiile române, maghiare, germane și evreiești de aici, care au condamnat politica Dublei Monarhii privind comerțul cu România.⁶

Într-o analiză din anul 1887, Camera de Comerț și Industrie din Brașov afirma că pierderea debușeului român *"nu se poate în nimic înlocui sau atenua"*⁷. Repercusiuni nefaste asupra industriei, meseriilor și comerțului Transilvaniei au avut și stăruințele guvernanților unguri și austrieci de a orienta economia provinciei spre centrul și apusul imperiului unde aceasta nu găsea, totuși, complementaritate. Din contră, era smulșă din legăturile tradiționale și supusă unei concurențe copleșitoare, căreia nu-i putea rezista. Pe bună dreptate s-a apreciat că războiul vamal a fost cea mai critică epocă a

legăturilor economice multisekulare ale Transilvaniei cu spațiul românesc de la sud și est de Carpați.⁸

Bilanțul păgubitor al războiului vamal cu România în ceea ce privește industria și comerțul, prăbușirea industriei ungare a morăritului și spirtului, dezastrul suferit de producătorii și comercianții transilvăneni, fenomenul emigrației masive cu urmări demografice negative, ca și pozițiile critice ale cercurilor de afaceri au determinat guvernele de la Viena și Budapesta să accepte tratative cu România. În anul 1891 ele au abrogat măsurile prohibitive din 1886 și au trecut la aplicarea unui tarif general fără suprataxe asupra produselor românești. De cealaltă parte, la București s-a votat, în 25 iunie/7 iulie același an, o nouă lege vamală care, deși rămânea în esență protecționistă, micșora taxele de import pentru o serie de produse industriale, oferind avantaje țărilor industriale europene. Prin gesturile reciproce se deschideau perspectivele unor negocieri pentru încheierea unei noi convenții comerciale între cele două țări. Din partea României, deschiderea a fost facilitată prin aceea că guvernele junimiste și conservatoare, care s-au succedat la conducere începând din 4 aprilie 1888, erau deosebit de interesate de reactivarea exporturilor în favoarea marilor producători agricoli și mai puțin de protejarea industriei și de industrializarea țării. Ca rezultat, relațiile comerciale româno-austro-ungare au înregistrat o îmbunătățire, care a fost urmată și de o înviorare a schimburilor de mărfuri dintre Transilvania și România. Cursul ascendent al comerțului dintre România și Dubla Monarhie s-a menținut până în anul 1914, dar cu o balanță favorabilă imperiului. Abia în acel an, când a început primul război mondial, valoarea exportului românesc a depășit-o pe aceea a importului, în relație directă cu Austro-Ungaria (134,57/132,75 milioane lei).⁹ Gestul Dublei Monarhii era limitat, totuși, la "*numai puține articole*", ceea ce îndreptătea poziția exprimată de Camera de Comerț și Industrie din Brașov în sensul că trebuia "*să se ajungă în sfârșit la restabilirea relațiilor politico-comerciale prietenești cu România*"¹⁰.

În anul 1892 România a semnat convenții comerciale, în baza noii legi vamale, cu Marea Britanie, Italia, Franța, Elveția, Rusia și Germania. Deosebit de important era acordul cu aceasta din urmă, întrucât Germania era principala putere din Tripla Alianță care era atunci garantul securității României, iar tratatul de aderare din 1883 a fost reînnoit în 25 iulie 1892. Prin urmare, Austro-Ungaria vedea că putea fi înlocuită pe piața românească.

Noua convenție comercială s-a semnat la București, după doi ani de tratative, în 21 decembrie 1893, dar a intrat în vigoare numai la 14 iunie 1894. Momentul semnării a constituit încheierea oficială a războiului vamal. Imperiul austro-ungar s-a angajat să importe din România vite mari și animale mici (porci și oi), dar numai tăiate și sub controlul sanitar al unei comisii mixte (exportator–importator). De asemenea, imperiul a menținut aceleași taxe vamale la importul de cereale din România.¹¹

Convenția marca un pas real în comerțul româno-austro-ungar, de care guvernul conservator de la București era direct interesat. Ea venea ca o promisiune în perioada dintre momentul Memorandului și procesul memorandiștilor de la Cluj. Neajunsul principal al noii convenții vamale consta în durata lui de valabilitate de numai un an. Era limita impusă de Dubla Monarhie care, orientându-se spre o politică strict protecționistă, voia ca România să se supună cu totul condițiilor sale.

De altfel, în anul de valabilitate 1894-1895, Austro-Ungaria, profitând de gama redusă a produselor românești admise în convenție, nu a întârziat să pună piedici României în realizarea exporturilor sale: diminuarea cererii de carne proaspătă, carne preparată și conserve din carne; oprirea, pentru motive sanitar-veterinare, a importului de carne de porc, cum a procedat guvernul ungar în 1895 (și cum va proceda cel austriac în 1896); limitări nejustificate la importul de piei, lână, blănuri și alte produse asemănătoare, din România.¹² Este adevărat că și partea română a lăsat ca mersul exporturilor sale în imperiul vecin să se facă "după putință"¹³.

Asemenea măsuri incorecte nu se reduceau la simple gesturi funcționărești, ci făceau parte din politica de mare putere pe care Austro-Ungaria o exercita în zona Europei de sud-est, unde avea pretenții de influență și de dominație. Cu alte cuvinte, ea nu a încetat pe deplin războiul vamal, așa cum a procedat România, ci l-a diminuat conjunctural, cu intenția ca la viitoarele negocieri să dicteze propriile condiții. Interesul ei era de a trata România doar ca pe o piață de desfacere nelimitată și ca pe o sursă de materii prime după nevoi.

Faptul că noua etapă a relațiilor economice dintre cele două țări începea tocmai în perioada tensionată a procesului memorandiștilor venea să întetească atitudinea de ostilitate față de România, manifestată de autoritățile imperiale și îndeosebi de guvernanții de la Budapesta.

Din nou aveau de suferit producătorii industriali, meșteșugarii și comercianții din Transilvania, iar alături de ei, diferitele categorii de salariați cu familiile lor. Industria alimentară de aici avea o mare nevoie de materii prime din România, însă taxele de import pe grâul românesc erau mult prea mari. La fel și tarifele de transport pe căile ferate ungare. Camera de Comerț și Industrie din Oradea semnala cu reproș, în 1894, că grânele românești (ca și cele sârbești – n.a.) ajungeau mai ieftin la Budapesta, unde erau prelucrate în morile de acolo, decât în respectivul oraș din Partium. De asemenea, creșterea de peste două ori a taxei pe porumbul importat din România a lovit nemijlocit industria spirtului din Transilvania. Oprirea importului de vite de peste Carpați a determinat scumpirea cărnii în această provincie. Cu totul insuficiente erau și cotele de materii prime și combustibili (fier brut, neferoase, cărbune, păcură etc.) distribuite fabricilor, uzinelor, atelierelor specializate care lucrau, astfel, sub capacitate. Rafinăria din Brașov, la rândul ei, semnala în anul 1912 că i s-a repartizat un contingent de numai 83.000 chintale păcură românească, pe când ea avea o capacitate de prelucrare de 120.000 chintale. Referitor la această situație, Camera de Comerț brașoveană arăta că "*o parte însemnată a contingentului de păcură românească s-a acordat unor astfel de fabrici din Ungaria, care nu sunt așa de mult dependente de petrolul românesc, așa cum sunt fabricile din Transilvania, deoarece ele sunt mai departe de România și mai aproape de Galiția*". Ideea era că an de an, până la primul război mondial, erau favorizate uzinele și fabricile cartelate din Ungaria, în dauna industriei prelucrătoare din Transilvania.¹⁴

Curcurele de afaceri transilvane nu au conținut să solicite guvernanților Dublei Monarhii să-și schimbe politica privind comerțul cu România pentru a se reveni la condițiile atât de avantajoase pe care le avuseseră în deceniul primei convenții vamale.¹⁵ Despre acea perioadă, Camera de Comerț brașoveană

amintea cu nostalgie că "era un timp de libertate vamală cum nu s-a mai pomenit de atunci încoace"¹⁶. Aceleași cercuri nu-și ascundeau nemulțumirea nici față de penetrația masivă pe piața transilvană a mărfurilor industriale produse în partea de vest a imperiului, profitând de granițele vamale comune. Asemenea mărfuri concureau puternic produsele industriilor și meșteșugurilor locale, producându-le mari pierderi. Semnalând acest aspect, Raportul pe anul 1892 al Camerei de Comerț și Industrie din Cluj menționa cu îngrijorare că "cete întregi de agenți comerciali ai celor mai mari fabrici din Austria au vizitat cele mai mici sate din patria noastră și au vândut mărfuri la prețuri derizorii"¹⁷. Soluția nu putea fi decât protejarea industriilor transilvane. Pentru aceasta, industriașii, meșteșugarii și comercianții din Brașov se pronunțau pentru încheierea, de către Dubla Monarhie, a unei convenții vamale noi, de durată și – nota bene – reciproc avantajoasă cu România. Aceasta ar fi dus, după părerea lor, la încurajarea investițiilor de capital în producția de mărfuri cu desfacere asigurată nu numai în interiorul Transilvaniei, ci și la est și la sud de Carpați. Pentru a da o imagine a nevoilor pieței României, Raportul pe anul 1892 al Camerei brașovene a întocmit o lungă listă de produse ce se exportau în această țară în timpul primei convenții vamale.¹⁸ În aceeași direcție de analiză, Raportul pe anul 1900 concluziona: "România este și va rămâne de un interes cu totul deosebit pentru negustorul și industriașul ardelean"¹⁹.

O situație deosebită prezentau industria și meșteșugurile zonei secuiești a căror viabilitate depindea necondiționat de piața României. Secuții, la fel ca ungurii din Transilvania, au beneficiat direct de politica specială a guvernului de la Budapesta consacrată consolidării economice a "etniei maghiare", prin crearea de cooperative de credit menite să acorde împrumuturi avantajoase țăranilor aparținând acestei etnii. Congresul secuilor, ținut la Tușnad în anul 1902, a aprobat, în același scop, chiar "un program complet susținut de stat, destinat dezvoltării țării secuilor"²⁰. Însă pierderile provocate de restrângerea comerțului cu România nu au putut fi nici pe departe compensate. La congres s-a recunoscut că zona secuiască, la fel ca întreaga Transilvanie, "nu poate concura pe piețele din apusul imperiului din cauza distanțelor mari care încarcă cheltuielile de transport", mărinț prețurile mărfurilor. În schimb, vecinătatea României era văzută ca "un avantaj pentru industria din secuime"²¹. Concluzia era ca industria zonei să se dezvolte potrivit cererii de pe piața românească. S-a propus chiar amenajarea Oltului pentru a deveni navigabil și o cale ieftină de transport. Leit-motivul Congresului secuilor a fost: "Orice greutăți ar apărea, nu este permis să se renunțe la ... căile deschise spre răsărit"²².

În primul deceniu al secolului al XX-lea, pe fondul evenimentelor și mutațiilor internaționale și în condițiile creșterii importanței României ca stat în raportul de forțe sud-est european, tratativele pentru reînnoirea convenției vamale au dobândit semnificații sporite. Alături de cele privind alianța militară, acestea au format o a doua direcție principală în negocierile româno-austro-ungare. Așa a fost cazul tratativelor prelungite din anii 1905-1907, când Camerele de Comerț și Industrie din Transilvania au manifestat o deosebită insistență în ideea de a se pune capăt războiului vamal și urmărilor sale, care "au nimicit ... întregi ramuri industriale, ori le-au adus la cele mai mari nevoi"²³.

și a se grăbi încheierea convenției cu România. În dorința de a-și întări legăturile cu autoritățile române, aceleași instituții au cerut, și au obținut, din partea autorităților ungare, ca numai ele să aibă permisiunea de a onora invitațiile de a participa la manifestările consacrate împlinirii a 40 de ani de domnie a regelui Carol I, din anul 1906. Motivația invocată era că *"numai aceste părți ale țării (Ungariei – n.a.) sunt interesate"*. Camera de Comerț și Industrie din Târgu-Mureș, spre exemplu, era de părere că la expoziția de la București ar trebui să participe *"în primul rând zonele vecine cu România, locuite de secui, care, de veacuri fac cu această țară un comerț mai mic sau mai mare"*²⁴.

La capătul celor doi ani de intense negocieri, s-a semnat un protocol adițional la convenția comercială din anul 1893, prin care cele două părți dădeau, în sfârșit, o nouă concretete acelei înțelegeri. Evenimentul a fost salutat cu satisfacție în Transilvania, așa cum reiese din Raportul Camerei de Comerț și Industrie din Brașov pe anul 1908. Același document critica din nou politica protecționistă austro-ungară, pe care o învinovăța de pierderea unor poziții deținute *"de sute de ani"* dincolo de Carpați, ca și de decăderea unor ramuri *"care trăiau exclusiv din comerțul cu România"*. Spre aducere-aminte, raportul s-a referit din nou la *"vremurile bune"* din deceniul 1875-1885 când *"șiruri lungi de care, cât vedeai cu ochii, străbăteau, înainte de construirea liniei ferate, toate posturile noastre de frontieră până departe înlăuntrul țărilor estice și duceau și aduceau poveri grele de mărfuri"*. Totodată, documentul arăta înțelegere față de măsurile protecționiste adoptate, la rândul ei, de România, văzând în ele o reacție firească la *"politica similară austro-ungară"*²⁵.

Declanșarea, în 9 octombrie 1908, a Crizei bosniace a determinat o criză fără precedent în relațiile dintre România și Dubla Monarhie, ajungându-se în pragul unei stări explozive. La încordarea determinată de anexarea, de către Austro-Ungaria, a Bosniei-Herțegovinei și de amenințările ei la adresa Serbiei s-a adăugat stăruința diplomației de la Ballplatz de a se perpetua prohibiția la importul de vite din România. Situația dănuia încă din anul 1881 și dăduse lovituri grele comerțului exterior românesc cu carne și animale vii. De fapt, presiunile cercurilor agrariene austriece și ale marilor latifundiari unguri constituiau un factor determinant în stabilirea politicii vamale a guvernelor de la Viena și Budapesta.

De precizat că, de-a lungul războiului vamal, Austro-Ungaria a avut mai mult de suferit, pierzând piața românească pentru produsele sale industriale, în timp ce România a găsit mai ușor debușee pentru cerealele sale, importând totodată produse manufacturate din Germania. Comerțul pe Dunăre și Marea Neagră a favorizat această reorientare a exporturilor și importurilor românești. Nu este mai puțin adevărat că exportul românesc de carne și de vite a fost aproape ruinat, întrucât la acea vreme necesita piețe de desfacere apropiate. Situația nu a putut fi ameliorată nici după încheierea convenției comerciale din 1893 deoarece guvernele de la Viena și Budapesta au continuat să mențină măsurile prohibitive față de importul de asemenea produse din România.²⁶ În situația creată, guvernul liberal condus de Ion I. C. Brătianu a urmărit ca, în tratativele pentru semnarea unei noi convenții comerciale, să se ajungă la reglarea diferendului în comerțul cu vite.

În același timp, el era hotărât să aplice măsuri de încurajare a industriei naționale. Dr. Victor von Riedl, trimis special al guvernului de la Viena la București, semnalase, la 15 ianuarie 1908, că *"România, în măsura greutăților ce se fac pe piața produselor sale, în special zootehniei, este împinsă pe calea unei politici de industrializare, mutație care duce, în primul rând, la lezarea intereselor austriece de export"*²⁷. Atitudinea fermă a noului guvern liberal de la București nu putea fi ignorată în Austro-Ungaria, unde au apărut voci care s-au pronunțat pentru acordarea unor concesiuni României în privința comेतului cu vite.²⁸ De asemenea, la Viena au sosit știri în legătură cu perspectiva unui boicot al mărfurilor austro-ungare pe piețele românești. Mai mult, un protocol al Consiliului de Miniștri pentru Afaceri Comune al Dublei Monarhii, din 28 februarie 1909, menționa că guvernele austriac și ungar au primit chiar un fel de ultimatum din partea guvernului român care se arăta hotărât să denunțe convenția încă în vigoare și să nu le mai acorde clauza națiunii celei mai favorizate dacă, până la 14 martie, același an, nu se ajungea la un acord convenabil.²⁹

Luând în considerare perspectivele relațiilor economice cu România, unde doreau să aibă un deosebit succes, precum și relațiile încordate cu Serbia, cercurile guvernante de la Viena și Budapesta au acceptat încheierea, cu guvernul român, a unei noi convenții, în ziua de 10/23 aprilie 1909. Documentul avea, în general, același text ca și cel din 1893. La compromis au contribuit și cercurile industriale ungare care i-au convins pe agrarieni să nu se mai opună importării *"unui număr redus"* de animale sacrificate din România. Dar guvernul român a fost nevoit să renunțe la dezideratul semnării unei convenții veterinare cu Dubla Monarhie care i-ar fi permis să exporte aici vite și porci vii. În compensație însă, cele două părți au făcut un schimb de note prin care s-a reglementat exportul românesc de vite și porci sacrificați în Austro-Ungaria, prevăzându-se atât numărul anual de capete, cât și condițiile de livrare. De asemenea, România a acordat, pentru unele categorii de mărfuri, în afara clauzei națiunii celei mai favorizate, și unele reduceri ale taxelor vamale. Guvernele austriac și ungar s-au angajat să aplice tariful vamal minimal produselor cerealiere de proveniență românească.³⁰

Față de situația ce dănuise între 1881-1909 compromisul a fost un succes, la care au contribuit atât forța de afirmare a României pe plan internațional, cât și conjunctura internațională creată de conflictul austro-ungaro-sârb, când guvernarea Dublei Monarhii au adoptat tactica de a o menaja ca pe un aliat necesar. Normalizarea relațiilor economice româno-austro-ungare prin Convenția din 1909 a contribuit la o atenuare temporară a tensiunilor dintre cele două țări.

În anii 1912-1913, Dubla Monarhie a secondat Germania în ceea ce privește importul de mărfuri al României, cele două puteri centrale deținând împreună o pondere de 59,69% față de 18,18% cât dețineau Anglia și Franța. Tendința era, totuși, de scădere față de deceniul 1901-1910. Totodată, piața austro-ungară prelua 12,6% din exportul românesc, iar tendința era de creștere. La cumulat, import-export, puterile centrale au continuat să dețină o pondere de 42,9%, cu toate că între timp a crescut cererea de mărfuri românești pe piața franceză, de la 4,70% la 8,10%, în perioadele comparate. Statul român continua, prin urmare, să fie legat economic de puterile centrale, ceea ce făcea ca și

bugetul său să fie echilibrat în continuare pe baza împrumuturilor externe de la consorții în care ponderea cea mai mare o aveau cunoscutele firme germane Disconto Gesellschaft și S. Bleichröder.³¹ Astfel, alături de interesele militar-strategice, Germania și Austro-Ungaria aveau și puternice interese economice în România, pe care căutau să le folosească drept pârghie pentru menținerea României alături de Tripla Alianță.

Nu același lucru s-a întâmplat în domeniul investițiilor de capital în sectorul bancar și în cel de extracție a petrolului. Mai ales în acest ultim sector, deosebit de râvnit, capitalurile societăților franceze, anglo-olandeze, engleze și olandeze dețineau, în anul 1913, o pondere de 52,5%, depășind marile firme germane în extracția petrolului românesc. De fapt, petrolul a mărit interesele Angliei și Franței față de România, în asociere cu poziția ei strategică, importantă îndeosebi pentru aliata lor, Rusia.

Importanța deosebită pe care România a dobândit-o pentru capitalul străin nu putea rămâne fără urmări nici în relațiile economice româno-austro-ungare. În același an, Dubla Monarhie a renunțat, în sfârșit, la condiția reînnoirii anuale a convenției bilaterale. Noua proiecție se întindea acum pe patru ani, până în 1917.

Și după războaiele balcanice, relațiile economice româno-austro-ungare au continuat să constituie o componentă importantă a raporturilor bilaterale. Cel mai mare interes venea în continuare din partea oamenilor de afaceri din Transilvania care, așa cum arată documentele Camerelor de Comerț și Industrie, stăruiau pe lângă autoritățile de la Viena și Budapesta pentru a se înțelege cu România în vederea prelungirii convenției comerciale bilaterale *"pentru patru ani"*³². Schimburile comerciale româno-austro-ungare au continuat și în anii neutralității. O intensificare a acestora s-a înregistrat la sfârșitul anului 1915 și la începutul anului 1916, *"când România a expediat cereale și alte produse alimentare care erau plătite în aur și articole de manufactură"*³³.

Orientarea Transilvaniei spre comerțul cu Vechiul Regat nu a fost încurajată de Austro-Ungaria, pentru care era evident că, alături de elementul românesc de aici, legat economic în mod tradițional de zonele extracarpatică și angajat în lupta națională panromânească³⁴, și elementul capitalist maghiar și secuiesc transilvan putea contribui la îndepărtarea economică a provinciei de imperiu. Transilvania continua să fie tratată ca o zonă bogată dar dintre cele mai înapoiate ale regatului Ungariei și ale imperiului întreg.³⁵ Aici, prioritatea o aveau capitalurile austriac, maghiar și german care erau plasate, în principal, în industriile extractivă și metalurgică. Astfel, băncilor vieneze li s-au alăturat, în ultima treime a secolului al XIX-lea și la începutul secolului următor, Banca Ungară pentru Comerț și Industrie și Banca Comercială – ambele din Budapesta –, precum și Banca pentru Minerit și Industrie din Berlin. Plasamentele bancare s-au regăsit, în ordine, în: Societatea Imperială Regală Privilegiată Austriacă de Căi Ferate (S.T.E.G.) – în domeniul minier și metalurgic; Societatea Anonimă Minieră și Siderurgică din Călan (constituită în locul fostei Întreprinderi de Mine și Furnale din Brașov); Societatea Anonimă pentru Industria Fierului din Nădrag și Societatea Anonimă pentru Exploatarea Cărbunelui Uricani – Valea Jiului.

Concomitent, s-au diversificat branșele industriale prin înființarea de ateliere și de mici fabrici cu desfacere asigurată în spațiu restrâns.

Ramurile industriale noi au stimulat construcția de căi ferate într-o rețea destul de densă și cu numeroase ieșiri spre apus. Pentru a ilustra această realitate, autorii *Istoriei Transilvaniei* apreciază că, "după 1900 și cu deosebire la începutul anilor 1910, rezervele interne ale Transilvaniei au jucat un rol crescător în progresul economiei și al industriei în particular"³⁶. În realitate însă, în raport cu întinderea și cu cerințele Transilvaniei, industrializarea era redusă. Însăși statistica oficială maghiară pentru anul 1910 arată că, în timp ce în Budapesta existau 1296 întreprinderi industriale, în întreaga Transilvanie ființau numai 382.³⁷ În aceeași lucrare se recunoaște dominația absolută a "capitalului importat" în care se regăsea și "capitalul național (maghiar – n.a.), pe lângă care apărea "chiar un modest capital transilvan"³⁸.

Autoritățile centrale și locale ungare erau intens preocupate de starea economică a Transilvaniei. Numai că politica de facilități pentru stimularea inițiativei capitaliste se adresa în exclusivitate maghiarilor și secuilor, elementul majoritar românesc, trăitor îndeosebi în mediul sătesc, fiind nu numai ignorat, ci și supus constrângerilor fiscale. Scopul afișat era legarea economică strânsă a Transilvaniei de Ungaria. "Înapoierea (Transilvaniei – n.a.) nu putea fi eliminată sau recuperată decât pe calea integrării de un tip nou care putea conduce la formarea unei piețe naționale"³⁹ – sunt de părere autorii maghiari ai *Istoriei Transilvaniei*, recunoscând implicit că o astfel de integrare lipsea. Desigur, alături de orientarea istorică a economiei Transilvaniei spre zonele extracarpătice, de politica de opresiune națională și de deznaționalizare, exclusivismul economic față de nemaghiari a contribuit și el ca un asemenea obiectiv – obligatoriu pentru un stat național unitar cum se dorea a fi Ungaria – să nu fi fost niciodată atins în perioada dualismului.

Pe întregul parcurs al negocierilor comerciale româno-austro-ungare, România a adoptat o politică maleabilă, conciliantă, excepție făcând, desigur, perioada războiului vama propriu-zis. Atitudinea României nu rezultă numai din interese strict economice ci și naționale, urmărind a se atenua discriminările la care erau supuși românii din Transilvania. Acest adevăr este ilustrat, între altele, și de atitudinea autorităților române față de păstorii ardeleni, cărora, în spiritul tradițiilor seculare ale transhumantei, le-a acordat, an de an, dreptul de pășunat în Vechiul Regat.⁴⁰

Un aspect al raporturilor româno-austro-ungare l-a constituit migrarea dinspre Transilvania spre zonele extracarpătice. Încă din Evul Mediu, sub presiunea feudalității maghiare, mulți români dar și maghiari și secui, uneori sate întregi, au trecut Carpații în căutarea unor condiții de viață mai bune. În epoca modernă, fenomenul era determinat mai ales de posibilitățile de practicare a unor îndeletniciri noi.⁴¹ "Mergerea ardelenilor în România – aprecia un raport al Camerei de Comerț și Industrie din Brașov – ...nu va înceta niciodată de tot. Fenomenul se află în trebuința poporului, în poziția geografică a acestei țări muntoase (Transilvania – n.a.) lângă țările roditoare și bogate în afaceri la Dunărea de Jos. În astfel de condițiuni are loc emigrarea lucrătorilor din țările muntoase spre șesurile roditoare de pretutindeni"⁴². Cu toate că afirmația suferea de generalitate, se recunoștea că fenomenul era dinspre Transilvania către Vechea Românie. Este un argument documentar care contrazice poziția istoriografiei ungare preocupate să-l escamoteze.⁴³ Aceeași Cameră de Comerț,

într-un alt raport, găsea cauza principală a emigrării în "*condițiile de muncă și de locuit*" pe care le găseau sau și le puteau crea acolo.⁴⁴ De asemenea, în Raportul pe anul 1902, ea prezenta structura etnică și pe meserii a celor care emigrau și destinația lor. Reieșea că emigrau, în primul rând, români, urmați de sași și maghiari, în cea mai mare parte meseriași, iar ca destinație, erau România și America.⁴⁵

Emigrarea a fost insistent abordată și la Congresul secuilor din 1902, fiind asociată cu îngrădirile comerciale din partea statului. "*Este regretabil – se afirma într-un referat al Congresului – ... că industria secuiască a pielăritului a început să decadă și emigrarea a luat proporții mari când s-a prăbușit convenția comercială și a început războiul vamal cu România ... Cauza generală a emigrării secuilor își are rădăcinile în condițiile economice anormale ... Comerțul cu răsăritul le-a fost oprit prin bariere vamale înalte.*" S-a cerut autorităților statului ungar care, prin politica economică anterioară, "*și-a căutat fericirea spre apus*", "*să-și îndrepte atenția și spre răsărit, unde secuii, atâta vreme cât calea ferată nu a deviat transporturile și vama le era deschisă, au realizat progrese*"⁴⁶. La rândul lor, reprezentanții cercurilor de afaceri din Brașov apreciau, în anul 1906, că emigrația a ajuns o "*calamitate*", întrucât plecau "*tocmai oamenii cei mai dibaci, mai sănătoși și mai vânjoși*"⁴⁷. Dar tot ei recunoșteau în anul 1908 că fenomenul nu putea fi stăvilit în rândul multor oameni "*a căror muncă și economie nu mai pare a fi rentabilă aici sau le asigură numai hrana de pe o zi pe alta*"⁴⁸.

O altă cauză a fenomenului emigrării se afla în constrângerea economică practică de autoritățile maghiare prin intermediul salarizării. La începutul secolului al XX-lea, în Transilvania, salariul mediu reprezenta doar 66,2% față de cel din regiunea Budapesta.⁴⁹ O situație asemănătoare a existat și în salarizarea muncitorilor agricoli. În timp ce în pusta Ungariei media salariului era de 500 de coroane, în Transilvania media varia între 360-430 coroane.⁵⁰ Desigur, această politică îi afecta pe toți salariații. Muncitorilor români li se aplica, însă, obișnuita discriminare națională ce consta în piedici la angajare, în folosirea lor la muncile cele mai grele și mai puțin calificate, precum și în atribuirea de salarii mult mai mici decât celor maghiari și germani.⁵¹

Cât privește lumea satului, datele statistice la scara Transilvaniei arată că proprietatea funciară era concentrată în mâinile marilor proprietari maghiari și că mai mult de 3/4 din populația rurală românească era alcătuită din țărani săraci, cu pământ puțin sau lipsiți de pământ. O situație aparte exista în zonele săsești unde, încă din Evul Mediu, pământurile roditoare au fost acaparate de către sași, românii fiind nevoiți să se retragă în îngustimile văilor sau în zonele deluroase și muntoase. Sfatul săsesc a impus românilor rămași pe loc restricții la dreptul de moștenire.⁵² Și împrumutarea de după patentele imperiale din 1853-1854 s-a făcut, pentru români, pe pământurile cele mai slabe.⁵³ Lipsa ori insuficiența pământului, asociată cu sărăcia, a continuat pentru români până după Marea Unire din 1918. În schimb, s-a îmbunătățit starea economică a satelor majoritar ungurești și secuiești datorită sprijinului cu semințe selecționate, producători de rasă, pomi fructiferi etc. pe care l-au primit din partea statului ungar. Tot prin grija statului ungar, au luat ființă cercurile de gospodari (gazda körök) maghiari și secui cărora

li s-au acordat credite avantajoase pentru procurarea de mașini și utilaje agricole și de transport, de animale etc.⁵⁴

Pe acest fundal, de asimetrie politică întreținută de statul ungar, s-a înregistrat decăderea economică a mocanilor. Drama a avut drept cauze refuzul sașilor de a le mai arenda acestora munții pentru pășunat și restricțiile impuse de guvernul României la pășunatul transhumant. Așa s-a ajuns ca vechiul rol economic pe care l-au deținut mocanii în sudul Transilvaniei să fie luat de sași care, pe lângă faptul că erau proprietarii pământurilor, deveniseră și cei mai mari crescători și exportatori de vite.⁵⁵ Mocanii sărăciți, împreună cu românii făgărășeni (ale căror terenuri erau și insuficiente și slab productive – n.a.), au format medii foarte active de emigrare peste Carpați sau în America.

Statisticile maghiare arată că, în anul 1900, în România se aflau "200.000 supuși austro-ungari", veniți din toate părțile Dublei Monarhii. De asemenea, în anii 1899-1913, din Transilvania au emigrat în România circa 97.700 persoane, dar, după datele însumate ale Camerelor de Comerț ardeleni, cifra este mai mare. Statisticile maghiare n-au înregistrat pe cei care treceau munții prin Vama Cucului.⁵⁶ O categorie numeroasă erau cei care pendulau de o parte și de alta a Carpaților, mânați de interese economice, culturale sau naționale. Fenomenul s-a intensificat la începutul secolului al XX-lea, cifrele evoluând de la 97.747 persoane în 1904, la 161.506 în 1911. Ilustrative sunt și următoarele date comparative: în 1905 au imigrat în România, venind din Rusia, 8.200 persoane, iar din Bulgaria (îndeosebi pentru munci agricole), în jur de 36.000. În schimb, din Austro-Ungaria, au venit în jur de 115.000.⁵⁷

Chiar dacă cifrele par ridicate, raportate la cei peste 3,5 milioane de români din Imperiul austro-ungar⁵⁸, ele nu sunt mari. Populația română era puternic legată de locurile și gospodăriile ei. Fenomenul se înregistra mai mult în zonele de frontieră. Apreciem că mișcarea de populație înspre România a contribuit la consolidarea economico-socială a unei însemnate categorii de cetățeni. Aceștia au format ei înșiși un factor de legătură economică și națională între provinciile spațiului istoric românesc și o realitate pe fundalul relațiilor româno-austro-ungare. Migrația, la fel ca și legăturile economice, sociale și spirituale, a contribuit în mare măsură la dezvoltarea conștiinței naționale și a dorinței de unitate a românilor aflați de o parte și de alta a Carpaților. Totodată, a dezvăluit și mai mult starea de opresiune și de înapoiere economico-socială la care erau supuși românii de către statul ungar, a cărui clasă politică, excesiv de orgolioasă, șovină și exclusivistă, a refuzat să înțeleagă că, procedând astfel, lovea în însăși unitatea – și așa artificială și fragilă – a regatului și a întregului imperiu.

Războiul vamal româno-austro-ungar a rămas ca un episod memorabil în istoria modernă, constituind prima manifestare intransigentă și de răsunet a tânărului stat român independent de apărare a suveranității naționale în fața unei mari puteri europene. Nelăsându-se intimidată, separând interesele sale economice de cele de securitate militară – legate nemijlocit de aderarea la Tripla Alianță –, reorientându-și fără complexe legăturile comerciale externe, România a câștigat încredere în propriile forțe și s-a pus într-o lumină favorabilă pe plan zonal și continental. Dacă, după încheierea oficială a războiului vamal, Austro-Ungaria a continuat să pună condiții și să ridice obstacole în fața unui comerț reciproc avantajos cu România, aceasta din urmă, fără a ceda dincolo de posibil,

a venit în întâmpinarea timpului, a schimbărilor și a regrupărilor de forțe între state.

Reașezarea raporturilor comerciale bilaterale s-a făcut progresiv, confirmându-se pe deplin în anul de început al primului război mondial, când balanța a înclinat, în sfârșit, în favoarea României. Timp de doi ani, pe durata neutralității României, Austro-Ungaria s-a văzut pusă în situația de a fi principala interesată în menținerea și dezvoltarea relațiilor economice cu vecina sa de la sud-est. Factorul determinant al acestei schimbări a fost statul român care s-a consolidat și s-a întărit, etapă cu etapă, devenind, în trei decenii, o forță recunoscută și cu prestigiu pe plan internațional.

Note:

1. Folosirea termenului de ierarhie se face aici luând în considerare realitatea existenței a două entități care se raportează una la cealaltă ca state europene și vecine, între care s-au stabilit anumite relații generice. Sensul obișnuit al raportării este de la o mare putere (Austro-Ungaria), deținând un rol important în echilibrul european, la un stat mic și tânăr (România), aflat încă în curs de consolidare și la începutul procesului de modernizare. Dar și invers, din perspectiva analitică românească. Diversitatea subiectelor de relații dintre cele două entități arată că, de fapt, între ele a existat o poli-ierarhie.
2. Din relațiile româno-austro-ungare nu a lipsit ceea ce am putea numi războiul imagologic, dus unidirecțional împotriva României, îndeosebi pe terenul nivelului de civilizație europeană, insistând pe orientalismul și bizantinismul acesteia. Mai mult, autoritățile ungare l-au extins la un război axiologic, atacând înseși valorile fundamentale ale românilor, începând cu istoria lor. Vezi, prin extrapolare, considerațiile teoretice: Vasile I. Zărnescu, *Ubicuitatea războiului axiologic*, în volumul *Starea societății românești după 10 de ani de tranziție*, coordonat de Elena Zamfir, Ilie Bădescu și Cătălin Zamfir, Editura Expert, București, 2000, p. 892
3. Vezi pe larg: Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *Premize economice ale formării Statului Național Unitar Român*, Editura Academiei, București, 1979, p. 179-200
4. Monitorul Oficial, *Dezbaterile Adunării Deputaților*, București, 7 februarie 1887, p. 516
5. *Gazeta Transilvaniei*, nr. 106, din 11/23 mai 1866
6. Vezi pe larg: N. G. V. Gologan, *Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc din Brașov*, București, 1928, p. 92-264
7. Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *op. cit.*, p. 220
8. *Ibidem*
9. *Ibidem*, p. 295-296
10. *Ibidem*, p. 296
11. *Ibidem*
12. Alex. C. Djuvara, *Expunere de motive. Convențiunea comercială încheiată între Austro-Ungaria și România*. Supliment la *Foaia de informațiuni comerciale*, nr. 4, din 30 ianuarie 1910, București, 1910, p. 6

13. *Ibidem*, p. 7
14. Apud: Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *op. cit.*, p. 298-299
15. Vezi: I. I. Adam, *Unitatea de viață economică a Transilvaniei și a țărilor române extracarpătice*, în Revista economică, nr. 47, din 25 noiembrie 1983
16. Arhivele Naționale, Direcția județeană Brașov, fond: Camera de Comerț și Industrie Brașov, *Raportul pe anul 1886*, filele 9-10
17. Apud: Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *op. cit.*, p. 298
18. Arhivele Naționale, Direcția județeană Brașov..., Loc. cit., *Raportul pe anul 1892*, filele 7-8
19. Loc. cit., *Raportul pe anul 1900*, fila 12
20. *Histoire de la Transylvanie*, par Gábor Barta, István Bóna, Béla Köpeczi, László Makkai, Ambrus Miskolczy, András Mócsy, Katalin Péter, Zoltán Szász, Endre Tóth, Zsolt Tróczányi, Agnes R. Várkonyi, Gábor Vékony. Sous la direction de Béla Köpeczi, Akademiai Kiado, Budapest, p. 589.
21. Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *op. cit.*, p. 301
22. *Ibidem*
23. *Ibidem*, p. 304
24. La expoziția aniversativă de la București din anul 1906, secuii s-au prezentat în principal cu produse ale industriei meșteșugărești (în lemn, metale, textile etc.), ca: utilaje pentru diferite lucrări, unelte de tot felul, scule pentru variate meserii, creații artistice, produse casnice ș.a. *Ibidem*, p. 301
25. Arhivele Naționale. Direcția județeană Brașov Loc. cit., *Raportul pe anul 1908*, fila 1. Linia ferată la care se făcea referire în Raport era cea dintre Miercurea Ciuc – Ghimeș – Comănești Palanca, inaugurată în 6 mai 1899 în prezența lui Anghel Saligny, directorul Căilor Ferate Române. Vezi: *Gazeta Transilvaniei*, nr. 70, din 8 aprilie 1899. La 19 mai 1894 se semnase convenția româno-austro-ungară privind joncțiunea căilor ferate, la Predeal și Vârciorova, ale celor două state. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, nr. 101, din 19 mai 1899.
26. Valoarea exportului de vite din România a scăzut, între anii 1880-1906, de la 12.093.000 lei la 589.583 lei. În cazul exportului respectiv în Austro-Ungaria, valoarea a scăzut de la 9.869.000 lei la 250.297 lei. Vezi: Gheorghe Nicolae Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță 1878-1914*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 277
27. *Ibidem*, p. 278
28. În această privință se pronunțase, la 11 mai 1908, și un șef de secție din Ministerul austriac al comerțului, Mihailowitch. Vezi: *Ibidem*
29. *Ibidem*, p. 279
30. *Ibidem*, p. 292-293
31. Gheorghe Nicolae Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 306-307.
32. Arhivele Naționale. Direcția județeană Brașov. Loc. cit., *Raportul pe anul 1913*, fila 1.
33. *Din documentele secrete ruse. Precedentele intrării României în război. Raportul fostului ministru de externe rus, generalul Polivanov, din 7 noiembrie stil vechi 1916*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 50, din 2/15 decembrie 1917.
34. Traian Dumitrescu, *Transilvania pământ românesc multimilenar*, Vol.II,

- Editura Miracol, Cluj-Napoca, 1997, p. 261-279; Vezi: Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *op. cit.*, passim.
35. *Histoire de la Transylvanie*, p. 535.
36. *Ibidem*, p. 536
37. Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *op. cit.*, p. 305
38. *Histoire de la Transylvanie*, p. 536
39. *Ibidem*.
40. În urma unor măsuri ale guvernului austriac, din 20 mai 1865, împotriva comerțului cu produse românești în imperiu, guvernul României a răspuns prin majorarea taxelor pe pășunat aplicate turmelor care coborau din Ardeal. Cererile păstorilor au fost susținute cu stăruință de presa românească din Brașov și Sibiu care a arătat că taxele sporite loveau, de fapt, în interesele românilor. Ca urmare, Camera Deputaților de la București a hotărât, în 9 decembrie 1865, reducerea taxei pe pășunat cu 50%. Ministrul de finanțe, Nicolae Kretzulescu, motiva decizia prin aceea că guvernul român nu dorea să impună "o întârziere a acestor păstori de-a introduce vitele în România sau de-a pune înveredate piedici în industria lor". Vezi: Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 55; Vezi: Gr. Chiriță, *Din istoria legăturilor economice între Principatele Unite și Transilvania în anii domniei lui Al. I. Cuza*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, IV., p. 197-198.
41. Ștefan Mateș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, ediția a II-a, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, passim.
42. Arhivele Naționale. Direcția județeană Brașov, Loc. cit., *Raportul pe anii 1880-1884*, fila 11.
43. Istoriografia maghiară menționează că, "după statisticile oficiale, între 1899 și 1913, 130.000 români au părăsit patria (Ungaria – n.a.). Este adevărat că înainte de războiul mondial românii erau gata să depășească, în statisticile de emigrare, pe slovaci și pe germani care erau, până atunci, în frunte". În această formulare voit imprecisă se sugerează, de fapt, că emigrarea se făcea numai spre America. Vezi: *Histoire de la Transylvanie*, p. 534.
44. Arhivele Naționale. Direcția județeană Brașov. Loc. cit., *Raportul pe anul 1883*, fila 9
45. Loc. cit., *Raportul pe anul 1902*, fila 14
46. Vezi: Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *op. cit.*, p. 301
47. Arhivele Naționale, Direcția județeană Brașov. Loc. cit., *Raportul pe anul 1906*, fila 13
48. Loc. cit., *Raportul pe anul 1908*, filele 13-14
49. Vezi: Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *op. cit.*, p. 307
50. Vezi: *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, ediția a II-a, Editura Academiei, București, 1963, p. 340
51. *Ibidem*
52. Dreptul de moștenire era acordat românilor numai dacă se căsătoreau în satul în care trăiau, dar și atunci erau obligați să aibă dovada că pământul respectiv nu a fost cumpărat de la un sas. "Este fals că pe fundus regius românii aveau drepturi egale cu sasii. Românii au fost slugile satelor săsești."

Vezi: Ioan Podea, *Monografia județului Brașov*, Vol. I, Institutul de arte grafice ASTRA, Brașov, 1938, p. 112-114

53. *Ibidem*

54. Crearea cercurilor de gospodari era motivată de guvernul ungar prin nevoia de a asigura "proprietatea agriculturii patriei noastre". Vezi: Arhivele Naționale. Direcția județeană Brașov, Fond: Prefectura județului Brașov, *Doc. Nr. 65/1907*, fila 1

55. Ioan Podea, *op. cit.*, p. 114-115

56. Vezi: Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *op. cit.*, p. 305

57. Emigrările din Regatul României se ridicau aproximativ la aceleași niveluri. Vezi: *Ibidem*, p. 306

58. Recensămintele din Austria, apoi din Austro-Ungaria trebuie luate în considerare cu rezervă, întrucât elementul românesc – care ne interesează direct – a fost voit diminuat în favoarea elementului maghiar, ceea ce rezultă din analizele comparative pentru toate teritoriile locuite de români, precum și între etnii și religii. În aceste teritorii s-a înregistrat o dinamică a ortodocșilor și greco-catolicilor declarați maghiari. Pentru comparații și analize, vezi: *Magyar Korona Országainak 1910 évi népszámlálása (Recensământul țărilor coroanei maghiare din 1910)*, II rész, Budapest, 1912; *Magyar Statisztikai Közlemények (Buletinul maghiar de statistică)*, Új sorozat (Serie nouă), vol. 5 (1907), vol. 64, 1920, Budapest; *Magyar Statisztikai Évkönyv (Anuarul ungar de statistică)*, új folyam (serie nouă), vol. 5 (1907); vol. 19 (1911); Zenovie Pâclișan, *Politica minoritară a guvernelor ungurești (1867-1914)*, București, 1943, p. 10; Iászi Oszkár, *A nemzeti államok kialakulása és nemzetiségi kérdés (Formarea statelor naționale și problema naționalităților)*, Budapest, 1912, Anexa 1; Závodsky Géza, *Történelem a gimnázium III (Istoria pentru liceu III)*, osztálya Számára, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994, p. 254. Autorul dă, conform recensământului din anul 1910, cifra de 2,95 milioane români (16,1%) la o populație de 18,5 milioane a regatului Ungariei. Maghiarii erau evaluați la 9,95 milioane (adică 54,5%); *Histoire de la Transylvanie*, p. 530-534.

ARIILE PROTEJATE DIN JUDEȚUL BRAȘOV

Marcian BLEAHU

Ocrotirea naturii este astăzi pe plan mondial o problemă căreia i se acordă o importanță deosebită. De când s-a constatat că progresul civilizației restrânge tot mai mult domeniul de existență a naturii primitive, sălbatice, și că sunt în pericol documente esențiale pentru cunoașterea trecutului globului pe care trăim, precum și inventarul de viețuitoare pe care îl adăpostește, biodiversitatea cum se mai numește, au fost întreprinse acțiuni de protejare a acestei naturi primitive. Măsurile luate au fost mai întâi pe plan național, începutul fiind făcut în SUA în 1872. Ideea de ocrotire a unor teritorii și a unor "monumente ale naturii" a prins apoi rădăcini în mai toate țările lumii unde au fost elaborate legislații corespunzătoare. Pentru teritoriul României actuale primele încercări au fost făcute pentru Transilvania printr-o lege votată la Budapesta în 1908, însoțită de o listă a obiectelor de ocrotit între care se aflau, pentru județul Brașov, Colții Corbului din Stejeriș, izvorul intermitent de la baza Dealului Șprengghi, Peștera cu lapte din Crucurul Mare și Muntele Tâmpa. Dintre acestea doar Tâmpa mai există. După Unirea din 1918, Prof. Al. Borza de la Cluj alcătuiește, la cererea Ministerului Agriculturii și Domeniilor, o listă de obiective ce urmau să fie ocrotite prin lege, și anume 44 rezervații mai mici și 6 Parcuri Naționale, între care Munții Bucegi și Făgărași cu teritorii aparținând și județului Brașov. Dar de abia în 1930 este promulgată prin decret regal *Legea pentru protecția monumentelor naturii*. Pe baza ei este pus sub ocrotire, în 1935, versantul vestic al Pietrii Craiului, prima rezervație oficială din județul Brașov. În decursul anilor au fost puse apoi sub ocrotire alte 8 obiective în 1962, numărul lor ridicându-se acum la 20. La acestea sunt de adăugat alte 3, cuprinse acum în parcurile Bucegi și Piatra Craiului.

Ocrotirea naturii nu mai este astăzi privită ca o problemă de interes strict național, ci s-a constatat că natura este un bun comun al întregii omeniri și, ca atare, trebuie apărată prin reglementări internaționale. Aceasta s-a realizat o dată cu înființarea unui organism al ONU în 1972, "Programul Națiunilor Unite pentru Mediu" (PNUE), apoi "Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii" (IUCN). Cea din urmă a stabilit un sistem unitar de clasificare a tuturor obiectelor naturale ce sunt puse sub protecția legii de fiecare țară în parte și este de dorit ca acestea să urmeze normele stabilite, pentru a se putea ține un inventar riguros mondial a tot ce este încă natură primitivă. Acest sistem cuprinde 6 grade de ocrotire, conform interesului științific și al naturii obiectivelor. Ele sunt următoarele: **Categoria I** protejează obiective de mare valoare, în general de suprafață redusă, aparținând statului și unde accesul vizitatorilor este interzis. În general este vorba de biocenoze rare, cuprinzând specii endemice, sau specii aflate pe listele roșii naționale sau internaționale (specii periclitate sau pe cale de dispariție) sau formațiuni fizico-geografice importante. **Categoria II** cuprinde parcurile naționale, care sunt teritorii întinse, în majoritate aparținând statului, cuprinzând elemente importante din punct de vedere fizico-geografic sau biologic, cu peisaje de valoare estetică, unde nu există locuiri permanente și nici exploatare economice. Sunt destinate ocrotirii naturii și practicării unui turism

ecologic. **Categoria III** sunt rezervații destinate mai ales protejării elementelor fizico-geografice (stânci remarcabile, lacuri, peșteri, cascade etc.), care pot fi și în proprietate particulară cu condiții foarte restrictive, vizitabile de turiști sau pentru educație și instruire. Nici aici exploatarea economică nu sunt admise. **Categoria IV** este destinată protecției biodiversității, deci speciilor, habitatelor și biocenozelor, în special celor care necesită pentru menținere o intervenție a omului. În general sunt aceleași norme ca și la categoria precedentă. **Categoria V** cuprinde rezervații cam de tipul Categoriei II cu unele permisivități. Astfel sunt admise și proprietăți particulare, cu restricții privind protecția naturii, locuri permanente de mici dimensiuni, unele posibilități de exploatare a resurselor naturale (păduri, pășuni, ape) dar numai cu scopul de întreținere a locuitorilor permanenți, deci fără scopuri industriale, exploatarea realizată cu mijloace tradiționale. Ele trebuie să aibă mai ales o vocație turistică. Astfel de rezervații de întindere mai mare poartă numele de Parcuri Naturale și trebuie să se bucure de același sistem strict de supraveghere și administrare ca și cele din Categoria II. **Categoria VI** sunt teritorii largi, cu proprietăți particulare, cu așezări permanente, nu foarte mari (sate, comune, nu orașe) și cu posibilități de valorificare a resurselor naturale, dar nu la scară industrială, de către populația autohtonă și cu mijloace tradiționale și care valorifică mai ales peisajele cu valoare estetică deosebită. În unele țări poartă numele de Parcuri Regionale.

În afara acestor rezervații, care sunt desemnate de fiecare țară dar sunt omologate de IUCN în măsura în care sunt respectate condițiile de încadrare, există și rezervații desemnate de către organisme internaționale și a căror administrare este susținută financiar parțial de acestea, dar care își rezervă dreptul de a vedea modul în care se realizează protecția. Acestea sunt (1) Rezervații ale biosferei, (2) Rezervații ale zonelor umede și (3) Monumente ale patrimoniului cultural și natural. Primele două nu intră, pentru moment, în discuție pentru județul Brașov, iar în a treia categorie am încercat să nominalizăm și orașul Brașov, fără succes deoarece Comisia UNESCO a obiectat că nu mai are clădiri vechi, ele fiind distruse de marele incendiu din 1689. Se uită însă că și construcțiile ulterioare sunt valoroase prin specificul lor medieval, la care se adaugă clădirile din centru în cel mai pur Jugendstil (în alte țări, pentru asemenea clădiri este decretată ca patrimoniu mondial fie doar și câte o stradă). Problema trebuie lăsată deschisă și trebuie luptat în continuare ca Brașovul să fie inclus în lista patrimoniului cultural.

În ceea ce privește ocrotirea naturii, prin Legea nr. 41 din 2000 sunt stabilite pentru județul Brașov 2 parcuri, unul național (cat.II) și altul ca parc natural (cat.V), doar parțial, suprafața ocrotită aflându-se și pe teritoriile județelor limitrofe, și 20 rezervații: mixte, geologice, paleontologice, botanice și zoologică, în cele două parcuri fiind incluse alte trei rezervații ce fuseseră declarate ca atare înainte de constituirea lor.

1. PARCURI NAȚIONALE ȘI NATURALE

Parcul Natural Bucegi

Bucegii reprezintă bastionul cel mai proeminent al cununii de munți ce dă ocol Țării Bârsei. Versantul lui nordic, care domină capătul de SV al depresiunii, este impresionant prin marile înălțimi (între care cel mai înalt vârf al masivului este Vf. Omul de 2.508 m) și prin adâncile văi glaciare. El aparține de trei județe, Brașov, Prahova și Dâmbovița, care au și sarcina de a veghea la conservarea parcului. El are o suprafață de 32.664 ha, din care 7.956 revin județului Brașov.

Partea "brașoveană" este lipsită de așezări permanente și, în afara exploatărilor forestiere și pastorale, nu are alte tipuri de folosințe economice, chiar și cea turistică fiind redusă comparativ cu celelalte județe, fapt pentru care ar putea să se bucure de statutul Categoriei II (Parc național). Dar pe teritoriul celorlalte județe există numeroase construcții, exploatări miniere și o prea intensă activitate turistică necontrolată, incompatibile cu un astfel de statut, fapt pentru care i s-a acordat categoria V de protecție (Parc natural).

Partea care aparține județului Brașov este delimitată de creasta ce urcă de la Diham la Vf. Omul, apoi creasta de cumpănă de ape până în M-tele Sf. Ilie, de unde coboară la Bran. Colțul acesta de NV al masivului a fost declarat rezervație încă din anul 1962, sub numele de "Abruptul Bucșoiu-Mălăești-Gaura", care este una din cele mai spectaculoase zone din masiv datorită reliefului glaciare al celor trei văi, Mălăești, Țigănești și Gaura, cu profil în U, căldări, praguri transversale și versanți abrupti în care se distinge o stratificație clară a conglomeratelor. În Valea Gaura domină calcarele ce se prelungesc și pe creasta vestică formând un abrupt spectaculos spre pasul Bran. Aceste aspecte morfologice justifică punerea sub ocrotire a zonei.

Al doilea argument este cel paleontologic. Din Valea Gaura a fost descrisă o bogată faună de crinoide, iar din pasul Strunga și Muntele Strungulița o faună jurasică cu peste 150 specii de amoniți. Al treilea argument este cel biologic, în zona ocrotită existând o mare bogăție floristică. Din vegetația lemnoasă este de subliniat existența în căldările glaciare a unor exemplare de zâmbru (*Pinus cembra*) iar din cea ierboasă, care cuprinde un număr considerabil de flori, mai ales în zona alpină, endemismele pentru Bucegi *Thesium kernerianum*, *Bromus barcensis* var. *bucegiense* și *Bupleurum ranunculoides*, multe endemisme carpatice și specii declarate monumente ale naturii.

Aceste elemente justifică constituirea aici a Parcului Natural Bucegi, din păcate în mare pericol deoarece există planul de construire a unei telecabine până pe Vf. Omul, ceea ce îl va pune în pericol din cauza afluxului de turiști.

Parcul Național Piatra Craiului

Al doilea masiv muntos emblematic pentru Țara Bârsei este Piatra Craiului.

O lamă zimțată de peste 25 km lungime, orientată N-S, ușor arcuită și cu o mică adăugire în capătul nordic sub forma unei creste orientate perpendicular, conferă muntelui forma unei cârje. El sclipește alb în soare fiind constituit integral din calcare și, văzut din Țara Bârsei, pare mai curând o plăsmuire a norilor decât o prezentă terestră. Înălțimea maximă este de 2.244 m, atinsă în Vf. La Om, situat cam la jumătatea acestei gigantice creste care separă ceea ce turiștii numesc Creasta nordică de Creasta sudică. Doar prima se află pe teritoriul județului Brașov, cealaltă pe a județului Dâmbovița.

Creasta Pietrei Craiului, o noțiune pentru turiștii experimentați, este foarte îngustă (are porțiuni pe care ești obligat să le parcurgi călărindu-le) și cu denivelări ce fac parcurgerea ei și mai dificilă. Ea reprezintă intersecția a doi versanți, din care cel estic este mai domol și cu un abrupt în partea superioară de 400 m înălțime, iar cel vestic, cu abruptul superior de 1.000 m înălțime. Cel din urmă este sculptat spectaculos, cu creste secundare vertiginose, pilieri, contraforți, pereți verticali de sute de metri, jgheaburi și padine puternic înclinate. De departe, acest perete vestic pare o dantelărie fină sculptată în piatra albă, întinsă pe un diapazon de 2.000 m înălțime. În versantul estic, la mică distanță de limita județului, se află cea mai adâncă peșteră de la noi din țară, Avenul din Grind, cu peste 500 m denivelare.

Peisajul acesta, de o mare sălbăticie, justifică în sine punerea masivului sub protecție, dar lui i se adaugă o extraordinară bogăție floristică ce face din versantul vestic al masivului o adevărată grădină botanică. Aici se găsește un mare număr de endemisme (41% din toate endemitele țării), din care două sunt specifice doar Pietrii Craiului: garofița Pietrii Craiului (*Dianthus callizonus*) și o primulă (*Primula baumgartentiana*). În plus, jumătate din speciile declarate monumente ale naturii la noi în țară se află aici, între care sunt caracteristice Floarea reginei (*Leontopodium alpinum*), sângele voinicului (*Nigritella rubra*), iedera albă (*Daphne blagayana*), tulichina (*Daphne cneorum*) și macul galben (*Corona sancti-stephani*).

La această bogăție floristică se adaugă cea faunistică, din care trebuie menționată capra neagră (*Rupicapra rupicapra*) în ciupoare numeroase.

Originalitatea peisagistică, spectaculozitatea și marea diversitate biologică a determinat, încă din 1935 (Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 645), crearea aici a "Rezervației Piatra Craiului Mare". Ulterior a fost creată "Rezervația Cheile Zărneștilor", iar în 2001 a fost decretat "Parcul Național Piatra Craiului" de 14.795 ha din care 7.820 ha se află pe teritoriul județului Brașov. El are un centru de informare ecologică și se bucură de o finanțare externă.

2. REZERVAȚII MIXTE

Muntele Tâmpa

Tâmpa este fundalul emblematic al orașului Brașov, pe care îl domină cu trupul său greoi cu două cocoașe culminând la 956 m altitudine. Față de oraș se înalță astfel cu 300 m, iar de pe vârf vederea este largă, cuprinzând mai ales centrul și orașul vechi.

Muntele este format integral din calcare jurasice din care au fost identificate câteva specii fosile ce atestă această vârstă. El este acoperit integral pe versantul dinspre oraș de o pădure mixtă, cu dominarea foioaselor montane, dar pe versantul opus, puternic însoțit, apar și goluri cu vegetație stepică.

Din bogăția floristică sunt de menționat două specii endemice pentru România ce au fost descrise pentru prima dată de aici: crucea voinicului (*Hepatica transilvanica*) și obsiga (*Bromus barcensis*). Numai de pe Tâmpa este cunoscută la noi în țară specia *Coronilla coronata*, iar în vegetația de stepă este de semnalat o plantă foarte rară la noi, iacintul sălbatec (*Hyacinthella leucophaea*).

Fiind prea aproape de oraș, nu ne putem aștepta la o faună de mamifere bogată. Ursul, menționat uneori, nu mai trăiește pe aici, doar vereritele (*Sciurus vulgaris*) mai animă pădurea, evident și cu diverși șerpi, șopârle și insecte, dintre care 19 specii de fluturi sunt rarități pentru România. Între numeroasele specii de păsări sunt corbul (*Corvus corax*) și șorecarul comun (*Buteo buteo*).

Cândva, pe vârful sudic al Tâmpai se putea vedea, până pe la jumătatea secolului al XX-lea, soclul unei mari statui a lui Arpad, aruncată în aer înainte de primul război mondial de un student patriot român, iar dedesubt exista un mic restaurant, săpat în stâncă și cu o terasă în surplombă de un mare pitoresc, dispărut astăzi. Există în schimb sub vârful nordic un luxos restaurant la care duce un teleferic ce urcă de la poalele muntelui, din Brașov. Muntele Tâmpa are o suprafață de 1.203 ha, din care 188 ha sunt protejate, situate mai ales pe versantul estic unde se întâlnește vegetația stepică.

3. REZERVAȚII GEOLOGICE

Județul Brașov are un substrat geologic foarte variat datorită poziției sale la îmbinarea celor două unități majore, Carpații Orientali și Carpații Meridionali, și a unor formațiuni geologice variate. Dintre acestea cea care prezintă un interes deosebit este cea vulcanică, aici terminându-se marele lanț vulcanic (cel mai mare al Europei) ce își are celălalt capăt tocmai în Ungaria, lângă Budapesta, de unde dublează marele arc carpatic prin Slovacia, Ucraina și Carpații Orientali românești. Ultimele apariții sunt pe teritoriul județului Brașov, în M-ții Perșani, unde fac obiectul a trei rezervații.

Coloanele de bazalt de la Racoș

Linia ferată Brașov – Sighișoara are, la traversarea M-ților Perșani, o haltă, Racoș, de la care, la câteva sute de metri aval față de râul Olt, ce curge alături, se găsește o mare carieră de bazalte, situată la 20 m înălțime față de Olt. Ea are două sectoare de exploatare afundate în munte, între care se găsește o porțiune mai proeminentă ce nu este exploatată. În ea se observă coloane de bazalt până la 15 m înălțime, perfect verticale, extrem de impresionante. Coloanele au circa 50 cm diametru și sunt de forme geometrice regulate, pentagonale sau hexagonale. Roca este neagră, compactă, uneori cu vacuole umplute cu cuarț, foarte dură, fapt pentru care este exploatată în vederea fasonării pavajelor.

Bazaltele din acest capăt sudic al lanțului eruptiv Harghita sunt rezultatul unor erupții liniștite ce au depus pături de lave bazaltice care, în timpul răcirii, au fost fisurate vertical generând formele columnare. Un nivel de nisipuri și pietrișuri în bază și altul mai sus atestă că procesul eruptiv a fost în etape și că în momentul de liniște vulcanică locul era acoperit de apele unui lac în care trăiau și diverse moluște care atestă vârsta cuaternară a formațiunii.

Partea pusă sub ocrotire are o suprafață de 1,1 ha, mult prea puțin deoarece o dată cu înaintarea frontului exploatării ea va rămâne ca un pinten ciudat în ansamblul carierei.

Ceea ce este mai puțin cunoscut este partea superioară a muntelui unde o carieră de zgură a deschis o structură cu totul originală. Este vorba de un strat foarte gros de cinerite de culoare negricioasă, violacee până la roșu, cu porțiuni de lave poroase și chiar cu bombe vulcanice ce atestă un centru de erupție. Exploatarea a format o excavație de câteva sute de metri diametru și cu o adâncime de peste 50 m, în care poți pătrunde lateral și care îți dă senzația că te afli chiar în craterul vulcanului. Ce surprinde este poziția păturilor de scorii care înclină cu circa 30°. Locul este extrem de spectaculos și este păcat că el nu face obiectul protecției.

Bazaltele de la Piatra Cioplită

Versantul vestic al M-ților Perșani este drenat de mai multe râuri ce se varsă în Olt, printre care și pârâul Comana, orientat E-V. Este o vale interesantă geologic deoarece străbate mai multe formațiuni de vârste diferite și în același timp pitorească prin micile masive de calcare pe care le străbate în chei. La 2,5 km de la intrarea pe vale în comuna Comana de Sus, imediat amonte de o astfel de strâmtare, pe malul sudic se observă deschideri mari ale unei cariere de bazalte. Acestea sunt cele mai sudice apariții ale bazaltelor lanțului eruptiv. Ele reprezintă un centru de erupție, fiind umplutura unui coș vulcanic.

Coloanele sunt mai scurte decât cele de la Racoș, dar tot atât de bine configurate, ceea ce a dus la punerea lor sub ocrotirea legii. Suprafața este minimă, de 0,1 ha, dar suficientă pentru ocrotirea aflorimentului interesant.

Stânca de bazalte de la Rupea

Orașul Rupea este situat la vest de precedentele apariții de bazalte, fiind cele mai vestice ale lanțului eruptiv. Bazaltele de aici apar ca o insulă în mijlocul depozitelor terțiare ale Transilvaniei, în versantul nordic al dealului Cohălmel. Bazaltele de aici sunt compacte, fără alveole, și nu prezintă produse piroclastice, din care cauză se presupune că este vorba de umplutura unui coș de erupție, de un neck, care este singurul neck bazaltic din Bazinul Transilvaniei.

Pe malul celălalt al Târnavei se ridică, la capătul vestic al orașului Rupea, o altă stâncă de bazalte pe care este construită Cetatea Cohalmului. Aici bazaltele sunt compacte, nu sunt columnare și de fapt nu sunt bine vizibile decât pe porțiunile unde apar de sub fundațiile cetății. Dar stânca proeminentă

în mijlocul depozitelor terțiare arată că este vorba de un mic masiv bazaltic pe care eroziunea diferențială l-a reliefat, ca de altfel și masivul de pe celălalt mal al Târnaviei.

Pentru încheierea periplului printre bazalte, de amintit încă o mică rezervație naturală ocrotită, **Microcanionul în bazalte de la Hoghiz.**

Alte rezervații geologice sunt **Cheile Dopca** care sunt situate în partea centrală a M-ților Perșani, imediat la N de șoseaua Brașov – Sighișoara, la 10 km de Rupea. Ele sunt săpate în gresiile dure cretacice superioare, având o înclinare relativ mare a versanților puternic împăduriți. Vegetația foarte bogată este, în afara celui morfologic, un al doilea motiv de ocrotire.

În sfârșit, o altă rezervație geologică, dar nu de natură petrografică, o reprezintă **Vulcanii noroiși de la Băile Homorod**, fenomen similar celui de la Pâclele Buzău, dar de o mult mai mică amploare. Ei se datorează unui zăcămint de petrol din adâncime în curs de degazeificare.

4. REZERVAȚII PALEONTOLOGICE

Pe teritoriul județului Brașov există zăcăminte fosilifere de vârste diferite, unele de mare importanță pentru cunoașterea evoluției geologice a teritoriului. Dintre acestea nu sunt puse sub ocrotirea legii decât trei, altele sunt ignorate (de ex. Punctul fosilifer Carhaga), iar altele sunt dispărute prin exploatarea calcarelor (de ex. fauna triasică de tip St. Cassian din Dealul Melcilor, sau cea cuaternară veche din Dealul Șprengghi pe baza căreia se făcuse un subetaj geologic numit Brassovian).

Punctul fosilifer Vama Strunga

Situat pe creasta vestică a potcoavei ce formează M-ții Bucegi, la limita județului, într-o șa adâncă prin care trecea vechea graniță a României cu Austro-Ungaria (de unde și numele de Vamă), el poate fi atins fie dinspre Moeciu (6 ore de mers), fie din Valea Ialomitei de la cabana Padina în 2 ore. Punctul se găsește la altitudinea de 1.950 m, puțin la sud de pasul propriu-zis, pe versantul vestic, sub creastă.

Punctul fosilifer Strunga este cunoscut de la jumătatea secolului al XIX-lea și a făcut obiectul a numeroase studii datorită unor mari paleontologi (K. Redlich, V. Popovici-Hațeg, I. Simionescu, E. Jekelius și D. Patrușiu), fiind cuprins și discutat în nenumărate tratate și lucrări de specialitate din întreaga lume ca un loc clasic de valoare mondială. Această faimă se datorează unei structuri geologice speciale care a nedumerit pe geologi de-a lungul anilor și care a fost lămurită de D. Patrușiu.

În esență este vorba de depozite jurasice medii (Dogger) formate din gresii, marne, dar mai ales calcare de diferite tipuri, stratificate și cu conținuturi variate faunistice. Au fost distinse 8 strate dintre care semnificative sunt două bancuri cochilifere, unul în bază și altul spre partea superioară. Cel din bază cuprinde o bogată faună de corali, brahiopode și lamelibrancheate care reprezintă etajul Bajocian. Bancul superior, care are 1 m grosime, este un calcar brun-

gălbui ce cuprinde o bogată faună de amoniți și este acoperit de o crustă limonitică roșie, ticsită de amoniți. Asupra acestui banc s-au dus numeroase discuții privitoare la vârsta lui, dar astăzi s-a lămurit că este vorba de un *hard ground*, adică de un fost fund oceanic unde nu s-au mai depus sedimente și viețuitoarele care au trăit un lung interval de timp și au murit s-au acumulat unele peste altele, suprafața bancului fiind apoi cimentată cu limonit. Au fost descrise de aici cel puțin 150 specii de amoniți, printre care numeroase forme noi pentru știință și chiar un gen nou, *Strungia*. Bancul de condensare faunistică cuprinde amoniți care au trăit în Bathonianul inferior, cel mediu și începutul celui superior, deci un lung interval de timp.

Fauna de la Strunga este extrem de prețioasă deoarece ea dezvăluie procese geologice interesante ce au avut loc în timpul Jurasicului în această parte a Carpaților. Este motivul pentru care a fost pusă sub corotirea legii, în 1980, o suprafață de 10 ha care este inclusă acum în Parcul Natural Bucegi.

Punctul fosilifer Purcăreni

Punctul fosilifer se găsește în M-ții Teliului care închid spre SE depresiunea Brașov, pe teritoriul localității cu același nume. Geologic zona aparține flișului cretacic al Carpaților Orientali, mai precis formațiunii denumite "Strate de Sinaia" de vârstă cretacic inferioară și care este constituită dintr-o alternanță de marne cenușii, breccii și calcare fine stratificate. În locul numit "Uluci" în mijlocul acestei formațiuni apar calcare albe masive ce au format obiectul exploatării într-o carieră, acum părăsită. Ele conțin crustacei, corali și forme mari ale unei specii de lamelibrancheat, *Diceras*, care, toate, indică vârsta jurasică și un mediu recifal în care au putut trăi crustacei. La o observație atentă se constată că, de fapt, este un bloc mare de calcar, exploatat parțial, dar că în jurul lui se găsesc blocuri mai mici, prinse într-un liant marnos și care formează un nivel superior al stratelor de Sinaia. Considerat la început ca un recif în acestea, faptul este infirmat de vârsta diferită, calcarul fiind jurasic, iar stratele înconjurătoare cretacice. De aceea trebuie presupus că el provine dintr-o faleză calcaroasă jurasică ce mărginea marea în care se depunea flișul cretacic, că s-a desprins și a căzut în mare, fiind însedimentat apoi. Un atare bloc străin de mediul în care se găsește acum poartă în geologie numele de *olistolit* și este interesant prin procesul pe care îl relevă. Deoarece lipsa de calcar în zonă îl pune în pericolul de a dispărea total, el a fost pus sub ocrotire în anul 1970, cariera fiind închisă.

Punctul fosilifer Ormeniș

Satul Ormeniș este situat pe malul stâng al Oltului, pe versantul de est al M-ților Perșani centrali, din care coboară un pârâu numit chiar Pârâul Satului sau Valea Ormeniș. După circa 750 m de urcat pe el, în dreptul ultimei mori, în malul drept al văii este o deschidere lipsită de pădure, de câțiva zeci de metri lungime și 3 m înălțime, în care se văd strate bine delimitate ce înclină spre vest. Sunt marne nisipoase, cenușii-negricioase cu alterație albicioasă, foarte friabile, ce fac precară starea de conservare a fosilelor.

Punctul fosilifer a fost descoperit de Fr. Herbich, în 1878, care a descris o bogată faună de moluște cretacice superioară, inocerami, ce a făcut locul celebru în lume. Ea a fost reluată într-o importantă monografie de I. Simioneascu, apărută în 1899, în care sunt descrise 5 specii noi de inocerami și o specie nouă de amonit. Ea a făcut obiectul studiilor lui V. C. Papiu și ale lui S. Pauliuc (ultimul din 1968) care fac inventarul următor: 28 specii de inocerami, 16 specii de amoniți, 4 specii din genul *Tellina* și un echinoderm. Vârsta este Cretacic superior, dar au existat numeroase discuții asupra subetajului căruia aparțin, după ultimele date fiind Turonian superior și Coniacian inferior. Interesant este faptul că unele forme descrise de aici sunt cunoscute numai din provincia indopacifică.

Dat fiind interesul științific deosebit al faunei de la Ormeniș, a fost pusă sub ocrotire, în 1955, o suprafață de 1,6 ha.

5. REZERVAȚII SPEOLOGICE

În raport cu alte unități geografice ale teritoriului țării, județul Brașov este sărac în peșteri. Ele sunt puține, nu foarte dezvoltate și fără a prezenta formațiuni deosebite.

Peștera din Valea Cetății – Râșnov

Valea Cetății este o vale ce coboară din versantul vestic al Postăvarului, mai precis din Poiana Mare și iese în depresiune pe lângă Cetatea Râșnov, fiind utilizată în porțiunea inferioară și de șoseaua asfaltată ce coboară de la Poiana la Râșnov. Amonte de Hotel Cetate vine un pâraiaș dinspre stânga geografică, denumită Valea Fundata. La câteva sute de metri de intrarea pe vale se deschide, la stânga (cum urcăm), gura foarte rotundă a peșterii, la circa 10 m înălțime față de valea pe care am venit. De la intrare, pe un culoar strâmt și jos, cu un profil de tunel de 60 m lungime, se ajunge într-o sală destul de mare, de 80/60 m și înaltă de 20 m, care este deosebit de interesantă. Ea este plină cu mari blocuri de prăbușire din tavanul bogat în stalactite, iar pe podeaua actuală se observă și unele stalagmite. De asemenea există mult material de umplură (pietriș, nisip, pământ), amestecat cu blocurile. În capătul opus culoarului pe care am venit, din sală pleacă o galerie ascendentă îngustă de 270 m, greu accesibilă și neinteresantă, care face legătura cu exteriorul amonte prin două guri, prin care pătrunde un pâraiaș. Acesta străbate întreaga peșteră și iese pe gura prin care am pătruns. De remarcat în Sala Mare urmele unui planșeu calcitic de 10-40 cm grosime aninat de pereții ei.

Descoperirea peșterii s-a datorat unui eveniment foarte rar, și anume "explozia" umplurii peșterii prin gura pe care am intrat, care fusese complet obturată, nelăsând să se bătuiască o gură de peșteră. Evenimentul a avut loc în toamna anului 1949 în urma unui sezon foarte ploios. În decursul timpului pâraul din amonte, care pătrunde în peșteră, a adus atâta material aluvionar încât a înfundat ieșirea aval, materialul adunându-se apoi și în Sala Mare. Aici pe el s-a format crusta calcitică cu stalagmite, semn al vechimii procesului.

Apoi, prin pătrunderea unei cantități foarte mari de apă în 1948, umplutura canalului aval a cedat și a fost expulzată brusc, ca o adevărată explozie, lăsând drum liber de ieșire apei, și de intrare în peșteră a oamenilor.

Prin procesul atât de original evolutiv, Peștera din Valea Cetății este un unicat, ceea ce a determinat punerea ei sub ocrotire în anul 1970 cu un perimetru de protecție de 1 ha.

Peștera liliecilor de la Moeciu

Cavitatea se află în perimetrul satului Peștera ce depinde de comuna Moeciu în Valea cu Cale. Este o peșteră naturală săpată într-una din aparițiile de calcare ale culoarului Bran. Este situată la altitudinea de 950 m și are o galerie unică de 162 m, fără nimic particular decât, poate, numărul mare de lilieci ce trăiesc aici și care au conferit numele peșterii. Ceea ce i-a adus faimă sunt însă săpăturile efectuate, în anii 1957-1958, de echipe de arheologi care au identificat două strate de locuire. Peste patul stâncos se află un prim strat de umplură cu unelte de silex și cuarțit aparținând musterianului (paleoliticul mediu), prezentând și resturi de faună caracteristică: ursul de peșteră (*Ursus spelaeus*), hiena de peșteră (*Hyaena spelaea*) și capra de munte (*Capra ibex*). Deasupra este un al doilea strat cu pietre colțuroase mari și material de umplură și care, la partea superioară, conține unelte de silex ce indică paleoliticul superior (Gravettianul). Și acesta conține resturi de animale, cum ar fi de pildă *Hyaena spelaea*. În sfârșit, deasupra, în materialul de sit există dovezi de locuire din neolitic, din prima epocă a fierului, din secolele III-IV, secolele XV-XVI și al XVII-lea, fără să se poată delimita stratele corespunzătoare. Peștera a fost pusă sub ocrotire în 1970 și are un perimetru de protecție de 1 ha.

În afara peșterilor menționate mai este pusă sub protecție **Peștera Bârlogul ursului**, de pe teritoriul comunei Apața, dar mai sunt câteva peșteri din M-ții Perșani care ar merita o protecție, cum ar fi Peștera cu scoici, din bazinul Văii Hămăradia, de 800 m dezvoltare, sau din culoarul Bran, Peștera Mică din Satul Peștera, din care se menționează găsirea unui femur de *Homo sapiens*.

6. REZERVAȚII BOTANICE ȘI FORESTIERE

Țara Bârsei este un fund de lac secat în timpul Cuaternarului, ceea ce și explică existența unei câmpii atât de netede în mijlocul munților. Dar tinerețea câmpului nu a permis apelor să se adâncească prea mult, fapt pentru care nivelul freatic este foarte ridicat. Aceasta explică bălțile frecvente din zona Bod – Prejmer, dar și existența unor mlaștini în zona de la NE și E de Brașov care, toate, au o floră foarte interesantă, ceea ce a determinat declararea a două din ele ca rezervații.

Pădurea și mlaștinile de la Prejmer

Rezervația de 252 ha este situată la 20 km NE de orașul Brașov, la altitudinea de 500 m, în raza comunelor Hărman și Prejmer. Mlaștinile sunt

străjuite de o pădure de stejar (*Quercus robur*) la care se adaugă carpen și frasin. Ea adăpostește unele specii rare de flori precum lealeua peștriță (*Fritillaria meleagris*), coacăzul negru (*Ribes nigrum*), curechiul de munte (*Ligularia sibirica*), bulbucii de munte (*Trollius europaeus*). În mlaștina de la sud de șosea apare o floră palustră caracteristică, cu stânjenelul siberian (*Iris sibirica*), cruciulița (*Senecio doria*), volvățicul (*Swertia perrenis*), jimla (*Armeria alpina*, ssp. *barcensis*) și planta carnivoră roua cerului (*Drosera anglica*), unele din ele fiind declarate monumente ale naturii.

Fauna prezintă și ea aspecte interesante. În izvoarele care alimentează mlaștina a fost descoperită o nouă specie de vierme trematod, *Polycladodes voinovii*, apoi apar șopârle, șerpi, între care *Vipera berus*, iar dintre numeroasele păsări care trăiesc aici sunt de menționat cele ocrotite, vânturelul (*Falco tinnulus*), șorecarul (*Buteo buteo*), șorecarul de iarnă (*Buteo lagopus*), corbul (*Corvus corax*), striga (*Strix uralensis*), huhurezul (*Asio otus*).

Mlaștina Hărman

Această mlaștină, una din cele mai interesante din complexul situat în Țara Bârsei, este situată la 18 km de Brașov, în apropierea comunei Hărman. Ea are o suprafață de 200 ha din care 8 sunt protejate. Ea este alimentată de numeroase izvoare reci ce formează pârâiașe de apă limpede ce taie toată grosimea turbei până la stratul bazal de pietriș. În mlaștină cresc o sumă de plante care sunt relice glaciare, conservate aici datorită condițiilor speciale climatice. Dintre raritățile floristice sunt de menționat jimla (*Armeria alpina* ssp. *barcensis*) și bumbrezul (*Schoenus nigricans*), dar și alte numeroase specii precum daria (*Pedicularis sceptrum carolinum*), rogozul mare (*Claudium mariscus*), iar în pajiștile de pe margini ochii broaștei (*Primula farinosa*). Interesante sunt plantele carnivore roua cerului (*Drosera rotundifolia*), foaia grasă (*Pinguicula vulgaris*) și otrătelul bălților (*Utricularia vulgaris*). Evident, inventarul vegetației este mult mai mare și justifică din plin punerea mlaștinii sub ocrotire.

Poiana cu narcise de la Poiana Vadului

La 52 km de Brașov, pe șoseaua Brașov – Sibiu, se găsește comuna Șercaia, din care un drum spre sud trece prin satul Vad. La vest de el se întinde un tăpșan ce înclină ușor spre nord. Este suprafața unui piemont tăiat de câteva pâraie și acoperit de pălcuri rare de stejar pedunculat (*Quercus robur*), resturi ale unei păduri ce a fost intens exploatată. Acești stejari fac obiectul secundar al rezervației, scopul principal fiind pajiștea cu o abundență extraordinară de narcise (*Narcissus stellaris*). Ele sunt asociate cu țepoșica (*Nardus stricta*) și iarba vânăță (*Molinia caeruleum*). Prezența unei mari pajiști cu narcise a dus departe faima locului, din păcate în dezavantajul lui, deoarece în luna mai este o invazie de turiști, dar mai ales de țigânci care smulg florile pentru a le vinde. Rezervația s-a bucurat de o sponsorizare internațională în cadrul programului "Life".

Dealul cetății (Lempeș)

Situat la 8 km de Brașov, în apropierea comunei Hărman, se ridică un deal al cărui vârf de 704 m altitudine este încoronat de ruinele unei cetăți, așezată strategic deoarece domină ambele ramuri ale Țării Bârsei. Cei doi versanți ai dealului prezintă o diferență în ce privește învelișul vegetal. Versantul nordic este acoperit de pădure (stejar pedunculat, carpen, tei pucios) cu un strat ierbos bogat din care cităm: păiuțul mare (*Festuca gigantea*), obsiga (*Bromus ramosus*), brei (*Mercurialis perennis*), mărgica (*Melica pictae*), pecetea lui Solomon (*Polygonatum latifolium*), vinarita (*Asperula odorat*), rodul pământului (*Asarum europaeum*). Versantul sudic prezintă o pădure degradată, cu elemente termofile. Vegetația ierboasă accentuează caracterul xerofitic care se explică prin insolația puternică a versantului și uscăciunea lui. Între speciile xerofitice pot fi citate colilia (*Stipa capillata*), firuța de piatră (*Poa badensis*), rogozul pitic (*Carex humilis*), jaleșul (*Salvia nutans*), linarița (*Linaria dalmatica*), stânjenei (*Iris hungarica* și *Iris caespitosa*), sânziene gălbui (*Galium flavescens*). Este o asociație relictară formată în perioada caldă din post-glaciuar, ceea ce îi conferă o valoare deosebită ce justifică crearea aici a rezervației.

Pădurea Bogății

Pe șoseaua națională care duce de la Brașov la Sighișoara se află localitatea Bogata Olteană (de unde numele), dar chiar pe creasta M-ților Perșani se întinde, la sud de șosea, o pădure foarte deasă cu arbori bătrâni. În limba germană este denumită *Geisterwald* (Pădurea spiritelor) din cauza sălbăciei ei, ce s-a pierdut în decursul timpului. Este o pădure de făgete în amestec cu gorunete și cărpinete, care are un bogat parter ierbaceu. În făgete se găsesc *Festuca drymeia*, *Carex pilosa*, *Dentaria glandulosa*, *Dentaria bulbifera*, *Sympytm cordatum*, *Lathirus levigatus*. În gorunete și stejărete mai apar și alte plante ierbacee precum *Luzula luzuloides*, *Iris caespitosa*, *Vaccinum myrthilus*. Pe stâncile calcaroase ce ies din mijlocul gresiilor apar alte numeroase specii clacifile cum ar fi *Polygonatum odoratum*, *Cystus leucotrichus*, *Silene dubia*, *Hepatica transsilvatica*. De adăugat că la marginea de NV a pădurii au fost descrise două specii endemice de mur, *Rubus persani-montis* și *Rubus semispinosus*.

Pădurea Bogata adăpostește și o faună relativ bogată cu specii cinegetice, fapt pentru care este considerată și o rezervație de vânatoare.

La rezervațiile descrise putem adăuga **Pădurea de la Stejerișul Mare** de deasupra Brașovului, care este situată pe creasta ce separă depresiunea în care se află orașul de câmpia Țării Bârsei, dar căreia i-a fost luat caracterul sălbatic prin trasarea prin mijlocul ei a șoselei ce urcă acum la Poiana Brașov. De asemenea, singura rezervație zoologică, **Cotul Turzunului de pe Olt**, pentru fauna sa piscicolă și unul din puținele locuri din țară unde s-au semnalat până recent vidre.

În ansamblu se poate spune că județul Brașov este situat între primele 15 din țară ca număr de rezervații, ceea ce nu este mult în raport cu potențialul

natural pe care-l prezintă. Dar nu numărul contează ci valoarea lor și, mai ales, gradul de protecție acordat. Trebuie recunoscut că protecția este aproape nulă și că, în afară de Piatra Craiului, unde, cu sponsorizare din exterior, s-a putut construi o structură ce seamănă oarecum cu cele din străinătate pentru scopuri similare, nu se face mai nimic. Paza la Poiana de narcise este aproape inexistentă, la Vama Strunga se jefuiește în voie zăcământul fosilifer și este culeasă pentru vânzare și flora din mlaștinile accesibile. De fapt, ce trebuie făcut este în primul rând educația, începând cu copiii de la vârste fragede, iar maturii prinși în delict de deteriorare a naturii penalizați corespunzător.

Bibliografie

- M. Bleahu, V. Brădescu, Fl. Marinescu, *Rezervații naturale geologice din România*, Editura tehnică, 1974
- I. Fodor, *Comori ale naturii din România*, Editura Științifică, 1972
- I. Morariu, P. Uliaru, V. Ciochia, *Ce ocrotim din natura județului Brașov*, Consiliul Județean Brașov, 1971
- Gh. Mohan, A. Ardelelan, M. Georgescu, *Rezervații și monumente ale naturii din România*, Editura Scaiul, 1993
- E. Pop, N. Sălăgeanu, *Monumente ale naturii din România*, Editura Meridiane, 1965

CUPRINS:

Lucia BUNACIU	
Cuvânt înainte	3

SESIUNEA NAȚIONALĂ A MUZEELOR MEMORIALE DIN ROMÂNIA

Camelia CRISTOFOR	
Cabinetul memorialistic <i>Ștefan Procopiu</i> . Expoziție permanentă.....	4
Aurel CIULEI	
Muzeul memorial <i>Tudor Arghezi</i> (Mărțișor). Realizări și perspective.....	11
Doina IONESCU	
Prezența pictorului Constantin Boghină din Brașov în zona hunedoreană..	14
Corneliu LUPEȘ	
Optimizarea activității secției <i>Casa Memoriale</i> de la Muzeul Literaturii Române	18
Margareta VELCSOV	
Béla Bartók în memoria orașului natal	24
Valer RUS	
Muzeele și tehnologia informației. Studiu de caz Muzeul <i>Casa Mureșenilor</i>	27
Dorinel ICHIM	
Oameni de știință și cultură din județul Bacău	30
Rodica FLOREĂ, Marinela BARNA	
Măsuri moderne de gestionare a patrimoniului arhivistic din cadrul Muzeului <i>Casa Mureșenilor</i> . Evidență, conservare, restaurare	37
Monica NĂNESCU	
Reevaluare și reorganizare tematică a expoziției permanente din cadrul Muzeului <i>Poni – Cernătescu</i> Iași	40
Mihaela CRÎȘCIU, Mirela TOMESCU	
Traian Vuiu – pionierul aviației românești	44
Dan JUMARĂ	
Bojdeuca <i>Ion Creangă</i> . Programe culturale – vizite cu temă	53
Ioana COȘEREANU	
Istoricul scrisului și al instrumentelor de scris – proiect de expoziție	61
Andrea FÛRTOS	
Aspecte privind distrugerea elitei românești interbelice. Metode, mijloace și mod de acțiune (1950 – 1955).....	69

SESIUNEA DE COMUNICĂRI ”ȚARA BÂRSEI”

Monica CINCU, Bogdan POPOVICI	
Doctorul Lange și opiniile sale asupra carantinelor ardelenе (I)	79
Liviu SOFONEA, Elena HELEREA, Florentin OLTEANU, Victor SOFONEA	
Muzeizarea unor artefacte tehnice arhaice relevante din Țara Bârsei și Țara Făgărașului	84
Alexandru ȘERBAN	
Aurel A. Mureșianu. Repere biografice	101
Ioan-George ANDRON	
Exploatarea și prelucrarea tradițională a lemnului la Săcele	104
Ioan-George ANDRON	
Ocupațiile de bază în satul Drăguș în secolul al XX-lea	111
Constantin BAJENARU	
Biserica românească din sud-estul Transilvaniei în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Contribuții	132
Valer RUS	
Contribuții la istoricul <i>Casei Mureșenilor</i>	139
George IACOBEANU	
Restaurarea – o disciplină în căutarea unor meșteșuguri uitate	142
Mary-Claudia STAIKU	
Restaurarea unui vas ceramic pictat	147
Ovidiu SAVU	
Iacob Mureșianu – promotor al învățământului brașovean în prima jumătate a secolului al XIX-lea	151
Radu BELLU	
Monografia unei căi ferate dispărute: Brașov – Satulung	154
Valentin BODEA	
Aspecte ale relațiilor economice româno-austro-ungare în prelungirea războiului vama (1893-1914)	162
Marcian BLEAHU	
Ariile protejate din județul Brașov	177

Imprimat la:

S.C. GRAPHICA PRINT S.R.L.
Str. Cerbului nr. 26, Braşov - 2200, România
Tel.: 0744 300505; 0722 210146
Fax: 0268 410146

ISSN 1583 – 3119